

ATATÜRK'ÜN DOĞUMUNUN 100. YILI DİZİSİ: 7

AÇIKLAMALI
ATATÜRK
KAYNAKÇASI

I

TÜRKER ACAROĞLU

TÜRKİYE İŞ BANKASI

KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYIMLARI

Genel Yayın No : 227

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Dizisi No. : 7

Her Hakkı Kùltür Yayınları
İş –Türk Limited Şirketi'nindir.

Kapak Düzeni : FAHRİ KARAGÖZOĞLU

Birinci Baskı: 3.000

Yonca Matbaası, 1981. Ankara

M. Türker ACAROĞLU

AÇIKLAMALI ATATÜRK KAYNAKÇA

(Atatürk, Kurtuluş Savaşı, Atatürk Devrimleri ve
Türkiye Cumhuriyeti Üzerine Türkçe ve Yabancı
Dillerde Yayınlanmış 500 Seçme Kitap)

I
(A – D)

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

Ö n s ö z

Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve kahramanları, Türk devrimi, Cumhuriyet Türkiye'si üzerine, şimdiye değin bizde ve dünyada yayımlanmış yüzlerce, binlerce yapıtı, salt çizelgeler biçiminde veren kaynakçalar, kataloglar az değildir.

Türkçe'de ve yabancı dillerde basılan bu konulardaki yapıtların sayısı, Prof. Melzig'de 227 (1941), Mercanlilil'de 433 (1953), Durusoy-Gökman'da 1.050 (1957), Arar'da 1.130 (1960, gazete ve dergilerle birlikte), Gökman'da 2.500 (1963, ayırbaşımli makalelerle birlikte; 2. basım 1968'de 3.959, paralar, pullar, gravürler, resimler, dövizler, daha başka çeşit belgelerle birlikte; I. ek cilt 1974'te 3.226, çeşitli belgelerle birlikte) gösteriliyor. Son yıllarda çıkanlar da hesaba katılırsa, bütün bu yapıtların sayısı — toplam olarak — 10.000'e varır.

Ne yazık ki, tüm bu kaynakça ve katalog çalışmaları, kapsadıkları kitap ve broşürlerin kısaca kimliklerini bildirmekten öteye gidememiştir. Yapıtları açıklayan, inceleyen çözümleyen kılavuzlar elde yoktur.

İşte, biz, ilkin, şimdiye kadar çıkan bu tür yapıtlardan 500'ünü seçip nitelikleriyle belirtmeğe çalıştık.

Kitabımızın adı, içerdiği bütün konuları belirtecek biçimde uzun olmalıydı, ama biz kısa bir başlığı yeğ tuttuk.

V

Atatürk ve devrimleri, yani Cumhuriyet Türkiye'si üzerine Türkçe'de ve yabancı dillerde yazılmış bütün yapıtları bir adamın tanıyabilmesi, artık olanak dışıdır. Bunların sayısı her gün o denli hızla artıyor ki, en büyük, en ünlü, en değerli yapıtları bile görüp okumağa vakit yok.

Tarihçiler ve araştırmacılar, okuyup incelemek için seçmek istedikleri bu tür kitaplar üzerine kimi bilgileri, düşünceleri önceden bilip öğrenmek durumundadırlar.

İncelememiz, işte bu gereksinimi karşılamak üzere, uzun sürede hazırlanabildi. Bu iş üstünde tam 15 yıl çalıştık. Yalnız kitap başlıklarını veren kupkuru bir kaynakça ya da katalog çizelgesinden ibaret kalmayan bu çalışma, özellikle son yıllarda çıkmış en önemli Atatürk yayınlarının niteliklerini sunar.

Günümüzün insanı, her şeyi bilemeyeceği gibi, tüm bildiklerini de hep akılda tutamaz.

Bu çalışmada tanıtılan yapıtlar, Arap ve Latin alfabesiyle, yazılmış Türkçe, yabancı dillerden Türkçeye çevrilmiş ya da daha çevrilmemiş kitaplardan seçildi. Atatürk yayınlarına ilgi duyanlarla, özel kitaplıkları için Atatürk'le ilgili kitap edinmek isteyenlere ve araştırmacılara bu kılavuzun yararlı olacağını sanıyoruz.

Amacımız, okura, yapıtlar hakkında tam bilgi verip onu metinlerden uzaklaştırmak değildir. Ona yapıtları bulup görmesi seçip okuması için yardımcı olmak, kitaplara, giden yolu göstermek istiyorum

Batıda «Dictionnaire des Oeuvres» gibi, bütün çağların, bütün ülkelerin türlü yapıtlarını tanıtan ciltlerce, pek önemli dev kitaplar hazırlanıp yayımlanmıştır (4. basım-, 1962, Paris), Bizde

VI

-----

ise, bu türün belki de ilk örneği, 200 seçme yapıtı özetle tanıtan «Edebi Eserler Sözlüğü» adlı

kitabımızdır (1965, İst.).

500 kitabı kısaca inceleyip özetle tanıtmak ereğini güden araştırmamızda, yapıtların başlıklarından sonra, basım yılları, göçüp gitmiş yazarların doğum-ölüm, yaşayanların doğum tarihleri, tanıtımlar, tarihsel yapıtlar için tarih bilimindeki yerleri ve önemleri belirtilmeğe çalışıldı, bu arada, bol bol kaynakça bilgileri verildi.

Kısaca, bizde kendi türünde ilklerden biri olan bu çalışma, Batı'daki benzerleri gibi, yapıt başlıklarının abc sırasıyla düzenlendi. Dilimize çevrilmiş yabancı- yapıtların Türkçe başlıkları temel alındı, ancak özgün başlıkları da verildi, çevirmenleri ve yayınevleri —yoksa, basımevleri — adları sayfa sayıları, fiyatları, dizileri de gösterildi.

Etabın sonunda, yazarların ve çevirmenlerin soyadlarına —yoksa, küçük adlarına— göre yapıt başlıklarının ayrı bir dizini de bulunmaktadır; her yazarın ve çevirmenin bu kitapta incelenen ya da adı geçen yapıtları ve çevirileri, burada topluca yazılmıştır. Ayrıca, bir de konuların abcesel (alfabetik) dizini eklidir; herhangi bir konuda araştırma, inceleme yapacakların arayacakları konuda yazılmış yapıtların tümü burada bulunmaktadır.

Kitabın hazırlanması sırasında Özel kitaplıklarını yararlanmamıza açmak iyiliğinde bulunan değerli dostlarım Dr. Rüştü Ergun'a, Enver Esenkova'ya, kitaplık uzmanı Gülsel Erzurumlu'ya, kitapçı Muhiddin Naibantoğlu'ya, kitapsever Ferit Ragıp Tuncor'a, «Belgelerle Türk Tarihi Dergisini çıkarmış olan Ertuğrul Zekâi Ökte ile yardımcısı Dr. Tülay Duran'a, rahmetli Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'e, Kerim Yund'a, ayrıca İstanbul

VII

Erkek Lisesi Müdürlüğü, İstanbul Beyazıt Devlet Kitaplığı Müdürlüğü, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü görevlilerine büyük, unutulmaz yardımlarından ötürü açıkça teşekkürü bir borç sayarım.

Seans olarak, bu araştırma, Atatürk'ün, yeni ve çağdaş Türkiye'nin, devimlerimizin günümüz bilgi, düşün, sanat dünyasında almış oldukları yeri belirtecek, tarihsel incelemeler için araç gereç görevi yapacak, öğretmenlerimize ve öğrencilerimize yol gösterecektir.

Türker ACAROĞLU

VIII

İçindekiler

	Sayfa
Önsöz	V
A	I-388
A Angora Nupres De Mustafa Kemal	3
Year's Embassy To Mustafa Kemal	6
Ağabeyim Mustafa Kemal	9
Ali Galip Hadisesi	10
Anadolu, La Turquie De Kemal Atatürk	12
Anadolu Türklerinin Milli İdeolojisi Kemalizm ...	14
Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti.	16

Anadolu'dan Kovduklarımız	18
Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat	20
Angora E Kemal Pascia	22
Angora... L'Aube De La Turquie Nouvelle	25
IX	

Anılarda Atatürk	27
Ankaranın İlk Günleri	28
Anzavur İsyanı	31
Armstrong'dan Bozkurt Mustafa Kemal ve İftiralara Cevap	32
Askeri, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı	34
Ata'mın Gününde	36
Atamız, Akhisar Türkiye ve Dünya	38
Atatürk	41
Atatürk	42
Atatürk	44
Atatürk	46
Atatürk	47
Atatürk	49
Atatürk	52
Atatürk Ansiklopedisi	54
Atatürk Ansiklopedisi Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi	55
Atatürk Başmuharrir ve Atatürk'ün Kulübesi...	61
X	

Atatürk Bibliyografyası Yeni Türkiye'nin Siyasal Bibliyografyası Bibliographie Universelle De La Turquie Nouvelle	62
Atatürk 1881 — 1938	67
Atatürk 1881 — 1938	69
Atatürk Bir Milletın Yeniden Doğuşu	72

Atatürk Büyük Şefin Hususi Askeri Siyasi Hayatı	74
Atatürk Çağı ve Zihniyeti	75
Atatürk Demokrat Diktatör	78
Atatürk Devrimi Kronolojisi	80
Atatürk Devrimi Sosyolojisi	82
Atatürk Devrimi ve Kadınlarımız.....	85
Atatürk Devrimi ve Yorumları	87
Atatürk Devriminin Temeli Ya Bağımsızlık Ya Ölüm	88
Atatürk Devrimleri I. Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri	89
Atatürk Devrimleri Tarihi	92
Atatürk Diktatör müdür?	95
Atatürk Din ve Layiklik	98
Atatürk Diyarbakır'da ve «O» nun Hatıraları ...	99
Atatürk Et La Turquie Nouvelle	101

XI

Atatürk Et La Vrai Visage De La Turquie Moderne	104
Atatürk Felsefe Gözüyle	105
Atatürk Felsefemiz ve Tekniği Araştırma Sonuçları	107
Atatürk Göçüp Giderken	110
Atatürk Görüşler ve Hatıralarla	113
Atatürk Hakkında Konferanslar	115
Atatürk Hayatı ve Eseri	116
Atatürk Hayatı ve Hatıraları Sağlığında ve Ölümünde Yazılanlar Bibliyografya ve Sözlük	117
Atatürk Hayatı ve Ölümü 1881 — 1938	119
Atatürk İçin Diyorlar ki Türk ve Dünya Basınından 450 İsim, 1.150 Söz... ..	120
Atatürk İçin Ölümünden Sonra Hatıralar ve Hay atındayken Yazılanlar	121
Atatürk İdeali ve Sosyal Reform	123
Atatürk İhtilali	126
Atatürk İlkeleri	128
Atatürk İlkeleri ve Bursa Nutku	129
Atatürk İlkeleri ve Din.....	131
Atatürk İlkeleri ve Kalkınma	132

Atatürk İlkeleri ve Türk Kadınlığının Çilesi ... 133

XII

Atatürk İlkelerine Bakışlar ... 134

Atatürk İnkılabı ve Ziya Gökalp - Yahya Kemal -
Halide Adıvar ... 136

Atatürk Kafalı İnönü: Atatürk Devriminin
Baş Savunucusu ... 140

Atatürk Kayseri'de ... 141

Atatürk Kırklareli'nde 20 Aralık 1930 ... 143

Atatürk Kimdir? Kemalizm Nedir? ... 145

Atatürk Kişiliği, Ülkücülüğü, Gençliğe Güveni 147

Atatürk Kitaplığı Kataloğu ... 148

Atatürk Konferansları ... 151

Atatürk Kurtuluş Savaşı Devrimler ve Cumhuriyet

Türkiyesi ile İlgili Kitaplar... 153

Atatürk Ne Zaman Doğdu? ... 157

Atatürk Nesir Antolojisi ... 180

Atatürk Sevgisi ... 162

Atatürk The - Founder Of Turkey ... 163

Atatürk Ülkücülüğü ... 164

Atatürk ve Büyük Zafer ... 166

Atatürk ve Büyük Zafer ... 168

Atatürk ve Devrim, Atatürkçü Düşünce Üzerine
Denemeler .. 170

XIII

Atatürk ve Devrim Kitapları Kataloğu ... 171

Atatürk ve Devrimcilik ... 179

Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası ... 177

Atatürk ve Devrimlerimiz ... 181

Atatürk ve Donanma ... 184

Atatürk ve Edebiyat ... 187

Atatürk ve Gençlik Atatürkçü Düşünce Üzerine
Denemeler... 189

Atatürk ve Gençlik, Moral Eğitimi ... 190

Atatürk ve İnönü Bir Amerikan Elçisinin	
Hatıraları	192
Atatürk ve Komşumuz Bulgaristan	193
Atatürk ve Kurtuluş Savaşı	196
Atatürk ve Kurtuluş Savaşı 1919 -1922	
Yayınlanmamış Fotoğraflar	199
Atatürk ve Milli Kültür	201
Atatürk ve Milli Tesevüt	203
Atatürk ve 10 Kasım	206
Atatürk ve 30 Ağustos Zaferinin İlk Kutlanması ...	208
Atatürk ve Resim Heykel	'209

XIV

Atatürk ve Toprak Atatürkçü Düşünce Üzerine	
Denemeler	212
Atatürk ve Türk Çocukları	213
Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918 -1938	215
Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması	
Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri	218
Atatürk Yaşadı mı?	220
Atatürk Yolunda Kırk Yıl Varlıktan Seçmeler	
1933-1973	221
Atatürk Yürür Dururken	225
Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler	227
Atatürkçü Olmak	229
Atatürkçülüğün tikeleri	230
Atatürkçülük Kemalizm	232
Atatürkçülük Nedir?	234
Atatürkçülük ve Temel Prensipleri	236
Atatürkçülük ve Toplumsal Sınıflar	237
Atatürk'e Ait Birkaç Fıkra ve Hatıra	240
Atatürk'e Ait Hatıralar	246
Atatürk'e Kafa Tutanlar	251
Atatürk'e Saygı	254

XV

Atatürk'e Sevgi	256
Atatürkle Beraber, Devrimler, Olaylar, Anılar 1922-1938	257
Atatürk'le Bir Baloda Onun Forumları, Reformları Metodu	259
Atatürkle Konuşmalar	260
Atatürkle Samsun'a Çıkanlar	261
Atatürkle Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye ...	264
Atatürk'te Temel Prensipler	266
Atatürk'ten Altın Yapraklar	268
Atatürk'ten Anılar	270
Atatürk'ten Düşünceler	272
Atatürk'ten Hatıralar	274
Atatürk'ten Hatıralar	276
Atatürk'ten İlhamlar	281
Atatürk'ten Vecizeler	282
Atatürk'ten Yazdıklarım	284
Atatürk'ten 20 Anı	286
Atatürk'ü Anıyoruz Anma Törenleri için El Kitabı	288
Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak	291
Atatürk'ü Anmak	203

XVI

Atatürk'ü Özleyiş	295
Atatürk'ün Adana Seyahatleri	296
Atatürk'ün «Ahmet Çavuş»u	298
Atatürk'ün-Askeri Kişiliği	299
Atatürk'ün Askerliğe Dair Esasları	300
Atatürk'ün Bağımsızlık Savaşı Nasıl Hazırlandı	301
Atatürk'ün Başlıca Nutukları 1920 -1938	302
Atatürk'ün Bilinmeyen Hatıraları	308
Atatürk'ün Çizdiği Portleri	309
Atatürk'ün Devrim Destanı	311
Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri	313
Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık tikesinin Tarihçesi	315

Atatürk'ün Hastalığı Profesör Dr. Nihad Eeşad	
Belger'le Mülakat	317
Atatürk'ün Hatıra Defteri	319
Atatürk'ün Hatıra Defterlerine Yazdıkları	321
Atatürk'ün Hatıraları 1914-1919	323
Atatürk'ün Hayatı	325
Atatürk'ün Hayatı ve Başarıları	328
Atatürk'ün Hayatındaki Kadınlar	329

XVII

Atatürk'ün iki cephesi	331
Atatürk'ün İstanbul'daki hayatı 1899-1919, 1927-1952	333
Atatürk'ün İzmit Basın toplantısı 16/17 Ocak 1923 .	328
Atatürk'ün kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası	340
Atatürk'ün Maarif'e Ait Direktifleri	343
Atatürk'ün Milli Ekonomi Üzerindeki Düşünceleri	345
Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938	346
Atatürk'ün Ölmez Sözleri	349
Atatürk'ün Özel Kütüphanesinin Kataloğu Anıtkabir ve Çankaya Bölümleri	351
Atatürk'ün Özel Mektupları	354
Atatürk'ün Sevdiği Türküler Halk Müziğinden Yankılar Kurtuluş Savaşı Türküleri	356
Atatürk'ün Sofrası	358
Atatürk'ün Sofrasında	360
Atatürk'ün Sohbetleri	361
Atatürk'ün Son Balosu	363
Atatürk'ün Son Günleri	366
Atatürk'ün Sosyal Görüşleri	367
Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri	368

XVIII

Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri	372
Atatürk'ün Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Anıları	374
Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları	376

Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri	377
Atatürk'ün Vasiyeti	380
Atatürk'ün Yazdıkları	381
Atatürk'ün Yurt Gezileri	383
An Pays Bu Ghazi	385
Aventure (L' Kemaliste	387
B... ..	389-448
Başkomutan Savaşı	391
Batisseurs (Les) De L'Europe Moderne	394
Bayraklaşan Atatürk Atatürk İçin Yazılar	397
Beklenen Adam Atatürk'ün Yarıda Bıraktıklarını Tamamlayacak Olanın «Not Defteri»	378
Bibliography (A) On The Foreign Recations Of The Republik Of Turkey (1919 -1967) And Brief Biographies Of Turkish Statesmen	401
Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları Günlük Anılar	404
XIX	

Bilinmeyen Atatürk	405
Bilinmeyen Taraftarıyla Atatürk	407
1928, 9 Ağustos Harf İnkılabı	408
Bir Çağın Perde Arkası Atatürk - İnönü, İnönü -Bayar Çekişmeleri	409
Bir Çin Âlimi Nazarında İstikbal, Şarkın Yeni Güneşi Gazi Mustafa Kemal Hz. Umum Türklerin ve Bütün İnsaniyetin İttihadı	411
Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-i Milliye Ankarası	414
Bir Lise Öğrencisinin Milli Mücadele Anıları ...	417
Bir Milletin Yarattığı Lider Mustafa Kemal Atatürk	419
Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları, 1922- 1923	422
Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve İsyenlar	423
Bozkurt	424
Bugünkü Türkiye	425

Burada Atatürk Yargılanıyor	428
Büyük Atatürk	431
Büyük Halaskarımız Mustafa Kemal Paşa Çocukluğu ve Gençliği Siyasi ve Askeri Hayatı	432
Büyük inkılabımız	435
Büyük Meclis ve İnkılap	438
Büyük Taarruz'da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri	439
Büyük Türk Zaferi Afyon'dan İzmir'e İstiklal Harbi Hatıraları Tenkitler, Tahliller ...	441
Büyük Zafer ve Afyonkarahisar, 1922-1972	443
Büyük Zaferin 50. Yıldönümü'ne Armağan ... ,..	444
Büyüyen Atatürkçülük ve Milli Eğitimde Reform	446
C	449—475
Cumhuriyet	451
Cumhuriyet Bayrağı Altında Yaşam Öykümde Devrim	453
Cumhuriyet Devrinde Siyasi Cinayetler	455
Cumhuriyet'e Kan Yerenler	457
Cumhuriyete Doğru 1921-1922	459
Cumhuriyetimizin 50. Yılı Bibliyografyası ve Ellinci Yılla İlgili Çalışmalar	462
Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Ankara'da Nasıl Kutlandı? 1923-1933	464
Cumhuriyetin Ellinci Yıldönümü Anı Eseri	485
Xxı -----	
Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı	468
Cumhuriyetin 50. Yılma Armağan Edebiyat Fakültesi	468
Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları ...	470
Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı 1923-1934	472
Cumhuriyetimizin 50. Yıldönümünde Atatürkçülük Bildirisi	474
Ç	477—496
Çanakkale Destanının 50. Yılı	479
Çanakkale Geçilmez	482

Çanakkale Olayı	484
Çanakkale Olayı İstiklal Harbinde Deniz Cephesi	486
Çanakkale Savaşları ve Harp Sahaları Rehberi	489
Çankaya	491
Çankaya'da Gazi'nin Hizmetinde	492
Çerkeş Ethem'in Hatıraları	494
Çeşitli Cepheleriyle Atatürk	498
D	497—543
D'Angora A Lausanne Les Etapes D'une Deche Ance	

XXII

Devlet Düzeni ve Atatürkçülük	502
Devlet Kurucusu Atatürk	504
Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933	506
Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürk- çülük Müşahedeler ve Tezler	509
Devrim Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi ...	511
Devrimci Atatürk	514
Dictateurs (Les)	516
Dictateurs Et Dictatures De L'Après-Guerre ...	519
Dil Devrimi Üzerine	522
Din İşığında Yobazlık Atatürkçülük	524
Din Toplum ve Kemal Atatürk	525
Dinimiz Neyi Emrediyor Atatürk Ne Yaptı?	
İnkılabımız İlkelerimiz	528
10 Ans De Republique	528
Diyanet Cephesinden Atatürk İnkılapları	530
Doğumundan Cumhuriyetin İlanına Kadar Fo- toğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün Hususiyetleri	533
Dolmabahçeden Anıtkabir'e	535
Dumlupnar'a Doğru	538
Dünya Açılıyor Cihan Matbuatından Parçalar ...	540

XXIII

A

A ANKARA AUPRES DE MUSTAFA KEMAL (1921)

Gazete muhabiri Alâeddin Haydar'ın (Alaeddine Haidar) Fransızca yol notları, Paris'te «France - Orient» yayınlarında basıldı (XVI - 112 s., 3.50 frank). Başlığı «Ankara'da Mustafa Kemal'in yanında» diye dilimize çevrilebilecek olan yapıt, «Büyük Savunucumuz, Fransız Akademisi üyesi Bay Pierre Loti'ye ithaf» edilmiş. Baştafta, «France - Orient» Komitesinin Kurucu Genel Sekreteri, bunun «France, Turquie» bölümünde siyasal delegesi Bay P. Abdon-Boisson'un «Avertissement - Okuyucunun dikkatine başlıklı bir yazısı var. Bunda «France-Orient»ün serbest bir kürsü olduğu, Londra Konferansı sırasında, bir savaş muhabirinin yol notları'nın Fransız halkına uyardırma bulunacağı, yapıtta Kemalist ülkenin, ruhun ve inancın betimlendiği anlatılır. Alâeddin Haydar'ın yapıtı, «Alâeddin'in lâmbası»na benzetilir, onun gibi parlak ve aydınlatıcıdır. «Unutmuyalım ki Kemalist ülke, bütün Türkiye, hatta bütün bir İslâm'dır.»

Alâeddin Haydar'ın önsözünün başına Napoleon'un «Türk öldürülebilir, ama yenilmez» sözü konulmuş. Yazar yapıtını Ankara'dan döner dönmez kaleme aldığını kaydeder. Anadolu'da herkesin, genç - yaşlı silahlanarak yaşamak için savaşıma atıldıklarını söyler. Kendisi de bir Türk olduğu anlaşılan yazar, İstanbul ile Ankara'yı kıyaslayarak, «Bu ne çelişki!» demektedir, «Uygar» denilen ordulardan kaçan İzmir, Menemen, Aydın, Nazilli göçmenlerinin Ankara ve Konya'ya yerleştiklerini, Türklerin de, tıpkı İrlandalılar gibi, aynı düşmana karşı savaştıklarını sözlerine ekler.

Onbir bölüme ayrılan yapıtın ilk notları, 20 Eylül 1920'de İstanbul'dan Karadeniz'de İnebolu'ya kadar yapılan yolculukla başlar. Kemalist kıyılar, İnebolu (eski Inepolis), bağımsız topraklarda, silaha sarılmış bir halk, Ankara yolunda, Anadolu İsviçre-si başlıkları altında sürüp gider.

II. bölümün başlıkları: Kastamonu'da. — Çöl kenti» — Sanat ve köylüler, — Kastambol'un harikaları. — Cemal Bey. — Ilgaz dağları. — Türklerin geleneksel konukseverliği. — Uzun yolların tekdüzeliği. — Çankırı. — Kalecik. En sonunda Ankara.

III. bölümün başlıkları: Ankara, eski Ancyre. — Sokaklarında gördüklerim. — Ev kıtlığı. — Milliyetçilerin Şefi. — Kemalist ayaklanmanın amacı, ordusu. — Kemalistler, Bolşevikler ve Anadolu halkı.

IV. bölümün ara başlıkları: Mustafa Kemal, çetecileri Yunan ordusuna karşı nasıl örgütüyor? — Gönüllü «çeteler». — Cephe gerisinin gizli örgütü. — Anadolu'da gerillalar. — İçeride ordu eğitimi. — Baku'daki Asya Konseyi.

V. bölümün konuları: Bab-ı Âli'den Ankara'ya. — Bakanlar.

— Dışişlerinde. — Dışişleri Bakanı Muhtar Beyle bir görüşme.

— Wilson'un 12 ilkesi. — Yunan saldırısı. — Kilikya'da. — Yabancı hakları . — Türk milliyetçilerinin amacı.

VI. bölüm: Mustafa Kemal'le başbaşa. — Şefin gardaki evi. — Türk milliyetçilerinin şefinin bana söyledikleri — Ermenistan saldırısı. — Sevres Antlaşması ve Anadolu Rumları.

VII. bölüm: Ankara Millet Meclisi'nde — İsmail Fazıl Paşa'nın demeci. — Ulusal hareket nasıl başladı? — Tarihçesi. İstanbul ile Ankara. — Meclis'te tartışmalar. — İlginç bir tartışma. — Alkolü yasak eden yasa. — Dinsel kanıtlar.

VIII. bölüm: İsmail Sabri Bey, — Ulusal savunma. — İzmir'in işgali. — Anadolu'ya karşı Yunan akını. — Kilikya'da.

— Ulusal Savunma Bakanı Fevzi Paşa'nın iki sözü. — Birkaç bildiri.

IX. bölüm: Mezopotamya'da neler oluyor? — Kerbela Ulusal Arap Hükümeti. — Kemalistlerin müttefikleri. — İran'da ve Arabistan'da ayaklanma bayrağı. — Emir Ali. — Dicle'deki İngiliz cephane alayına saldırı. — Fırat kıyılarında. — Araplar ve Kemalistler. — İran sınırında.

X. bölüm: Ankara sürgünü Halide Edip Hanım. — Çiftliğin de bir görüşme. — Kemalist romancı. — Anadolu amazonu. — Halide'nin İstanbul'dan kaçıışı — Millî Mücadele için söyledikleri.

XI. bölümün başlığı: «Kemalist toprağı terkederken.»

Kitabın sonunda, doğu ülkelerinde Fransız çıkarlarını ve saygınlığını geliştirmek için kurulan «France-Orient» Komitesi adlı Fransız Politik Propaganda ve Ekonomik Eylem Derneği'nin tüzüğü yer almaktadır.

5

YEAR'S EMBASSY TO MUSTAFA KEMAL (1934)

Amerika'nın eski Ankara Büyükelçisi General Charles H. Sherrill'in İngilizce yapıtı, New York ve Londra'da C. Scribner's Sons Yayımevi'nce bastırıldı (XV - 277 s., ayrıca 1 Atatürk portresi 2 levha, Atatürk'ün çizdiği 5 diyagram, ciltli). Kitap, aynı yıl, Ahmet Ekrem tarafından Gazi Mustafa Kemal Hz. nezdinde bir yıl elçilik adıyla dilimize çevrildi (İst., A. Halit Kitaphanesi 1934. 96 s., ayrıca 4 diyagram, 50 krş.). Ayrıntılar için buna bak.

Kitabın bölüm başlıklarını veriyoruz:

Önsöz. — İstanbul'a varış. — Ankara. — İlk otuz beş yılı. — Çanakkale tragedyası, — Osmanlıların sönmesi. — Doğu'da yeni bir güneş doğuyor: Ulus uyandırıldı. — Devlet merkezi içeriye taşınıyor; Mustafa Kemal ve George Washington. — Kadınlar mermi taşıyor; ulus hazırlanıyor. — Sakarya savaşı; Yunan istilâsı durdurulup geri atıldı. — Dumlupınar savaşı; Yunanlılar Türkiye'den sürülüp çıkarıldı. — Halk Partisi. — Lausanne ve Paris'in dış mahallelerinden biri. — Cumhuriyet ilan ediliyor; Gazi Cumhurbaşkanı. — Mustafa Kemal ve VIII. Henry; Dinin devletten ayrılması; Hilâfetin kaldırılması. — Türklerin Osmanlı serpuşundan kurtarılması; fesin yasaklanması. — Üç devrim daha. — Arap yazısı yerine Latin harfleri. — Türkçe Kuran; Mustafa Kemal ve Martin Luther. — Tarihin yargısına karşı devrim. — Dünyaya bir yılbaşı armağanı: Ulusal kahraman, cihan kahramanı oluyor. — Türkiye yalnız kalmaktan kurtarıldı. — Bir ayrılık alkışı. — Ek: İstanbul sarayları, camileri, kemerleri, çeşmeleri, surları, — Dizin.

6

Bu yapıt, Fransızca'ya Mustafa Kemal; l'homme, l'oeuvre, le pays adıyla Pierre Carolet tarafından çevrildi, 1934 ve 1935 yıllarında Paris'te Plon Kitabevi'nce iki kez bastırıldı (VI-243 s., gravürlü ve krokili).

Kitabın büyük bir özeti, Fransızca'dan Türkçe'ye Mustafa Kemal; eseri ve memleketi adıyla, Enver Esenkova tarafından çevrildi (İst., Türkiye Ticaret Matbaası, 1955. 96 s., 100 krş. «Yabancı gözüyle Atatürk» dizisi: 4). Ayrıntılar için buna bak.

İlk Atatürk kaynakçasını hazırlamakla ünlü Alman bilgini Prof. Dr. Herbert Melzig, yazar ve yapıtları için şunları söyler:

«Mukayeseli biyografiye geçerken, buna dair çıkan kitapların ekserisinde, yukarıda işaret olunan hataların daha çok göze battığını söyleyebiliriz. Amerika Büyükelçisi Charles H. Sherrill'in Atatürk'e karşı duyduğu hayranlığın çok candan ve samimi olduğuna şüphe

yoktur. Ancak, A year's embassy to Mustafa Kemal ve Three men: Roosevelt, Mussolini, Mustafa Kemal isimindeki eserlerinde yaptığı tarihî mukayeselerde büyük hataya düşmüştür.» (Atatürk bibliyografyası» Yeni Türkiye'nin siyasi bibliyografyası, 2. basım, İst., 1944,- s. 218).

Prof. Melzig, daha sonra sözlerini şöyle sürdürür: «Dünyanın en sağlam görüşlü muharrirlerinden biri olan eski İtalyan devlet adamlarından Kont Carlo Sforza, Atatürk'ün ölümü münasebetiyle «Neue Zürcher Zeitung»da çıkan bir yazısında onun; ne Bismarck, ne Cromwell ve ne de Büyük Petro ile kıyas olunamayacağını açık bir lisanla anlatmıştı. Halbuki, Sherrill, A year's embassy to Mustafa Kemal kitabında Atatürk'ü din ve devlet işlerini ayırmak bakımından İngiltere Kralı Sekizinci Hanri'ye; Kur'an'ı Türkçeye tercüme ettirmesi yönünden de Büyük Alman devrimcisi Luther'e benzetiyor. Fakat bütün bu

7

-----

mukayeselerde, bilhassa tarihi olanlarda, aksaklık vardır. Çünkü Atatürk, kurumları yıkmakla kalmamış, bir milleti, bir kültür durumundan diğerine geçirmeğe çalışmıştır. Mussolini İtalya'da liberal sistemi kaldırıp yerine faşizmi koymak ve iktidar mevkiinde tutunabilmek için evvelâ monarşi ile, sonra papalıkla uzlaşmak mecburiyetinde kalmıştır. Halbuki Kemal Atatürk, Osmanlı İmparatorluğu'nu ve hilafeti olduğu gibi tarihin derinliklerine gömmüş ve onun yerine hiçbir Avrupa sistemine, ideolojisine uymayan ve fikir yönünden kendine has değeri olan modern bir millî devlet kurmuştur. Atatürk biyografileri arasında bunu ilk olarak gören, Carlo Sforze olmuştur.» (adı geçen yapıt, s. 219).

8

AĞABEYİM MUSTAFA KEMAL (1959)

Atatürk'ün kızkardeşi Makbule Atadan'ın anlattığı anıları Av. Şemsi Belli kaleme almış (112 s., resimli, 250 krş.) Ankara'da Ayyıldız Basımevi'nde 5.000 sayı basılan kitap, Türkiye'de ilkin ses alma aygıtıyla hazırlanmıştır. Önce «Milliyet» gazetesinde tefrika edilen yapıt için Belli diyor ki: «Aslına sadık kalmak için anlatılanlara kendimden hiçbir şey ilâve etmediğimi gibi, ifade ve üslûbu da aynen muhafaza ettim.» Atatürk'ün çocukluk günlerinden başlayarak Anadolu'ya geçtiği günlere kadar ve çeşitli yönleriyle anlatılıyor, siyasal anılardan sonra son günleriyle ilgili çeşitli notlar veriliyor. Kitap, Atatürk'ün eşi Lâtife Uşaklıoğlu'nun şu yapıtıyla sona ermektedir: «Atatürk'e ait bir eser yazmak istedim... İşe, bütün dünya büyüklerinin hayatını tetkikle başladım... onları okudukça ve tanıdıkça Atatürk, gözümde daha çok büyüdü... En nihayet şuna kani oldum ki Atatürk yazılamaz... anlatılamaz...»

9

ÂLÎ GALİP HADİSESİ (1955)

Gazeteci Yunus-Nadi Abaloğlu'nun (1880-1945) anıları, İstanbul'da Sel Yayınları'nın (Atatürk Kütüphanesi) dizisinin 14. kitabı olarak Hisar Matbaasında basıldı (94 s., 100 krş.). Kitap başlığının üzerinde, tamamlayıcı ad olarak, şu deyiş vardır: Bab-ı Âli'min Milli Hareketi dağıtmak ve Mustafa Kemal'i tevkif etmek teşebbüsü.

Önsöz'den önce, Sel Yayınları, şunu söylüyor: «Atatürk kütüphanesinin bu cildini bizzat Atatürk'ün (Mücadele tarihimizde mühim bir vaka) olarak vasıflandırdığı/ Ali Galip Hadisesi'ne tahsis ediyoruz. Bu hadise, padişahın, Bab-ı Âli'nin ve ecnebilerin müşterek bir teşebbüsü idi, ki gayesi Sivas Kongresi'ni önlemek, Mustafa Kemal'i ele geçirmek ve böylece Milli Hareketi daha başlangıcında boğmaktan ibaretti..»

Anılar Abaloğlu'nundur, ama olayın bütün aşamalarını bir arada toplamak amacıyla, bu anıların yazılışından sonra, olayla ilgili olarak öğrenilenler, Sel Yayınları yazı kurulunca, anıların başına ve sonuna eklenmiştir. Abaloğlu'nun anılarından önce, anılara giriş olarak sunulan bölümde, olayın kahramanı Ali Galip'in Elazığ'a vali olarak giderken Sivas'tan

geçişine, orada Sivas Valisi Reşit Paşa ve daha sonra Mustafa Kemal'in kendisiyle görüşmelerine ilişkin bilgiler vardır. Anıların sonuna yapılan eklemelerde ise, Mustafa Kemal'in kimi açıklamaları, bunlara kadar gizli kalmış belgelerin örnekleri görülmektedir.

Bu anılara okuyuculara, olayları kolayca izleyebilmeleri için, 19 Mayıs 2 Eylül 1919 tarihleri arasında geçen olayları Sel Yayınları kısaca anımsatmaktadır. Bunlardan birkaçı şunlardır :

10

-----

23 Haziran 1919: Bab-ı Âli, Mustafa Kemal Paşa'nın azledildiğini illere bildiriyor. (Paşa, Amasya'dadır.)

26 Haziran 1919: Mustafa Kemal Paşa, Amasya'dan Sivas'a hareket ediyor. (Ele geçen belgelere göre, Bab-ı Âli, daha o zaman, Paşa'nın tutuklanması kararını veriyorsa da tebliğe cesaret edemiyor.)

27 Haziran 1919: Paşa, Sivas'a varıyor. (Elazığ Valisi Ali Galip, Elazığ'a gitmek üzere, o sırada. Sivas'tan geçmektedir.)

3 Temmuz 1919: Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'dadır.

20 Temmuz 1919: Babı Âli, Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'in tutuklanması emrini veriyor.

30 Temmuz 1919 : Harbiye Nazırı, Erzurum Komutanlığına, Mustafa Kemal Paşa'nın hemen tutuklanıp İstanbul'a gönderilmesini emrediyor.

29 Ağustos 1919 : Mustafa Kemal Paşa, Sivas'a hareket ediyor.

30 Ağustos 1919 : Bab-ı Âli, Elazığ Valisi Ali Galip'i Sivas üzerine yürümeye, Mustafa Kemal Paşa'yı yakalamaya memur ediyor.

2 Eylül 1919 : Sivas'a varan Mustafa Kemal Paşa, halkın sevgi gösterileriyle karşılanıyor.

Anıların rahatça okunabilmesi için, yabancı tamlamalar çözülmüş, artık kullanılmayan sözcükler sadeleştirilmiştir. Belgelerse, tümüyle bugünkü dile çevrilmiştir. Kitabın sonunda, Ali Galip'in 150'likler çizelgesine alındığı, yurt dışına kaçıp orada öldüğü belirtilmektedir,

11

ANADOLU, LA TUROUJE DE KEMÂL ATATÜRK (1938)

Fransız yazarı Noel Roger'nin broşürü, Paris'te «La Revue dles deux mondes» dergisinden (1 Aralık 1938 tarihli sayısından) ayrıbasım olarak, J. Dumoulin Basımevi'nde basıldı (27 s., fiyatı yazılı değil).

Üç bölüm başlığı şöyle: Ankara tansığı (mucizesi); Atatürk dedi ki; Bir ülkenin uyanışı. Kitabın adı, dilimize, Anadolu, Kemal Atatürk'ün Türkiye'si diye çevrilebilir.

Yazar, bundan sekiz yıl önce, yeni Türkiye üzerine büyük bir yapıt yazıp yayınlamıştı: En Asie Mineure, la Turquie du Ghazi (Paris, Fasquelle, 1930. 264 s., 15 planş). Bunun adı da dilimize, Küçük Asya'da (Anadolu'da), (Gazi'nin Türkiye'sinde diye çevrilebilir. Kitabın başında, Gabriele Hanoteaux'nun bir önsözü vardır. Yazarın hiçbir yapıtı Türkçe'ye çevrilmemiştir.

Birkaç kez yurdumuza gelip gezmiş olan yazar, 1930'da İsmet Paşa'nın «Beş yıl sonra gene geliniz, Ankara'yı tanıyamıyacaksınız» sözünü en başa almış. 1938 baharında gelip

Atatürk'le konuşmuş. Ölümünden hemen sonra da bu incelemesini yazıp en ünlü Fransız dergisinde yayınlamıştır,

Ankara'nın eski çağlardan başlayarak kısa bir tarihçesini verdikten sonra, Mustafa Kemal'e geçmektedir. Atatürk'le Çankaya'da bir kahvaltıda buluşmuşlar. Sekiz yıl sonra yeniden gördüğü Ankara'yı gerçekten tanıyamadığını söylüyor, «Ankara tansığı» dediği, yeni Ankara'dır.

12

Atatürk kendisine neler söylemiş? Onun bir betimlemesini yaptıktan sonra konuşmalarına geçiyor. Sözlerinden birkaçının çevirisi şöyle :

— Otorite, güç kullanarak değil, gönül rızasıyla kurulmalıdır... Yeni harfleri, iki yılda değil, altı ayda zorunlu kılacağım... İki Mustafa Kemal vardır : Biri ölüp gidecek, ama öbürü ulus için daima yaşayacaktır... Dilinizi (Fransızca'yı) biraz unutmuş gibiyim, ama onuruza, hatırlamağa çalışacağım.... Fransızca, açıklığı tam olan bir dildir, ondan vazgeçilemez... Şu zavallı' Grekler, aslında, Türktür... İzmir'i Türkler mi yakmış? Olamaz! Çünkü, benim bulunduğum evi de ateşe verdiler. Yanmağa başladı. Ben de dışarı çıkmak zorunda kaldım... (Atatürk'ün Çankaya ve Florya'da yazara söylediklerinin özeti aşağı-yukarı bunlardır.)

(Bir ülkenin uyanışı) başlığını taşıyan son bölümde, yazar, yeni Türkiye'nin siyasal bağımsızlıktan sonra ekonomik bağımsızlık yolunda attığı ilk adımları anlatmaktadır. Kapitülasyonlar yönetiminde yitirilen bağımsızlık, yavaş yavaş yeniden ele geçiriliyor. 1921'de Avrupalı bir maliyeci: «Türkler bir bankayı bile çalıştıramazlar» demişti. 1924'te İş Bankası kuruldu ve çağdaş bankacılık yöntemleriyle çalıştırılmaya başlandı. Ülkeyi en uygar ülke düzeyine çıkarmak... Bir programla yollar, telgraf hatları, köprüler, demiryolları, işgalin yakıp yıktığı her şey yeniden yapılmıştır. Yabancı kumpanyaların işlettiği demiryolu şebekesi satın alınmıştır. Eski ulusal endüstri yenileştirilmiştir. Yeraltı kaynakları değerlendirilmiştir... Son sayfada, Atatürk'ün gençliğe hitabesini 1923'te söylediği yazılıdır; bilindiği gibi, büyük Nutuk'un son sayfası olan bu hitabe 1927'de okunmuştur.

13

ANADOLU TÜRKLERİNİN MİLLÎ İDEOLOJİSİ KEMALİZM (1971)

Müh. Hüseyin Remzi Tekgüç'ün (doğ. 1927) yapıtının ilk cildi, İstanbul'da Yelken Basımevin'de basıldı (363 s., 15 lira). Kitabın başında ve arka kapağında yazar ve yapıtları üzerine bilgiler var. Kendisi Robert Koleji bitirdikten sonra, Amerika'da uzmanlık yapmış bir inşaat mühendisidir. «Demokratik çerçeve dahilindeki Kemalist bir idealizm ile, tarihimize hakikî yönünü verip, milli şahsiyetimizi' ortaya çıkarmaya, Kemalizm'i bir doktrin haline, getirmeye ve İslâmiyet'i de millîleştirip reformlaştırmaya çalışan Hüseyin Remzi Tekgüç, güçlü bir Türkiye ile yeni bir dünya yaratmak hedeflerine doğru inançlı ve sağlam adımlarla ilerlerken, bir hesap ve his adamı olarak da, Türk Sağ'ını ve Solu'nu birleştiren bu Atatürkçü davasını, halk için ve halk ile beraber gürleyip seslenmektedir...» Bundan önce, yazar, «Anadolu Türkleri Milliyetçiliği» adlı ilk yapıtını yayımlamıştı (1970).

Konuya girmeden önce, 4 sayfalık bir bölümde, çeşitli Türk düşünürlerinden ve ozanlarından düzyazı ve konuşma örnekleri verilmektedir. Önsözde, «Türkiye, barut ve kan kokuları içinde Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde, süngülerin ucunda doğmak mecburiyetinde bırakılmıştı» deniliyor; Kitabın bölümlerini ve ara başlıklarını sunuyoruz :

Anadolu Türkleri: Anadolu Türklerinin tarihi. — Anadolu Türklerine bir genel bakış.

Anadolu Türkleri milliyetçiliği.

Anadolu Türklerinin olgun demokratik cumhuriyeti.

Mustafa Kemal Atatürk ve inkılapları.

14

Kemalizm'in doktrini: Kemalizm'in prensipleri; genel ve ana prensipler, Kemalistler. — Kemalizm'in felsefî görüşü. Hayat görüşü. Sosyal - ekonomik - politik görüşü. Kemalizm'in ilmi ahlâk, din ve ilim görüşü. (Kemalist İslâmiyet: Millileştirilmiş İslâm dini ve psikoloji ilminin birleşmesi.) — Kemalizm'in entellektüel (aydın) görüşü.

Kitap iki ciltte tamamlanacak, son ciltte çeşitli düşün ilkelerini, dünya değerlerini türlü konularda inceleyen, açıklayan denemeler (yazılar, makaleler) "Kemalizm'in denemeleri" başlığı altında verilecektir. Yapıtın dil ve biçiminde kimi dilbilgisi ve sözdizimi yanlışları görülebilmektedir.

Yapıtın sonlarında, tam çevirisi tarafımızdan yapılmış olan Prof. Grigoriy S. Petrov'un ünlü kitabı «Ak Zambaklar Ülkesinde - Finlandiya» için, yazar, şunları söylemektedir : «Perov'un adı geçen yukarıdaki bu kitabına, her Kemalistin sahip olması, onu okuması, iyi bilmesi ve uygulaması da mutlaka lazımdır».

15

ANADOLU'DA YUNAN ZULÜM VE VAHŞETİ (1922)

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından resmen hazırlanıp yayımlanan bu 3 ciltlik kitap, Ankara'da Matbuat ve İstihbarat Matbaasında bastırıldı (307-103 s., ayrıca 20 levha, parasız dağıtıldı).

Birinci bölümünü görüp inceleyemediğimiz bu kitabın ikinci bölümü (cildi) Anadolu'da Yunan fecayinin tafsilatı'nı, (Yunan zulmünün ayrıntılarını,) üçüncü bölümü de Yunan fecayii hakkında raporlar, vesikalar, mektuplar'ı (Rum-Yunan zulmü hakkında raporlar, belgeler, yazışmalar) verir. Her iki bölümün dış kapaklarında şu not var: «Matbuat Müdüriyeti Umumiyesince vesaik-i resmîyeye müsteniden kaleme alınmış Garbı Anadolu'daki son Yunan fecayiiine ait risaledir.» (Basın ve Yayın Genel Müdürlüğünce, resmi belgelere dayanılarak kaleme alınmış Batı Anadolu'daki son Yunan zulmüne ilişkin kitapçuktur.)

Üçüncü (son) cildin kapsadığı konular üzerine açıklamalar: Dört bölüm üzerine düzenlenmiştir. Birinci bölümde, Anadolu'da Yunanlıların yarattıkları zulüm üstüne çeşitli derneklerin raporları, yabancı gazetelerin makaleleri, güvenilebilir ve tarafsız yabancılardan demecileri bulunduğu gibi, ikinci bölümde, çeşitli" yerlerde yapılan Yunan canavarlıklarını doğrulayan birçok kişinin tarafsız tanıklıklarını, Yunanlıların kendi ifadelerini içerir. Bu olayların doğrulanması sırasında kıyımlık alanlarında dolaşmış Türk ve yabancı birçok gazete muhabirinin, gazetelerine gönderdikleri mektuplar da son derece önemli bulunduğundan, bu mektupların bazı pek önemli ve ilginç olanları, üçüncü bölümde derlenip toplanmıştır. Öte yandan, Yunanlıların bütün yayılma süresince işledikleri kanlı cinayetler şimdiye kadar, birçok

16

-----

kez Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce ve Dışişleri Bakanlığınca türlü devletlere protesto edilmişti. Ancak, ne yazık ki, yabancı devletler bunları yayımlamak şöyle dursun, en ufak bir ilgiyle bile okumamışlardı. Oysa bu protestoların her biri kıyımların pek şiddetlendiği zamanlarda, büyük bir önemle yayımlandıkları için, her birinin bu olayların doğrulanmasına hizmet edecek başkaca değerleri vardır, İşte bu protestolar da dördüncü bölümde toplanarak yayımlanmıştır.

Özet olarak: Bu cildin dört bölümünde bulunan konuların hepsi de açıkça Yunan kıyıcılığının ne kadar kanlı ve yok edici biçimde sürüp gittiğini ispatladığı gibi, özellikle birçok yabancıların raporları ve tanıklıkları da bu gerçeğin en ufak bir bölümünün bile yalanlanması olasılığı bulunmadığını göstermektedir.

17

ANADOLU'DAN KOVDUKLARIMIZ (1965)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Tasnif Kurulu Üyesi Tâhir Karauğuz'un yapıtı, İstanbul'da Deniz Basımevi'nde basıldı (159 s., resimli, tıpkı-basımlı, 10 TL.). Dış kapak başlığı şöyle: Kurtuluş Savaşının iki- kitabı: Orduya armağan, Orta Anadolu'da Yunan faciaları. Anadolu'dan koğduklarımız. Kapak kompozisyonu: Münif Fehim Özarman.

Yazarın 1922 yılında yayımlanan Orduya Armağan ve Orta Anadolu'da Yunan Faciaları adlı iki kitabı, Latin harfleriyle basılıp birleştirilmiştir. Önsözden sonra, Behçet Kemal Çağlar'ın 15 Mart 1946 tarihli bir mektubuna, Mustafa Kemal Paşa'nın bu kitaplar için değerlendirme yazısına, İsmet Paşa'nın kitabı basılmadan önce görüp altına yazdıklarına, Fevzi Paşa'nın basımdan önce yazdıklarına yer verilmiştir. Yazar, bize armağan ettiği nüsha üzerine «Bugünkü varlığımızın temelini ne kadar kan ve gözyaşı döküldüğünü dile getiren kitabım: Kurtuluş Savaşı içinde ilk ses'tir» diye yazmıştır.

Kitapların her ikisi de şiir kitabıdır. Birincisinin başına, Halide Edib-Adıvar şunları yazmış: «Oğuz Beyin şiirleri, ilk defa tamamen mevzuunu Anadolu'nun bugünkü kanayan kalbin-den almak istediği için hakiki ümitler veriyor. Kim bilir, belki bu *genç* şair, bir gün Anadolu'yu olduğu gibi terennüm edecek ilk Türk'tür.»

İlk kitap Figan, Destan gibi iki bölüme ayrılmıştır. İkinci kitabı ise, şu başlıkları taşıyan 20 levhadan oluşmaktadır: Harabeler içinde; Unutma sakın; biraz tahammül; Yangından sonra; Onlar; Deşme, söyletme; Sakarya ve ay; Şehitler; Çal çoban, çal; Ötme bülbül; Kan içinde; Kanlı maceralar; Tanrım, bize acı; Kaldı; Garip Bacı; Hicret yollarında; Yunan canavarlıklarından

18

-----

bir nümune : Kırpoğlu'nun başında; Ey turnalar, turnalar; Ağla, zağla; Münacat.

İlk baskısındaki şiirlerin tümü de hece ölçüsüyle yazılmıştı. Kitaplara girmeyen aruzla yazılmış şiirlerini de yeni baskıya eklemiştir. «Türk atı» başlıklı şiirin bestesi de var. Abdülhak Hâmit Tarhan ve Süleyman Nazif'in mektupları ile basında çıkan kitap tanıtımlarından birkaçı en sona konulmuştur.

Bu kitapları yazdığı sırada ozan, Zonguldak İstihbarat Müdürü imiş, 1920lerin diliyle yazılmış olan bu şiirlerin yeni basımında, dil ve biçim özelliklerine hiç dokunulmamıştır. Ozanın ilk yapıtı olan birinci kitapta, Sakarya Savaşı'ndan esinlenilmiş şiirler; ikinci kitapta, Orta Anadolu'da Yunanlıların yarattığı acıklı, ağlanacak olayları anlatan şiirler yer almaktadır. Bu iç-ten şiirler, daha önce yerel gazetelerde ve dergilerde yayınlanmıştır.

Atatürk Zonguldak'ta, İnönü Zonguldak'ta vb. kitapları bulunan yazar, Kurtuluş Savaşı içinde, Kastamonu'da iki arkadaşıyla birlikte «Açıkgöz» gazetesini kurduktan sonra, bu gazetenin yaşamasını sağlamak için çok emek harcadı. Zonguldak'ta «Zonguldak» gazetesini kurdu. Kendi deyişine göre, «Zonguldak'ta ilk basımevi, ilk gazete, ilk kitap, ilk dergi onundur». Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, konusu Donanma'ya yardım olan ilk yazısı Kastamonu'da «Köroğlu» gazetesinde, ilk şiiri, İstanbul'da «Donanma» dergisinde çıkmıştı.

19

ANAFARTALAR KUMANDANI MUSTAFA KEMAL İLE MÜLAKAT (1930)

Ruşen Eşref Ünaydın'ın (1892-1959) kitabının ikinci basımı, İstanbul'da Devlet Matbaası'nda yapıldı (112 s., ayrıca Anafartalar'da Miralay Mustafa Kemal Beyi gösteren bir resimle Arı-burnu ve Anafartalar bölgelerini gösteren renkli üç harita, 100 krş.).

İlkin Mütareke'den az önce (1918) "Yeni Mecmua"da yayınlanmış olan bu görüşme, Türk basınında Mustafa Kemal Paşa ile ilk ayrıntılı konuşmadır.

Kitabın 1930 yılında üç basımı var. Beşinci basımı, 1954 yılında İstanbul'da Varlık Yayınlananının 303., (Varlık Cep Kitap» lan) dizisinin 116. kitabı olarak çıktı (80 s., 100 krş.), Almanca çevirisi, Mustafa Kental über die Dardanellenkapfe im Weltkriege adıyla 1933 yılında Graz'da (Avusturya) Leykem Yayınevi'nce kitap biçiminde yayımlandı (63 s.).

Ünaydın, anıların yeni basımı için yazdığı «Başlarken» başlıklı önsözünde diyor ki :

«Gazi Mustafa Kemal'in hizmet ve eserine ait her merhaleyi (aşamayı) kendi millî fahır (ulusal övünç) ve gururlarının (onurlarının) höcceti (belgiti, tanıtı) olmak üzere arayıp toplayacak şimdiki ve yarınki Türk nesilleri için bu hatıralar, uzun ve çetin bir müdafaanın ve usanmayan şuurlu (bilinçli) bir iradenin (istencin) safhalarını (evrelerini) gösterir bu hatıralar çok değerlidir. Bu sebeple (nedenle) onları sadece bir mecmua' (dergi) veya gündelik gazete yapraklarında bırakmayarak kitap halinde bastırmak istedim...»

20

Üç aşamada anlatıları bu anıların yazılışı, Şişli'de 28 Mart 1334 (1918) tarihinde sona ermiştir.

Atatürk'ün Arıburnu Muharebeleri Raporu da, Uluğ İğdemir'in yayıma hazırlamasıyla, Türk Tarih Kurumu'nca bastırıldı (1968, VIII-200 s., 25 TL.).

Ünaydın'ın Atatürk, Çanakkale ve Kurtuluş Savaşlarıyla ilgili öteki yapıtları da şunlardır: Atatürk'ü Özleyiş (1957); Atatürk'ün Hastalığı (1969); İstiklâl Yolunda (1960); Çanakkale'de Savaşanlar Dediler M (1961); Atatürk ve Millî Tesanüt (1954) vb.

21

ANGORA E KEMAL PASCIA (1932)

İtalyan yazarı P. di Roccalta'nın yapıtı, Roma'da «A.R.E.» (Anonima Romana Editoriale) yayınlarından çıktı (234 s., 12 lîret). Modern Türkiye'nin politik ve ekonomik sorunlarını inceleyen bu kitabın başlığı «Ankara ve Kemal Paşa» diye dilimize çevrilebilir. Yazarın «Ankara'daki dostlarıma» diye armağan ettiği yapıtının kısa önsözü şöyledir:

«Türkiye'de uzun süre kaldıktan sonra tam ve hızlı gelişme yolunda olan bu ülke üzerine incelemelerimi ve gözlemlerimin sonucunu kısa notlarla özetlemek istedim. Şimdi yayımladığım bu kitap, bilimsel" ya da yazınsal bir nitelik taşımaktan çok, modern Türkiye üzerine kişisel izlenim ve düşüncelerin bir özetidir.» (27 Aralık 1931).

16 bölüme ayrılan yapıtın bölüm başlıkları şunlardır:

I. — Mustafa Kemal ve Kemalist hareketin kökleri. Yunanlılara karşı Kurtuluş Savaşı. Ankara B.M. Meclisi Hükümeti, Cumhuriyetin ilânı. Parti ve düşüncelerin ilk çatışmaları.

II. — 1925'ten bugüne kadar Türkiye'nin iç politikası.

III. — Türkiye'nin dış politikası.

IV. — Türkiye'nin. siyasi ve yönetsel örgütlenmesi.

V. — Millî Eğitim.

VI — Basın. (Türk basınının kısaca tarihçesi verildikten sonra, İstanbul'da 11 büyük gazete yayımlandığını bildiren yazar, bu gazetelerin adlarını, tirajlarını, yayımlandıkları dili, politik eğilimlerini göstermektedir. Böylece, en yüksek tirajlı (20.000) gazetelerin «Akşam» ve «Cumhuriyet» olduğu anlaşıl-

22

-----

maktadır. Her iki gazetenin Fransızca olarak da basıldıklarını, CHP'nin ve hükümetin güdümünde bulduklarını, ılımlı olduklarını belirtiyor. «Milliyet» ve «Yarın» gazetelerininse, 15'er bin tirajları olduğu, Türkçe «Vakit» ile Fransızca «Le Journal d'Orient»ın 10'ar bin tirajları bulunduğunu bildiriliyor..

VII. — Sağlık ve sosyal yardım.

VIII. — Din sorunları,

IX. — Anadolu demiryolları ve Türk demiryolları politikasının tarihçesi.

X. — Afyon ve uyuşturucu maddeler sorunu.

XI. — İktisat politikası.

XII. — Tarım.

XIII. — Endüstri ve madenler.

XIV. — Dış ticaret ve gümrük politikası (Lausanne Antlaşması'nın imzasından 1929 yılı sonuna kadar dışalım - dışsatım çizelgeleri özetle ve ayrıntılı olarak gösterilmiştir).

XV. — Malî Politika (1927-1930 yılları bütçeleri gösterilmiştir.)

XVI. — Vergi dizgesi (sistemi).

Dış politika bölümünde Lausanne Antlaşması sonrasında Türkiye ile yakın komşuları ve öteki dünya ülkeleri arasındaki ilişkiler, ayrıntılı olarak gözden geçirilmektedir. Yazar, İtalyan olduğu için, önce Türk-İtalyan ilişkilerini ele almakta, bu arada bilinen bir konuyu açıklamaktadır: Mussolini'nin ocak 1925'te verdiği bir söylevde «İtalya'nın geleceği Doğu'dadır» anlamında bir cümle bulunduğundan söz etmekte, Türk ulusunun bu söz-

23

-----

den alındığını, aslında Mussolini'nin Türkiye'yi kastetmediğini yaz-maktadır. Daha sonra Sovyet-Türk ilişkilerinden söz edilir. Mart 1925'te, bu ilişkilerin gelişmesinde, Sovyet dostu Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın rolü belirtilmektedir. Bu arada, Sovyetlerin Türkiye'-ye yardımlarının asıl amaçları, şöylece özetlenmektedir: 1) İslâm ülkeleri üzerinde etki sağlamak, 2) Boğazlar'da yakın bir dost bulundurmak, 3) Kimi toprak sorunlarını kendi yararına çözümlenmek (Batım gibi).

Sonuç olarak denilebilir ki, bu kitap, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan, yapının yazıldığı tarihe kadar olan dönemi, en gerçek rakam ve bilgilerle nesnel olarak yansıtmaktadır.

24

ANGORA... L'AUBE DE LA TURQUIE NOUVELLE (1919-1928)

Fransız yazarı Jean Sehliekin'in yapıtı, Paris'te Berger Levrault Yayınevi'nce bastırıldı (XIV-349 s., 9.75 frank). Adı «Ankara... Yeni Türkiye'nin Şafağı» diye Türkçeye çevrilebilecek olan kitabın yazarı, 1922 yılının dört ayını (mart-haziran) Ankara'da geçirmiş, yapıtını da aynı yılın öteki üç ayında (temmuz - eylül) Paris'te yazmıştır. Demek oluyor ki «Büyük Taarruz»dan iki ay önce Ankara'da bulunan yazar, İzmir'in geri almışından hemen sonra, yapıtını kaleme almıştır. Değerli yapıtını da Çankaya. Köşkünün terasında birlikte geçirdikleri saatlerin anısı olarak, Gazi Mustafa Kemal'e armağan etmiştir. Bir önsözden sonra beş bölüme ayrılan kitabın sonunda bir de ek bölüm var.

I. bölüm : Yeni Türkiye: 1. — Mondros Bırakışması. Yunanlılar İzmirde. 2 — Millî Misak, yeni Türkiye'nin doğum belgesi. 3 — Tarihten birkaç yaprak. Direniş. 4 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti. 5 — Mustafa Kemal Paşa ve yardımcıları. 6 — Türk utkusu. 7 — Ankara ile İstanbul.

II. bölüm: Ulusal birlik, Anadolu'dan görüntüler. 1 — Kutsal savaşım. 2 — Türk halkı arasında. 3 —Genç başkent. 4 —Ulusal ordu. 5 — Malta sürgünleri.

III. bölüm': Anadolu'da Hıristiyan azınlıkların korunması: 1 — Sorun, nasıl ortaya konuluyor? 2 — Ermeni sorunu ile Pontus sorunu. 3 — Anadolu'daki Türk Ortodoks Patrikliği. 4 —Sonuç: Gözümle gördüklerim.

25

IV. bölüm: Batı ile Türkiye (1918-1922): 1 — Müttefiklerin Doğu politikasının üç yılı (1918-1922). 2 — 1922'de Müttefiklerin Doğu politikası, 3 — Kapitülasyonlar sorunu.

V. bölüm: Doğu ile Türkiye: 1 — Türkiye'nin Doğu politikası, — Ankara ile Sovyet Cumhuriyetleri. Moskova, Kars ve Ankara Antlaşmaları, Sovyetlerin Doğu politikası. 3 — Müslüman dünyası önünde Türkiye. Özgül bir söylev. Sonuçlar.

Ekler: Geri çekilen Yunan ordusu. — 20 ekim 1921 tarihli Fransız — Kemalist Antlaşması. — İzmir ve yöresinde Yunan işgali üzerine soruşturma yapan müttefikler (bağlaşıklar) Komisyonu raporu.

Denilebilir ki bu kitap Anadolu'da yapılmış uzun ve titiz bir soruşturmanın sonucudur.

26

ANILARDA ATATÜRK (1973)

H. İsmail. Uygar'ın derlediği kitap, İstanbul'da Renk Yayınevi'nce, Dilek Matbaası'nda bastırıldı (216 s., ayrıca 10 levha, 25 lira). Kitap hazırlanırken, Atatürk'ün yakınlarının, arkadaşlarının ve komşularının anılarından yararlanılmış. Sonda bir albüm biçimindeki levhalar, özel olarak yaptırılmış 10 tabloyu kapsar,

Kitapta ,anıları yer alan kişiler sırasıyla şunlardır:

Mehmet Somer (komşuları), Asaf İlbay (çocukluk arkadaşı), *H. İ.* Uygar, Makbule Atadan (kızkardeşi), Mustafa Cantekin (Çorum Milletvekili), Falih Rıfkı Atay, Hasan Rıza Soyak (Genel Sekreteri), Ziya Kılıç, Tevfik Bıyıklıoğlu, Ali Fuad Cebesoy (sınıf arkadaşı), Cevat Abbas Gürer, Hüsrev Gerede, Süreyya Yiğit, Dr. Hilmi (Fırat) (Malatya Milletvekili), Ali Kılıç, İsmail Habib Sevük, Muzaffer Kılıç, Mazhar Akifoğlu (Milletvekili). Fethi Okyar, M. Ali Ağakay, Necmettin Sadak, Tevfik Noyan, Asım Us, Saffet Arkan, Hafız Sadettin Kaynak, İbrahim Necmi Dilmen, Rıza Ruşen Yücer, Ahmet Cevat Emre, Ahmet Hamdi Başar, Orgeneral Fahrettin Altay, Mahmut Karındaş, Mahmut Esat Bozkurt, M. Kemal Öke, Behiç Erkin, Prof. Hikmet Bayur, Nizamettin Ataker, Sabiha Gökçen, General Sherill, Tamburcu Salâhattin Pınar, Zeki Üngör, Enver Behnan Şapolyo, Yunus Nadi Abaloğlu, Şükrü Kaya vb.

Bu kişilerden birer - ikişer anı alınmış, her birine başlık konulmuş, ancak herhangi bir sıra gözetilmemiştir. Kimi yazarların soyadları yanlış yazılmış ya da hiç konulmamıştır. Kitabın dizini yoktur. Bundan belge olarak yararlanılması pek zor olur. Anıların yalnız sahipleri belirtilmiş, kaynakları gösterilmemiştir.

27

ANKARA'NIN İLK GÜNLERİ (1955)

Gazeteci Yunus Nadi Abaloğlu'nun (1880 -1945) anıları, İstanbul'da Sel Yayınlarının (Atatürk Kütüphanesi) dizisinin 4. kitabı olarak Hisar Matbaası'nda basıldı (128 s., 100 krş.).

Kitabın baştarafında «Yunus Nadi'ye ve hatıralarına dair» başlıklı, imzasız bir yazı var. Burada, yazar ve anıları için deniliyor ki :

«... Yunus Nadi'nin Atatürk'le teması ve işbirliği bu hatıralarda görüleceği gibi, Mütareke'nin kara günlerinde, İstanbul'da başlamış ve İstanbul işgal edilir edilmez, kendini yabancı kuvvetlerden gizlemeğe muvaffak olarak, süratle Mustafa Kemal'e iltihak etmiştir.

Birkaç ay içinde, İstanbul'da İngilizlerin kapattığı «Yeni Gün»ü -Ankara'da çıkarmağa muvaffak oldu; bütün mücadele müddetince millî hareketin sözcülüğünü yaptı. Mustafa Kemal, Yunus Nadi'ye ve gazetesine çok ehemmiyet vermiş; Anadolu'nun sesini,' Ankara'nın

bu ilk gündelik gazetesi ile bütün dünyaya duyurmuştur.

Yunus Nadi, Atatürk'ün inandığı insandı. Şükrü Kaya bir hatırasında şöyle söyler: Mustafa Kemal'in «Yeni Gün»ü okumadan yatmadığını ve bazı kere de makalelerini, basılmadan evvel, telefonla dinlediğini bilenler çoktur. Yunus Nadi, Türk Cumhuriyeti yapısının malzemesini, -harcını taşıyanlardan biridir; Meşrutiyet, Hürriyet ve Cumhuriyet davalarında, mücadelelerinde kalemi ile, sözü ile ön saflarda, siperlerin üstünde ve ilerisinde çarpışan bir savaşçı idi.

28

Bu hatıraların, Yunus Nadi gibi hadiselerin içinde ve Atatürk'ün yakınında yaşamış büyük bir gazetecinin kaleminden çıkmış olması dışında, birçok bakımdan, kıymeti vardır: 1924'te, yani Milli Mücadele'yi takiben sığağı sığağına yazılmış olması, politika hayatının zamanla hadiseler ve şahıslar üzerinde yapması tabii tesirlerden azade kalması ve asıl mühimmi bizzat Mustafa Kemal'in kontrolundan geçmiş, birçok malumat ve vesikaların onun tarafından verilmiş olması.

Bu hatıralarda, Atatürk'le birçok muhavere ve hasbıhaller, hususi meclislerde Atatürk tarafından söylenmiş sözler, ortaya atılmış fikirlere tesadüf edilecek ve hatta sonradan büyük Nutuk'ta dahi bahsi geçmiyen hadiselerle karşılaşılabacaktır.

Alaka ve şevkle takip edilecek bu hatıralar, birkaç kitap teşkil edecektir. Şimdi elinizde bulunan ilk kitapta hatıra sahibi, İstanbul işgalinden kısaca bahsederek Anadolu'ya geçişini anlatacak ve sonra size Ankara'nın o heyecanlı günlerini ve bilhassa Mustafa Kemal'in karargâhındaki hayatı ve hummalı faaliyeti yaşatacaktır.» (1)

-----

(1) «Yunus Nadi'nin Atatürk'le ilişkisi ve işbirliği bu anılarda görüleceği gibi Mütareke'nin (Mondros Bırakışması) kara günlerinde, İstanbul'da başlamış ve İstanbul işgal edilir edilmez, kendini yabancı güçlerden gizlemeyi başararak, çabucak, Mustafa Kemal'e katılmıştır.

Birkaç ay içinde, İstanbul'da İngilizlerin kapattığı Yeni Gün'ü (gazete) Ankara'da çıkarmayı başardı. Yeni *Gün*., bütün savaş boyunca, ulusal hareketin sözcülüğünü yaptı. Mustafa Kemal, Yunus Nadi'ye ve gazetesine çok önem vermiş, Anadolu'nun sesini, Ankara'nın bu ilk günlük gazetesiyle dünyaya duyurmuştur.

Yunus Nadi, Atatürk'ün inandığı insandı. Şükrü Kaya, bir anısında şöyle söyler : 'Mustafa Kemal'in Yeni Gün'ü okumadan yatmadığını ve kimi kez de makalelerini, basılmadan önce, telefonla dinlediğini bilenler çoktur. Yunus Nadi, Türk Cumhuriyeti yapısının gereçlerini, harcını taşıyanlardan birisidir. Meşrutiyet, özgürlük ve cumhuriyet davalarında, savaşımalarında kalemiyle, sözüyle, ön saflarda, siperlerin üstünde ve ilerisinde çarpışan bir savaşçıydı.

29

Kitabın ayrıldığı dört bölümün başlıkları şöyle: 1 — İstanbul işgal ediliyor, Mebusan Meclisi basılıyor; 2 — Anadolu'ya geçiş; 3 — Hayret, bizim asker (Geyve'de); 4 — Ankara'nın ilk günleri: Mustafa Kemal Paşa'nın insana hayret veren çalışmaları ve kendisiyle muhtelif konuşmalarım, Mustafa Kemal Paşa karargâhı, «Anadolu Ajansı», Büyük Millet Meclisi'ne doğru, İsmet Paşa'nın Ankara'ya gelişi, Konya'dan gelen nahoş haberler, Celâlettin Arif Beyin durumu, Meclis nasıl bir meclis olacaktı?, Hilafet ordusu vb.

Bu anıların Yunus Nadi gibi, olayların içinde ve Atatürk'ün rakı sofralarında yaşamış bir gazetecinin kaleminden çıkmış olmasının dışında, birçok bakımlardan değeri vardır : 1924'te, yani Ulusal Savaşımı izleyen günlerde sığağı sığağına yazılmış olması, politik yaşamın zamanla olaylar ve kişiler üzerinde yapması doğal etkilerinden uzak kalması ve en önemlisi, bizzat Atatürk'ün denetiminden geçmiş olması, birçok bilgilerin ve belgelerin onun tarafından verilmesi.

Bu anılarda, Atatürk'le birçok konuşmalar ve söyleşiler, özel toplantılarda Atatürk'ün söylediği sözlere, ortaya attığı düşüncelere rastlanacak ve hatta, sonraları Söylev'de bile sözkonusu edilmeyen olaylarla

karşılaşılacaktır.

İlgiyle ve zevkle izlenecek bu anılar, birkaç kitaptan oluşacaktır. Şimdi elinizde bulunan ilk kitapta, anı - sahibi, İstanbul'un işgalinden kısaca söz ederek Anadolu'ya geçişini anlatacak ve sonra size, Ankara'nın o heyecanlı günlerini ve özellikle, Mustafa Kemal'in karargâhındaki yaşamı ve yoğun etkinliği yaşatacaktır».

30

ANZAVUR İSYANI (1965)

Emekli Jandarma Önyüzbaşı Zühtü Güven'in Kurtuluş Savaşı'nın acı bir dönemiyle ilgili anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında çıktı (IX —112 s., 2 levha, 10 TL.)

Biga, Gönen, Bandırma, Manyas, Susurluk, Karacabey gibi geniş bir alanı kapsayan kanlı bir isyanı anlatır. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin çıkarttığı bu ve öteki iç isyanlar ulusa, cepheyi zayıflatmış, Yunanlıların yurdumuzun içerilerine doğru ilerlemelerini kolaylaştırmıştı. Kitapta düzensizlik soygunculuk, haydutluk gibi acıklı durumlar da, belirtilir. Yazar, olayların içinde yaşamıştır. Uluğ İğdemir, kitabı sunarken: «Eserin büyük değeri olayların içinde yaşamış bir insanın görgü ve duygularına dayanmakta olmasıdır» diyor.

31

ARMSTRONG'DAN BOZKURT MUSTAFA KEMAL VE İFTİRALARA CEVAP (1955)

Atatürk üzerine araştırmalarıyla tanınmış «gazeteci Sadi Borak'ın derlediği kitap, İstanbul'da Türkiye Ticaret Matbaasında basıldı (93 s., 100 krş.) Yapıt, (Yabancı gözü ile Atatürk) dizisinin ikincisidir.

Bilindiği gibi; emperyalist güçlerin Türkiye üzerindeki isteklerini sürekli biçimde etkisiz kılan Atatürk'ü küçük düşürmek amacıyla Yüzbaşı H.Ç. Armstrong adında bir İngiliz casusu tarafından yazılıp 1932'de İngiltere'de basılmış, yurda sokulması yasak edilmiş olan Grey Wolf: Mustafa Kemal adlı kitap, hemen birçok dile çevrilerek bütün dünyada bir fırtına koparmıştı. Kitabı bir yıl sonra Bayan Soulie ile Bay Vaney Fransızca'ya çevirmişlerdi (Paris, Payot, 294 s., ayrıca 4 kroki). Bu yapıtı Ata, rahmetli gazeteci Necmettin Sadak'a söyleyip yazdırarak kendisi yanıtlamıştı.

İşte, bu kitapta Bozkurt: Mustafa Kemal'i ve yazarına verilen yanıtları buluruz. Kitabı yayınlayan Niyazi Ahmet Banoğlu'nun yazdığına göre, Atatürk, ulusunun kendisini iyi tanıdığına, sevdiğine o kadar inanmıştı ki, hükümetin Türkçe'ye çevrilip yayımlanmasını yasakladığı kitabın olduğu gibi dilimize çevrilmesini istemişti. Sadi Borak, bu kitapla bunu yaptığı için, Ata'nın da isteğini gerçekleştirmiş oldu.

Kitapta, ayrıca Bayan Spanuidi ve Bay Edouard Herriot'nun bu konudaki yazı ve konferanslarından parçalar da vardır.

32

Yazarın öteki yapıtları da şunlardır: Atatürk, Gençlik ve Hürriyet (1960); Atatürk'ün Özel Mektupları (derleme, 1961); Atatürk ve Din (derleme, 1962); İktidar Koltuğundan İdam Sehpasına, Yakın Tarihimizde Siyasî Cinayetler ve İdamlar (1962); Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk (1966); 100 Türk Büyüğü (1968); Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, V. cilt: Tamim ve Telgrafları (Dr. Utkan Kocatürk'le birlikte, 1972) v.b.

33

ASKERİ, SİYASAL VE SOSYAL YÖNLERİYLE TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI (1973)

General Fahri Belenin (1892 = 1975) yapıtı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı tarafından (Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları) dizisinin 13. kitabı olarak, Ankara'da Başbakanlık Basımevi'nde bastırıldı (XV - 559 s., resimli, portreli, ayrıca 33 kroki, 5 TL.). Kitabın dış kapak başlığı: Türk Kurtuluş Savaşı. Kitap, daha çok bu adla tanınır.

Yayınlanışından iki yıl önce yazılan - Önsöz'de bu notların kırk yıl önce yazılmağa başlandığı, son üç yılda büyük bir yığın haline gelen derlemeler özetlenerek Kurtuluş Savaşı'nın 500 sayfada toplandığı belirtilip deniliyor ki:

«Bu kitap "bir harp tarihi niteliğinde olmamakla beraber, askerî hareketler kitabın yarısını kapsar. Bunda, hatıralarımın çoğunun askerî olması kadar, bu hareketlerin yanlış yorumlara yol açmış olmasının da etkisi vardır. Bir harp tarihçisi ve İstiklâl Savaşı'nda Doğu ve Batı cephelerinde Tümen Kurmay Başkanlığı yapmış bir kişi olarak gerçekleri ortaya koymayı bir görev değil, kendime bir "borç saydım... Biz bu eserde İstiklâl Savaşını birçok kitap karıştırmadan bütün yönleriyle öğrenmek isteyenlere kolaylık sağlamak istedik...»

Yedi bölüme ayrılan kitabın bölüm ve alt başlıkları şöyledir:

I. Mütareke — uygulanması: Giriş; Mondros Mütarekesi; Barış Konferansı (Paris); Mütarekenin uygulanma şekli;

II. Millî Mücadele (Kuva-yi Milliye) : Kuva-yi Milliye; Erzurum Kongresi; Sivas Kongresi; Meclis-i Mebusan;

34

III. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti: Büyük Millet Meclisi; Yunan ileri hareketi; İç ayaklanmalar; Batı cephesinin kurulması; Ayaklanmaların ikinci dönemi; Bolşeviklik akımları (Yeşil Ordu, Gizli Komünist Partisi, Türkiye Komünist Fırkası); Askeri hareketler;

IV. Millî egemenlik: 1921 yılı başında genel durum; Türkiye - Rusya dostluk antlaşması; İkinci İnönü Muharebesi;

V. Yunanlılar Ankara yolunda: Kütahya - Eskişehir muharebesi; İki aylık bir bunalım dönemi; Sakarya muharebesi;

VI. Yunanlıların duraklama, Türklerin hazırlanma dönemi;

VII. Büyük Türk zaferi: Taarruzdan önce genel durum; Afyon Meydan Muharebesi; Başkomutanlık Muharebesi; İzmir yollarında; İzmir'in kurtuluşundan sonra; Boğazlara doğru ileri hareket (Mudanya Mütarekesi, Mütareke sözleşmesinin metni, Trakya'nın Türkiye tarafından işgali, Lozan Konferansı).

Kitabın sonunda bir süredizini (31.X.1918 - 18.X1.1922) ile iki sayfalık bir kaynakça vardır.

Yazarın başkaca önemli yapıtları arasında şunlar sayılabilir: Çanakkale Savaşı (1935); Büyük Türk zaferi (Afyon'dan İzmir'e Kurtuluş Savaşı anıları, eleştiriler, çözümler, 1962); Atatürk'ün Askeri Kişiliği (1963); Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (2 cilt, 1966-67); Tarih Işığında Devrimlerimiz (1970); Balkan Savaşı, 1912-1913 (1971) vb.

35

ATA' MIN GÜNÜNDE (1965)

Sporcu, ozan ve yazar M. Ziya Ünsel'in (1915-1972) anıları, İstanbul'da Ekin Basımevin'de basıldı (80 s., resimli, 250 krş.j Bursa'da Işık Yayınlarının 9'uncusu olarak çıkan kitabın kapak resmiyle iç resimlerini Turgut Simsoy ile Mustafa Yazla yapmıştır.

Yazarın babası Hakkı Yazış, Mustafa Kemal'le birlikte Çanakkale'de savaşmış, Geyve

Boğazı'nda Kuvay-i Milliyeci olmuş, Çekirge'de yazılan önsöz, şöyle son buluyor:

«Ata'mın günlerini yeni kuşaklara bir parçacık olsun aktarabilmek için bu küçük anılar kitabını yazdım. Biliyorum, yazılarını öyle ahım-şahım şeyler değil. Üstelik okurlarım kusur da bulurlar, yazılarıma. Ama ne yapalım? Ben de biraz Atam gibi keyfince, gönlünce yaşamasını seven, kendi başına buyruk bir adamım. Ondan ötürü yazarken de canım nasıl isterse, öyle yazıp çiziktiriyorum işte. Hem böylesi daha içten oluyor galiba.»

Anıların başlıklarını sunuyoruz: Kurtuluş ve kuruluşumuz. Büyük Gazi ve Cumhuriyet'in ilanı. Atatürk Cumhuriyeti'nin an-lamı. Atatürk ve devrim yılları. Atatürk ve demokrasi, Atatürk ve Serbest Fırka. Atamızın ayağına gelen krallar: Amanullah Han, Rıza Şah Pehlevî, İngiltere Kralı VIII. Edward. Cumhuriyetimizin onuncu yıldönümünde Ankara. Atamızın Cumhuriyetin 10. yılında söylediği nutuk. Atatürk'ün bulunduğu son Gençlik ve Spor Bayramı (19 Mayıs 1938). Atamızın ölümüne yakın günler, Ankara'da Atasız kutladığımız ilk Cumhuriyet Bayramı

36

(29 Ekim 1938). Elemlı günler. 10 Kasım günü (1938). Atanın hastalığı. Büyük yasımız. Atama ağlayan İstanbul. Meclis'te başkan seçimi. Ata'ya övgü. Atamızın cenaze töreni için Ankara'da hazırlıklar. Atamızın naşı Ankara'da, Atamızı geçici kabrine götürürken (Ankara – Etnoğrafya Müzesi). Dolmabahçe'den Etnoğrafya Müzesi'ne (10 Kasım – 21 Kasım). Atanın kabrinde (10 Kasım 1939). Atatürk üstüne.

37

ATA'MIZ, AKHİSAR, TÜRKİYE VE DÜNYA (1939)

Akhisar Ortaokulu Müdürü Ekmel İzdem'in hazırladığı bu kitap, Akhisar Halkevi' Yayınları'nın ilki olarak, İstanbul'da Vakıf Matbaasında basıldı (107 s., bol - resimli, 30 krş.). Kısa önsöz şöyle :

«Akhisar, Manisa, Ege, Orta ve Doğu Anadolu: Bütün Türkiye ve Dünya sarsıntı geçirdi. Tarih, hiçbir faniye bu kadar içli bir ihtifal töreni yapıldığını, bu derece gözyaşı" döküldüğünü hikâye etmiyor.

«Ölen Mustafa Kemal, yaşayan Türk Milletinin sembolü oldu, O'nu doğuran Türk ulusudur. Ulus, Ata'sı ile birlikte yaşayacaktır.

«Bunu, bir broşür halinde tesbit etmek istedik. Kusuru ve eksikliği, bu şerefli işte birinciliği almak hususundaki samimiyetimize başışlansın.»

Akhisar Kaymakamı Rifat Yenal'ın «Atatürk» başlıklı pek kısa yazısından sonra, «Akhisar ve Ata'mız» başlığı altındaki ilk bölümde, Atatürk'ün kaybının Akhisar'daki yankıları görülmektedir. Bu arada, Hasan Nahit Babaoğlu'nun Halkevi'ndeki konuşması, öğretmen Zeki Sargut ile Belkıs Akbulut'un şiirleri, tarih öğretmeni Z. Tunalı'nın duyguları, ortaokul öğrencilerinin duygu ve düşünceleri, ihtifal (anma) programı, 21 Kasım 1938'deki törende Dr. Ziya Gülüm ile Ekmel İzdem'in hitabeleri, Türkçe öğretmeni Pakize Yelenin konuşması verilmektedir.

38

Daha sonraki bölümde yer alan — çoğu tanınmış kişilere ait yazı ve şiirler sırasıyla şunlardır; O'nu Taşı, Kendime Söylüyorum (Hasan Âli Yücel), — Uyuyor (Halit Fahri

Ozansoy'un şiiri). — Asil Durağı (Fazıl Ahmet Aykaç). — Rahat Uyu, Atam (Yaşar Nabi Nayır). — Taşımızla, Toprağımızla ve Erkekçesine (Bahri Savcı). — Unutulmaz levhalar (H. Ali Yücel). Altı meşalenin aydınlığında dünya (Sadri Ertem). — Yas (Sait Aykanad'ın şiiri). — Atam Yaşayacaksın (Pakize Tander'in şiiri.) — Atamız (Nâzım Doğan Erman'ın şiiri). — Mukaddes Işık (Safiyüddin Usman'ın şiiri). — Ah Atam (Sabiha Evirgenin şiiri). — İsyân (Halûk Elbe'nin- şiiri). — Manisa'da (Ö. Kaya). — Samsun'da (haber), — Edirne'de (haber). — Büyük Tabut, İstanbul'dan Ankara'ya... (röportaj). — Millî Cenaze Alayı (röportaj). — Atatürk'ü Teşyi Edenler (Falih Rıfkı Atay). — Ayrılık (Ekmel İzdem).

«Atamız ve Dünya» başlıklı üçüncü bölümde, insanlığın haykıran içten sesi duyuluyor: Yasımızı Paylaşanlar (F. R. Atay).

— Atatürk (Prof. Eugene Pittard). — Budapeşte Atatürk için yas tutuyor. — O olmasaydı, modern Türkiye de olmazdı (İsveç basını). — Almanya'nın Atatürk'e hayranlığı: Tarihi eseri ebediyen bir örnek olacaktır. Atatürk, İstiklâl hissini taşıyan bütün milletler için ölmez bir semboldür (Alman basını). — Dünya artık eskisi kadar enteresan değildir. (Bulgar «Slovo» gazetesinde Kojuharov'un yazısı). — Herkesin kendisine refahını borçlu olduğu bir Baba (Romen basını). — Finlandiya'da.

— İran'da. — Atatürk için (Piyer Dominik). — Tarih, silinmez harflerle bu devlet adamının adım hakkedecektir (oyarak yazacaktır). Yugoslav gazeteleri). — Danimarka'da. — Atatürk adı

39

-----

kadar muasır (çağdaş) hiçbir isim büyük bir saygı telkin etmemiştir («Observer» gazetesi). — Atatürk («Taymis» gazetesi, 11.XI.1938, başyazı). — İşbaşı (F. R. Atay).

Kitabın arka kapağında, Akhisar kasabasının 1:2.000 ölçekli imar planı var.

40

ATATÜRK (1939)

T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Encümeni Başkanlığınca hazırlanan bu yapıt, 114 sayılı «Askerî Mecmuamın özel sayısı olarak, İstanbul'da Askerî Matbaa'da basıldı (B-102 s., 41 levha, 18 kroki). Atatürk'ün Cumhuriyetin 15. Yıldönümü dolayısıyla 30 Ekim 1938'de orduya yayınladığı bildiriyle başlayan kitap, beş bölüme ayrılmaktadır :

I — Atatürk'ün küçüklük ve okul yaşamı,

II — Büyük Savaş'tan önceki siyasal yaşamı,

III — Askerî savaşları: A) Büyük Savaş'tan önce : 1 — Suriye isyanlarında, 2 — 31 Mart olayında, 3 — Trablusgarp'ta, 4 — Balkan Savaşında; B) Büyük Savaş'ta : 1 — Çanakkale'de, 2 — XVI, kolordu- komutanlığında, 3 — II. ordu komutanlığında, 4 — VII. ordu komutanlığında, 5 — Yıldırım orduları grubu komutanlığında; C) Kurtuluş Savaşında (1919 -1922) : 1 — Atatürk'te Kurtuluş Savaşına doğru ilk düşünceler, 2 — III. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal (Paşa), 3 — Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal, 4 — Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal, 5 — Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından Başkomutanlık Meydan Muharebesinin sonuna kadar,

IV — Devlet adamı Atatürk ve onun devrimleri: A) Mondros Mütarekesinden 19 Mayıs 1919'a kadar olan dönem, B) 19 Mayıs 1919'dan Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar olan dönem, C) Kurtuluş Savaşından sonraki dönemde,

V — Atatürk'ün ölümü.

41

ATATÜRK (1939)

Gazeteci M. Turhan Tan'ın yapıtı (1886 »1939), İstanbul'da Kanaat Kitabevi'nin (Ankara Kütüphanesi) dizisinden yayımlandı (187 s., 50 kuruş), Kitabın 2. baskısı, Türker Acaroğlu'nca dili özleştirilerek yeniden yapılmıştır. Kanaat Kitabevi, 1974, 1975, resimli, 10 TL.. Doğumundan ölümüne kadar Atatürk'ün yaşamını, çalışmalarını, başarılarını anlatan bu kitabın bölüm başlıkları şöyledir :

Atatürk. — Atatürk'ün çocukluğu, gençliği. — Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Mustafa Kemal Bey. — Meşrutiyetin ilânında Mustafa Kemal Bey, — Anafartalar kahramanı, — Mustafa Kemal milletin başında, — Zafer. — İnkılâpçı Atatürk, — Atatürk'ün ölümü.

Önsöz yerine geçen I. bölümün ilk bölümcesi şudur: «Tereddütsüz söyleyebiliriz ki" yazılı tarih içinde Atatürk ile ölçülebilecek tek bir adam yoktur. Çünkü tarihin tanıyıp insan nesillerine tanıttığı büyükler, birer veya ikişer cephede deha göstermiş kimselerdir. Atatürk, hayatın her cephesinde dahidir: Askerlikte, siyasette, idarede, içtimaiyatta (toplumbilimde), ruhiyatta (ruhbilimde), ruhları kavrayıp sürüklemekte, iradeleri iradesine ramedip bağlamakta (istençleri egemenliğine alıp kendisine bağlamakta), ihtiyaçları- sezip gidermekte, güçlükleri yenip kolaylaştırmakta ve her şeyde!»

Daha sonra, yazar, bu gerçeği belirtmek için, tarihin (dahi) dediği büyük adamların en tanınmışlarını gözden geçirmektedir: Anibal, Sezar, Büyük İskender, Attîlâ, Aksak Timur, Napoleon

42

Bonaparte. «Kudretini bizzat yaratmış olmak itibarıyla yalnız Aksak Timur, Atatürk'ü andırır.»

Bu karşılaştırmalardan, şu sonuca varılmaktadır: «Bütün dahilerin Atatürk ile karşılaştırılması halinde ilkin göze çarpan fark, onların hemen hemen hepsinin hazırlanmış, terbiye ve tecrübe görmüş ordular başında (deha) göstermiş olmaları ve Atatürk'ün ise tarih sahnesine tek başına çıkmış ve tarihini bizzat kendi azmiyle, kendi iradesiyle/ kendi dehasıyla yaratmış bulunmasıdır. Onlar muvaffakiyetlerini (başarılarını) az veya çok, başkalarına borçludurlar. Atatürk, kendi varlığını yine kendine medyundur» (Borçludur.)»

Yazı şöylece sürüp gidiyor: «Fakat Atatürk'ü cihan tarihin» de eşsizleştiren yalnız 'deha'sı değildir. Eğer onun da 'deha'sı yalnız bu cepheye münhasır (özü) olsaydı, isimleri sayılan ve sayılmayan ulu şahsiyetlerden farkı nihayet bir üstünlük olurdu, Halbuki onda bütün dahilere karşı üstünlük değil, çok bariz bir ayrılık ve çok derin bir başkalık var. Bu yüzdendir ki, tarihî hüviyeti 'eşsizlik' oluyor.»

Atatürk'ün bol bol resimleriyle süslü olan bu değerli yapıtın sonunda küçük bir süredizin ile İbrahim Alâettin Gövsa'nın ünlü «Atamızı Tavaf» başlıklı eseri de vardır.

43

ATATÜRK (1952)

Emekli Orgeneral Ali Fuad Erdenin (1883-1957) yapıtı, İstanbul'da B. Erenler Matbaası'nda basıldı (143 s., ayrıca 8 levha, 16 resim, 2 lira).

Belgrad'dan gelmiş bir Türk ailesinden olan Erden, tanınmış bir savaş tarihçimizdir. Rus - Japon ve Osmanlı - Rus savaşları üzerine çeşitli tarihleri ve anıları yayımlanmıştır.

25 bölüme ayrılan bu kitabın ara başlıkları şöyledir.:

I. Mustafa Kemal, halk çocuğu.

- II. Hayat safhaları (evreleri)»
- III. Erkâniharp (Kurmay).
- IV. Kumandan.
- V— Mustafa Kemal Paşa, İstiklâl Harbi'ni açıyor.
- VI. Takvim (1919 - 24 ' yılları arası süredir).
- VII. İstanbul - Anadolu.
- VIII. Tarihin kitabı.
- IX. Siyaset,
- X. Strateji.
- XI. Teşkilât.
- XII. İç cephe,

44

- XIII. Ermenistan
- XIV. Güney cephesi
- XV. Yunanlılara karşı harp:1.Sevkülceyi oyalama harbi, 2, Sakarya Meydan Muharebesi, 3. Taarruz.
- XVI. Cannes,
- XVII. Türk İstiklâl Harbi, eşsiz. XVIII. İnkılâpçı ve ıslahatçı.
- XIX. Devlet Başkanı.
- XX. Kaderin verdiği vazifeler,
- XXI. Atatürk'ün ruh ve fikir vasıfları.
- XXII. Ölüm.
- XXIII. Atatürk'e dair (çeşitli yazarların düşünceleri).
- XXIV. «İlk kral talihli bir askerdi»,
- XXV. Granit şahika.

Bu değerli yapıt, yazarın şu tümcesiyle sona erer: «Atatürk, millî tarihte, granit bir şahika gibi yükselmektedir.» Atatürk'ü hemen hemen her yönüyle tanıtmaya çalışan bir yapıttır bu.

45

ATATÜRK (1961)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu. (1889 -1975) tarafından yazılan yapıt, İstanbul'da Remzi Kitabevi'nce 4. kez bastırıldı, (125 s., 5 TL.).

«Büyük Adam'a dair bu küçük eserimi, O'nu hepimizden ziyade seven, O'nu hepimizden ziyade anlayan ve O'na canıyla, başıyla yardım etmiş olan sayın İsmet İnönü'ye hürmet ve hayranlıkla adıyorum» diyen yazar, Atatürk'ün «mânevi şahsiyeti» üzerine bir çözümleme denemesi yapar. Yapıtı başlamadan önce yazdığı birkaç sözde: «Burada, Büyük Adam, daha plastik gösterilmek için tek başına ve yalın şahsiyet halinde alınmıştır; her portrede ve her monografyada yapıldığı gibi» demektedir. Denemeyi okuyacaklara, şu nokta da

anımsatılır: Bu kitap, Atatürk'ün ölümünü takibeden yas ve elem haftalarında ve hemen bir hamlede yazıldığı için onda büsbütün objektif bir vasıf aranmamalıdır. Bu yüzden, Atatürk'e dair görüş ve düşüncülerim çok kimse üzerinde ya bir 'mersiye' veya bir 'kaside' tesirini icra edecektir. Bense bu çeşit 'edebiyat'ı pek sevenlerden değilim.»

Bu (monigrafya), ilkin 1946'da daha sonra 1955'te basılmıştı. Yapıt, 1938 Ekimi'nde, Prag'da yazarın büyükelçi olarak görev yaptığı sırada yazılmıştır.

46

ATATÜRK (1967)

Tarihçi Niyazi Ahmet Banoğlu'nun (doğ, 1913) yazdığı ve derlediği bu kitap, İstanbul'da İtimat Kitabevi'nin (Türk Kahramanları) dizisinin ilki olarak yayımlandı (64 s., resimli, 250 krş.).

Yazar, bu dizi üzerine yazdığı önsözde diyor ki: «...Bu seride, 'Türk kahramanları'nın hayat hikâyelerini verdikten sonra bununla yetinmiyerek o kahraman hakkında en ünlü yazarların da yazılarını bir araya getirip okuyucularımıza sunmuş bulunuyoruz. Bu yazılar sade-Türk yazarlarından seçilmemiş, yabancıların da Türk kahramanlarımızı nasıl övdüklerini belirtebilmek için onlardan da örnekler alınmıştır.»

Kitapta Atatürk'ün yaşamı anlatılırken kullanılan ara başlıklar şunlardır : Askerlik ve riyaziye (matematik) merakı, (Mustafa Kemal) adı, Fransızca ve edebiyat merakı, gazeteciliği, Mustafa Kemal yakalanıyor, Suriye'de, Hürriyet cemiyeti, Meşrutiyet, Trablus ve Balkan savaşları, Büyük Savaş'ta, Anafartalar'da, Samsun'a çıkış, Anadolu Mustafa Kemal'in etrafında.

«Atatürk'ün ardından» başlıklı bölüm, Atatürk'ün özel doktoru M. Kemal Öke ile yazarın «Yedigün» dergisi için yaptığı bir konuşmayı içermektedir. Bu bölümün ara başlıkları da şöyle: Mim Kemal, henüz büyük acının perişanlığı içindeydi. Atatürk, doktorları dinlemeden Sakarya cephesine koşmuştu. Ölüm bile, Atatürk'ün ihtişamından korkmuştu. Atatürk, dil inkılabına büyük önem veriyordu. Tıbbî her müdahaleyi, soğukkanlılıkla karşılıyordu. Doktorların telâşlı halleri, Atatürk'ü çok kızdırmıştı.

47

Hakikati, doktorların gözlerinden anlamıştı. Atatürk, milletine artık veda etmek üzereydi.

«Ardından akıtılan gözyaşları» başlıklı bölümde şu şiirler var: Sen Ölmedin (Nebil Fazıl Alsan), Tabutu Önünde (Halûk Nihad Pepeyi), Atatürk'ün Sesi (Şükrü Enis Begü), Nöbetçi Millet'ten (Behçet Kemal Çağlar), Saat kaç? (Özcan Doğruöz), Onsuz (Ziya Osman Saba); Hem Övgü, Hem Ağıt (M. Sunullah Arısöy), Tabutunun Arkasında (Orhan Seyfi Orhon), 10 Kasım (Halim Yağcıoğlu), Atatürk İçin (Osman Attilâ), Yürüyelim Arkadaşlar (Ahmet Tufan Şentürk).

Atatürk'ten nükte ve fıkralara ayrılan son bölümde imzası bulunanlar: Cevad Abbas Gürer, Cemal Kutay, Selâmi İzzet Sedes, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Enver Behnan Şapolyo, Ali Kılıçtan naklen Sadi Borak.

48

ATATÜRK (1973)

Sadi Borak'ın yazdığı kitap, İstanbul'da Başak Kitabevi'nce Osmanbey Kültür Yayınları Matbaası'nda bastırıldı (320 s., ayrıca 16 levha, 30 TL.). Atatürk'ün Rauf Orbay'a imzaladığı renkli bir portresiyle süslü dış .kapak başlığı: «Cumhuriyet'in 50'nci Yıldönümü'nde

Resimlerle Atatürk». Kapak düzeni: Başak Kitabevi resim atölyesi.

Yazar, «Sunu» yazısında kitabı için şunları belirtir: «... Yüz»lerce kaynak (!) yapıtın rakamlar karışıklığı içinde, karanlıkta el yordamıyla yürüyen körler gibi, ışık aradık ve Millî Kahramanımızın yaşamöyküsünü bu, 'bir günlerin karanlığından kurtarmaya çalıştık. Başarabildik mi? Biz de hata yapabiliriz. Fakat Atatürk'ün biyografisi ile ilgili birçok olayı bu yapıtla aydınlığa kavuşturduğumuz kanısındayız.

Atatürk'ün yaşamına sarılmış bu karanlık, özellikle 1881 -1919 döneminde yoğunlaşır. Belgesi, tanığı az bir dönemdir bu.. Atatürk'ün birçok eylem ve değinmeleri günlük gazetelere de yansımıştır. Bu nedenle bu dönem, yapıtlarımızda hem pek yalın geçmiş, hem de birçok hatalara düşülmüştür.

Bu boşluklar ve Atatürk'ün bu döneme ait olarak biyografisinde yapılmış olan yanlışlıklar gözönünde tutulduğu için bu yapıtta 1881 -1919 dönemine ağırlık verilmiştir. Çünkü, 1919 sonrasında Mustafa Kemal, bütün dünyanın gözlerini üstüne diktiği, yerli ve yabancı gazetelerde kendisinden en çok söz edilen bir 'Üstün Adam'dır. En ufak sözü, en küçük eylemleri, her gün gazete sütunlarında yer almıştır. Bu bakımdan, 1919 sonrası bu

49

-----

bol araç ve belgelerden yararlanarak gerçeklere uygun biçimde saptanabilir. Bu ve yapıtımızın hacmi gözönünde tutularak 1919 sonrası olaylarının belirgin noktalarına kısaca değinmekle yetindik.

Bu yapıtın diğer yapıtlarda olmayan bir özelliği de tarihlerin hangi günlere rasladığının ilk kez belirtilmiş olmasıdır...»

Yazarının da belirttiği gibi, bu yapıtın başlıca özelliği, Atatürk'ün yaşamının pek iyi bilinmeyen, doğumundan Samsun'a çıkışına kadar olan. dönemi, tarih ve gün göstererek ayrıntılarıyla anlatmasıdır. Bunun için, ilkin Atatürk'ün yaşam öyküsü» nün ilk dönemi (1881 -1908) ele alınmıştır. 69 sayfa tutan bu bölümden sonra, 1909 -1910, 1911 -1912 yılları arasındaki olaylar incelenmektedir. Bu bölüm, değişik bir biçimde, «yanboşluklu ve kronolojik olarak» izlenmektedir. Bu arada, o yılların kalburüstü olaylarına da yer veriliyor. 1913 -1919 (özellikle 1919) yıllarının olayları üstünde, aynı biçimde, duruluyor. Yalnız 1919 yılına alt bölüm 65 sayfayı kaplamaktadır. 1919 -1923 yılları arasındaki olaylar pek bilindiğinden, yazar, burada Kurtuluş Savaşı'nın belirgin noktalarına kısa bir bakışla yetinir. Kongreler Büyük Millet Meclisi, İstiklâl Mahkemeleri, Büyük zafer ve Cumhuriyetin ilânı hızla geçirilir. 1924 -1938 yıllarındaki bütün olaylar sadece üç sayfada özetlenir. «Bitirirken» başlıklı son sözde, Atatürk'ün yetiştiği ortama kısaca değinildikten sonra, «Atatürkçülük nedir?» sorusu yanıtlanır. Sonuç olarak, Halkevleri Atatürk Enstitüsünce hazırlanıp yayımlanmış olan Atatürkçülük ve Atatürk İlkeleri adlı broşürün 7. sayfasının son bölümü ile yapıt sona erer.

50

Sonda simgelerine göre kitap, gazete, dergi ve tefrikalar dizini ile bir süredizin vardır. Arka kapağa, Bekir Sıtkı Erdoğan'ın «50. Yıl Marşı»nın güftesi konulmuştur.

Son olarak denilebilir ki, bu değerli yapıt, Atatürk'ün yaşam öyküsüne önemlice bir katkıda bulunmuştur. Yazarın bu konudaki araştırma ve çabaları övgüye değer. Ancak, resim - altlarının konulmamış olması bir eksiklik sayılır.

51

ATATÜRK (1975)

Prof. Petre Ghiatâ'nın yapıtı, Bükreş'te Enciclopedică Romana Yayınevi'nin çıkardığı Horizon dizisinin 61. kitabı olarak bastırıldı (198 s.). Yapıtı, Constantin İordan-Sima, «Revue des etudes sud-est europeennes» (Güney-doğu Avrupa araştırmaları dergisi)nin XIV. cilt, 1. sayısında (Ocak-Mart 1976, s. 192) kısaca tanıttı.

Çağdaş Türkiye'nin yaratıcısı Atatürk'ün yaşamı ile yapıtı üzerine olan bu kitap, yazarının deyimleriyle, "monografik bir deneme"dir. Şimdi ölmüş bulunan Prof. Petre Ghiatâ, kitabını, Türkiye Cumhuriyeti'nin ellinci yıldönümüne armağan etmiştir.

Romen halkı daha önce yazılıp yayımlanan kitaplarla (özellikle Th. Martinescu-Asâu'nun Universala Yayınevi'nce 1930'da çıkarılan Lenin, Benito Mussolini, Mustafa Kemal adlı yapıtı ve Romanya Türklerinden Mehmet Ali Ekrem'in Politică Yayınevi'nce 1969 yılında bastırılan Atatürk, Fâuritorul Turciei Moderne adlı yapıtı ile) Mustafa Kemal'in kişiliğini çok iyi tanımaktadır. M. Ali Ekrem'in yazdığı Atatürk'ün yaşamöyküsü çok dikkate değer. Buna karşın, yeni bir yapıtın çıkışı da boşuna değildir. Anlamlı, usa pek yakın yorumları, "Atatürk'ün demeç ve söylevlerinden uzun parçaların sunulduğu, kasıtlı olmayan deyiş ve söyleyişleriyle, büyük bir konuyu açıklayan bu kitap, genç ya da az bilgili okurlara seslenmektedir.

Yazar, Türkiye'nin eski Bükreş Büyükelçisi rahmetli Hamdullah Suphi Tanrıöver'in 1937'de yazma biçimindeki kişisel notlarından yararlandığı gibi, 1935 yılında Balkan Antlaşması Devletleri

52

-----

temsilcileri toplantısı dolayısıyla Atatürk'le tanıştığı edindiği kendi izlenimleri ve anılarından da alıntılar yapmıştır.

Daha ilk sayfalardan sonra, Atatürk'ün yazgısının, düşüncelerinin, yaptıklarının, yirmi yıllık bir süreyle düşük bir imparatorluktan çağdaş bir cumhuriyete geçerken kararlı adımlar atan bir halkın, Türk ulusunun ayaklanması ve savaşının açık-seçik bir görüntüsünü okura sunan yazar, ilgi çekici ayrıntıları bilgince bir belgelemeyle ekler. Derin sarsıntı ve kargaşalarıyla devrim, dönemi, güçlü ve dayanıklı bir halkın, barış isteyen bir devletin kendini tanımlama ve tanıtma çağı, gerekli yaşam koşullarını ancak yepyeni, bir toplum kurmakla gerçekleştiren bir ulusun karanlık ve aydınlık dönemleri - ana çizgileriyle - pek güzel anlatılmıştır.

Yapısı, içeriği, dil ve biçimiyle bu kitap, tarih bilimini halka yaymak gereksinimlerine tüm olarak karşılık verdiği gibi, bunun güzel bir örneğini de oluşturmaktadır. Keşke, Türkçe'ye çevrilebilse!

53

ATATÜRK ANSİKLOPEDİSİ (1973 -1974)

Gazeteci Ömer Sami Coşar'ın (doğ. 1919)- hazırladığı büyük yapıtın ilk iki cildi, İstanbul'da İstanbul Reklam Ltd. Şti'nce yayımlandı (455-359 s., resimli, ciltli, ikisi birden 300 TL.)

Birinci cilt, 1881 yılından 23 Temmuz 1908 tarihine; ikinci cilt ise, 24 Temmuz 1908'den 27 Nisan 1909 tarihine kadar olup biten olayları — son derece ayrıntılı biçimde — anlatır. Her yılın sonunda başkaca olaylardan da kısa kısa söz edilir. Kaynaklar, sayfa altlarında gösterilmiştir. Yapıt, bol resimlidir.

İkinci cildin başında, Prof. Dr. Afetinan'ın İstanbul Reklam'a gönderdiği kutlama mektubunun tıpkıbasımında — söz arasında — deniliyor ki: «... Pek güzel ve etraflı bir araştırma, yüklü bir emek mahsulü. Orijinal ve istenilen bir inceleme...»

Yazar, Türk ve yabancı gazetelerden ve dergilerden bol bol yararlanmıştır. Yalnız

Atatürk'le ilgili olayları değil, çağın siyasal toplumsal, yazınsal ve ekonomik olaylarını da yansıtmaya çalışmaktadır. Süredizinsel bir yöntemle hazırlanmış olan yapıtta, herhangi bir olayın ayrıntılarını bulabilmek için; onun geçtiği tarihi bilmek gerekir. Olaylara, ara başlıklar konulmuştur. Yapıtın kaç cilt tutacağı bilinmemekteyse de "18-20 cilt olacağı kestirilmektedir. 1974 yılından beri yeni bir cildi çıkmamıştır.

54

ATATÜRK ANSİKLOPEDİSİ TÜRKİYE CUMHURİYETİ SİYASİ TARİHİ (1971-1978)

Kemal Zeki Gençosman ile Niyazi Ahmet Banoğlu'nun hazırladıkları bu büyük yapıt 10 cilt olarak İstanbul'da May Yayınlarından çıktı.

Yapıt hazırlanırken, özel ve resmî arşivlerle, birçok konuda uzmanlardan yararlanılmış.

Yapıtı yayımlayan Mehmet Ali Yalçın, kısa önsözünde, onu şöyle tanıtıyor: «... her yanıyla Atatürk'ü ele aldık. Geniş bir kadro'nun başında çalışan değerli arkadaşlarımız Kemal Zeki Gençosman ve Niyazi Ahmet Banoğlu, bu güç 'işini başarmak için insanüstü gayret gösterdiler. Yalnız kitaplıklara girmesi- için değil; okunması, öğrenilmesi için hazırlandı bu dizi... Ve böylece Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihi de ortaya çıkmış oldu. Bu eserde Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar geçen bütün olayları belgeleriyle bulacaksınız».

Hazırlayıcılar, «Atatürk Ansiklopedisi'ne başlarken» başlıklı yazılarında şunları söylüyorlar: «Yükreleri Atatürk sevgisi, ciğerleri Atatürk Türkiye'sinin havası, kafaları O'nun devrimlerine inançla dolu iki Atatürk çocuğu, Millî Kitaplığımıza gücümüz yeterince katkıda bulunmak istedik. Kenarda köşede kalmış veya unutulmuş eserleri toplayarak, anıları bir araya getirip bugüne kadar hiçbir yerde çıkmamış olanları da ekliyerek, son yarım yüzyıllık tarihimizi bütün yönleriyle kapsayan bir kitap dizisi hazırladık. Bir araya getirdiklerimiz, bütünüyle Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihi" oldu.

55

Bu diziyeye 'Atatürk Ansiklopedisi' adını vermenin büyük bir cesaret işi olduğunu biliyoruz» Bu cesareti, bütün meslek hayatımız boyunca amaç edindiğimiz bir çalışmanın heyecan verici şevkinden aldık.

Bugüne kadar Atatürk ve yeni Türkiye hakkında Türkçe ve yabancı dillerle altı bine yakın kitap ve on binlerce yazı yayınlanmıştır...»

Daha sonra, hazırlayıcılar, Ansiklopedi'nin amacını da şöyle açıklıyorlar: «Atatürk ve Yeni Türkiye hakkındaki kitaplar daha bugünden büyük bir kütüphane olmuştur. Yalnız yabancı ülkelerde, İngilizce, Fransızca, Almanca gibi çok konuşulan dillerden başka Arapça, Çekçe, Çince, Parsça, İsveççe, Japonca, Macarca, Romence, Rumca, Sırpça, Hint dilleriyle yazılmış kitapların sayısı, o da bilebildiklerimiz, dört bini aşkındır. Durmadan da yazılıyor ve sunuyoruz ki biz, hakkımızda yazılan kitapları bile gereği gibi' takip edememekteyiz...

Atatürk mihveri etrafında yeni Türk devletini tanıtıcı yayınlardan yabancı dillerdekileri Türkçe'ye, yerlileri yabancı dillere çevirmek gibi kaçınılmaz bir görev devletten ve ilgili kurumlardan himmet beldeye dursun, dağınık yerli yayınları bir araya getirmenin, kimisini özetliyerek, kiminden metinler alarak, kenarda köşede, gazete koleksiyonlarında veya kütüphane raflarında kalmış olanları gün ışığına kavuşturarak değerlendirmenin, bilhassa eski harflerle çıkmış kitap ve yazıları, bugünün Türkçesiyle, yeni kuşaklara aktarmanın yararlı bir çalışma olacağını düşündük. Kitaplar ve yazılar kadar, çok hareketli ve renkli geçmiş olan Atatürk'ün kendine özgü kişisel hayatını incelemeyi de başlıca işlerimizden biri saydık. Bu nedenle de O'nun çevre-

-----

sinde yaşayanların, çocukluğunda, okul ve gençlik hayatında, askerlik ve devlet adamlığında yakınlarında bulunmuş olanların anılarını toplamaya çok önem verdik ve pek dağınık olan bu anıları toplayarak onları dokundukları olayların içinde vermeyi uygun bulduk...

Atatürk Ansiklopedisinin amacı, O'nun deyimi ile ölecek ve ölmeyecek olan iki Mustafa Kemal'i de gerçek ölçüleri ve belgeleriyle tanıtmaya çalışmaktır»..

Atatürk Ansiklopedisi, kısaca, beşikten mezara Atatürk'ün hayatını, yarım yüzyılın Türkiye'sini toplu bir halde eliniz altında bulunduracaktır...

Biz bütün bu olayları ve bütün ayrıntılarıyla, yerli ve yabancı kaynakları, eski harflerle yazılı metinleri, dillerini de günümüzün konuşulan Türkçesine çevirmek suretiyle yeni kuşakları aktarmaya çalıştık..

Okuyucularına Atatürk'ü, devrimlerini ve ilkelerini daha iyi tanıtmaya amacı da olan 'Atatürk Ansiklopedisi'ne bu inanca başladık.

Her Türk evinin bir köşesini, süsleyeceğine 'inandığımız bu kitap dizisinin adını 'Ansiklopedi' koyarken "acaba haddimizi aşılıyor, fazla iddialı mı oluyoruz?" endişesine" kapıldığımızı gizlemeyelim. Yapmaya çalıştığımız işin büyük hacmini de, önemini de, sorumluluğunu da bilmiyor değiliz. Yapmayı istediğimizi, dilediğimiz gibi başarmış olamayabiliriz de... Olanca olanak ve 'yeteneğinizle faydalı bir hizmete koyulmuş olduğumuza inancımız; cesaretimizi ve şevkimizi artırıyor, kusurlarımızın iyiniyetimize başlanacağı umudu endişemizi azaltıyor.

Atatürk'e ve yurdumuza karşı yükümlü olduğumuz bir borcu, karınca kararınca ödemeye çalışırken Atatürk Kitaplığına bir şeyler katmış sayılırsak mutlu oluruz».

Yapıtın başlıca konu başlıkları şöyledir:

I. cilt: Atatürk'ün çocukluğu, gençliği, okul ve özel hayatı.

— Atatürk, Harp Okulu ve Harp Akademisinde. — İlk İhtilâl hazırlıkları. — Annesi Zübeyde Hanım'ın vasiyetnamesi (ilkin bu kitapta yayımlanıyor). — Ordu için yazdığı eserinin tamamı : «Zabit ve kumandanla hasbıhal». — «Vatan ve Hürriyet», «İttihat ve Terakki». — Belgeler, fotoğraf albümü.

II. cilt: Atatürk'ün yakınlarına ve arkadaşlarına Sofya'dan yazdığı mektuplar. — Sofya hikâyeleri. — Atatürk — Enver Paşa arasındaki tartışmalar. — Birinci Dünya Savaşı patlıyor. — Atatürk savaşa katılmak istiyor. — Sofya'dan İstanbul'a geliyor.

III. cilt: Mustafa Kemal'in ilk nişanı. — Enver Paşa Mustafa Kemal'i kucaklıyor. — Türk makineli tüfeklerini bir türlü susturamıyoruz. — Boğazımıza- kadar ateşe döküldük, — Mustafa Kemal parasızlıktan atlarını satıyor. — 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal takip ediliyor.

IV. cilt: Rum ve Ermenilerin korkunç cinayetleri. — Canavar kesilen işgal kuvvetlerinin bu toprakların sahiplerine yaptığı zulümler. — Her insan bir kez ölür, fakat Mütareke'de Türkler her gün birkaç kez ölüyordu, ölümden beter bir hayat yaşadılar. — İnanılmaz, bugüne kadar kitaplara geçmemiş gerçek olaylar. — Bütün bunlara, mitoloji kahramanlarında rastlanmayan cesaret ve kahramanlıkla, göğüs gererek istiklâl uğ-

-----

runda mücadele edenlerin gerçek hikâyeleri, — Vatan. hainlerinin, çürümüş saray yönetiminin binbir entrika ve cinayetleri.

V. cilt: İzmir nasıl işgal edildi? — İstanbul'da İngiliz Muhipleri Cemiyeti nasıl kurulmuştu? — Mandacılar kimlerdi, ne istiyorlardı? — Halide Edib Adıvar'ın Atatürk'e yazdığı mektup, ilkin yayınlanan öteki özel mektupları, bunlarda ünlü romancı kırıgın ve küskündür.

VI. cilt: Erzurum ve Sivas kongreleri. — Temsil Heyeti Ankara'ya taşınıyor. — Son Osmanlı Meclisi, — Belgeler, — Protesto telgrafları.

VII. cilt: Memleket içindeki huzursuzluklar. — Yeni Meclise ad ve bina aranıyor. — Türk, barışına doğru. — Yeni Devletin temeli, — Sovyetlerle ilişkilerimiz. — O günlerin Ankara'sı.
— Cepheler ne âlemde? — Belgeler.

VIII. cilt: Mustafa Suphi olayı. — Meclisi son derece heyecanlandıran olay : Bursa'nın işgali. — Sevr Antlaşması. — Bir halk devleti kuruluyor. — Belgeler.

IX. cilt: Lozan'a doğru. — Halkçı ve ekonomik yeni devlet. — Cumhuriyete doğru. — Gazi Mustafa Kemal ilk cumhurbaşkanımız. — Cumhuriyetin anayasası.

X. cilt : Doğuda büyük ayaklanma. — Şeyh Sait kimdi, ne yapmak istiyordu? — Devrimlerin temeli: Laiklik. — Kapatılan fesat yuvaları: Tekkeler ve zaviyeler. — Yeni Türk harfleri. — Serbest Cumhuriyet Partisi nasıl kuruldu? — Hatay davası.

59

— Atatürk'ü kaybettik. — Atatürk'ün ardından neler dediler?
— Belgeler.

İlkin 24 ciltlik bir dizi biçiminde yayınlanması düşünülen bu büyük yapıt, böylece, 10 ciltte kısaltılmıştır. Ancak, Atatürk Türkiye'si'nin önemli olaylarına, büyük devrimlerine ilişkin belgeler, süredizinsel bir sırayla bir bütün olarak derlenmeye çalışılmıştır. Bizce, yapıtın tamamlayıcı başlığı, asıl adı olmalıydı, çünkü "bunun ansiklopedik bir niteliği ve düzeni yoktur.

60

ATATÜRK BAŞMUHARRİR VE ATATÜRK'ÜN KULÜBESİ (1957)

Tarihçi Niyazi Ahmet Banoğlu (doğ. 1913) ile Nurcihan Kesim'in birlikte hazırladıkları kitap, İstanbul'da Tarih Dünyası yayını olarak, Ercan Basımevi'nde basıldı (79 s., resimli, 2 TL.)

Atatürk tarafından yazılmış beş başyazı, ulusumuza değerli yönergeler niteliğinde olduğu gibi, Onun bilinmeyen bir yönünü de aydınlatır. Atatürk'ün yaptırdığı küçük kerpiç kulübede tek başına nasıl, niçin kaldığını ilkin bu kitap açıklamakta, kulübenin resimlerini de kapsamaktadır. En sonda, «Cumhuriyet» gazetesinin 1948-49 yılı Yunus Nadi Armağanında ilk dereceleri almış üç anı yazısı sunulmaktadır.

Kitabın ikinci basımı, Atatürk Başmuharrir adı ve Niyazi Ahmet Banoğlu imzası ile İstanbul'da Türk Telgraf Ajansı (Türktel) Yayınları arasında, 1963'te Çınar Matbaasında yapıldı (16 s., 100 krş.).

61

**ATATÜRK BİBLİYOGRAFYASI YENİ TÜRKİYE'NİN SİYASİ BİBLİYOGAFYASI.
BIBLIOGRAPHIE UNIVERSELLE DE LA TUROUÏE NOUVELLE (1944)**

Prof. Dr. Herbert Melzig'in yazdığı bu yapının ikinci basımı, İstanbul'da Ülkü Kitap Yurdu'nca yapıldı (223 s.).

Kitap, ilkin 1941'de Atatürk bibliyografyası. Ebedî Şef Atatürk'ün Hayatı, İstiklâl Savaşı ve Türk İnkilâbı İçin İlmi Rehber adıyla Ankara'da Zerbamat Basımevi'nde (Ziraat Bankası Matbaası) basılmıştı (143 s., 120 krş.).

Her iki basımda, kitabın baskı sayısı 5.000'e ulaşmıştır.

Bir önsözden sonra iki bölüme ayrılan kitabın ilk bölümü Bibliyografya, son bölüm de Atatürk literatürüne dair tenkid yollu incelemelerdir. İlk bölümün 12 bölümü var:

- 1 — Nutuklar, vesikalar, otobiyografi, vecizeler; (1)
- 2.—Biyografiler; (2)
- 3 — Hatıralar;
- 4 — Yeni Türkiye hakkında monografiler; (3).
- 5 — İstiklâl Savaşı'na, İnkilâba ve Yeni Türkiye'nin siyasî tarihine dair kitaplar; (4)

-
- (1) Söylevler, belgeler, özgeçmiş (özyaşamöyküsür), özdeyişler.
  - (2) Yaşamöyküleri.
  - (3) Tekyazımlar.
  - (4) İnkilâb= Devrim.

62

-
- 6 — Yeni Türkiye hakkında seyahat intibaları; (1)
  - 7 — Hukukî, siyasî ve iktisadî yazılar;
  - 8 — Yakın Şark'a ait olup aynı zamanda Yeni Türkiye'ye temas eden tarihî, siyasî kitaplar;
  - 9 — İdeolojik ve felsefî kitaplar;
  - 10 — Romanlar, şiirler, röportajlar, vakayinameler;
  - 11 — Atatürk'ün ölümüne dair yazılar;
  - 12 — Resimli kitaplar.

Önemli bulduğumuz «Önsözü buraya aktarıyoruz :

«Bu bibliyografyayı neşrederken üç gaye gözetmekteyim:

- 1) Atatürk, İstiklâl Savaşı ve Türk inkilâbı hakkında yazılan kitapların tesbiti. Bu suretle aynı zamanda Türkiye'nin bugünkü fikir âleminde almış olduğu mevki tayin etmiş olacağız.
- 2) Türkiye'de ve ecnebi memleketlerde tarih, tetkikleri için bir vasita meydana getirmek. Bunu yapmakla Türk İnkilâbının cihanşümul tarafı hakkında tetebbularda bulunmak imkânı elde edilecektir, 3) Tahsil etmekte olan Türk gençliği için bir rehber vücuda getirmek ve böylece Türk gençliğine bilhassa bu sahada derinleşmek imkânı temin edilmiş olacaktır.

Diğer taraftan bu bibliyografya, bu mevzuun muhtelif cephelerden ne kadar başka başka şekillerde ele alındığını ve Avrupa memleketlerindeki muhtelif siyasî cereyanların Atatürk

literatürü üzerinde nasıl tesirler icra ettiklerini göstermektedir. Meselâ, garbın demokrat müellifleri istiklâl Savaşı'nı müteakip Atatürk'ü sırf bir diktatör olarak telâkki etmektedirler» Fakat,

-----
(1) Seyahat = Gezi= İntiba = İzlenim.

63

-----
buna mukabil daha sonra Türk devletinin Cumhuriyet mahiyeti daha ziyade meydana çıktıkça diktatörlüğün cari olduğu Avrupa memleketlerinde onun bu karaktere malik olmadığı iddia edilmeğe başlandı. Hulâsa Avrupa'da cereyan eden fikrî ve siyasî münakaşaların Atatürk hakkında yazılan eserlerde akis bırakmaları dolayısıyla bu bibliyografyanın ayrıca bir hususiyeti vardır.

Ancak görülüyor ki, Atatürk mevzuu ve Türk inkılâbı dahilî Avrupa münazaalarının çok fevkinde bir mevki işgal eder. Her ikisi de son derece kısa bir müddet zarfında müsbet birer varlık halini almışlardır. Siyasî bakımından bunlara karşı vaziyetleri ne olursa olsun, birçok kimseler çok geçmeden aynı mevzularla meşgul olmağa başlamışlardır ki, bu da mevzuun ilmi bir mahiyeti haiz olduğunu ispat etmektedir.

Bu kitap pek az ve ehemmiyetli istisnalarla yalnız matbu kitaplara inhisar etmektedir. Halbuki Türk ve ecnebi gazete ve mecmualarında intişar etmiş olan yazıları da toplamak lâzım-gelir. Çünkü zamanında birçok kıymetli neşriyat kaybolmak tehlikesine maruzdur. Bu gibi yazılara bir misal olmak üzere sabık İtalyan devlet adamlarından Conte Carlo Sforza'nın, Atatürk'ün ebediyete geçmesi üzerine 'Nene Züricher Zeitung'da çıkardığı nekroloju zikretmek isterim. Gazete ve mecmualarda çıkan yazıların bir bibliyografyasının da hemen bu kitaptan sonra neşredilmesi zarureti vardır. Matbuat Umum Müdürlüğü» nün Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi namıyla neşrettiği ecnebi matbuattan alınma parçalar koleksiyonu, ikinci bibliyografya için mühim bir ihzari mesai teşkil eder.

Bu eserde adı geçen kitapların büyük bir kısmını bizzat okudum veya hiç olmazsa dikkatlice gözden geçirdim. Buna

64

-----
rağmen, eserimin 'tetkikler ve tenkidler' kısmında müstakbel tenkidlerin hükümlerini gözönüne tutarak daha ziyade aşikâr tahrifleri göstermek ve kitapların bir çoğunda göze çarpan tandansları tesbit etmekle iktifa ettim.» (1).

Bu önsöz aynı zamanda Fransızca olarak verildiği gibi, bölüm ve kitap başlıkları da Türkçe - Fransızca olarak sunulmuştur. Ancak, ikinci bölüm, yalnız Türkçe olarak yazılmıştır. Kimi kitap kimliklerinin altında, açıklayıcı nitelikte kısa notlar da vardır.

Sonuç olarak, Prof. Melzig'in bu Atatürk kaynakçası kendi alanında ilk, fakat ileri aşamada bir yazıdır. Ancak, her iki basımda da yazar adlarına, kitap başlıklarına göre dizinler bulunması yargıttan yararlanmayı epey güçleştirmektedir.

Prof. Dr. M. Melzig'in de işaret ettiği gibi, kendisince birinci planda sayılmayan kimi kitaplara kaynakçada yer veril-

-----
(1) Bu kaynakçayı yayımlarken üç amaç gözetmekteyim : (1) Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Türk devrimi hakkında yazılan kitapların saptanması. Bu yolla, aynı zamanda, Türkiye'nin bugünkü düşün dünyasında almış olduğu yeri belirlemiş olacağız. 2 — Türkiye'de ve yabancı ülkelerde, tarih araştırmaları için bir araç oluşturmak. Bunu yapmakla, Türk devriminin evrensel yanı hakkında incelemelerde bulunmak olanağı elde edilecektir. 3 — Öğrenim çağındaki Türk gençliği için bir kılavuz ortaya koymak ve böylece, Türk gençliğine özellikle bu alanda derinleşmek olanağı sağlanacaktır. Öbür yandan, bu Kaynakça, bu konunun türlü açılardan ne kadar başka başka ele alındığını ve Avrupa ülkelerindeki türlü siyasal akımların Atatürk yazını üzerinde nasıl etki yaptıklarını göstermektedir. Örneğin, Batı'nın demokrat yazarları, Kurtuluş Savaşı'nı izleyen günlerde, Atatürk'ü salt bir diktatör olarak

düşünmektedirler. Fakat, buna karşı, daha sonra, Türk devletinin Cumhuriyetçi niteliği, açıklığa kavuşunca, diktatörlüğün yürütüldüğü Avrupa ülkelerinde, onun bu karakterde olmadığı ileri sürülmeğe başlandı. Kısası, Avrupa'daki düşünsel ve siyasal tartışmaların, Atatürk hakkında yazılan yapıtlarda iz bırakmaları dolayısıyla, bu kaynakçanın ayrıca bir özelliği vardır.

65

-----
memiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra yetkili kalemlerce yayınlanan kimi broşürlerin alınmaması, ölümüne ait albümler arasında «Cumhuriyet» ve «Yedigün» Bâsimev'lerinin çıkardığı albümlerin unutulması, özellikle «Nutuk» gibi en önemli bir belge üzerine bilgi verilirken, yalnız ilk ve ikinci basımları gösterilerek, üçüncü basımı (1938) üstüne hiç kaydın bulunmaması vb, gibi ufak-tefek unutkanlıklar, yapıtın tükelliğine pek bir eksiklik vermiyor.

Böyle bir yapıt için tek kaynak olması gereken «Türkiye Bibliyografyası» (1928--) taranmamıştır. Eski Türkçe yayınları derlemenin bir Batılı yazar için gösterdiği güçlüğü anlıyoruz. Sağlam bir çalışma sonucunda ortaya konulduğuna kuşku bulunmayan bu kaynakça, Türk devrimi üzerinde çalışacaklara iyi bir kılavuz görevi yapmağa elverişlidir.

Ancak görülüyor ki, Atatürk konusu ve Türk devrimi, Avrupa'nın iç çekişmelerinin çok üstünde bir yer alır. Her ikisi de çok kısa bir sürede, olumlu birer varlık durumuna gelmişlerdir. Siyasal bakımından bunlara karşı durumları ne olursa olsun, birçok kimseler, çok geçmeden, aynı konularla ilgilenmişlerdir ki, bu da konunun bilimsel bir nitelik taşıdığını kanıtlamaktadır.

Bu kitap, pek az ve önemli kuraldışılıklarla, yalnız basılı kitaplara özgü kalmaktadır. Halbuki, Türk ve yabancı gazetelerde, dergilerde yayımlanan yazıları da toplamak gerekirdi. Çünkü, zamanla, birçok yayım kaybolabilir. Bu gibi yazılara örnek olarak, İtalya'nın eski devlet adamlarından Conte Carlo Sforza'nın Atatürk'ün ölümü üzerine '*Nene Züricher Zeitung*'da çıkardığı necrologie'yi (ölmüş birinin anısı için yazılan yazı) anmak isterim. Gazetelerde ve dergilerde çıkan yazıların bir kaynakçasının da hemen bu kitaptan sonra yayımlanması zorunludur. Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün 'Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi' adıyla yayımladığı yabancı basından alınma parçalar koleksiyonu, ikinci kaynakça için önemli bir hazır çalışmadır.

Bu yapıtta adı geçen kitapların büyük bir bölümünü bizzat okudum ya da hiç olmazsa, dikkatlice gözden geçirdim. Buna karşın, yapıtımın 'Araştırmalar ve eleştiriler'⁵ bölümünde ilerideki eleştirilerin yargılarını göz önüne alarak daha çok açık seçik saptırmaları göstermek ve kitapların birçoğunda göze çarpan eğilimleri saptamakla yetindim.

66

ATATÜRK, 1881 — 1938 (1939)

Ankara'da Ulus Basımevi'nde basılan bu kitap, Ankara Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi yayınlarından olup (Büyük boy No. 21) dizisinde yayımlandı (64 s.) Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nden sonra, (Millî Şef İsmet İnönü'nün Atatürk hakkında Millete Beyanname'si) veriliyor. Daha sonra, Uluğ İğdemir'in derlediği Atatürk'ün yaşamöyküsü sunulmaktadır. Doğumundan ölümüne kadar Atatürk'ün yaşamını "küçük çizgilerle belirtmeğe" çalışan yazar, kitabını şöyle sona erdiriyor: «Bu dasitanın her parçası bir müellifin bütün ömrünü alabilecek kadar geniş bir etüt sahasıdır. Bu saha ve bu vazife genç tarihçilerimizi beklemektedir.» (1) Sonda kısa bir kaynakça var. Yazar, bu kitabı hazırlarken, Türk Tarih Kurumu arşivindeki Atatürk'ün yaşamöyküsüne ait notlardan da yararlandığını, sonda belirtmektedir.

En sondaki ilginç notu da buraya aktaralım: «Atatürk'ün doğduğu yıl bazan 1881 olarak yazılmaktadır. Nitekim bu broşürün arka kapağına koyduğumuz, heykeltraş Bn. Melek'in madalyonunda da bu tarih 1881'dir. Biz Atatürk'ün de tasviplerine iktiran etmiş olan, lise tarihlerinin dördüncü cildindeki tarihi esas ittihaz ederek bunu 1880 olarak tesbit ettik.

Bununla beraber Atatürk'ün hayatından bahseden bazı eserlerde gerek doğum yılına ve gerekse diğer vakalara ait tarihlerde bu gibi mübayanetler görülmektedir. Bunlar daha ziyade

-----
(1) «Bu destanın her parçası, bir yazarın bütün ömrünü alabilecek değin geniş bir inceleme ve araştırma alanıdır. Bu alan ve bu görev, genç tarihçilerimizi beklemektedir.»

67

Rumi tarihlerin Miladiye çevrilmesi esnasında düşülen hatalardır. Bu yanlışlıklar bize Atatürk'ün hayatına ait tarihlerin esaslı bir surette ve orijinal vesikalara istinaden tetkik ve tesbit edilmesi iktiza ettiğini göstermektedir.” (2)

-----
(2) “Atatürk'ün doğum yılı, bazen 1881 olarak yazılmaktadır. Nitekim, bu kitapçığın kapak arkasına koyduğumuz, heykeltras Bn. Melek'in madalyonunda da bu tarih 1881'dir. Biz, Atatürk'ün de onayına sunulmuş lise tarih kitaplarının dördüncü cildindeki tarihi esas alarak bunu 1880 olarak saptadık.

Bununla birlikte, Atatürk'ün yaşamından söz eden bazı yapıtlarda, gerek doğum yılına gerek başka olaylara ait tarihlerde bu gibi çatışmalar görülmektedir. Bunlar, daha çok, Rumi takvimden Miladi takvime çevirme sırasında düşülen yanlışlardır. Bu yanlışlıklar, bize Atatürk'ün yaşamına ilişkin tarihlerin köklü biçimde ve özgül belgelere dayanılarak incelenip saptanması gerektiğini göstermektedir.”

68

ATATÜRK, (1831—1938) (1963)

Atatürk'ün ölümünün yirmibeşinci yıldönümü dolayısıyla UNESCO Türkiye Millî Komisyonu'nca bir anı kitabı olarak hazırlanıp yayımlanan bu Fransızca yapıt, Ankara Üniversitesi Basımevi'nde 4.000 sayı bastırıldı (XVI— 308 s., fiyatı yazılı değil),

1962'de UNESCO İcra Konseyi, 1963 yılında anılacak belli-başlı kişilerin en başına Atatürk'ün adını yazmıştı, işte, bu kitap, o yolda çıkmış bir yapıttır. Uluslararası okurlar için üç dilde yayımlanmış olan bu ortaklaşa armağan kitap, Türk ve yabancı yazarların Atatürk için yazdıkları yazıları ve anıları kapsamaktadır. Yine içerdiği Atatürk'ten birtakım metinler, ilkin Fransızca'ya çevrilmiştir. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Başkanı Prof. Bedrettin Tuncel, önsözünde, bu kitabın Atatürk'ün insancıl ve evrensel yönlerini belirtmeğe yarayacağını vurgulamaktadır. Kitap, dört bölüme ayrılmıştır:

I. Atatürk: Ölümünden sonra (İsmet İnönü'nün Ulusa Bildirisi); Atatürk, Mustafa Kemal (Enver Ziya Karal'ın incelemesi); Atatürk'ün yaşamının kısa süredizini.

II. Atatürk dedi ki, yazdı ki: Genel düşünceler; Millî eğitim ve halk eğitimi; Kadınların eğitimi; Bilimler, kültür ve güzel sanatlar; Gençlik; Öğretmen ve şef.

III. Türkiye'den yazılar ve anılar: Gazi'yi Gördüm (Ahmet Haşini); Gazi üzerine bir araştırma (Yunus Nadi Abaloğlu); Atatürk (İbrahim Alâettin Gövsa); Atatürk (Yakup Kadri Karaosmanoğlu); Atatürk üstüne anılar (Âfetinan); Yeni bir işığa doğru (Ruşen Eşref Ünaydın); Ey iğrençlik (Ruşen Eşref Ünay-

69

-----
dın); Nasıl çalışırdı? (Tevfik Bıyıklıoğlu); Babamız Atatürk (Fali Rıfkı Atay); Çankaya (F. R. Atay); Atatürk'e Saygı (Mehmet Ali Ağakay); Atatürk'ten anılar, insan (Uluğ İğdemir); Atatürk ve İnsanlık (Ahmet Kutsi Tecer).

IV. Yabancı ülkelerden yazılar ve anılar : Bozkurt (H.C. Armstrong)'ün imparatorluğun ölümü (Benoit-Mechin); Mustafa Kemal'e saygı (Charles de Chambrun); Olağanüstü bir insan (Charles de Chambrun); Türk mucizesi (K.S. Chautitch-Chandon); Cennetlik bir pilot

(Orhan Conker); İdeolojik bir devrim (Georges Duhamel); Kemalizm (Maurice Duverger).: Mustafa Kemal Atatürk (M. Duverger); Dirilen Türkiye (Claude Farrere); Kemal Atatürk (Hans Froemberg); Ayasofya'nın yeniyazgısı (Albert Gabriel); ilerleyen Doğu (Paul Gentizon); Mustafa Kemal'in destanı (Berthe Georges-Gaulis); Çağdaş bir devlet (F. de Gerando); Bir ırkın biçim değiştirmesi (Gabriel Hanotau); Gazi Mustafa Kemal (Edouard Herriot); Kemalizm (E. Herriot): The Loom of History (Herbert J. Muller); Türk uyanışı (M. M. Moushrrafa); A Very unusual man (Sir Percy Loraine); Bir ırkın uyanışı (Rene Marchand); Ein Heldischer Geist (Herbert Melzig); Der Reformator des Ostens (Dagobert von Mikusch); Batı ışığına doğru (Nelia Pavlova); Mustafa Kemal (Rene Pinon); Atatürk'ün anısına saygı (Eugene Pittard); Türkiye'nin yeni yüzü (E. Pittard); A Dominant personality (Philips Price); Başarılarının sırrı (Noelie Roger); Atatürk dedi ki (N. Roger); Bugünkü Türkiye (Dr. Stephan Ronart); O ancak kendisine benzerdi (Jean-Paul Roux); Bir ulusun yenileşmesi (Albert Sarraut); Hayranlık uyandıran bir kahraman (A. Sarraut); This Amazing Türk (Charles H. Sherill); Yaşayan Türkiye (Andre Siegfried); Sivil galip (Willy Sperco); Kemalist

70

-----

felsefe (Gerard Tongas); Batı yaşamına dönme (Arnold J. Toynbee); In the vanguard of nations (Donald Sverett Webster); Benim zamanımda Türkiye (Ahmet Emin Yalman); Dâhi bir adam (Philippe de Zara); Kaynakça.

Görüldüğü üzere; Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Almanca'dan seçme metinleri bir araya getiren bu kitap, Atatürk üzerine yazılan en değerli yazılar ve anılardan önemli bir bölümünü içermektedir.

71

ATATÜRK BİR MİLLETİN YENİDEN DOĞUŞU (1986)

İngiliz yazarı, gazetecisi, diplomatı Lord Kinross'un (1904-1976) yapıtı, Nihal Yeğınobalı ve Ayhan Tezel'in çevirisiyle, İstanbul'da Sander Yayınevi'nce İstanbul Matbaası'nda 2 cilt biçiminde bastırıldı (806 s., hantalı, ayrıca 8 plans, 1 levha, ikisi birden _40 TL.) Daha sonraki basımlar yalnız Ayhan Tezel'in çevirisidir (1968, 1967, 1969,1972, 1973 vb.). Yapıtın, özgün başlığı: Atatürk. The Rebirth of a nation (1964).

Baştarafıta, kendisine yardım eden Türk ve yabancılara -adlarını anarak teşekkür eden yazar, yapıtını üç bölüme ayırmıştır : I. Osmanlı İmparatorluğunun gerileyiş ve çöküşü, II. Kurtuluş Savaşı, III. Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuş ve yükselişi. Bütün bu olayların akışı içinde, Atatürk'ün yaşamöyküsünü anlatmakta, Türk ulusunun yeniden doğuşunu canlandırmaktadır. Kitabın sonuna seçme bir kaynakça eklenmiştir; burada yayınlanmamış kaynaklar, Türkçe kitaplar, gazete ve dergiler, yabancı dillerdeki kitaplar, gazete ve dergiler gösterilmiştir. Süredizini, 31.VIII.1876 — 11.XI.1938 -tarihleri arasındaki olayları kapsar. En sonda 22 sayfa kaplayan dizinde, yazar adları ve konular bir tek abecesel sırayla işaretlenmiştir.

Yazar, yayınlanmış —yayınlanmamış hemen hemen bütün kaynaklardan yararlanmış, Atatürk'ün yaşayan yakın arkadaşlarından bilgi toplamış, Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı arşivlerini tarayıp uzun süre Türkiye'de kalarak tam beş yılda yapıtını tamamlayabilmiştir.

72

Atatürk'ün gerçeğe en uygun yaşamöyküsü olarak nitelenen bu kitap, ilkin yayımlandığı İngiltere'de bir yılda üç kez basıldı. Ayrıca Amerika'da çıkan, basımından başka; Almanca,

Fransızca, İtalyanca, İspanyolca çevirileri de vardır.

Lord Kinross, Türk ulusunun yeniden doğuşu gibi, tarihte eşsiz, bir olayı Batılı bir yazar gözüyle incelerken, ayrıntılı bir gerçekçiliğe bağlı kalmış Atatürk'ün asker ve devlet adamı olarak büyük kişiliği yanında, onun özel yönlerini de, ufak-tefek kusurlarına değinerek, belirtmiştir.

«Başlangıç»ta çizilen Atatürk'ün portresini buraya aktarıyoruz : «Mustafa Kemal, sonraki adıyla Kemal Atatürk, yirminci yüzyılın ilk yarısını olağanüstü kişiliğiyle etkilemiş büyük bir asker ve devlet adamıydı. Onu devrinin diktatörlerinden ayıran iki önemli nokta vardı: Dış politikası sınırları genişletmek yerine daraltmak esasına; iç politikası ise kendi ölümünden sonra da ayakta kalabilecek bir siyasal sistem kurmak düşüncesine dayanıyordu. Bu gerçekçi ruhlardır ki, memleketini yeniden canlandırmayı ve harap, dağılık Osmanlı İmparatorluğundan yeni, mütecanis bir Türkiye Cumhuriyeti yaratmayı başarabildi.

Atatürk'ün dış görünüşü alışılmış Türk tipine uymaz. Çoğu Türklerden daha sarışın bir rengi, çıkık elmacık kemikleri ve çelik mavisi ayırık gözleri vardı. Yapısı ince, hareketleri ölçülüydü. Vücudundan, istirahat halinde iken bile, enerji fışkırır; sanki her şeyi gören ve çelişik ruh halleriyle ışıldayan canlı, keskin gözleri bu enerjiyle parıldardı. Bazan düşüncelerini büyük bir açıklıkla anlatır, bazan çok az konuşurdu. İçindeki gerilim kâh hırçın bir öfke halinde patlak verir, kâh nazik ve sevimli bir ifade içinde yatışırdı. Dış görünüşünden övünç duyar, titiz bir zevkle giyinir, kaşlarını kıvırdı...»

73

ATATÜRK BÜYÜK ŞEFİN HUSUSİ ASKERİ SİYASİ HAYATI (1938)

Romancı Ziya Şakir (Soko)nun yapıtının ikinci basımı, İstanbul'da Ülkü Basımevi'nde yapıldı (267 s., ayrıca 20 planş). Doğumundan Ölümüne kadar Atatürk'ün yaşamını anlatıyor. Bu yapıt, gerçi bir öykü ya da roman biçiminde yazılmışsa, da süredizinsel (kronolojik) bir sıra ile olaylara ve gerçeklere uygun düşmektedir. Yararlanılan 19 yapıt arasında, «Nutuk»tan başka, pek özgün ve elyazması notlar ve kaynaklar da vardır. En son-daki belgeler arasında, Atatürk'ün Harbiye öğrencisi iken yaptığı, o çağın dergilerinde yayımladığı çevirilerinden «Bir askerinin mezarı» başlıklı, eski harfli bir düzyazısının tıpkıbasımı da bulunmaktadır. Kitabın resimleri de değerlidir. Atatürk'ün ölümünden sonra ilk çıkan kitap bu olsa gerek.

Kitabın ilk basımı Atatürk'ün Hayatı adını taşıyordu (96-6 s., küçük boy, 10 krş.). İstanbul'da Tanevi tarafından yayımlanan yapıt, (Cep kitapları) dizisinin ilkidir. Üzerinde basım tarihi yoksa da sonda (25 İkinciteşrin 1938, Çemberlitaş) kaydı var; demek oluyor ki, Atatürk'ün ölümünden 15 gün sonra yazılmış ve basılmıştır. Kitabın sonunda Atatürk'ün özellikleri anlatılmış, güzel ve doğru sözlerinden örnekler verilmiştir. Türk Gençliğine Hitabesi de sondadır. Falih Rıfkı Atay'ın «En Büyük Eseri» ile Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu)nun «Son Gidiş» başlıklı yazıları da eklidir. Bu ilk basımda hiçbir resim yoktur.

74

ATATÜRK ÇAĞI VE ZİHNİYETİ (1973)

Kaymakam Necati Gündüz'ün (doğ. 1930) iki ciltlik yapıtının ilk cildi, Ankara'da Emet Matbaasında basıldı (XVI - 294 s., 25 TL.).

Bir önsöz ve girişten sonra, iki bölüm, bir özel bölüm ve kaynaklardan oluşan bu birinci cildin ilk bölümü. «Atatürk fikir sistemi» başlığını taşır. İkinci bölümün konusu «Çağlar içinde Atatürk çağı»dır. Özel bölüm, kitap ve yazarı üzerine «Özel görüşler»e ayrılmıştır. Kaynaklar, beş ayrı başlık altında toplanmış : I. Kitaplar, II. Dergiler, III. Gazeteler, IV.

Konferanslar, V. TRT yayınları.

İlk bölümün iki bölümü var: I. Hür akıl düzeyine oturmuş olan «Atatürk fikir sistemi»ne bakış, 2. «Atatürk'ler» deyimini, nereden gelmektedir?

Birinci bölümün ayrıntıları şöyle :

a. «Sistem» genel bakış, b. Kavram olarak «sistem»den ne anlaşılmalıdır?, c. Atatürk, fikir sistemi'ni yaratan «temel kurallar».

1 — Atatürk fikir sistemi'nin tarif ve unsurları,

2 — Sistem'de tarife giren meseleler : «Atatürk ilkeleri» deyimini, hatalı bir ifade midir? — «Devrimler» mi, yoksa «Türk devrimi» mi?— «Kemalizm» ile «Atatürkçülük» deyimlerinden ne kastedilmektedir? -«Karma ekonomi» görüşü, Sistemin kendine has iktisadî özü müdür? — Sistem'de «ana hedef» ne-

75

----

dir? — Atatürk; birer «ilke» demek olan Altı Hedefi ve destek unsurlarını, ana amacı besler bir halde, nasıl tesbit etmiştir? — «Serbest Fırka» olayı, bu ana hedefin doğrultusunda mıdır? — «Poujade» örnek olayı ve düşündürdükleri» — Sistem'de «Strateji» nasıl çizilmiştir? — Sistemin «İşleyiş mekanizması» ve varılan sonuçlar. — Sistem'den ilhamını almış «örnek olaylar» ve düşündürdükleri.

d. Sistem'den saptırma çabaları (Sistem'de tarifi dışında kalan meseleler) : 1. Atatürk, «diktatör» müdür? Hayır,, değildir, '2. Atatürk, «filozof» mudur? Hayır, değildir. 3, Atatürk, «din düşmanı» mıdır? Hayır, değildir, 4.- Atatürk, «doktrinci» midir? Hayır, değildir» 5. Atatürk, «milletinden kopmuş bir lider» midir? Hayır, değildir. 6. O halde, Atatürk nedir?

— Atatürk'e göre «Türk» nedir?

— Atatürk'ün, herhangi bir Türk'ten üstün olan «vasıfları» nelerdir?

— «Çok cepheli ve dengeli düşünmek» her insanın gücü dahilinde midir?

— «Atatürk düşmanlığının kaynağı, nelerle ilgilidir?

e. Niçin, Atatürk fikir sistemi?

Görüldüğü üzere, Atatürk çağı ve düşüncesine ilişkin ilginç sorulara karşılık bulmağa çalışan, «uzun ve sabırlı bir çalışmanın verimi olan» bu kitap, değerli bir yapıt sayılabilir. Yapıtın ikinci ve son cildinde şu konular incelenecektir:

III. bölüm : Sabit zihniyetken Atatürk çağı'nın zihniyetine: 1 — Fertte zihniyet meselesi, 2 — Millette zihniyet meselesi,

76

-----

3 — Türk milleti'nin öz vasıflarına bakış, 4 — Atatürk çağı zihniyeti'nin belirli yönlerine bakış.

IV. bölüm: Reform'suz zihniyet'e hâkimiyet; Atatürk'süz reformlar düşünülebilir mi?

V. bölüm: Atatürk fikir sistemi ışığında reformlar: 1 — Kavram olarak «reform» ve çeşitli görüşler, 2 — Reform ile ilgili kavramlar: Evrim, devrim, rönesans, cumhuriyet, demokrasi, kakokrasi, teknokrasi, teknoloji, çağdaş cumhuriyet, «toplum kalkınması» kavramı ve ulusal kalkınma, 3 — Cumhuriyet Türkiye'sinde reformların genel başarı yolları, 4 — Gerçekleri belirleyecek reformlar. Özel bölüm. Kaynaklar.

ATATÜRK, DEMOKRAT DİKTATÖR (1973)

Sofya Üniversitesi Türk Dili ve Yazım bölümünü bitiren gazeteci ve yazar Paraşkev Paruşev (doğ. 1932) tarafından yazılan bu yapıt, Naime Yılmaer'in Türkçe'siyle, İstanbul'da E yayınlarının (Belgeler-bilgiler-bölgeler) dizisinin 7. kitabı olarak, Güryay Matbaasında basıldı (357 s., 20 TL.). Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. Yıldönümü dolayısıyla yazılan yapıtın Bulgarca'sı Mustafa, Kemal Atatürk adıyla 1973 kasımında Sofya'da yayımlanmıştı.

Yazarın kendisince doğrudan doğruya Türkçe olarak yazılan «Bu kitabı niçin yazdım?» başlıklı önsözde deniliyor ki :

«... Değil Türkiye'de, Bulgaristan'da, Balkanlarda, Avrupa ve dünyada dahi Mustafa Kemal ismini duymayan okurlar kalmadı dersem, yanlış olmasa gerek...

«Zannımca Atatürk bütün yanlarıyla tam araştırılmış, değerlendirilmiş değildir...

«Atatürk sırf kendisini idarenin başına getirmek, sultanın yerine geçmek için mücadele etmemiştir. Tarihin gelişmesinden doğru teşhisler çıkararak bütün kabiliyet, ihtiras ve hattâ hayatını mücadeleye adanmış Mustafa Kemal, Türk halkını Osmanlı orta çağ koşullarının boyunduruğundan kurtarıp muasır medeniyet seviyesine ulaştırmak istemiştir...»

Paruşev, yapıtını beş bölüme ayırmış: Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş ve çöküşü. — Mustafa Kemal (çocukluk ve

-----

gençlik yılları). — Ulusal Kurtuluş Savaşı. — Devrimci Atatürk. — Yurtta barış, dünyada barış.

Ancak, üzerinde en çok durduğu konular; Atatürk'ün çocukluğu ve gençliği, Kurtuluş Savaşı dönemi ve devrimciliğidir. Bu konuların her birine yüzer sayfadan çok yer vermiştir. Özellikle Atatürk'ü devrimci ve barışçı yönleriyle, ele alan yazar, tarihsel bilgilere ve belgelere dayalı bir çalışmanın, ardından, Devlet kurucusu Atatürk'ün yaşamını «romansı» bir anlatımla aktarır. Asıl anlatmak istediği gerçekler ise, Atatürk'ün bir halk önderi oluşu, demokrasiye olan inancı, ödün vermez kişiliğidir.

Kitabın özeti kısaca şudur: «Yirminci yüzyıl, adından söz edilebilecek pek çok insan yetiştirmiştir. Ama, kuşkusuz, bu kişilerin hiçbiri, altı yüzyıllık bir imparatorluğun yıkıntıları üstünde yepyeni bir devlet kuran Mustafa Kemal kadar hayranlıkla anılmamıştır. Gerek savunduğu, «Yurtta barış, dünyada' barış» ilkesi, gerek Batı uygarlığına erişme yolunda attığı adımlar, gerekse izlediği dış politika, O'nun büyük bir devlet adamı olarak anılmasına yol açmıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı veren, bağımsızlık ülküsüyle baş kaldıran uluslar da O'na gerçek bir önder-gözüyle bakmışlardır.»

Denilebilir ki, bu değerli yapıtın yazarı, Atatürk'e bir Türk gözüyle bakmış, onu bir Türk gözüyle görmüş, onu Türkler kadar sevip saymıştır.

ATATÜRK DEVRİMİ KRONOLOJİSİ (1963)

Atatürkçü, - devrimci yazar Sami Nabi Özerdim (doğ. 1918) tarafından hazırlanan bu süredizin, İstanbul'da («Varlık» büyük cep kitapları) arasında, Ekin Basımevi'nde basıldı (101 s., 2 TL.). Kitabın ikinci basımı, 1966'da yapıldı. (110 s.).

Atatürkçü gençliğe devrimlerin bir ilk süredizinin vereni kitapta, o büyük olayların hızlı bir geçişini görürüz. Uzun çalışmalar sonucunda ortaya çıkan yapıtın, büyük bir değeri olduğu belli. Gerçi hazırlayan, bunun (tam ve yanlışsız) olmadığını söylüyorsa da (ilk) olduğunu da belirtiyor.

Alman tarihçisi Prof. Dr. G. Jaeschke'nin 1918 yılından başlattığı bir «Türk İnkılabı tarihi kronolojisi»nin 1930 başına değin dayanan bölümleri, 1939 ve 1941'de iki cilt biçiminde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk İnkılabı Tarihi Enstitüsü'nce yayımlanmıştı. Ancak, gerisi gelmemiştir. Bundan öteye, devrim tarihimizin olaylarını çok çeşitli yapıtlardan izlemek gerekiyordu.

İşte, Özerdim'in daha önce, Ankara'da çıkan «Ulus» gazetesinde (5. VIII. 1957 — 27.X.1960) imzasız olarak yayınladığı (Tarihte bugün) notlarından alınan olaylar, açıklamalı olarak, bu kitapta verilir. Lise düzeyindeki okuyucuya, tarih dışındaki dallarda çalışan üniversite öğrencilerine yararlı olabilir. Kitaba, bir kaynaklar çizelgesi eklenmemiştir. Sadece, Türk devrim tarihiyle ilgili bütün yapıtların böyle bir çalışmanın kaynakları olduğu belirtilmektedir.

80

Giriş bölümünde, 19 Mayıs 1919'a değin Atatürk'ün yaşamı, Türkiye olayları gösterildikten sonra, asıl devrim süredizinde, 19 Mayıs 1919 — 26 Kasım 1938 tarihleri arasındaki olaylar açıklanır. Sonra, 1939 — 1961 olaylarına ait bir ek bölüm vardır.

Süredizinin yeniden yazılmış üçüncü basımı, Ankara'da Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yayınlarının ilki olarak, 1974'te Halkevleri Kültür Vakfı Basımevi'nde yapıldı (159 s., 10 TL.)

81

ATATÜRK DEVRİMİ SOSYOLOJİSİ (1973)

Alman toplumbilimcisi Kurt Steinhaus'dan M. Akkaş'ın dilimize çevirdiği bu yapıt, İstanbul'da Sander Yayınları'nın (Türk tarihi dizisi)nin beşincisi olarak Hilâl Matbaası'nda basıldı (239 s., 15 TL.). Kapak düzeni: Said Maden. Kapak deseni: Bridget Riley.

«Sosyo-ekonomik yönden az gelişmiş ülkelerde burjuva toplumunun gelişmesi sorunu üzerine bir araştırma» olduğu belirtilen yapıtın özgün adı: Sociologie Der Türkischen Revolution. Bu başlık, dilimize Türk Devrimi Sosyolojisi diye çevrilebilirdi.

Yazar, yapıtını, ona siyaset bilimini öğreten hocası Wolfgang Abendorth'a armağan etmiş. «Giriş» bölümü şöyle sonuçlanır: «Türk Devrimi, burjuva-kapitalist toplumunu geliştirme denemesini 20'nci yüzyılda gerçekleştirmek isteyen anti-feodal ve anti-emperyalist devrimlerin verdiği sonuçların tipik bir örneğidir».

Dört bölümden oluşan yapıtın ilk bölümü, Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumsal gelişmenin ana çizgilerini verir. Osmanlı-Türk toplumunun sosyo-ekonomik duraklamasından sonra, imparatorlukta yenileşme olayları gelişmeye başladı. Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal yapısının ana çizgilerini tablolar biçiminde de gösteren yazar, «Genel olarak Türkiye'nin sanayi düzeyi, küçük bir Avrupa devletinden ya da büyük bir sanayi şirketinden daha düşüktü» der. Osmanlılar, un ve keres-

82

-----
teyi bile dışarıdan satın alıyordu. Bankalar, fabrikalar, ulaştırma işleri tamamiyle

yabancıların elindeydi.

İkinci bölüm, «Türk Ulusal Kurtuluş Savaşımı anlatır. Ulusal hareket yoluyla politik gücün kazanılması, Kurtuluş Savaşı'nın toplumsal temeli ve politik yöntemi, Millî Mücadele'nin özel çalışma ve örgütlenme biçimleri üzerinde durur. Bu arada, Ankara ve İstanbul hükümetlerindeki görevlilerin doğum yılları ve doğum yerlerine göre dağılışı ile Erzurum Kongresine ve Büyük Millet Meclisi'nin ilk dönemine katılanların meslek kümelerine göre dağılışı tablolar biçiminde sunulur. İlginç bir nokta olarak, Millî Mücadele'ye katılan paşaların doğum yılları ortalaması 1880 iken, İstanbul Hükümeti'ne bağlı paşaların ortalama doğum yılları 1876'dır. Millî Mücadele paşalarının doğum yerlerinde Balkanlar ve Trakya % 68, Anadolu % 32 gibi bir oran tutturmaktadır. Öteki bölgelerden hiçbir paşa yoktur. Sonra, Millî Mücadele bakanları sivillerde Balkanlar ve Trakya % 22 Anadolu % 78, askerlerde Balkanlar ve Trakya % 89, Anadolu % 11 dir.

«Kemalist devrimler» üçüncü bölümde anlatılmaktadır. Cumhuriyetçi ulusal bir devletin kuruluşundan sonra kültür ve hukukun Batılılaşması ve layikleşmesi, ekonomik gelişmenin arkadan gelmesi olayı, yeni sınıfsal niteliklerin oluşması hep bu bölümün işlediği konulardır. Yazar, düşüncelerini pekiştirmek için, birtakım tablolardan da yararlanır: Öğrenci sayısı artışı (1928-29 — 1938-39), üretim değerine katılma oranı, 1929-1939 döneminde üretim ve hizmetler, 1923-1939 yılları arasında dışalım - içsatım dengesi, çeşitli mesleklerin işletmelere katılma oranı, 1923 -1954 yılları arasında milletvekillerinin meslek kümelerine göre dağılışı gibi.

83

Son bölüm, Türkiye'nin politik ve toplumsal değişiminin temelleri ile sonuçlarını verir. Kemalizmin ekonomik ve politik revizyonu üzerinde durur. Değişim süreci içinde devlet-toplum ilişkilerini inceler. Yazar en çok bu bölümde tablolardan yararlanmaktadır: Tarla ve otlak olarak yararlanılan alanlar, tahıl üretimi, DP döneminde endüstriyel üretim ve hizmetler, 1950-1960 döneminde para ve fiyat hareketleri, özel kesimin ekonomideki payı, okuma-yazma oranları, köylü nüfusun genel nüfusa, köy okullarının bütün okullara -oranı, kız öğrenci ile kadın öğretmen sayısı gibi.

Sonda, makale ve kitaplardan oluşan tam 23 sayfalık bir kaynakça var. Burada, konu ile ilgili Türkçe ve yabancı dillerdeki kaynaklar gösterilmiştir. Ayrıca, sayfa altlarında da dipnotları bulunmaktadır.

84

ATATÜRK DEVRİMİ VE KADINLARIMIZ (1965)

Türkiye İlerici Kadınlar Derneği Başkanı Av. Beria Onger'in deneme ve araştırmaları, İstanbul'da Fahir Onger Yayınları arasında, (Türkiye İlerici Kadınlar Derneği Kitaplığı) dizisinin ilk kitabı olarak, Tan Matbaası'nda bastırıldı (104 s. 5 lira). Kapak kompozisyonu: Said Maden.

Yazar, «Bu kitap için» baştafta diyor ki: «... Sunduğumuz bu kitap, Türk toplumunun çağdaş uygarlık düzeyine erişebilmesi için her iki cinsin ortaklaşa düşün ve eyleminin bir arada, birbirini destekleyerek yürütülmesi inancını taşıyan denemelerden meydana gelmiştir. Atatürk devrimlerinin amacı da bağımsız Türkiye'nin kadın-erkek bütün halkın elele vererek beraberce çağdaş uygarlık aşamalarına erişmesinden başka bir şey değildir.»

Yazı başlıkları ile bunların ara başlıkları şöyledir:

- Atatürk devrimi ve kadınlarımız: Batılılaşma, Kadınlarımız, Sonuç.
- Kadın, özgürlük ve siyaset: Aile, hakların alınması.
- Hukukî eşitlik ve kadınlarımız: Türkiye'de, Çalışma özgürlüğü, ikametgâh özgürlüğü,

sonu.

- 21 Mayıs ışığında kadın: Devletin görevi, Türk kadını, Sonuç.
- Çalışan kadının korunması: Ailenin korunması, Çalışma nedenleri. Tedbirler.

85

- Kadınların siyasal gücü: Siyasal eylem, Quebec'li ruhaniler.
- Kontenjan yarışında kadın: Batıdan örnekler, Yurdumuzda, Kontenjan yolu.
- Aydın kadınlarımıza çağrı: Eğitimsiz kadın, Uygarlıkta eşitlik.
- Kadın sorunlarında yabancılaşma: Uygarlık, Anayasamız, İlk görev.
- Bir konferans: Başka bir nutkundan (10 Kasım 1965 Atatürk'ü anma gününde okunmuş).
- Siyasal Haklar Günü : Layik ortam, Geri dönüşler, Sonuç.
- Eleştiriler: Kadın ve devrimci görüş (İffet Halim Oruz). — Kadın, toplum ve ahlâk (Ali Sezai Sarısoy). — Kadın ve toplum (Saime Göksu). — Magna Charta'dan bu yana (Nurettin Ünen). — Kadın arazi... (İsmail Kaygusuz), -- Aydın kadının siyasal sorumluluğu (Ayperi Akalan).

Bu kitaba giren deneme ve araştırmalar, ilkin İstanbul'da çıkan «Cumhuriyet» gazetesinde yayımlandığı için, bunlara karşı yapılan eleştirilerin çoğu da aynı gazetede yayımlanmıştır. Her yazıdan önceki bir tam sayfada, Atatürk'ün olduğu sanılan (altlarında imza yoktur), sadeleştirilmiş bir dille verilen, kadınlıkla ilgili özdeyişler var. Yazarın bu düşüncelerden esinlendiği anlaşılmaktadır.

86

ATATÜRK DEVRİMİ VE YORUMLARI (1969)

Prof. Dr. Bedia Akarsu'nun (doğ. 1921) yapıtı, Türk Dil Kurumu tanıtma yayınlarının (Çeşitli konular dizisi)nde çıkarıldı (44,s., 2 TL.).

Yazar, bu kitabında, bilimsel bir yöntemle, Atatürk üzerine yapılan incelemelerde beliren belli başlı yorumları ve eleştirileri ele alarak, Atatürk'ün kendi sözlerine ve düşüncelerine dayanarak bu yorum ve eleştirileri doğruluk bakımından değerlendirmeye çalışır. Yapıt şöyle sona erer :

«Son olarak, Atatürk Devrimi'nin halka mal olmadığını söyleyenlerin şu noktaya dikkatlerini çekmek isterim: Onun ölümünden, yani 30 yıldan beri onun yolundan ayrılmamıza, içten-dıştan her türlü karşı gelmelere, 'çelme takmalara, saldırılara, karşıdevrim denemelerine rağmen, Atatürk Devrimi yıkılmamıştır. Bu da bu devrimin gücünü gösterir. Onu yıkmaya da kimsenin gücü yetmeyecektir.

Kitabın ikinci basımı, 1978 yılında yapıldı (47 s., 10 TL.)

87

ATATÜRK DEVRİMİNİN TEMELİ YA BAĞIMSIZLIK, YA ÖLÜM (1964)

Ceyhun Atuf Kansu'nun (1919-1978) Bir denemesi, İstanbul'da (Varlık büyük cep kitapları) dizisinde yayımlandı (72 s., 2 TL.)

Atatürk Devrimi'nin temelini yeni bir açıdan yansıtan bu kitabın içerdiği yazıların başlıkları şöyledir:

1. Kendi kendisinin ilkesi, 2. Bir devlet, bağımsızlığını nasıl yitirir, 3. Bağımsızlık ve özgürlük, 4. Ya bağımsızlık, ya ölüm, 5. Bağımsızlık savaşı, 6. Bağımsızlık devrimi, 7. Bağımsızlığın temelleri, 8. Bağımsız Batıllık, 9. Bağımsızlık savaşlarının -öncüsü, 10. Bağımsızlık andı.

88

ATATÜRK DEVRİMLERİ I. MİLLETLERARASI SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ (1975)

10 -14 Aralık 1973 tarihleri arasında Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü dolayısıyla İstanbul'da yapılmış olan bu toplantıda birçok yazar tarafından incelenen Atatürk konusuyla ilgili bildiriler, İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Araştırma Enstitüsü Yayınlarının beşincisi olarak, Sermet Basımevi'nde bastırıldı (XV —665 s., ayrıca 1 planş, fiyatı yazılı değil).

Enstitü'nün bundan önce yayımladığı ilk dört kitap da şunlardır : 1. — Türkiye Cumhuriyeti'nin Ellinci Yılı Dolayısıyla Atatürk ve Çevresi (Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak); 2 — Türkiye Cumhuriyeti'nin Ellinci. Yılı Dolayısıyla Atatürk Devrimlerinin Karakteri (Ord. Prof. Dr. S. Irmak); 3 — Cumhuriyetin 50. Yılında Çalışma Alanlarında Türk Kadını (Üniversiteli Kadınlar Derneği, Türk Hukukçu Kadınlar Derneği, Türkiye Soroptimist Kulüpleri); 4 — Kemalist Devrini ve İdeolojisi (Prof. Dr. İsmet Giritli). Bütün bu kitaplar, 1974 yılında basıldı.

Önsözde belirtildiğine göre, kitapta, bildirilerin sırası konularına, izlencenin sırasına göre düzenlenmiş, metinler yazarlarından alındığı biçimde basıma verilmiş, banda alınmış olan tartışmaların ayrı bir cilt olarak yayımlanması düşünülmüştü.

40 kadar bildirinin Türkçe ve yabancı dillerdeki metinlerini içeren bu kitapta yer alan bildirilerin başlıklarıyla yazarlarını aşağıda bulacaksınız:

89

Kemalizmin temel düşünceleri ve tarihi (Prof. Dr. G. Jaschke); Tarih açısından Kemalizmin özü ve oluşumu (Doç. Dr. Suna Kili); Mustafa Kemal Makedonya'da (1881-1911), biyografisi hakkında bazı düşünceler (Dr. H. —J. Kornrumpf); Atatürk, bürokrasi ve «rasyonellik» (Prof. Dr. Şerif Mardin); Atatürk'ün hikâyeleri (Perihan Arıburun); Atatürk'ün şahsiyetinde ve devrimlerinde «cesur olma» vasfı (Tekin Arıburun); Atatürk'ün komutanlık vasıfları (Gen. Faruk Güventürk); Atatürk ve Atatürkçülük (Y.K. Karaosmanoğlu); Atatürk biyografisinin esasları ve belgeleri (Naşit Uluğ); Türk Devrimi'nin evrensel yönleri (Gen. Fahri Belen); Atatürk ideolojisinin ana çizgileri (Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak); Atatürkçülük (Ord. Prof. Reşat Kaynar); Atatürkçülüğün fikir temelleri (Prof. Dr. Ercümen Kuran); Türk Millî Kurtuluş Hareketinin, nazari mebdelerden izahı çabaları (Ş. S. Aydemir); Atatürk ve Bolşeviklik (Prof. Dr. Yılmaz Altuğ); Kemalizmin sosyo-ekonomik yönü (Prof. Dr. İsmet Giritli); İdeolojisiz devrim (V. N. Tör); Çağdaş Atatürkçülük (Dr. Yakut Irmak); Kemalizmin çağdaş ideolojiler arasındaki yeri (Emin Arat); Atatürk'te «millî bağımsızlık» ilkesi (Prof. Dr. Muammer Aksoy); Kemalizm ve bağımsızlık düşüncesi (Prof. Dr. B.N. Esen); Kadın hak ve hürriyetlerinde Kemalizm (Prof. Dr. Emel Sönmez); Türkiye'de kadın hakları devrimi (Tezer Taşkiran); Atatürk ilkeleri ışığında ve bugünkü Türkiye'de kadın hakları (Prof. Dr. B.N. Şehsuvaroğlu); Tanzimat ve Atatürk devirlerinde Türk eğitim sistemleri ve mukayeseleri (Prof. Dr. Bertold Spuler); Eğitim ve öğretimde Kemalizm — Atatürkçülük (M. Rauf İnan); Kemalizmin dil ve tarih tezi (A. Dilaçar); Atatürk'ün dil reformu (Doç. Dr. M. Talât Tekin); Kemalizmin çağdaş dünyaya genel olarak etkileri (Dr. Mehmet Sağlam); Atatürk reformlarında Batılılaşma ve devrim (Prof.

90

Gastone Manacorda); Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk ve zamanı hakkında Romen tarihçisi Nikolae Iorga'nın görüşleri - fikirleri (Prof. Mihail Guboğlu); Milliyetçi Kemal Atatürk ve 1930 Avrupasında Türk-Yunan dostluğu (Prof. D.S. Constantopoulos); Atatürk'ün Türkiye'deki reformları, bunların Orta - Doğu'daki- diğer ülkeler üzerindeki etkileri ile ilgili notlar (Prof. Dr. Jacob M. Landau); Atatürk örneğinin Yakın ve Orta - Doğu'daki etkileri (C. T. Karasapan); Orta-Doğu'da üç tür önder (Dr. Carl M. Kortepeter); Rıza Şah'ın reformlarında Kemalizmin etkisi (Dr. P. Amouzegar); Bir kanun yapıcısı olarak Atatürk üstüne notlar (Prof. Dr. Riazul İslam); Mustafa Kemal Atatürk, Hindu - Pakistan Güney Asya müslümanları ve Atatürk'ün reformları (Prof. Dr. S. Razi Wasti); Kemalizmi araştırma ve incelemede bir yöntem modeli ve 1970'ler Türkiye'sinde Kemalizmin projeksiyonları – Yeni Kemalizm (Av. Ertuğrul Zekâi Ökte).

Yurt içi ve dışında Atatürk konusuyla yakından ilgilenmiş olan kişilerin okuduğu bu bildiriler de gösteriyor ki, Atatürk konusu, yalnız biz Türklerin değil, bütün dünyanın da hâlâ güncel bir konudur. Ona beslenen, duyulan saygı, bütün dünyada derin ve içtendir.

Bildiriler üzerine yapılmış olan özgür tartışmalar, toplantının en yararlı bölümünü oluşturmuştur.

91

ATATÜRK DEVRİMLERİ TARİHİ (1973)

İstanbul Üniversitesi Devrim Tarihi dersi öğretim görevlisi, İst. Ün. Atatürk Devrimleri Araştırma Enstitüsü Müdürü Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak'ın (doğ. 1904) yapıtı, İstanbul'da Fatih Yayınevi Matbaasında basıldı (VII-256s., 25 lira). Atatürk devrimlerini düşüncü (ideoloji) ve tarih açısından inceleyen bu yapıt yazarın 1967'de yayımlanan Devrim Tarihi adlı kitabının yeni ve genişletilmiş biçimi sayılabilir. «Cumhuriyet'in 50'nci yılına ve en şerefli görevi Millî Mücadele ruhunu ve devrimleri yaşatmak olan Türk gençliğine armağan» edilmiştir.

«Sunuş» yazısının son iki bölümcesi şöyledir:

«Atatürk devrimleri üzerinde yurt içinde ve dışında küçümsenemeyecek miktarda yayın yapılmıştır. Birçok anılar yazılmıştır. Şüphe yok ki, bu konuda en verimli ve en güvenilir kaynak savaşın kahramanı Atatürk'ün nutku ve demeçleridir. O büyük bir aksiyon adamı olduğu kadar, güçlü bir yazar ve hatipti. Eserine eksen olarak kendisini almışsa bu övünmek ihtiyacından değil, olayları gereği gibi anlatmak arzusundan doğmuştur. Çünkü O'nu eksen almadan bir millî mücadele ve bir devrim tarihi yazmak mümkün değildir...»

Bu küçük kitabı her şeyden önce yüksek öğrenim gençliği için ve devrim tarihi konusunda bir ders kitabı olmak üzere hazırlamış bulunuyoruz. Bu kitap bir olaylar tarihi veya millî mücadelenin tarihi değil, ancak devrim tarihi olarak düşünülmüştür. Onun için devrimlerin fikir cephesi ön plana alınmıştır. Bu

92

-----

arada, devrimlere zemin hazırlamış olmak bakımından asla küçümsenemeyecek olan ıslahat dönemine de bir yer ayırmak ihtiyacı duyulmuştur. Eğer bu küçük kitap Kemalizmin gereği gibi anlaşılmasına bir katkıda bulunur ve Atatürk'e bütün gönlüm ve kafamla duyduğum hayranlığı genç kuşaklara nakledebilirse görevini yapmış olacaktır.»

İlkin, Atatürk'ün yaşamı, fizik ve moral portreleri, düşüncüsü, milliyetçiliği, toplumsal görüşleri anlatılıyor. Sonra, Türk devriminin ilkeleri «Devrim niçin sorunluymuş?» sorusuna karşılık olmak üzere araştırılmaktadır. Devrimimizin özellikleri, düşüncüler karşısında Atatürkçülükken sonra Millî Mücadele üzerinde durulmuştur. Daha sonra, Osmanlı hanedanının sonu, ilk karşıtçılık partileri, ulusal utkunun sonucu, olarak Lozan Antlaşması

incelenmektedir.

Elli sayfa içinde, III. Selim'den Ziya Gökalp'e kadar «İslahat dönemi» veriliyor. Kitabın en önemli bölümü, 80 sayfa tutan «Atatürk devrimlerinin konuları ve kanunları"dır. Burada, devrimler, şöylece sıralanmaktadır:

Millî egemenlik devrimi. (1) — Hiyanet-i Vataniye Kanunu. (2) — İcra Vekilleri Kanunu, (3) — Saltanatın kaldırılması. ~ Cumhuriyetin ilânı, — Halifeliğin kaldırılması. — Hanedanın çıkarılması. — Dış politika devrimi. — Realist dış politika. — Millî bağımsızlık devrimi. — Malî devrim. — Hukuk devrimi. — Kadın hakları. — Aile hukuku. — Öğretimin birleştirilmesi, — Serive Vekâletinin kaldırılması, (4) — Aşarın kaldırıl-

-
- (1) Ulusal egemenlik devrimi.
  - (2) Vatana Hiyanet Yasası.
  - (3) Bakanlar Kurulu Yasası
  - (4) Dinişleri Bakanlığının kaldırılması.

93

-----

ması 05) — Kıyafet devrimi, — Tekke ve medresenin kapatılması. — Yerli malı akımı. — Saat reformu. — Takvimin değiştirilmesi. — Kabotaj hakkı; — Unvanların kaldırılması. — Harf devrimi. — Metrik sistem. — Soyadı. Atatürk'ün adı. — Üniversite reformu. — Dil devrimi. — Tarih anlayışında devrim.

Yazar; 31 Mart, Şeyh Sait, Menemen olayları gibi gericilik hareketleri üzerinde de durmuş, Atatürk'ten sonraki dönemi de şu başlıklar altında vermiştir: İnsan hakları. — 1960 devrimi. — Çok partili rejim. — 1961 Anayasası. — İdeolojik gruplaşma. 12 Mart Muhtırası.

Atatürkçülüğün ne olduğu, ne olmadığı, en sondaki «Atatürkçülüğün özeti"nde anlatılmaktadır.

Kısaca, bu yapıt, Atatürk devrimleri tarihinin iyi ve geniş bir özeti niteliğini taşır.

(5) Aşar : Osmanlı devletinin köylüden aldığı bir tür toprak vergisi.

94

ATATÜRK DİKTATÖR MÜDÜR? (1949)

Sonradan, Mustafa Kemal Derneği Başkanı olmuş olan A. Muhtar Kumral'ın (1913 - 1970) bu kitabı, İstanbul'da Güven Basımevi'nde basıldı (192 s., 200 kuruş). Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt'in anısına armağan edilen yapıtın baştarafında Atatürk'ün aile tarihçesi ve süredizini verilmektedir. «Başlarken» başlıklı ilk yazıda dünya çapında bir tartışmaya işaret edilmektedir: Atatürk diktatör müdür?. Burada deniliyor ki: «Atatürk diktatör müdür? sorusunu objektif olarak cevaplandırmak için Atatürk'ü fikir, his, hareket, mantık, felsefe, tarih, sosyoloji, psikoloji, ideal, realite bakımından incelemek gerekir. Biz de bu kitabımızda elimize geçen tercüme ve telif kitaplar, dergiler, hatıra, vesika ve hadiselere ait yazıları taradıktan sonra, konumuzla ilgili olanlarını muhterem okuyucularımıza sunuyoruz. Karar sizindir.» (1)

İlk bölümün ara başlıkları: Son rapor (resmî ölüm tebliği). — Büyük Türk Milletine (İsmet İnönü'nün beyanamesi), — Atatürk'ün ölümü karşısında dünya (makalelerden parçalar). Davanın kendi ağzından ifadesi: «Ben diktatör değilim» «Ben fikirlerimi kongrelerden, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden aldığım salâhiyetle tatbik ettim.» — Atatürk'ün demokrasi andı:

-----

(1) «Atatürk diktatör müdür?» sorusunu nesnel olarak yanıtlamak için, Atatürk'ü, düşünce, duygu, eylem, mantık, felsefe, tarih, toplumbilim, ruh-bilim, ülkü, gerçeklik bakımından incelemek gerekir. Biz de, bu kitabımızda elimize geçen çeviri ve yerli kitaplar, dergiler, anı, belge ve olaylara ait yazıları taradıktan sonra, konumuzla ilgili olanlarını, sayın okuyucularımıza sunuyoruz. Karar sizindir.

95

«Millet hakimiyetine hizmet, vicdan ve namus borcum olsun!». —İnsan hakları ve Atatürk (Anayasanın 5, bölümü), — Atatürk'ün demokrasi için söylediği vecizeler.

İkinci bölüm başlıkları (Atatürk'ün konuşma, söylev ve Meclis tartışmalarından kimisi) : Atatürk'e göre Kuvvetler Birliği prensipinin niçinleri («Büyük Yol» dergisinden), — Hayır, hayır, hayır (Atatürk'ün İzmitlilere cevabı, İzmit'teki Atatürk anıtından). — Hepsi milletin eseridir» — Atatürk'ün enteresan bir Parlamento münakaşası (14. VIII. 1920, Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Yayınları'ndan). — Atatürk'ü sual yağmuruna tutan bir şehir halkı: İzmitliler. — Atatürk, Hasan - Ali Yücel'i sıfırdan nasıl imtihan etti? — Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? (1.III.1922). — Yüksek Türk ulusu adına (1.III.1935). — Tahtını düşünen hükümdar (bu parçalar, bölüm sonuna kadar, büyük «Nutuk» tan alınmıştır., — Millet hâkimiyetine dayanan yeni bir Türkiye kurmak. — Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. — Atatürk'ün ihtilâl telgrafı, — Türk milletinin isyanı ve işbirliği. — Sivas Kongresi milleti temsil ediyor. — Sivas Kongresi'nde Atatürk'ün başkanlığına itiraz. — Millet arzusuna göre hareket vazifemizdir. — Atatürk İhtilâlini yıkmak isteyen İstanbul Hükümeti. — Atatürk'ün imzasına itiraz eden general (Kâzım Karabekir). — Generale cevap. — Dayanılacak tek. kuvvet millettir. — Türk milletinin en bariz arzu ve imanı: Kurtuluş. — Bu millet,

(Not: Bu ara başlıklar böylece sürüp gittiğinden, bundan sonraki 70 sayfanın başlıklarını gösteremeyeceğiz.)

Üçüncü ve son bölümün ara başlıkları da şunlardır: Halk içinde Atatürk. — Büyük insan. — Millet iradesini temsil eden kürsüden. — Dahi Atatürk (Douglas Mac Arthur). — On yıl son-

96

-----

ra Atatürk (ölümünün 10. yılında). — Hiçbir kanaati hakir görmemek lâzımdır, Atatürk'ün bası hususiyetleri (Salâhaddin Güngör). — Ben bir halk adamıyım (Antonescu ile sohbetten). — Üç adam: Atatürk, Roosevelt, Mussolini. — Atatürk'ün insanlığı (Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun «Atatürk» adlı kitabından).

— Atatürk diktatör müdür? (A. Muhtar Kumral), Yazar kitabına şöyle son veriyor:

«Atatürk, ruhen bir demokrasi adamı, sosyal bakımdan, münakaşa, tenkid ve hürriyeti seven bir cemiyet adamıdır. 'Dünyada millet sinesinde serbest bir fert olmak kadar bahtiyarlık var mıdır?' diyen Atatürk, kanaatimce" diktatör değildir. Diktatörün ruh yapısını teşkil eden unsur, şiddetli, sonsuz bir egoizmadır. Halbuki Atatürk, bu halin, tezadı olan feragat, fedakârlık ve tevazuun tam ifadesidir.» (2)

-----

(2) Atatürk, yapı olarak bir demokrasi adamı, toplumsal bakımdan, tartışmayı, eleştiriye, özgürlüğü seven bir toplum adamıdır;- 'Dünyada, ulusun bağrında bağımsız bir birey olmak denli mutluluk var mıdır? diyen Atatürk, kanımızca diktatör değildir. Diktatörün ruh yapısını oluşturan öge, şiddetli, sonsuz bir bencilliktir. Halbuki, Atatürk, bu durumun karşıtı olan bağışlayıcılığın, özverinin ve alçakgönüllülüğün tam örneğidir.»

97

ATATÜRK, DİN VE LAYİKLİK (1968)

Aylık Belgelerle Türk Tarihi Dergisi»nin ikinci özel yayını olarak Menteş Kitabevi'nce

bastırılan bu yapıt, Atatürk'ün «Türk ve İslam - Tarihine Kısa Bir Bakış» başlıklı bir yazısından sonra, çeşitli yazarların Atatürk, din ve layiklik konularındaki yazılarını bir araya getirmektedir (155 s., büyük boy, resimli, 15 TL.). Başlıca incelemeler şunlardır: Devrim ve layiklik (Ord. Prof. Enver Ziya Karal), Din hürriyeti (Ord. Prof. Ali Fuad Başgil), Atatürk Devrimi ve Din (Gen. Fahri Belen), Atatürk ve İslâmiyet (Mithat Sertoğlu), Bizim Dinimiz (Suphi Mentesh), Dindar Atatürk (Gen. Fahrettin Altay), İman dolu varlık Atatürk (Yusuf Kemal Tengirsenk), Benim Atam İman ve insanlık âbidesi idi. (Gen. İsmail Hakkı Tekçe), Atatürk, Layiklik din ve devrim (İhsan Ilgar).

98

ATATÜRK DİYARBAKIR'DA VE "O" NUN HATIRALARI (1938)

Gazeteci Kadri Kemal Kop'un yazdığı bu yapıt, İstanbul'da Cumhuriyet Matbaası'nda basıldı (91 s., bol resimli ve hantalı), Atatürk'ün 4 Ekim 1932'de söylediği «Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı, hep bir ırkın evlâtları, hep aynı cevherin damarlarıdır» sözü, bir önyazı olarak, baş taraf a konulmuş.

Atatürk, 15 Kasım 1937 tarihinde Diyarbakır'a gitmişti. Bu kitap da ertesi günü Diyarbakır'da yazılmış. Yazar, önsözünün bitiminde yapıtı için şunları söylüyor: «15.XI.1937 pazartesi, Diyarbakır tarihine en yüce onuru veren ve en verimli hayatı aşılıyan bir gün oldu... Bu küçük broşür, Büyük Önder'in, Türk'ün ve dünyanın en büyük adamının Diyarbakır'a gelişi şerefine yapılan tezahürat ve 'O'nun bu memleket halkına karşı layık gördükleri yüksek iltifat ve ilgilerini izah etmek için, yazılmıştır. Atatürk, Diyarbakır'a nasıl geldiler? Nasıl karşılandılar? Burada kaldıkları yirmi dört buçuk saati nasıl geçirdiler? Eser eğer, bütün bu tarihi hâdiseleri olduğu gibi izaha ve bu şerefli ödevi ifaya muvaffak olursa, ne bahtiyarlık!» (1)

Kitabın ara başlıkları şöyle: Atatürk'ün geliş haberleri ve Diyarbakır'da ilk hazırlıklar. — Atatürk'ün geziye çıkış haberlerinin akisleri — Taklar. — Atatürk'e tazimlerini sunmak üzere

(0) Tezahürat: Gösteri.

Hadise : Olay.

İzah : Açıklama.

İfa : Yapma, yerine getirme.

Muvaffak : Başarılı.

99

re Diyarbakır'a gelen bölge valileri ve halk heyetleri. — Aziz konuk için hazırlanan yerler. — Mesut günler : Atatürk'ü karşılamak - ve tazimlerini sunmak üzere Maden'e giden heyet. — Türkiye - Irak - İran demiryolunun temel atma töreni münasebetiyle ve hususî trenle Diyarbakır'a gelen zevat. — Atatürk'ün Maden istasyonunda karşılanması. — Diyarbakır'da O'nun bekleşi. — Bütün bir memleket O'na kavuşuyor. — Atatürk Diyarbakır Halkevinde. — Atatürk Orduevinde. — Atatürk Vali konağında. — Atatürk Diyarbakır, hemşerisi. — Atatürk Diyarbakır'ı tetkik buyuruyorlar. — Atatürk köşklerinde. — Urfa kapısında tetkikler. — Atatürk tayyareciler arasında [Hava alayının komutanı Yarbay Fevzi Uçaner uçak uçuş durumları ve çalışmaları üzerine Atatürk'e 15 dakika açıklamada bulunmuş]. — Diyarbakır büyük demiryolları üzerinde mühim merkez olmağa başladı. —Atatürk temel atma tören yerine şeref verdiler. — B.A. Özmen'in töreni açış hitabesi. — B. Ali Çetinkaya'nın hitabesi. — Vali konağında çay ziyafeti. — Yüce Şefin bu seyahatten intibaları. — Türkiye - Irak - İran demiryolu hakkında kısa bir izah («Ulus» gazetesinden) vb.

100

ATATÜRK ET LA TURQUIE NOUVELLE (1939)

Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Kont Cahrlès de Chambrun'un Fransızca yapıtı, Paris'te P. Sorlot Yayınevinin (Carnets de l'actualite) dizisinde yayımlandı (48 s., fiyatı yazılı değil). Baş-tarafta Mustafa Kemal'in dostu olarak beş yıl Türkiye'de kaldığını 'açıklayan' yazar, Atatürk'ü pek iyi tanıdığını, birçok kez Türkiye'ye gidip geldiğini, siyasal bir devrime tanık olduğunu, ortadan kalkan eski Osmanlı İmparatorluğu yerine 'homogen' bir Türk ulusu geçtiğini açıklar. «Bu diriliş ve-ilerleme, olağanüstü bir adamın yapıtıdır: Mustafa Kemal Paşa.» Sözüünü şöyle sürdürür. «Onu gözlüyordum. Bana kimi zaman düşünceli, istençli, kimi zaman neşeli, konuşkan, yaşam dolu, istekleri sonsuz, düşleri ölçülü görünürdü. Olaylar insanla açıklanır; insan olayları aydınlatır.»

Yazar, Türkiye tarihçesini anlatmaksızın, ilkin birkaç sözle, sonuçlarını incelediği bunalımın nasıl ortaya çıktığını dile getirirken Rus Prensi Kudaçev'in, Birinci Dünya Savaşı'nda, kendisine : «İstanbul, bizim Alsace - Lorraine'imizdir» dediğini söyler, Şunu da anımsatır. Napolyon, dünyanın bölüşümü sırasında Batı'yı kendisine ayırırken, İstanbul'u imparator Aleksandr'a vermek istemez: «Çünkü, der, burası her yere egemen bir noktadır.»

Savaşa giren bütün ülkeler içinde yalnız milliyetçi Türkiye, barış koşullarını, tartışmasız-geri çevirmiştir. Bu direnişin nedeni, bu başarının sırrı nerededir? İşte sayın Kont'un konferansının konusu bu. «Direnişin ruhu, ulusunun savunucusu ve

101

kurtarıcısı, aynı adamdır... Mustafa Kemal, yeni Türkiye'nin hem beyni, hem de kolu oldu. Onun yaratıcısı, kurtarıcısı, kılıcı, dahi devrimcisi oldu.»

Yazar, onun efsanesine, destanına geçmeden önce, kısa çizgilerle, yaşam öyküsünü anlatır. Bir gün, Büyük İskender'in de Selanik yöresinde doğup büyüdüğünü Atatürk'e anımsatınca, O, yazara şunu söylemiş: «Kıyas oracıkta durur. İskender dün-yayı fethetti, ben fethetmedim. Bu fetih sırasında kendi anayurdunu unutup gitti; bense, benimkini asla unutacak değilim».

Atatürk, kendisi de bir Makedonyalı olan arkadaşı Fethi Okyar'la daha Manastır Askerî İdadisi'nde tanışmıştı. Okyar, bütün yaşamı boyunca onun dostu olmuştur. Onun esinlemesi, özendirimi ve etkisiyle, gizli devrim komitelerine girmiştir Atatürk.

«Savaştan savaşa atılan Atatürk'ün bütün yaşamı, bir savaşımdan başka şey değildir.» Hindenburg için yazara demiş ki: «Eşyanın ruhuna nüfuz eden gözleri vardı.»

Yepyeni bir ulus yaratmak için Atatürk'ün bir imparatorluğa son verdiğini belirten yazar, bunun bütün bir diktatörlük tarihinde tek bir olay olarak kaldığını sözlerine ekler. «Yavaş yavaş yurdu, daha sonra halkı kendime bağladım, dedi Halkı kazanmak daha zordur».

Bay Briand yazara Türk - Suriye sınır sorununu çözümleyip geleneksel Türk-Fransız dostluğunu yenilemesini öğütlemiş. Sayın Kont, 27 Eylül 1928'de Çankaya'da Atatürk'e güven mektubunu sunmuş. Törenden sonra yazar, Kanunî Süleyman'ın halefi Sultan Selim katındaki Fransa Büyükelçisinin yeğeninini

102

oğlu olduğunu söyleyince, Atatürk bunu tumturaklı biçimde yinelemiş. Herkes büyükelçi-yi saygı ile selamlamış.

«Görüşme sırasında Mustafa Kemal'i inceliyordum. Yaşamının, bütün gücü - kuvveti yerinde bir dönemine gelmişti; omuzları, bütün sorumlulukları yükleneyecek kadar genişti.

Gençlik, artık kendisini sinsice bırakıyordu. Bu, reformlar, devrimler dönemi idi.» Burada sayın elçi, Atatürk'ü Büyük Petro ile kıyaslamaktadır. Cumhuriyet balosunda Atatürk, Mısır elçisinin fesiyle ilgilenmiş, ona birkaç söz söylemiş. Yazar, devrimlerin büyük bir hızla birbirini izlediğini görmüş. Dostluk antlaşması Şubat 19.30'da imzalanmış, eski Osmanlı borçları işinin yoluna konmasından sonra, 1933'te onaylanmış. Nusaybin'den Elcezire'ye kadar olan sınırı saptamak üzere büyükelçi, Tevfik R. Aras'la saatlerce konuşmuş. General Gouraud, 1930 sonlarında Çanakkale Anıtı'nı açmağa gelmiş. Roma'ya atanan elçi, 1933 yılında Atatürk'e Yalova'da veda etmiştir.

103

ATATÜRK ET LE VRAI VISAGE DE LA TURQUIE MODERNE (1937)

Sorbonne Üniversitesi'ne bağlı Tarih ve Filoloji Bilimleri Yüksek İncelmeleri Okulu'nu bitiren Gerard Tongası'nın yapıtı, Paris'te P. Geuthner Oryantalist Kitabevi'nce yayımlandı (100 s., 4 planş). Prof. Enver Ziya Karar'a armağan edilen kitap, (Documents pour l'etude des pays orientaux/Doğu Ülkelerini İncelemek İçin Belgeler) dizisinin ilk cildi olarak basıldı.

«Türkiye'yi neden tanıyıp sevmek zorundayız?» sorusunu yanıtlamakla konuya giren yazar, Atatürk'ün yaşamöyküsü ve Kemalist felsefe üzerinde ayrı ayrı durmaktadır. Ankara, Türk yenileşmesinin simgesidir. Türkiye'nin geleceği, şu sorunun çözülmesine bağlıdır. Türkiye, bir tarım ve hayvancılık ülkesidir. Ama sanayileşmektedir. Türk - Fransız ekonomik ilişkileri güçlenmektedir. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nü de tanıtan yazar, kısa bir sonuçtan sonra, Atatürk Türkiye'sinin küçük bir süredizini ile yapıtına son vermektedir. Yurdumuza gelerek incelemeler yapmış olan yazarın bu kitabı, görüldüğü üzere, Atatürk'ün yapıtını ana çizgileriyle belirtmeğe çalışır.

İngilizce çevirisi: «Atatürk and the True Nature of Modern Turkey» (Translated from the Franch: Majör F. F. Rynd. -London. Luzag and Co., 1939. 79 s., 23 planş.)

Kitabın Fransızca basımı, Atatürk'ün ölümünden bir yıl önce yapılmış bulunduğundan, İngilizce çevirisinde, özgün metinde gerekli görülen değişiklikler yapılmıştır.

104

ATATÜRK, FELSEFE GÖZÜYLE (1955)

Naşit Kızılay'ın yapıtı, Ankara'da İdeal Basımevi'nde basıldı (X - 273 s., 5 TL.)

Bu deneme, Ata'nın siyasal felsefesinin özünü belirtmeğe çalışıyor. Yazara göre, O'nun asıl gizemli, özlü yönü felsefi yanıdır. Denemeyi yapan, kendini «doktrinler hapishanesinin mahkûmları arasında» saymıyor (1). Ata, bir özgürlük kahramanı olduğu için, ele alınmıştır. O'nun kimliğinde, özgürlüğün niteliği ve süreci gösterilmek isteniyor. Atamın dayandığı, eyleme geçirmek istediği felsefe nedir? Ne olabilir? Bunun felsefe tarihindeki yeri nedir? gibi birçok soruları yanıtlamak için bu araştırma yapılmış. Sonuç şu: «Atatürk'ün felsefi bir mesnedi (2) yoktur, diyemeyiz. Ata, bizzat kendisi canlı, bir felsefe idi. Ata, yazılı bir kitaptan işe başlamadı. Fakat Ata'nın felsefi esası ruhunda meknuzdu. (3) Haiz bulunduğu manevî kudret, kitaplara intikal (4) edemeden aksiyona başladı, Ata'nın felsefesi, hayatın kendisidir. O'nun kitabı ve kitabileri (5) olmiyabilir. Fakat, bu heyecanı duyan ve duyuranlar vardır. Bu heyecanı başkalarına da duyurmak ve duyurtmak elzemdir... (6)

-
- (1) Doktrinler hapishanesi : Öğreti tutukevi (Yazar, bir dünya görüşüne körükörüne inanmanın simgesi olarak kullanıyor bu deyimini.)
  - (2) Mesnet : Dayanak.
  - (3) Meknuz ; Gömülü, saklı,
  - (4) İntikal : Geçiş, geçme.
  - (5) Kitabî : Kitapsal, kitaba bağlı.
  - (6) Elzem : Gerekli.

 Atatürk'ün felsefesi: Kesretçilik, (7) dinamizm, bütüncülük,
 henüz hedefine varmamış bir mutlaklıktır.» (8) Sonda 9 sayfalık bir kaynakça var.
 -----

(7)Kesret : Çokluk,
 (8)Mutlak : Saltık.

ATATÜRK FELSEFEMİZ VE TEKNİĞİ ARAŞTIRMA SONUÇLARI (1973)

Mahic Süman'ın kitabı, 1 numaralı yayın olarak, İstanbul'da Taş Matbaası'nda basıldı (80 s., 10 lira). Dış kapakta, bulutlarda Atatürk silüetinin fotoğrafı var.

İnşaat Yüksek Mühendisi olduğu anlaşılan yazarın bu ilk yapıtını, Atatürk felsefesine giriş konusuna ayırdığı belli olmaktadır.

«Giriş» bölümü, yalnız, Atatürk'ten alınan 8 özdeyişle Mevlâna'nın bir özdeyişinden oluşur.

«Türkiye Cumhuriyeti» başlıklı bölüm, Atatürk'ten alınan 7 özdeyiş ile 6 yazardan alınan birer özdeyişten oluşmaktadır.

«Atatürk çevresine verdiği güven ve inanç sarsılmazlığı örnekleri» bölümünde, İnönü ve Bayar'la (Başkomutan Savaşımızın yararlı bir komutanı)nın sözleri bulunmaktadır.

«Atatürk ve yaşantı araştırmalarının Türkiye sorunlarını çözümleyiciliği» sayfasında, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'ndan yazara bu yapıtıyla ilgili olarak gelen iki mektup örneği verilir.

«Önsöz» tamamıyla Büyük (Nutuk)tan alınmıştır.

"Ön açıklama"da Atatürk, Mevlâna ve Fuzulî'den özdeyişler aktarılır. Bu arada şunlar söylenir: «... Yüce Atatürk'ten akıl içinde tek yararlanma yolu Atatürk felsefemiz ve tekniği-

-----
 dir. Fakat günümüze kadar üzerinde çalışılmamış bir ana insanlık bilgi temel kaynağıdır...

«Böylece konumuz Atatürk Cumhuriyeti'nin ana bilgi kaynağının araştırılması konusudur..

"Atatürk eylemi meydana olduğuna göre Atatürk duyumuzu ve felsefemizi müspet olarak incelememiz olağandır...

«Günümüzde Atatürk ilkeleri öğrenilir ve uygulanır sanıldığından bu ön açıklamayı yapmayı yararlı bulmaktayız. İlke madde - prensip temel düşünce anlamlıdır ve Atatürk'ün bir ana bilime dayanmadan bir ilkeler topluluğu ile başarılı olduğu ve günümüzde bu ilkelerin öğrenilir ve devlet yönetilir sanılmaması gerekir.

«Bu nedenle saptayacağımız ana kaynak ilke değil, felsefe»dir.

«Eğer sürekli olarak devlet-yaşantı bir ilkeler topluluğu ile yönetilebilir olduğunu Atatürk öngörmüş olsa, ilkelerini yazıp bize bırakırdı...

«Biz ilk yayınımda saptayabileceğimiz ve günün devlet yaşantısı içinde öncelikle önemli gördüğümüz Atatürk felsefemiz ve tekniği esaslarını tariflemeye çalışacağız.

«Açıklayacağımız esaslar ilk bakışta basit bilgiler olarak görülebilirse de, Atatürk

başarıları içindeki yerleri ve hukuk ekonomi devlet - yaşantı planlaması içindeki yerleri kavranabilirse, gerçeğin ilk ışıkları yayılmaya başlayabilir.»

Bu giriş, önsöz ve açıklamalardan sonra, yapıt, iki bölümü kapsar :

108

Bölüm: 1 Ön bilgiler: Atatürk öğremleri. — Bilim-sanat-
teknik. — Felsefe bilim - sanat - teknik, insan felsefesi, düşünürlük. — Evren - insan -
ulus - insanlık - kuruluş - devlet. — Ruh - duyu - düşünce - yaşantı - aşk - bilgi.

Bölüm II: Atatürk felsefemiz ve tekniği, ön tanıtım: Genel açıklama. — İnsan - ulus -
insanlık. - Deneysel öğrenim sınırını genişletme istemi. — Gerçeği görme, — Bilim - sanat -
teknik ve güzel. — Aşk - sevgi. — Evrensellik. — Gerçeğin - genel istemin elçisi olma. —
Türk ulusunu - dünya uluslarını tanıma. — Felsefe bilgileri öğrenim olanağı. — Benlik
- güvenlik. — Bağımsızlık. — Ulusçuluk. - Halkçılık. — Devrimcilik, yurttan barış, evrende
barış. — Gayri cihangirlik. — Devletçilik. — Vicdan hürriyeti. — Cumhuriyetçilik. —
Sorumluluk. — Evrenin öğrenim oluşum nedeni. — Tümlük. — Yaşantı, savaş, su akışı. —
Bunalımlar, mutluluk. — An, an'lama. — Bilgiyi yaşantı kılıfı.

Öztürkçe bir deyişle kaleme alınmış olan bu yapıt, ancak bir felsefe denemesi sayılabilir.

109

ATATÜRK GÖÇÜP GİDERKEN (1911)

Mazhar Leventoğlu'nun (doğ. 1925) yapıtı, Ankara'da (Ajans-Türk Tarih Yayınları Serisi)nin 4^{üncü} kitabı olarak, Ajans-Türk Matbaası'nda basılıp yayımlandı (küçük boy, 107 s., 5 lira). Dış kapakta başlığı: Son yıllarında... diye başlamaktadır. Yapıtın ilk cildi: Atatürk yürür dururken adını taşıyordu (1971). Ajans-Türk kitabı sunarken yazdığı önsözde diyor ki:

«... Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün hastalık yıllarını «Yürürken», «Dururken», «Otururken» ve «Yatarken» evrelerinde sunmaya çalıştığımız dört eserden oluşmuş iki kitapta, kimi özellikler gözden kaçmıyor.

Konu, yapılabildiğince, araştırılıp incelenmiştir.

Sunu, anlatım ve deyiş yalınlıkları içinde derlenmiştir.

Yazar, her çalışmasında olduğu gibi, bunda da bazı özgü durumlar yaratma çabasına girişmiştir. Örneğin, metinde, bir kez bile, Atatürk adı geçmemekte; bir kez bile «O» zamiri kullanılmamaktadır. Bir yanda «maşerî» bir olgu öykülenirken, öte yandan yaşamlı olayların gerçekçiliği halkalanmaktadır. İlgi dorukları, bu halkalanmaların sağlamlık ve sağlık gelişiminde, okuru uyanık ve eleştirci tutmaktadır...»

Kitabın yayımcılarından biri, Şevket Evliyagil de, 15 sayfalık önsözünde özetle şunları söylemektedir:

110

«Göçüp giderken»in ilk kitabı «Otururken», «Doktor Fisenje» bölümüyle başlıyor. Atatürk'ün hastalığında Doktor Fisenje, büyük rol oynamış bir uzmandır, tek uzmandır.

«Otururken»in «Doktor Fisenje» bölümü, şu kesimleri kapsamakta : Bildiri ve teşhis. Bu işin komutanı. Fransız Doktordan sonrası...

«Otururken»in ikinci bölümü «Ölüm yolculuğu» başlığını taşıyor. Son 19 Mayıs,

Mersin'de, Adana'da ve Bu Benim Kişisel Sorunum'dur kesimlerini kapsıyan Atatürk'ün son -güney yolculuğu gerçekten O'nun ölümüne sebep olmuştur. Bunu, sonunda, herkes gibi kendisi de anlamıştır...

«Otururken»in «Son başkent» bölümünü Rüzgârdan sonra, Savarona, Savarona yatı, Yatta bir hasta, Yine Fisenje, Bir mektup, Boğuluyorum, Yatta devlet işleri, Kral Karol, Ana kraliçe ve siroz, Hastalığın kaçınıcı devresi ve Bir acıklı göç kesimlerini kapsıyan «Son gemi» bölümü izliyor ve «Otururken» kitabı Dolmabahçe'ye göçle bitiyor...

«Atatürk'e uygulanan ilâç rejimini Leventoğlu, ayrıntılarıyla vermeye çabalamıştır. İlgili kesimler okunduğunda, Belger'in ilâçlar konusundaki açıklamasının ne denli yetersiz ve hatta anlamsız olduğu anlaşılacaktır.

«Leventoğlu, hastalığının özellikle son kırk gününde Atatürk'e verilen besinleri de elden geldiğince sunmaya çalışmıştır. Bu konuda da Belger hiçbir şey söylemiş değildir...

«Açıkça görülüyor ki O'nun hastalığı üstüne pek iddialı mülakat kitabı yanlışlarla, yanılığlarla, unutkanlıklarla ve abartmalarla doludur ve sağlam bir belge olmaktan çok iraktır.

111

«Hastalığında Atatürk» kitaplarımız bu yanlışları, yanılığları, unutkanlıkları ve abartmaları da düzeltmekte, gerçekleri ortaya koymaktadır.))

Kitabın «Yatarken» başlığını taşıyan son bölümünün ara başlıkları şöyle : Son ev. — Vasiyeti. — Son nöbet açılırken. Ekim başı. — Vasiyetin notere verilışı. — Suyun alınışı. İlk koma. — Ayrılışı. — Ekim sonu. — Kasım başı. — Suyun yeniden alınışı. — Son nöbet kapanırken.

Gerçekten, bu kitap, yeni bir tarih araştırması ve incelemesi türünün örneklerinden biridir.

112

ATATÜRK, GÖRÜŞLER VE HATIRALARLA (1962)

İhsan Acar'ın başkanlığında bir kurulca hazırlanan bu kitap, İst. Ün. Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayınları'nın ilki olarak, İstanbul'da Büyük Kervan Matbaası'nda basıldı (111 s., 3 TL.)

Önsözde deniliyor ki: «Kitabımız incelendiğinde Atatürk'e sadece bir övgü olsun diye yayınlanmadığı görülecektir. Amacımın (O'nu en iyi anlamış bütün kalemleri bir araya getirmek ve böylece çeşitli yönleriyle Atatürk'ü daha fazla bilinir hale koyabilmektir.

İki aylık çalışma ve temaslarımızda gençliğin Atatürk yolunda böyle müspet bir teşebbüsünde gecikmiş bile olduğunu gördük. Kitabımızın kadrosunu teşkil eden sayın yazar, hoca ve şerefli ordumuzun emekli mensuplarının gösterdikleri anlayış ve vazife kabul edişi, şükranla anıyoruz... (1)

Kitabın içindeki yazıların başlıklarıyla yazarlarının adları -sırasıyla- şöyledir: Atatürk'ü sevmek (Yusuf Ziya Ortaç); Atatürk (Falih Rıfki Atay); Atatürk'e dair akla ilk gelen düşünceler (Cevat Fehmi Başkut); Atatürk'ten anılar (Behçet Kemal Çağlar); Atatürk ve basın (Burhan Felek); Atatürk ve Türk kadını (Şükûfe Nihal); Onuncu Yıl nutku'nun metninde Ata-

-----

(1) «İki aylık çalışmalarımızda ve yaptığımız görüşmelerde, gençliğin Atatürk yolunda böyle olumlu bir girişimde gecikmiş bile olduğunu gördük. Kitabımızın kadrosunu oluşturan

sayın yazar, öğretmen ve şerefli (onurlu)ordumuzun emekli subaylarının (mensup ; bağlı ilişkili) gösterdikleri anlayışı ve görevi benimseyişi, saygıyla anıyoruz.”

113

----

türk'ün siyasi vasiyeti (Cemal Kutay); Atatürk'ün Topkapı Sarayı Müzesini ziyaretleri (Tahsin Öz); Devrimler göstermelik değildir (İlhan Selçuk); Atatürk ve dil devrimi (Hasan Reşit Tankut); Atatürk'ün hayatından sahneler (Feridun Fazıl Tülbentçi); Yanlış anladılar (Vasfi Rıza Zocu); Fikir Atatürk (Prof. Dr. Cihat Abaoğlu); Hukukçu Atatürk'ü anıyor (Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, Prof. Fındıkoğlu Z. Fahri); Atatürk (Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan); Atatürk'ü anlayış (Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak); Mustafa Kemal gerçeği (Prof. Cahit Tanyol); Türk'ün halaskarı (kurtarıcısı) Atatürk, önce dışımızdan, şimdi içimizden (Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver); Kemal Atatürk (Emekli Orgnl. Fahrettin Altay); Savaşta Atatürk (Emekli Korg; Fahri Belen); Atatürk'ün yüksek kumandanlık kudret ve meziyetleri (Emekli Org. Ali Fuat Cebesoy); Atatürk (Emekli Korg. Baki Vandemir); Yabancıların duygu ve yazıları ile «O» (Derl. Dr. Muin Memduh Tayanç, sonunda 31 kitabı içeren bir kaynakça var); Atatürk'ten vecizeler; Atatürk'ün Türk gençliğine hitabesi.

Çeşitli yazarların görüşleri ve anılarıyla Atatürk'ü anlatmağa çalışan bu kitabın bir kaynak değeri vardır.

114

ATATÜRK HAKKINDA KONFERANSLAR (1946)

Prof. Dr. A. Afetinan (Doğ. 1908) ile Prof. Dr. Enver Ziya Karal (Doğ. 1906) tarafından Ankara'da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde verilmiş olan beş konferans, Fakülte yayınları arasında, (Türk devrim tarihi konferansları) dizisinin ilk kitabı .olarak yayımlandı (79 s., 1 portre, 125 krş.)

Konuları bakımından birbirine yakın olan bu konferanslar, genel konferans dizisinden ayrı olarak basılmış. Afetinan'ın konferansları : İstiklâl Savaşımızda tarih bilgisinin rolü; İstiklâl Savaşımızda mânevi kuvvetin rolü; Atatürk'ün «Söylev ve demeçleri üzerinde» bir konuşma. Karal'ın konferansları: Atatürk'ün siyaset üzerinde düşünceleri; Atatürk'ün Türk tarih tezi.

115

ATATÜRK, HAYATİ VE ESERİ (1963)

Prof. Yusuf Hikmet Bayur'un (Doğ. 1891) yapıtının ilk cildi, Ankara'da Güven Basımevi'nde basıldı (X—376 s., 20 TL).

Doğumundan Samsun'a çıkışına kadar, Ata'nın yaşamını anlatır. Nesnel olmağa çalışan yazar: «Burada en çok Atatürk'ün düşünceleri, siyasal hayatı ve bu konuda yaptıkları üzerinde durulmuştur» diyor. Cildin sonunda, Ata'nın kimi özellikleri — kısa bilgilerle — belirtilir. En sonda, Ata'nın nişanları, 5 sayfalık bir kaynakça, bir de dizin vardır.

6 ya da 7 cilt tutacağı bildirilen yapıtın öteki ciltleri daha çıkmadı.

116

ATATÜRK, HAYATI VE HATIRALARI. SAĞLIĞINDA VE ÖLÜMÜNDE YAZILANLAR BİBLİYOGRAFYA VE SÖZLÜK (1941)

Gazi Eğitim Enstitüsü Yazın Öğretmeni Mustafa Nihat Özön (doğ. 1896), Edirnekapı

Ortaokulu Müdürü ve Türkçe Öğretmeni Baha Dürder (doğ. 1912), İlköğretim Müfettişi Ramazan Gökalp Arkin-(doğ. 1914) tarafından hazırlanan kitap, İstanbul'da (Yeni Mecmua Neşriyatı)ndan (Okul antolojisi) dizisinin ilki olarak A. Sait Matbaası'nda basıldı (16 s. resimli, 10 krş.). Her hafta çıkan bu broşürlerden ancak dördü yayımlana-bilmiştir. Üzerinde basım tarihi yoksa da aralık 1941'de' basıldığı sanılmaktadır. Diziye, okuma kitaplarında yazıları bulunanlar alınmıştır.

Kitapçık, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesiyle başlar. Daha sonra, «Atatürk'ün ölümünden sonra Millî Şefin millete beyannamesi» konulmuştur. Öteki yazılar sırayla şunlardır:

Atatürk'ün hayatı, Hükümetin resmî tebliği. — Atatürk'ten hatıralar (çocukluğuna ve Çanakkale savaşına dair, kendisince anlatılan üç parça). — Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal İle Mülakat'tan (Ruşen Eşref Ünaydın). — Atatürk için yazılan düzyazı ve şiirler: Güneş battı (Hasan - Ali Yücel). — Unutulmaz levhalar 1-6 (Hasan - Ali Yücel). — Bayrağın gölgesinde (Fazıl Ahmet Aykaç). — Gidiyorsun (Peyami Safa). — Atatürk ve kadın (P. Safa). — Atatürk ve halk (Peyami Safa); — «Mustafa Kemal'ler 20 yaşındadır» (Falih Rifki Atay). — Atamızı tavaf (İbrahim Alâeddin Gövsa'nın şiiri). — Atatürk'ü Ankara'da

117

-----

karşılarken (Mithat Cemal Kuntay'ın şiiri). — Çankaya (Faruk Nafiz Çamlıbel'in şiiri). — Millî karakteri Mukayeseler, (Halûk Cemil Tanju, «Beyaz Kitap»tan).

Her parçanın altında küçük bir sözlük bulunmakta ise de kapakta sözü edilen (kaynakça) bölümü yoktur.

118

ATATÜRK, HAYATI VE ÖLÜMÜ, 1881-1938 (1946)

Öğretmen ve ozan İlhami Bekir Tezin (doğ. 1901), Atatürk'ün ölüm yıldönümü dolayısıyla özel olarak hazırladığı bu kitap, İstanbul'da Türk Neşriyat Yurdu tarafından Sinan Basimevi'nde 5.000 sayı bastırıldı (32 s., resimli, 40 krş.).

İlkin Atatürk'ün ölümü anlatıldıktan sonra, İnönü'nün (Millele Beyanname)si veriliyor. (1) Kitabın son yarısında; Atatürk'ün 1919'a kadar' yaşamı, Kurtuluş Savaşı, devrimler anlatılır. Son sayfada, «Atatürk'e selâm» başlıklı, 24.X. 1946 tarihli, imzasız, iki dörtlükten oluşan bir şiir de var; bunun, ozana ait olma olasılığı çok güçlü. Kitabın ön kapağı Atatürk'ün ve annesinin portreleriyle, arka kapağı da O'nun ölümüne ağlayan halkın resimleriyle süslü olduğu gibi, metin içinde de tam 30 resim bulunmaktadır.

Bir ozan olarak Tez'in, daha önce, bir başlangıç ile 11 parça şiiri de Gazi Mustafa Kemal adıyla yayımlanmıştı (1933).

(I) Beyanname; Bildiri.

119

ATATÜRK İÇİN DİYORLAR KI, TÜRK VE DÜNYA BASİNİNDAN 450 İSİM, 1.150 SÖZ (1965)

Öğretmen Selâhattin Çiller'in derlediği kitap, İstanbul'da Varlık Yayınları arasında, (Faydalı kitaplar) dizisinin 49'uncusu olarak, Ekin Basimevi'nde basıldı (304 s., 5 TL.).

Yerli ve yabancı 450 kişinin Atatürk'ü anlatma çabasıyla söyleyip yazdığı 1150 söz, bu kitapta bir araya getiriliyor. Söylenenler, büyük ölçüde birbirine benzemektedir. Ancak, bu adamlar Atatürk'ü nasıl anlayıp anlatmışlar? Kitap, bunun üzerinde bir düşünce, edinmemize

yarar. Atatürk için yazılmış çok sayıda yapıtın özünü çıkarmak, hepsini okuma olanağını bulamayanlara yardımcı olabilir.

Bu kitabın tanıtma yazısı için bak: Hangi Atatürk? (Sami N. Özerdim, «Sümerbank» dergisi Atatürk özel sayısı, V/53, Kasım 1965, s. 60-62).

Kitabın ikinci basımı, aynı yayınevinde aynı dizide 1971 Temmuz'unda yapıldı (10 TL.).

120

ATATÜRK İÇİN ÖLÜMÜNDEN SONRA HATIRALAR VE HAYATINDAYKEN YAZILANLAR (1939)

Yazın, tarihçisi İsmail Habib (Sevük)ün (1892 -1954) kitabı, İstanbul'da Cumhuriyet Matbaası'nda 5.000 sayı basıldı (181 s., ayrıca 2 levha, fiyatı yazılı değil). İki bölüme ayrılan kitabın ilk bölümü (Ölümünden sonra hatıralar)ı, son bölümü de (Hayatındayken yazılanlar)ı kapsamaktadır.

Birinci bölümdeki anılar, «Cumhuriyet» gazetesinde 24 Aralık 1938 — 3 Mart 1939 tarihleri arasında, (Atatürk'ten hatıralar ve ibretler) (1) başlığı altında çıkan makalelerden oluşur. Bunlar arasında özellikle «Saltanatı nasıl atmıştı?», «Adana seyahati ve Hatay», «Hitabetinin hususiyetleri» (2), «Onunla Sakarya'yı geçerken», «İnkılâplar ve Ö», «Adana'da tarih imtihanı», «Baloda edebiyat imtihanı», «İltifat gecesi», «Karakterinden çiz-giler» ve «Ölüm odasında» başlıklı olanlar, ilgi ve dikkati çekmektedir.

İkinci bölümdeki yazılar, «Açık Söz», «Yeni Gün», «Hâkimiyet-i Milliye» (3) «Cumhuriyet» gazetelerindeki makalelerle «İmtihan veren millet» (4) kitabından parçaları biraraya getirmektedir. Bunlar arasında da «İki bahar ve iki Gazi», «Paşa'nın

-----

1. Atatürk'ten anılar ve alınacak dersler.
2. Söylevinin özellikleri»
3. Hakimiyet-i Milliye : Kurtuluş Savaşı sırasında, Atatürk'ün çıkardığı gazete. «Ulusal Egemenlik» demek» Gazetesinin adı, sonradan, «Ulus» olmuştur.
4. Sınav veren ulus.

121

-----

medhinden hoşlanmıyanlar» (5), «Adana yazıları», «Tuna üstündeki ses», «Bunun adına şapka derler», «Türk birliklerinde Erzurum» başlıklı yazılar ilginç sayılabilir.

Kitapta geçen çeşitli kişi adları sonda, abc sırasıyla, üzerlerinde gereken açıklama yapılarak düzenlenen bir dizinde gösterilmiştir.

Resimlerden biri 1922 Mayıs'ında Ankara İstasyon Meydanında bir açık hava müsamesinde, ötekinde de 1923 Mart'ında Tarsus'ta Çağlayan Fabrikası bahçesinde zeybek oyunlarını seyreden Atatürk'ü göstermektedir.

- (5) Paşa'nın övülmesinden hoşlanmayanlar.

122

ATATÜRK İDEALİ VE SOSYAL REFORM (1967-1968)

Dr. Gaye Nail Ozanoğlu'nun yazdığı kitap, İzmir'de Karınca Matbaası'nda basıldı (X- 102 s., 1 Atatürk portresi, 10 lira). Dış kapak başlığı: Atatürk der ki diye başlamaktadır. Atatürk'ün portresinden sonra, «Atatürk der ki» başlığı altında, onun çeşitli özdeyişlerinden parçalar verilmektedir.

Atatürk Yayınlarını İnceleme Komisyonu üyesi Prof. Bekir Sıtkı Baykal, kitap için diyor ki: «... Şu da bir gerçektir ki eserinde yazar, memleket gerçeklerini iyi tanıyan idealist ve heyecanlı bir inkılâp evlâdı, yurdunu ve milletini seven, aynı zamanda açık konuşmadan hoşlanan samimî bir fikir adamı olarak aksetmektedir...»

Aynı Komisyon üyesi Prof. Bahri Savcı da şunları söylüyor: «Eser, Atatürk'ün, vecizeler mahiyetini almış olan bazı söz ve demeçlerinde belirtilen fikirlerden ilham alarak, Anadolu tabiatı ve insanı üzerinde Atatürk'ün yapmak istedikleri ve yaptıkları ile, onun ölümünden sonra yapılamayanları anlatmakta ve Atatürk idealini gerçekleştirecek ameliyeler, sosyal reform davranışları işaret edilmek istenmektedir.»

İzmir'de çıkan «Ege Telgraf» Gazetesi de şunları yazmıştır : «... Bu yazı serisi birçok ilginç konuları içerisine almaktadır. Yazar ayrıca kitabında, vazifeli olarak bulunduğu doğu ilçelerini ve gezdiği köylerin durumlarını her yönü ve bütün acı çıplaklığı ile anlatmaktadır...»

123

Yazar, bu ilk yapıtının önsözünde şunları söyler: «... Üniversite sıralarından başlayarak yirmi yıla sığdırdığımız ve zaman zaman yankıları görülen «Gençlik çalışma ekipleri», «Anadolu'yu fikren kalkındırma», «Kültür misyonerleri», «İdeal yolunda gönüllü», «Millî Eğitim seferberliği» çalışmalarında gençliğin sesini duyurmağa çalıştık...

«Bu kitap böyle bir inançla derlendi. Şimdiye dek ortaya çıkmayışımızın nedeni de bu alanda bizden önce ve bizden başka daha yetkili-birçok kalemlerin bu çeşit çalışmalarının bulunmasıydı. Bu kere, Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim ve Öğretim Başkanlığının «Atatürk için bir seri kitap çıkarılacağını» duyurmuş olması, inancımızın kitaplaşmasını sağladı...»

Kitabın bölüm başlıkları şöyle: Giriş. — Atatürk ideali: Sosyal reformlar. -- Türklük ruhu ve iki mucize. — Atatürk devrimi ve gençlik. — Atatürk devriminin bekçileri, — Anadolu (şiiir). — Ölümünden bu yana Cumhuriyette otuz yıl. — Özgürlük (şiiir). — Kültür misyonerleri. — Gençlik Devletin eli-ayağıdır. — Realist - idealist devlet adamı. — Kuva-yi Milliye ruhu, neredesin? — Sosyal reformun şartları, elele verip köylüyü kalkındırma, gündüz çalışması, gece çalışması. — İdeal yolunda gönüllü. — Memleket duygusu. — Batıya yöneliş. — Halk adamı olmak. — Milletın efendisi. — Karanlık geceler içinde ışıldayan sahipsiz yıldızlar. — «Ruh için ilâç». - Balıkçı düğümü: Bilim öncülüğünde toprak, yıkılmaz inanç, güç dengesi. — Anıt-Kabir önünde. — Kemal Yurdu. (şiiir)). — Çağdaş uygarlığın beşiği. — Mehmet'ler (şiiir). — Açlıkla savaş ve memleketimizin durumu: Açlık, Doğuda, üretim - tüketim, — Kaf Dağı'nın Arkası (düzyazı ve şiiir). — Ütopia. — İstemem, eksik olsun. — Kadının rolü. — Sesleniş: Eşsiz kahraman Atatürk!

124

Yazar, «Atam! Müsterih uyu, ulusun yaşıyacaktır!» seslenişiyile yapıtına son veriyor.

Her bölümün başında, Atatürk'ün bir özdeyişi var. Yazar da konularını bu özdeyişlerden çıkarıp işlemiştir.

125

ATATÜRK İHTİLALİ (1967)

Atatürk'ün Adliye Bakanı Prof. Mahmut Esat Bozkurt'un (1892 - 1943) devrim tarih dersleri olarak verdiği en ünlü yapıt, İstanbul'da Altın Kitaplar Yayınevi'nce yeniden bastırıldı (382 s., 2 resim, 15 lira).

Gerçek bir milliyetçi, yenilmez bir yurtsever, inançlı bir devrimci olan yazar, ilkin 1940'ta İstanbul Üniversitesi'nce yayımlanmış olan bu değerli yapıtında bize Atatürk devrimlerini — gelmiş, geçmiş bütün devrimlerle kıyaslayarak— pek güzel anlatmıştır.

İsviçre'de hukuk öğrenimi yapmış, kapitülasyonlar üzerine hazırladığı tezle hukuk doktoru olmuş, Millî Mücadele'de silâha sarılmış, ilk T.B.M. Meclisi'ne İzmir Milletvekili olarak katılmış, çok genç yaşta İktisat Bakanı, daha sonra Adliye Bakanı olmuş (1924), yeni Türkiye'de ilk hukuk düzeninin temellerini atanların en başında gelen coşkun bir hatip..

Kitabın dilini sadeleştiren Prof. Cahit Tanyol, önsözünde Kemalizmin bu ilk kuramcısını uzun bir incelemeyle değerlendirmeye çalışıyor : «Onun bu fikirlerini aşacak ve ileri götürecek bir görüşe pek de rastlıyamıyoruz» diyor.

M.E. Bozkurt, kitabında Atatürk'ü devrimlerinin başarıya ulaşip ulaşmaması, toplumun yararına olup olmaması açısından çeşitli devrimcilerle kıyaslayıp Lenin'le olan benzerliğine dikkatimizi çeker. Lenin bunu bir kuramın pratiğe giden taktiği olarak düşünmüştü; Atatürk de bu taktik dehasını hem Kurtuluş Savaşı'nda, hem de devrimler sırasında kullanmıştı.

126

Kitap, aslında, üç bölüm olacaktı. Elimizdeki birinci bölüm, önsöz, başlangıç, bir giriş içine almaktadır; giriş, yalnız Atatürk devrimine değil, genel anlamıyla, bütün devrimlere kısa bir bakıştır, yani bu bir devrimler felsefesidir. Yazık ki, yazarca «Kitabın en heyecanlı değil, fakat en insan-üstü olaylarının ifadesi» olarak nitelenen ikinci bölümü ile Türkiye Cumhuriyeti, yeni kamusal ve özel haklar, ekonomik, siyasal, toplumsal dizgeler vb. gibi konuları anlatacak olan son bölümü yazılmamış, böylece son büyük Türk devriminin tam, olgun, çözümlü, bireşimli bir tarihi elde edilememiştir!

127

ATATÜRK İLKELERİ (1972)

Kani Sarıgöllü'nün kitabı, İstanbul'da Eko Matbaası'nda basıldı (135 s., 10 lira). Yazar önsözünün sonunda, kitabını «Türk gençliğine ithaf» ettiğini yazar.

Kitapta sekiz konu incelenmektedir: 1. Atatürk ilkeleri. - 2. Atatürk'ün portresi. — 3. Atatürk ve dünya büyükleri. — 4. Dünyaya örnek olan adam. — 5 . Hıçkırın mısralar. — 6. Atatürk ve dünya kamuoyu. — 7. Atatürk'ün vecizeleri. — 8. Atatürk'ün vasiyeti.

Son sözden sonra kısa bir kaynakça var. Kitabın yarısını kaplayan ilk bölümünde Millî Misak ve devrimler üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş. Beşinci bölümde, çeşitli ozanlarımızdan seçme şiirler veriliyor. Altıncı bölümde, Ata'nın ölümü üzerine dünya gazetelerinin yazdıkları bulunmakta. Son bölümde de Gençliğe Hitabe'si sunulmuştur.

128

ATATÜRK İLKELERİ VE BURSA NUTKU (1973)

Mahmut Goloğlu'nun yapıtı, Cumhuriyetin 50. Yılı'na bir armağan olarak, Ankara'da Kalite Matbaası'nda basıldı (71 s., 10 TL.) Kapak düzeni: Fahri Karagözoğlu.

İlk bölümde Atatürk ilkeleri, son bölümde «Bursa Nutku» incelenmektedir. Atatürk ilkeleri konusunun ara başlıkları şöyledir :

Atatürk ilkeleri deyiminin anlamı; Atatürk ilkelerinin temel niteliği, temel dayanağı; Atatürk ilkelerini bilmenin yolu; Atatürk ilkelerinde kadın, gerçekçilik, toplum, devrimcilik; Atatürk devrimciliğinin temeli; Atatürk ilkelerinde ordu; Atatürk devrimciliğinin yolu, Atatürk ilkelerinde devrimleri koruma.

(Goloğlu Yayınları)nın öteki kitapları da şunlardır:

I) Millî Mücadele Tarihi: 1 — Erzurum Kongresi, 2 — Sivas Kongresi, 3 — Üçüncü Meşrutiyet (1920), 4 — Cumhuriyet'e Doğru (1921-1922), 5 — Türkiye Cumhuriyeti (1923);

II) Türkiye Cumhuriyeti Tarihi: 1 — Devrimler ve Tepkiler (1924 «1930»), 2 — Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938);

III) Cumhuriyetin 50. Yılı'na Armağan: 1 — Halifelik, 2 — Pontos.

Elimizdeki yapıt, bu son dizinin ilk yayınıdır. Bursa Nutku konusunu hayli değişik bir açıdan ele alan yazara göre:

129

«... Söylenmiş olduğu ispatlanmış olsa bile, Atatürk'ün... bu sözleri bir nutuk diye tanımlanamaz,

«... Bir an için Atatürk'ün bu sözleri söylemiş olduğunu düşünsek, yine de bu sözleri resmen (Atatürk'ün sözleri) olarak kabul edemeyiz.

«Bu sözler Atatürk tarafından söylenmiş olsaydı bile... kendisince... hiç söylenmemiş sayılmıştır.» (s. 65-67).

Bu sonuçlar, özellikle Türk Tarih Kurumu'nun açıklamaları karşısında, inandırıcı olmaktan uzaktır.

Konunun özeti için şu yazıya bak: «Bursa Nutku» Tartışması .(Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, «Cumhuriyet», 12.XI.1973, s. 2).

130

ATATÜRK İLKELERİ VE DİN (1985)

Eski valilerden Mir Hamza Kişioğlu'nun yapıtı, Ankara'da Işın Yayınları arasında, Resimli Posta Matbaası'nda basıldı (192 s., 5 TL.)

15-20 yıldan beri din felsefesi, din ve bilim ilişkileri, oluş, dinlerde reform, dinlerin toplumsal düzen üzerindeki etkileri ve benzeri konuları inceleyerek notlar hazırlamış olan yazar, gerek bizde, gerekse Batı'da karşılaşılan gericilik olaylarını araştırıyor. Eskisinden daha çekinceli sonuçlar vermeye eğilimli görünen bugünkü gericilik olaylarının vakit geçirilmeden önlenmesinin kaçınılmaz bir zorunluk olduğunu belirtmektedir. Daha önce hazırlamış olduğu Bizde gericilik nasıl önlenebilir? adlı kitabında, alınması gereken önlemleri tartışırken, gericilerin durmadan saldırdıkları Atatürk'ün kişiliği ile yine onlarca bilgisiz halk karşısında Atatürk'ü kötüleyen yaymacalar için bir silâh gibi kullanılmakta olan Atatürk ilke ve devrimlerinin, dinimiz karşısındaki durumlarının halka açıklanması gerektiğini savunuyordu. Şimdiye kadar kimsenin bu konuya değinmemesi, Atatürk'ün «Gerçeği söylemekten korkmayınız» sözü bunları incelemek için yazara cesaret vermiş gibi görünüyor. Cumhuriyet'ten önceki ve sonraki gericilik olaylarını, Atatürk'e karşı tepkileri inceledikten sonra, birlikte yürütölen din ve Atatürk *düşmanlığına* dikkatimizi çekmektedir.

131

ATATÜRK İLKELERİ VE KALKINMA (1965)

Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın (1908-1969) toplumsal ruhbilimi bakımından bir incelemesi,

İstanbul'da Şehir Matbaası'nda kendisince bastırıldı (144 s., 5 TL.).

Bir yıl önce, yazar, bu konuda bir dizi makale yayımlamıştı. Kitap, ilkin çeşitli dergilerde çıkan konuyla ilgili başkaca yazıları da içine alır. Bunlardan bir kesimi, günlük olmak bakımından, ilgi çekiciliğini artık yitirmiştir. Bunun yarımında, belge değeri kazanmak gibi bir özellikleri de var. Bu yazılarda öne sürülen teze karşı çok şiddetli tepki gösterenler oldu.

Baştarafıta, geri kalmış ülkelerin kalkınması üzerindeki bilimsel araştırmaların bu yazılarda varılan sonuçları elde ettiği kaydolunmaktadır. Üç bölüme ayrılan kitapta, ilkin Atatürk ilkeleri incelenmekte, daha sonra kalkınma yolu araştırılmakta, yeni bir çağın eşliğinde bulunduğumuz, özellikle belirtilmektedir.

132

ATATÜRK İLKELERİ VE TÜRK KADINLIĞININ ÇİLESİ (1970)

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun (doğ. 1904) bir konferansı, (İzmir Meslek Kadınları Kulübü Yayınları'nın dördüncüsü olarak İzmir'de basılıp yayımlandı (62 s., 3 TL.).

Atatürk'ün ölümünün 32. yılı dolayısıyla İzmir'de düzenlenen «Ata'yı anma haftası»nda, Derneğin çağrısı üzerine İzmir'e giden İst. Ün. Hukuk ve İktisat Fakülteleri Medenî Hukuk Ord. Profesörü Dr. H.V. Velidedeoğlu, 15 Kasım 1970 Pazar günü Fransız Kültür Heyeti salonunda Türk kadınlığı konusunda bir konferans vermiştir. Konferansın özeti şudur:

Atatürk'ü ne zaman ve nerelerde gördüm? — Önemli kişilerin gözüyle Atatürk'ün kendisi. — Düşünce ve eylem adamı Atatürk. — Atatürk'te ulusal bilinç. — Bir Osmanlı çocuğu olarak eziklik anılarım. — Cumhuriyet çocuğu olarak övünç anılarım. — Atatürk'te müsbet bilim inancı ve güzel sanat ruhu. Layiklik ilkesi. — İktisatta devletçilik. — Türk'ün yüce tarihi ve güzel dili. — Kadın hakları ve aydın Türk kadınının görevi.

Türk kadınının Cumhuriyetten önceki hukuksal durumu, Türk kadınının İslam'dan önceki durumu. — Arap kadınının İslam'dan önceki ve sonraki durumu. — Cumhuriyet'ten sonra Türk kadınının hukuksal durumu. — Türk kadınının, bugünün toplumundaki acıklı durumu. — Kişisel bazı gözlemlerimiz. — Kişisel gözlemlerimizin analizi. — Türk kadınları kendi hakları uğrunda neden savaşıyor? — Yılmadan uğraşmak gerek.

Konuşmacı, konferansına şu sözlerle son verir: «Atatürk meşalesinin ışınları yalnız Türk kadınına değil, bütün Türk hal-kını aydınlatacak ve zafer Atatürkçülüğün olacaktır.»

133

ATATÜRK İLKELERİNE BAKIŞLAR (1978)

Av. Yusuf Ziya İnan'ın (doğ. 1930) yapıtı, İstanbul'da Bayramşık Yayınevi'nce, (Tarih serisi'nin 10, kitabı olarak, Er-Tu Basımevi'nde bastırıldı (144 s., 40 TL.).

Yayınevi, yazarı, «Atatürkçü ve İslanıl konularda ve araştırmalarda çok değerli bir sentezci ve yaklaşıtııcı, birleştirici olağanüstü bir dimağ ve kalem sahibi» olarak sunmaktadır. «Kemalizm konusunda çok derinlere ve iç âlemlere ve siyasî tarih sırlarına rahatça intikal etmektedir.»

Yazar da önsözünde şunları söylüyor : «Çocuklarımıza Kemalizmi anlatmakta geç de kalsak, zararın neresinden dönsek kârdır, fetvasınca işe sarılmak, ülkemizdeki millî vahdeti (1) sağlamak zorundayız. Bu inançla elimize kalemi aldık, kendi gücümüzce Atatürk eyleminin fikirsel yapısını, ilkelerini sunmaya çalıştık. Bu çalışmanın yetersiz olduğunu biliyorum, ama benim için kutsal bir görevdi, bu eseri vermek. Türk çocuklarını birbirine yaklaştırmak, yabancı ideoloji ve doktrinlerden korumak, onları birbirine sevdirmek için başka yol göremiyorum. Bu arada Kemalizmin İslamiyetten ışık ve hız aldığıını da hatırlatmakta yarar var, Zira imansız bir toplumda sevgi olmaz ve sevgi ile birlikte hoşgörü isteniyorsa, gerçek İslamı anlamak ve bilmek zorunluluğu var. Bendenizin naçiz (2) hizmeti, bu esas prensipten kaynaklanmıştır. Bu ülkenin tüm çocukları bizimidir; onları sevmeye, onları doğru yola getirmeye ve arala-

-
1. Milli vahdet : Ulusal birlik.
  2. Naçiz : Değersiz, eme geçmez

134

-----

rındaki düşmanlıkları kaldırmaya mecburum Bu, Türk milletinin yaşaması ve yarını için ne kadar gerekli ise, inancım için de o kadar zorunludur. Zira mümin, müminin kardeşidir ve bir insan tokken komşusu aç ise, o kimse mümin sayılmaz.»

Kitap, «Atatürk ilkelerine genel bakış» ile «Atatürk ilkeleri» başlıklı iki bölüme ayrılmış.

Birinci bölümün ara başlıkları şöyle : I. Atatürk ve Atatürk ilkelerinin niteliği; II. Atatürk ve Atatürk ilkelerine itirazlar ve sapmalar: 1 — Devletçilik ilkesine itirazlar, 2 — Layiklik ilkesine itirazlar; III. Atatürk'ün sosyal ve ekonomik ilke ve davranışına itirazlar; IV. Atatürk'ün batılılaşma anlayışına itirazlar : 1 — Sağın batılılaşmaya itirazı, 2. — Solun batılılaşmaya itirazı, 3 — Türk aydınının batılılaşmaya itirazı, 2 — Solun batılılaşmaya itirazı, 3 — Türk aydınının batılılaşmaya itirazı; V. Atatürkçülüğün ideoloji olmadığı itirazı; VI. Atatürk ilkelerinde sapmalar.

İkinci bölümün ara başlıkları da şunlardır: I. Atatürkçülükte ekonomi: 1 — Kemalizmi ekonomik yönden etkileyen düşünceler, 2 — Neden karma ekonomi?; II. Atatürkçülükte milliyet : 1 — Milliyetçilik şuuru, 2 — Milliyetçilik anlayışında yeni gelişmeler, 3 — Türk-milliyetçiliğinin özellikleri, 4- — Kemalist milliyetçilikte temel unsur; III. Atatürkçülükte halkçılık: 1 — Kemalist, neden halkçidir?, 2 — Atatürk, milleti nasıl anlıyordu?, 3 — Halkçılık nedir?, 4 — Sağ ve sol görüşler açısından Atatürk halkçılığı; IV. Atatürkçülükte layiklik: 1 — Türkler ve layiklik, 2 — Layik devlete doğru, 3 — Layiklik nedir?; V. Atatürkçülükte devletçilik; VI. Atatürkçülükte cumhuriyet; VII. Atatürkçülükte, inkılapçılık. (3)

(3) İnkılapçılık : Devrime ilik,

135

ATATÜRK İNKILABI VE ZİYA GÖKALP- YAHYA KEMAL-HALİDE ADIVAR (1951)

Türk Felsefe Derneği üyesi Saffet Ürfi Betin'in yazdığı kitap, İstanbul'da Güven Basımevi'nde basıldı, satış yeri İnkılâp Kitabevi'dir (96 s., 100 krş.).

Açıklayıcı nitelikteki kısa önsözü şudur: «Bu küçük eser, üniversal (1) ölçülerle yazılmış «Gerilik ve Dünya Cemiyeti» (2) adlı bir hacimli eserden çıkarılıp ayrıca, basılıyor. Çünkü, Amerika ve Fransa ihtilâllerıyla Atatürk inkılâbının mukayesesi (3) münasebetiyle (4) yazılmış olan bu bahisler, (5) o kitabın karakterine göre fazla milli ve şu halde biraz aykırı kaldı. Çıkardım, az daha genişlettim; Atatürk'e rastgele hücum edildiği şu sırada kendi cemiyetimin bugünkü aydınlarına ve yarınki nesillerine (6) sunuyorum.»

Basıldığı yılın Mayıs ayında Atina'da yazılmağa başlanıp Ekim, ayında Ankara'da tamamlanan bu küçük, ama değeri büyük yapıt, "Atatürk'ün çevresi"ni incelemekle konuya girer. Atatürk devrimini biraz Kuzey Amerika ve Fransa devrimlerine benzeter. Lausanne Antlaşması olduktan sonra, asıl toplumsal devrim aşamasına geçileceği zaman, Atatürk'ü ancak «münevver geçinenler ve yetiştirilmeye muhtaç politisyen adayları çe-

-
- (1) Evrensel.
  - (2) Dünya toplumu»
  - (3) Karşılaştırılması.
  - (4) Dolayısıyla.
  - (5) Konular.
  - (6) Kuşaklarına.

136

-----

virmişti, denilebilir: Fıkra yazarlığı çerçevesinden çıkamayan dağınık görüşlü, ne siyasi, ne edip yarım adamlar... Yazar diyor ki: «Böyle münevverlerce Atatürk'ün ne kadar anlaşılma-
mış kaldığını, başlı başına Atatürk için yazılacak bir felsefi ve esaslı etütte esaslı tahlillerle belirtmek mümkün ve gerektir». Daha sonra da doğrudan doğruya kimi ulusal ünlülerle devrim arasındaki ilişkileri arayarak bir-iki karşılaştırma yapıyor: Hikmet Bayur, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Şekip Tunç, Fuad Köprülü, A. Adnan Adıvar vb. gibi. Atatürk, Milli Mücadele'yi kazandığı zaman, Türk düşün yaşamı ve gençliği üzerinde etkili olmuş, ününü kazanmış belli-başlı birkaç kişi vardı. İşte, yazar, bunların üçü ile Atatürk devrimi arasındaki ilişkiyi ayrıca belirtmeğe çalışmıştır.

«Ziya Gökalp ve inkılap» bölümünde, nesnelcilik bakımından, Gökalp'in felsefe görüşüne bakılır, onun nesnelcilik çağının gerçek bilincini edinemediği ya da milliyetçilik ülküsünü ulusuna vermek isteğiyle bu yanı isteyerek boşladığı sonucu çıkarılır. Onun görüşleri, Atatürk devrimine göre eskidir, aykırı kalır. Ancak, «ne olursa olsun, Gökalp'in belirşi ve eserleri Atatürk inkılâbını - siyasi kısmını-ve Milli Mücadele şuurunu hazırlayan âmillerin başındadır, hatta onun müjdecisidir.» Ölümüyle, «Atatürk onsuz da kaldı. Atatürk bütün işlerinde bir kuvvetli lambadan yoksun, ancak kendi lambasıyla kaldı.»

«Yahya Kemal ve inkılâp» bölümü, üç bölüğe ayrılmış, Beyatlı, XX. yüzyıl Türkiye'sinin en özlü ozanıdır, Türk'e tarihi» nin bilincini, şiirini getiren ozan oldu. Gerçeklerden hep kaçıyor. Yazar, onun, Atatürk Türkiye'sinde bir dönüm noktası anıtı sayılacak yanı olduğunu söyler, ama böyle bir devrim yapmış ülkede kaçırıldığı büyük fırsatı da anımsatır: Bir Ronsard

137

-----

olmak. Olamadı. Geçmişe bağlılığı, egoizmi, çağının malı kalışı bir «okul» yapmasını engelledi. O, bir özlem ozanıdır. Sanat, tarih, toplumbilim ölçütlerinden sonra, yazar, Beyatlı'nın kimliğini, değerini - felsefe bakımından - özetler. O bize, Osmanlı Türk'ü İstanbul'unu tanıtmış, başka kimse de İstanbul'u, öz yapısıyla onun kadar özetleyip sevdirememiştir.

Kitabın son bölümü, «Halide Adıvar ve inkılâp» başlığını taşır. Burada da yazar, romancı Halide - Edib Adıvar'ın felsefe gözüyle, Atatürk devrimi içindeki kimliğiyle inceler. «Halide Adıvar Ankara'da Türk Milli Mücadelesinin ve siyasi inkılâbının Madame Roland'ı mı oldu?» diye sorar. Hayır, olamadı. Madame de Stael mi oldu? O da değil. Meşrutiyet'te, Birinci Dünya Savaşı sıralarındaki yazıları, söyleşileri, söylevleriyle Türk milliyetçiliğini duyurmak noktasında Gökalp'e yardım etti. Atatürk'ün en büyük reformu olan şapka devriminin ilânında da onun bir örnek gölgesi olsun vardır. Özetle: «Şarkın mistik perdesini yırtıp açan Türk inkılâbında Halide Adıvar, kendiliğinden bir organdı, organik bir misyonu vardı.» Ne yazık ki, o kendisini bu «misyon»u ile görememiş, Atatürk'e ve devrime yalnızca kişisel ve siyasal yönünden bakmış, bunun için de eksik görmüştür. Atatürk'ün getirdiği özgürlüğün bireysel özgürlük değil, toplumsal özgürlük olduğunu ayımsayamamıştır. Atatürk'ün demokrasi düşmanı olmadığı, sonradan bütün yaptıklarıyla anlaşmıştır. Halide Edib-Adıvar, asıl kendisi durumunda olan bir kadının en çok benimseyip seveceği en temelli, en geniş devrimi, kendi devrimini niçin anlayamamıştır? Bunun üç nedeni var: İngiliz kültürüyle beslenmesi, İngilizliğe düşkünlüğü; İngiliz puritain'liği; (7) kendisinde felsefi görüş olma-

-----

(7) Puritan mezhebi üyesi, katı, sert, bağnaz.

138

-----

yışı ya da çok eksik oluşu, «Nasyonalizm tarihi ideali onu, Ziya Gökalp'in işığı vurmuş bir peyki olarak; Türk edebiyatı tarihi de müstakil (8) Türkçe örneği ilk verenlerden olmuş ve idealist romancı olarak övecek ve benimseyecektir. Şurası var ki, o, bu kadarına razı değil,

görünüyor.» Onun büyük suçu: «Organik deha ile estetik zekâ arasındaki derece ve mahiyet farkını görememektir.» (9)

Yazar, değerli yapıtının sonlarında şunları da belirtir: «Eserde İskender'le Atatürk'ün farkı şudur: İskender, .Garbı Şarka (10) fetihle götürüp Garba gidiyordu; Atatürk, fetihsiz olarak, Şarkı Garba götürmek suretiyle Şarka dönüyordu... Daha ölür ölmez hatırasını silmeye ahdettikleri halde silememişlerdir; eserini de bugün yıkmaya çalışanlar çıktığı halde yıkamıyorlar. Demek, Atatürk tam manasıyla sosyal ve üniversal bir şahsiyetti ki, kurduğu sosyete (11) devam ediyor, hareket gösteriyor... Türk cemiyetini artık İngilize de Colesse (12) gibi bakmayacak kadar Refoulement'dan (13) kurtarmış olan Atatürk, ölümünden sonra daima daha kudretli olacaktır...»

8.Bağımsız.

9.«Örgensel deha ile güzeli yaratan zekâ arasındaki ilişkiyi ve içerik farkını görememektir.

10.Batı'yı Doğu'ya.

11.Toplum.

12.Dev.

13.Geriye sürme.

139

ATATÜRK KAFALI İNÖNÜ : ATATÜRK DEVRİMİNİN BAŞ SAVUNUCUSU (1974)

Emekli Yrb. Hakkı Göktürk'ün derlediği kitap, Ankara'da Ayyıldız Matbaası'nda basıldı (51 s., 5 TL.).

Bn. Mevhibe İnönü'ye armağan edilen yapıt, Atatürk'ün İnönü için söyledikleriyle başlar. Daha sonra, İngiltere'nin eski Ankara Büyükelçisi Sir Fercy Loreine'in Atatürk ve İnönü için söylediği özlü bir söze yer verilir. Kitabın bölüm başlıkları sırasıyla şöyledir:

Baş görev. — Atatürk kafalı İnönü: Atatürk devriminin baş savunucusu. — Atatürk gerçekçiliğini uygulamada İnönü'nün büyük rolü — Atatürk Cumhuriyeti ve İnönü. — Atatürk ve İnönü bir bütündür. — İnönü ve Cumhuriyet kuşaklarının görevleri. - İnönü'nün Türk gençlerine öğütleri. — İnönü ve Türk Ordusu. — Dünyaya bedel iki Türk. — Atatürk ve İnönü'nün ortak demiryolu politikası. — İnönü ve 50 yaşına giren demiryollarımızdaki gelişim — Korkma sönmez ve Marseyyez.

Atatürk ile İnönü'yü karşılaştıran bu yapıt, epey ilginçtir.

Yazarın, bundan başka, basılmış dokuz kitabı vardır. Bunlardan altısı 27 Mayıs Devrimi'yle ilgilidir: 27 Mayıs ve Atatürk Kafalı Ulus, 21 Mayıs Ergenekonu, 27 Mayıs ve Kemalizm vb. gibi Öteki üç kitabı da şunlardır: İnönü, Tunaberisi ve Tuna-ötesi, Atatürk Cumhuriyeti'nin 50. ve 100'üncü yıllarında Türkiye.

140

ATATÜRK KAYSERİ "DE (1973)

Kayseri Gazipaşa İlkokulu Müdürü Ömer Çelebi'nin araştırması, Cumhuriyetin 50, Yıldönümü armağanı olarak, Ankara'da Ayyıldız Matbaasında basıldı (107 s., resimli, 10 lira).

Kayseri Valisi İhsan Araş, önsözünde, bu kitap için şunları söyler :

«... Atatürk'ün Kayseri'deki günlerini ve o günlerdeki Kayseri'nin genel durumunu, özellikle Kurtuluş Savaşı günlerindeki inançlı çalışmalarını kapsayan eserini Cumhuriyetin 50. Yıl-dönümü'ne armağan eden Ömer Çelebi'ye teşekkür ederim...»

Bir girişten sonra, yapıt, şu bölümlere ayrılıyor: Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye'nin Kayseri'deki 19-21 Aralık 1919 günleri I-II-III. Atatürk'ün Kayseri'yi diğer ziyaretleri: I) 13-14 Ekim 1924, II) 20 Eylül 1928, III) 4-5 Şubat 1934.

1924 yılı gezisi Latife Hanımla birlikte yapılmış, 1928 yılı gezisinde Başöğretmen Gazi M. Kemal, Gazipaşa İlkokulu'nda halka yeni harfleri öğretmiş, 1934 yılı gezisinde Kayseri'deki eski yapıtlarla uygarlık çalışmalarını yerinde görmüştür.

Yazar, kitabı için diyor ki:

«Gelecek kuşaklara O'nu tanıtmak, ne düşündüğünü, nasıl hareket ettiğini, neler yaptığını ve nasıl başardığını gerçek yönüyle anlatmak Atatürk çağı insanların en kaçınılmaz görevidir...

141

«Bu kitap, gelecek kuşaklara, ileride yapılacak araştırmalara ışık tutarsa mutluluk duyurum.»

Kitap, Atatürk'ün Kayseri gezileriyle ilgili resimlerle süslüdür.

Bu kitap üzerine Ali Rıza Önder'in «Atatürk ile ilgili araştırmalar» başlıklı tanıtma yazısı, Ankara'da çıkan «Yeni Adam» dergisinde yayımlandı (sayı 863, Temmuz 1973, s. 8, 20). Önder, burada Çelebi'nin bir yanlışını düzeltir. Kitabın 83. ve 86. sayfalarındaki toplu resimlerde bulunanların adları açıklanırken (Vali Muammer Bey)den söz edilmektedir. Oysa, resimlerin şekli sırasında, Muammer Bey, Sivas Mebusu ve eski Kayseri Mutasarrıfı kimliğiyle Atatürk'ün yanında bulunmuştur.

142

ATATÜRK KIRKLARELİ'NDE, 20 ARALIK 1930 (1969)

Kırklareli'nde Hamdi Helvacıoğlu Okulu Öğretmeni, Halkevleri Atatürk Enstitüsü bildirci üyesi Nazif Karaçam'ın (doğ, 1930) yazdığı bu kitap, İstanbul'da Okay Yayınevi'nce Saffet Matbaası'nda bastırıldı (56 s., resimli, tıpkı-basımlı, 5 lira). Kapak düzeni: A. Arad.

Yazar, «Bu kitabımı, Atatürk sevgisi ve düşüncesiyle yetişen Cumhuriyet kuşaklarına, oğlum İlke ve Ümit'e armağan ediyorum» der. Kırklareli Valisi Mehmet Aldan, «Sunuş» yazısında, şunları söyler : «... Atatürk'ün illere yaptığı gezileri ayrıntıları ile tesbit etmenin gereğine gönülden inananlardanız. Bu yüzden değerli öğretmen ve yazar Nazif Karaçam'ın, Büyük Kurtarıcının Kırklareli gezileriyle ilgili araştırmasını takdirle karşılıyor, kendisini candan duygularla kutluyoruz...»

«Kitap hakkında» yazarın açıklamaları da şöyle: «... İşte bu küçük eser Atatürk'ün yurt gezileri zincirlerinden bir halkayı anlatmaktadır. Kendi sınırları içinde kalan tüm bilgi ve anıları topladığı söylenebilir.

Türk Ulusunun bu Büyük Evlâdının Kırklareli'nde söyledikleri şimdi bir hatıra ve tarih oldu. O'nunla birlikte, o güzel günleri yaşayanlar eksildi. Bir zaman gelecek hiç kalmayacaklar. Bildiklerini, söyleme olanağı bulamadıklarını beraberlerinde götürecekler. İşte, gönlüm buna razı olmadı» Bu nedenle zaman geçirmeden Mustafa Kemal'i daha fazla buğulanmamış hatıralar, bulanmamış fikirler içinden çıkarıp anlatmayı bir görev bildim. Bu konuda tam üç yıl çalıştım. Hatıraları ve bilgi-

143

-----

leri olan yüzlerce kişiyi dinledim. Çelişen fikir ve bilgileri bir «Doğru Gerçek» etrafında birleştirmeye çalıştım. Fazla bir şey yaptığımı sanmıyorum. Elde ettiğim dağınık bilgileri ve belgeleri birleştirmek suretiyle "Atatürk'ün Kendisi"ne yaklaşıma çalıştım» Ama buna

karşın, dile getirdiğim anılarda, bilgi ve fikirlerde noksanlıklar, çelişkiler bulunması muhtemeldir. 39 yıllık zamanın belleklerde bir aşınma meydana getirebileceği, hafıza-i beşerin nisanla malûl olduğu gerçeği gözönünde bulundurulursa, elde olmayan nedenlerden ileri gelen yanlışlıkların hoşgörü ile karşılanması mümkündür...»

Kitapta incelenen konuların başlıkları: Mustafa Kemal yurt gezisine çıkıyor. — Mustafa Kemal Trakya'da ilkönce Kırklareli'ne gidecek. — Mustafa Kemal Trakya'ya hareket etti. — «Gazi'miz Kırklareli'nde ulusa - işaret olacak uyarmalarda bulundu». - «Atatürk, Fethi Bey'le neler konuştuğunu ifşa ediyor». — Gazi Mustafa Kemal, Kırklareli halkından memnun kaldı.

İkinci bölüm: Atatürk, Türkocağı'nda (kültür ve uygarlık) kavramını açıklıyor (bu konuşma çok önemlidir, sonraları birçok yerde kaynak olarak gösterilmiştir), — Atatürk, Türk'ü Türk'e inandırmanın üzerinde duruyor. — Büyük Kurtarıncının ardından neler söylendi? — Kırklareli (Behçet Kemal Çağlar'ın şiiri). Bu şiir şöyle son bulur:

«Kırklar, yediler» artık masallarda kaldı

«Gerçek devrimcilerin yurdudur Kırklareli.»

Atatürk'ün Kırklareli'nde geçen iki gününü tarihin sayfalarına aktaran bu kitabın belgesel bir değeri vardır.

144

ATATÜRK KİMDİR? KEMALİZM NEDİR? (1943)

Yazarı belirtilmemiş olan bu kitap, İstanbul'da Tasvir Neşriyatı'nın (Kimdir? Nedir?) serisinin 20. kitabı olarak, Matbaa-i Ebüzziya'da 3.000 sayı basıldı (52 s., 50 krş.).

Atatürk'ün yaşamı ile Kemalizm'in temellerini anlatır. Kitap, böylece iki bölüme ayrılır. Bölümler ve ara başlıkları şöyledir:

Atatürk kimdir?

I. Çocukluğu ve gençliği — Harbiye sınıflarında siyasi faaliyet, — Meşrutiyet yılları. — Trablusgarp ve Balkan harpleri.

II. Birinci Dünya Harbi'nde Atatürk — Anafartalar Zaferi — Yıldırım ordusu kumandanlığı.

III. İstiklâl Harbi. — Erzurum Kongresi — Sivas Kongresi — Misak-ı Millî. — Büyük Millet Meclisi. — Hilâfet Ordusu. — Sevr Muahedesi. — Birinci İnönü Zaferi. — Londra Konferansı. — Mustafa Kemal Başkumandan.— Sakarya Zaferi. —Gazi ünvanı.— «Ordular, hedefiniz Akdeniz!»

IV. Cumhuriyet inkılâbı. — Ankara, devlet merkezi. — Halk Fırkası. — Cumhuriyet ilânı. — Diğer inkılâplar. — Harf inkılâbı.

V. Hastalık ve ölümü.

Kemalizm nedir?

I. Kemalizm bir akide midir?

145

II. Altı ok: A) Cumhuriyetçilik, B) Milliyetçilik, C) Devletçilik, Ç) Layiklik, D) Halkçılık, E) İnkılâpçılık.

Tarihi Nutkun sonunda Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi. Hayatının kronolojisi (1881 - 1938).

Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü «tamamiyle objektif ve tarafsız bir zaviyeden» (1) inceleyen bu küçük kitabın bir özet değeri vardır. Atatürk'ün kişiliğine, düşüncelerine ait hiçbir temel nokta eksik bırakılmamış, ama ayrıntılara da kaçılmamıştır.

«Küçük bir ansiklopedi mahiyetinde, çok ameli ve faydalı bir külliyat» (2) olan bu dizide daha önce ve sonra çıkan kitaplar : Mıssolini kimdir? — Faşizm nedir? — Karl Marks kimdir? — Marksizm nedir — Rousseau kimdir — Liberalizm nedir? — Ziya, Gökalp kimdir? — Türkçülük nedir? — Machiavelli kimdir — Makyavelizm nedir? — Olivera Salazar kimdir? — Korporatizm nedir? — Roosevelt kimdir? New Deal nedir?

1943 - 44 yıllarında çıkan bu kitapları Peyami Safa kendisinin yazdığını bir yapıtında belirtir.

1«Tümüyle nesnel ve yansız bir gözle».

2«Küçük bir ansiklopedi niteliğinde, çok pratik ve yararlı bir yayın olan»,

146

ATATÜRK: KİŞİLİĞİ, ÜLKÜCÜLÜĞÜ, GENÇLİĞE GÜVENİ (1963)

Ege Üniversitesi Rektörü Emin Faik Üstün'ün yazdığı bu kitap, Millî Eğitim Bakanlığı'nca Atatürk'ün ölümünün 25. yıldönümü dolayısıyla çıkarılan (Atatürk serisi)nin yedincisi olarak, Ankara'da Milli Eğitim Basımevi'nde 5.000 sayı bastırıldı (61 s., resimli, 150 krş.).

10 Kasım 1962'de Ege Üniversitesinde yapılan Atatürk'ü anma töreni için hazırlanmış olan bu kitap, (Ege Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları)nın 3'üncüsü olarak, 1962'de İzmir'de Ege Üniversitesi Basımevi'nde basılmıştı (32 s., portreli, fiyatı yok).

Yeni basımına resimler eklenmiştir, Baş taraftaki Atatürk portresi, yazarca çizilmiştir.

Kitap, başlığında belirtilen üç bölüme ayrılıyor: Kişiliği, Ülkücülüğü Gençliğe Güveni. Yazar, baştarafa, 10 Kasım için şunları söyler :

«Böyle günlerde ağıt söylemek, gözyaşı dökmek değil, Atatürk'ün kişiliğini, yapıtlarını, devrim hareketlerini, Atatürk ilkelerini, Atatürk'ün ülküsünü anlamak ve anlatmak, anlatabilmek gerek.»

Besim altlarına Atatürk'ten özdeyişler konulmuş. Atatürk'ün Onuncu Yıl Söylevi ile Türk Gençliğine Hitabesi, dipnotlarda verilmiş. Sonda dört sayfalık bir kaynakça sunulmuştur.

147

ATATÜRK KİTAPLIĞI KATALOĞU (1973)

Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. tarafından yıllarca önce İstanbul'da oluşturulup Cumhuriyetin 50. Yıldönümü'nde Ankara'da Kızılay Şubesi binasının alt katında açılan Atatürk Kitaplığı'nın kapsadığı Türkçe ve yabancı dillerdeki yapıtların kataloğu, İstanbul'da. Binbirdirek Matbaası'nda bastırıldı (III-232 s., fiyatı yazılı değil).

İlk hazırlayıcısı olmakla kıvanç duyduğumuz bu kitaplığa, başta kitaplık uzmanı Bn. Gülsel Korkut olmak üzere, pek çok kişi emek ve çaba harcamıştır. Ne yazık ki, bu hizmetler kitapta anılmamış. Cumhurbaşkanı Fahri S. Korutürk'ün Banka'nın Yönetim Kurulu Başkanı Fahrettin Ulaş'a gönderdiği 13 Eylül 1973 tarihli mektubunun tıpkıbasımı baş tarafa konulmuş. Önemli bulduğumuz bu mektubu buraya alıyoruz:

«Yapı ve Kredi Bankası'nın Kızılay Şubesi'nde «Atatürk Kitaplığı» adı altında özel bir bölüm tesis edilmesine karar verilmiş olduğunu, memnurlukla öğrenmiş bulunuyorum.

"Bankalarımızın ve diğer milli kuruluşlarımızın; toplumumuzun her kesimini ilgilendiren

kültür ve sanat hareketlerinin yaygınlaşmasına imkân sağlayacak bu gibi faydalı teşebbüslerin öncülüğünü yapmalarını ve birbirleriyle yarışır bir hale gelmelerini takdirle müşahede etmekteyiz.

Bu kitaplıkta, Büyük Kurtarıcı'nın hayatını, kişiliğini ve devrimlerini, bütün yönleriyle anlatan yerli ve yabancı her çe-

148

şit eserin toplu bir halde halkımızın istifadesine sunulması; Türk Gençliği'ne emanet ettiği en değerli eserinin 50'nci yıldönümünde, Atatürk'e karşı milletçe beslediğimiz minnet ve şükran duygularının çok veciz bir ifadesi olacak ve aynı zamanda, O'nun aziz ruhunu şadedecektir.

Açılışını, tesbit edilecek gün ve saatte, adıma yapmak üzere Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Fuat Bayramoğlu'nu memur ettiğim bu kitaplığın; Ankaralıların büyük ilgi ve rağbetini kazanacağına ve Atatürk sevgisinin kuşaktan kuşağa" intikalinde, önemli bir rol oynayacağına inanıyorum.

Her bakımdan olumlu bulduğumu bu teşebbüsün gerçekleştirilmesinde katkısı bulunan Bankanız ilgililerini takdir ve tebrik ederim.»

Katalog, yazarların soyadlarına göre abcdsel olarak düzenlenmiştir. Kitap başlıklarından sonra, basım yeri, yılı, yayınevi (yoksa basımevi), sayfası, hangi dizide yayımlandığı belirtilmiş-tir. Nedense, kitapların fiyatı gösterilmemiştir.

Katalogda 1.800 kadar yapıtın tanıtıldığı hesaplanabilir. Herhangi bir açıklama bulunmadığı için, tam bir rakam gösterilememektedir. Oysa Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve devrimler üzerine bugüne kadar bizde ve dünyada yapılan kitap ve broşür yayınlarının dört ya da beş bini bulduğu tahmin ediliyor. Demek oluyor ki, katalog bu yayınlardan ancak yarıya yakınını bize duyurabiliyor. Böyle de olsa, en önemlilerini duyurduğu için kutlanmaya değer. Yeni basımlarında bu eksiklerin giderilebileceği sanılır.

149

Kimi Türk yazarlarının soyadları eksik ya da, yanlıştır. Örneğin, Halide Edib Adivar'ın soyadı (Adivar) değil, (Edib Adivar)dır, bunu kendisi böyle saptamıştır. Prof. Âfetinan'ın küçük adının — A. yerine — Ayşe olduğu açıklanmalıydı. Yazarı belirsiz yapıtlar, haklı olarak yapıt başlıklarına göre sıraya konulmuştur. *Gene* yazarı belli olmayan yapıtlar, yayıncı adına göre sıralanmıştır: Afyon İli Turizm Komitesi, İstanbul Matbuat Cemiyeti. Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu vb. gibi.

(Ankaralı Âşık Ömer) Behçet Kemal Çağlar'ın takma adıdır. Yazdığı Cumhuriyet Destanı'nın iki ad altında ayrı ayrı gösterilmesi gereksiz sayılabilir.

Yabancı kimi yazar adları ile kitap başlıklarında yanlışlıklar yapıldığı görülüyor. Soyadı bilinmeyen ya da bulunmayan kimi yazarların adları sonuna bir (Bey) sıfatı eklenmiş ki, bizce gereksizdir. *Gene* bu çeşit yazar adlarından kimisi düz (A. Şekûri) yazılmış, kimisi tersyüz edilmiş (Cenani, M.) Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'ya gelip gezen Fransız kadın gazetecisi Bn. Berthe'in soyadı (Gaulis) değil, (Georges-Gaulis)tir. M. Gökman'ın kitaplıkta bulunan Atatürk ve devrimleri tarihi bibliyografyası'nın katalogda anılmaması bir eksiklik. Hüseyin Avni Ulaş'ın Bazı Nutukları'nın (Ulaş)ta anılması gerekirdi. Bütün bu eksik ve yanlışlara karşın, katalog iyi kâğıda güzelce basılmıştır.

150

ATATÜRK KONFERANSLARI (1964)

Türk Tarih Kurumu yıllık konferanslarının ilki olarak çıkan bu kitap, XVII. serinin ilk yapıtı olarak, Kurum'un kendi basımında basıldı (VI -265 s., ayrıca 47 levha, 23 lira).

Yıllık konferansların ilki, Türk Tarih Kurumu'nun Kurucu Başkanı Kemal Atatürk'ün adına sunulmuştur. 4 Ocak - 17 Mayıs 1963 tarihleri arasında geçen 5 aylık bir süre içindeki yıllık konferanslardan birincisini, Kurum Başkanı Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, bir açış konuşmasından sonra, Tarih faktörü olarak Kemal Atatürk konusu üzerine vermiştir. Öteki konferansların konuları ile konuşmacıları sırasıyla şunlardır :

- Atatürk'ün vatandaşlık hak ve vazifeleri üzerindeki düşünceleri (Prof. Dr. Afetinan),
- Atatürk'ün insanlığı (Yakup Kadri Karaosmanoğlu),
- Atatürk'ün edebiyat ve sanat anlayışı (Prof. Dr. Melâhat Özgü),
- Eski Anadolu yazısının menşei (Ord. Prof. Dr. Sedat Alp),
- Atatürk'ün öğrenim hayatı ve yetiştiği devrin milli eğitim sistemi (Faik Reşit Unat),
- Pulur ve Güzelova (Erzurum) araştırmaları (Dr, Hâmit Zübeyr Koşay, 17 resimle birlikte),
- Ankara'nın başkent oluşu (Prof. Dr. Hâmit Sadi Selen),

151

- Türk ince el sanatları tarihi üzerine (Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, 29 resimle birlikte),
- Türk dokumacılığı ve Selçuklular devrine ait bazı kumaşlar (Tahsin Öz, 7 resimle birlikte),
- İslahiye bölgesinde Türk Tarih Kurumu adına 1955 - 1962 yılları arasında yapılan tarihi ve arkeolojik araştırmalar (Prof. Dr. U. Bahadır Alkım, 39 resimle birlikte),
- Kültepe - Kaniş'in Anadolu arkeolojisindeki yeri (Prof. Dr. Nimet Özgüç),
- Atatürk ve Türkiye'nin modernleşmesi (Prof. Dr. Halil İnalçık),
- Tabiat bilimi ve tarih (Prof. Nusret Hızır),
- Marmara bölgesi ve Trakya'da prehistorik iskân tarihi bakımından araştırmalar (Ord. Prof. Dr, Şevket Aziz Kansu, 17 resimle birlikte),
- Pamphylia şehir surları ve şehir kapıları (Ord. Prof. Dr. Arif Mansel, 44 resimle birlikte),
- Patnos'ta keşfedilen Urartu Tapmağı ve Urartu Sarayı (Prof. Dr. Kemal Balkan, 4 resimle birlikte),
- Erzurum Kongresi sırasında Atatürk'ün düşünceleri (Cevat Dursunoğlu),
- Anadolu'nun tarih öncesinde bugünkü bazı ana sorunlar (Prof. Dr. Halet Çembel).
- Atatürk Konferansları dizisinden birkaç cilt daha çıkmıştır.

152

ATATÜRK, KURTULUŞ SAVAŞI,DEVİRİMLER VE CUMHURİYET TÜRKİYESİ İLE İLGİLİ KİTAPLAR (1960)

Av. İsmail Arar'ın babası Dr. Asım Arar'dan kalma zengin kitaplığının Atatürk ve Cumhuriyet'le ilgili kitaplarını kapsayan bu katalogun ilk cildi, İstanbul'da Baha Matbaasında 1.000 sayı basıldı (80 s., 250 krş.).

Sami N. Özerdim, Ankara'da 17 Ekim 1960'ta yazdığı «Bu kitabın düşündürdükleri» başlıklı önsözünde diyor ki:

«Avukat İsmail Arar, yıllardır topladığı, Atatürk'le, Kurtuluş Savaşı, Türk Devrimi, Yeni Türkiye, Atatürk'ten sonraki hareketler ve gerici davranışları ile ilgili kitapları bir serginin verdiği olanaklarla herkese tanıtmak, sonra bu kitapların bir katalogunu düzenlemek istedi.

Her şeyden önce şunu söyleyelim: İsmail Arar, kuru, bencil bir koleksiyoncu değildir. Böyle bir kitap koleksiyonunu ilk sırada Atatürk'e olan derin sevgisiyle meydana getirmişse; ikinci olarak da, ya da birinciyle yanyana, Türk Devrimi'nin ilkelerini koyan, Türkiye'nin geleceğini bu ilkelerle çizen Atatürk'e, eserine, düşüncelerine bağlanmanın kurtuluş, yaşama gücüne bağlanış olduğunu anlamış, dolayısı ile anlatmak istemiştir...»

Katalogda, yazarların soyadları abc sırasına göre 1.067 kitap ve broşürle 63 süreli yayın, özel sayı ve ekleri kısaca tanıtılmaktadır.

Arar'ın "Bir Açıklama"sını buraya olduğu gibi aktarıyoruz:

153

«Çeşitli imkânsızlıklar kitap adlarına ve kitapların konularına göre düzenlenen «dizin»i bu kitaba almağa engel oldu. Ancak, kitapların hangi gerekçe ile kataloğa alındıklarını göstermesi bakımından, hiç değilse, konu başlıklarını göstermeği gerekli buldum. Konu ayırımı şöyle yapılmıştır:

I — Genel nitelikte eserler :

A — Çalışma rehberleri, B — Bibliyografyalar, C — Kronolojiler, D — Seyahat rehberleri, E — Yıllık, salname, almanak ve rehberler, F — Protokol, kutlama, nöbet defteri, G — Tutanak Dergisi, Kanun mecmuaları (Düster), H — Harita ve atlaslar.

II — Biyografiler :

A — Atatürk, B— Atatürk'le ilgili çeşitli eserler, C — Kurtuluş Savaşı'nda ve devrimlerde Atatürk'te birlikte çalışanlar.

III — Atatürk'ün kendi eserleri:

Kitapları, nutukları, hatıraları, demeç, beyanat, direktif ve vecizeleri, Atatürk'le yapılan mülakatlar.

IV — Cumhuriyet ve İnkılâp tarihleri.

V — Siyasi tarihle ilgili eserler :

A — Antlaşmalar (Sevr, Lozan, Montrö), Şark meselesi, Kapitülasyonlar, Boğazlar, Musul, Hatay sorunları, Anadolu'nun taksimi, Türk davasını desteklemek için içerde ve dışarda yapılan yayınlar, B — Anadolu'da Yunan ve Ermeni zulüm ve vahşetini gösterir yayınlar.

154

VI — Askeri tarihler :

A — Birinci Cihan Savaşı, Çanakkale, Kafkas ve Suriye cepheleri, B — Kurtuluş Savaşı, C — Kurtuluş Savaşı'nın deniz harpleri.

VII —Kurtuluş Savaşı'nda ve Cumhuriyet'te çeşitli bölgeler ve kentler.

VIII — Monografiler. Yeni Türkiye hakkındaki monografiler. Cumhuriyet devrini de içine alan Türkiye tarihleri. Seyahat intibaları.

IX — Yeni Türkiye'nin hukukî bünyesi. Hukuk devrimi. İç politika. Siyasi partiler ve cereyanlar.

X — Devrimin ideolojisi. — Devrimin sosyoloji, tarih felsefesi, psikoloji ve siyasi doktrinler yönünden tahlil ve izahı.

XI— Din. Dinde reform. Layiklik. Türkçe ibadet. İrtica.

XII — Harf inkılâbı. Dilde Türkçeleşme. Güneş - Dil Teorisi.

— Tarih tezi ve çalışmaları.

— Türkçe adlar ve soyadları.

XV — Kadın hakları ve kadının sosyal durumu.

XVI — Milli Eğitim. Halkevleri. Güzel sanatlar. Gençlik.

XVII — Basın ve propaganda.

XVIII — Ekonomi. Maliye. Sanayi! Ulaştırma. Bayındırlık.

XIX — Sosyal sorunlar. Sağlık. Vakıflar. İşçiler. Köycülük.

155

—

XX — Anılar.

XXI — Edebiyat:

A — Nesir antolojileri, B — Deneme ve makaleler, C — Hitabet. Hitabe ve konferanslar, D — Hikâye, roman ve menkıbeler, E — Şiir antolojileri, F — Manzum eserler, şiirler, G — Marşlar, H — Piyesler, senaryolar, müzikli eserler,

XXII — Çocuk ve öğrenci kitapları,

XXIII — Albümler ve resimli eserler/

Sürelî yayınlarda çıkmış olan yazı ve tetkikler de kataloga alınmamıştır.»

Yukarıdaki sınıflandırma katalogda kullanılmamış, ancak bir fikir vermek bakımından gösterilmiştir, Atatürk ve Cumhuriyet kitaplığı kuracak kişiler ve kurumlar, dizgi katalogları için bundan yararlanabilirler.

1960 yılında açılan özel bir sergi dolayısıyla düzenlenmiş olan bu kataloğun başka ciltleri yayımlanmadı.

156

ATATÜRK NE ZAMAN DOĞDU? (13 Mart 1972)

İstanbul'da Mustafa Kemal Derneği'nce hazırlanan bu broşür, (Büyük Devrim Konseyi Yayınları'nın ilki olarak basıldı (8. s., fiyatı yazılı değil). Dernek Genel Başkanı Kâmuran Baran, önsözünde Dernek ve Konsey çalışmalarını anlatır:

«Atatürk devrimlerini muhafaza, (1) müdafaa, (2) ve yayma amacı ile 1947 yılında kurulan, irtica (3) ve komünizm düşmanı millî bir teşekkül olan, çalışmalarına aziz Atatürk'ün fikir ve silâh arkadaşlarının da katıldığı Mustafa Kemal Derneği, Atatürkçü çalışmalarına yurt sathında (4) devam etmektedir.

Amaçlarımızdan birisi de, Atatürkçülüğün bütün kuruluşlarca samimi olarak benimsenmesini temin etmek, Atatürk devrim ve ilkelerinin milletçe korunmasını sağlamaktır. Bu, inanarak, bilerek, isteyerek ve severek yapılacak bir korumak olmalıdır. Yoksa Atatürkçülük sadece tehlike anında, suret-i haktan görünerek, kendisine sarıldığımız bir kuvvet olmamalıdır.

Derneğimiz kurulduğundan bu yana, her türlü gösteriştan uzak, mütevazı ve fakat müsbet ve yapıcı çalışmaları yanında, bu kere ilmi çalışmalara yönelmiştir. Derneğimiz bünyesindeki, her birisi en az 3 - 5 eser vermiş üyelerimizden kurulu Büyük Devrim Konseyi'miz, bu Atatürkçü çalışmalara büyük katkıda

-----
(1) Koruma.
Savunma.
Gericilik.
Yüzeyinde.

157

-----
bulunmaktadır. Bu yıl, ilk olarak Konsey Başkanımız, sayın Fahri Belen'in yazıp Derneğimize armağan etmiş olduğu «Layiklik» eserini neşredeceğiz. Bundan sonra yine Büyük Devrim Konseyi'mizce hazırlanmakta olan, 1972-73 yılı Atatürk Yıllığı eserimiz yayınlanacaktır. Daha sonra da, Konsey üyelerimizce hazırlanmakta olan, Atatürk'le ilgili eserleri yayınlayacağız...»

Broşürün ara başlıkları şunlardır : Atatürk ne zaman doğdu? —13 Mart nasıl tesbit edildi? — İlk toplantı (13 Mart 1962). — İkinci toplantı (13 Mart 1963). — Üçüncü toplantı (13 Mart 1971). — Mustafa Kemal Derneği, Türk Tarih Kurumu'na başvuruyor (12.VI.1965). — Mustafa Kemal Derneği Büyük Devrim Konseyi üyesi Mustafa Baydar ne diyor? (10 Kasım 1968 tarihli «Milliyet» gazetesinden). — Mustafa Kemal Derneği Büyük Devrim Konseyi II. Başkanı Prof. İsmet Giritli ne diyor? (13 Mart 1970 tarihli «Yeni Gazete»den). — Niçin 13 Mart?. — Sonuç. — Not: «Aziz Atatürk'ün gerçek doğum gününün tesbiti ile ilgili, elinizdeki bilgi ve belgelerin Mustafa Kemal Derneği'ne gönderilmesini önemle rica ederiz.»

Mustafa Kemal Derneği, Atatürk'ün doğum günü olarak (13 Mart 1881) tarihini öneriyor: «Atatürk'ün doğum günü üzerinde bugüne kadar çeşitli çalışmalar yapılmış, fakat kesin bir sonuca varılamamıştır. Bu konuda Mustafa Kemal Derneği eski başkanlarından Muhtar Kumral, 13 Mart 1959'da düzenlediği bir basın toplantısında, yaptığı çeşitli araştırmalardan sonra Atatürk'ün doğum gününü 13 Mart 1881 olarak tesbit ettiğini bildirmiştir.»

Muhtar Kumral, bu tesbiti nasıl yaptığını bir yazısında anlatmıştır. Daha sonraki yıllarda bu konuda üç toplantı yapıldı,

158

çeşitli kişiler konuştu. Dernek'in Büyük Devrim Konseyi, bu konuda kesin, belgesel bir sonuca varabilmek için, Türk Tarih Kurumu'na başvuruyor. Emekli General Fahri Belen'in imzasını taşıyan bu yazıya, Kurum Başkanı Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu imzasıyla aşağıdaki karşılık alınmış :

«Atatürk'ün doğum tarihi, Rumi ve Milâdî tarihlerin birbirine çevrilmesinde yapılan yanlışlıklar yüzünden bazan 1880, bazan 1881, bazan da 1882 olarak tesbit edilmiş ise de Atatürk'ün sağlığında onun kontrolünden geçen haltercumesinde (yaşamöyküsünde) bu tarih 1881 olarak saptanmış ve «İslâm Ansiklopedisine de böylece geçmiştir.

Doğum gününe gelince, bunu Atatürk'ün kendisi de bilmemekte, yalnız bir bahar günü doğduğunu annesinden naklen söylemekte idi.

İngiliz Hükümeti'nin Atatürk'ün doğum gününü kutlama amacıyla bu tarihi Cumhurbaşkanlığı'ndan sorması üzerine, Atatürk bu tarihi 19 Mayıs olarak tesbit etmiş ve böylece İngiliz Büyükelçiliğine bildirmiş olduğu bilinmektedir. Kurumumuz bu yazışmaların birer kopyasını Cumhurbaşkanlığı Genel Kâtipliğinden istemiştir. Gelince bu belgelerden birer kopyanın gönderileceğini bildirir, saygılarımı sunarım.» (10.VII.1965).

159

«ATATÜRK» NESİR ANTOLOJİSİ (1960)

Mersin Ticaret Lisesi Müdür Yardımcısı Muzaffer Ender'in derlediği bu kitap Mersin'de İçel Matbaası'nda basıldı (115 s., ayrıca 3 Atatürk portresi, 3 TL.).

Derleyicinin önsöz yerine yazdığı açıklamada: «Bu antolojiyi hazırlamak için 10 Kasım 1938'den bu yana, O'nun hak» kında çeşitli gazete, dergi ve kitaplarda neşredilmiş bütün yazıları taramağa ve en iyilerini seçmeğe çalıştım. Fakat yine de bunun tamamlandığına inanamıyorum» Bu, şimdilik bir nüve» dir.» deniliyor»

Kitap, iki bölümden oluşmuş. İlk bölümde şu parçalar var: Atatürk'ün Onuncu Yıl Nutku. — Hastalığı sırasında yayınlanan raporlar; — Son rapor. — 'T.C. Hükümeti'nin resmi tebliği. — Celâl Bayar'ın milletimize hitabı. — İsmet İnönü'nün Türk Milletine Beyannamesi.

İkinci bölümde, ölümü üzerine yazarlarımızın yayınladığı yazılardan örnekler bulunmaktadır: Acının mânası (Burhan Belge), Gıpta edilen yegâne ölü (Burhan Felek), ... (Fahri Rifki Atay), (1) İlk hatıra (F.R. Atay), Millet müthiş hakikate inanmadı (Feridun Osman), Unutulmaz levhalar (Hasan-Âli Yücel), Size gıpta ediyorum (H.- Â. Yücel), Güneş battı (H.- Â. Yücel), Atatürk ölür mü? (Hasan Reşit Tankut), Ah Atatürk (İbrahim Necmi Dilmen), O'nun gözleri (İsmet Hulusi İmset) Tanrılaşan

-----

(1) Bu yazının başlığı sessizliği, büyük hüznü anlatmak için (...) olarak konulmuştur.

160

Atatürk (İzzet Ulvi Aykurt), Ölümü O da yenemedi (Naci Sadullah), Atatürk'ten ayrılış (Nadir Nadi), Atatürk bizi affet (Naim Onat), Bayrağıma taziyet (Nurettin Artam), Gidiyorsun (Peyami Safa), Celâl Bayar'ın yaşları (Reşat Nuri Güntekin), Ağla Mustafa Kemal'ler doğuran ana ağla (Şevket Kutkan), Atatürk'ü anarken (Cevdet Bereket), Ne günlerdi onlar (Kadircan Kafı), Nasıl oldu da ölüme mağlûp oldun Atatürk (Ali Kılıç), Korku bilmeyen adam (Mahmut Yesari), Ölmeyen ölüler (Refi' Cevad Ulunay), Atatürk ağlıyordu (Sabiha Gökçen), Atatürk bir sonbahar günü ölmüştü (Prof. Dr. Afetinan), Atatürk'ün son Cumhuriyet bayramı (Şükrü Kaya), Ağlayan Mustafa Kemal (Ali Karakurt), Saat kaç? (Baki Kurtuluş), O'na öldü dediler (Halit C. Canel).

Cevdet Bereket'in yazısına kadar olan yazılar 1938 yılında, Atatürk'ün ölümü üzerine yazılmış, daha sonrakiler 1953-57 yılları arasında kaleme alınmıştır.

Kitabın ön kapağı Anıtkabir resmiyle süslüdür. Arka kapağa Atatürk'ün Gençliğe Hitabe'si konulmuştur.

161

ATATÜRK SEVGİSİ (1952)

Tank Lütüfi Yolaçan'ın toplayıp metnini hazırladığı bu kitap, (Atatürk ve gençlik serisi)nin ilki olarak, İstanbul'da Basın ve Yayın Ltd. O. Basimevi'nde 1.000 sayı bastırıldı (136 s., 250

krş.)). Yazar, kitabını, «bilgi dünyasını Atatürk sevgisine hasreden» arkadaşı Sedat Çağlamaz'a armağan ediyor.

Önsöz'ün bir bölümcesi şudur: «O'nun yüzünü gören her insan hayatında en büyük ve en elde edilmez nimetlerden biri-ne erişmiş bir bahtiyar, olarak «Ben Atatürk'ü gördüm, ben Atatürk devrinde yaşadım», diye bütün ömrünce pek haklı olarak öğünmeğe liyakat kazanmıştır. Kazandığımız bu liyakattan aldığımız cesaret ve Atatürk'ün 1938'de ebediyete intikalinden beri cereyan eden tarihi hadiseler bize Atatürk sevgisi'nin Türk ruhunda ne kadar engin olduğunu medeniyet alemine yeniden duyurmak lüzumunu hissettirdi...»

Atatürk'ün gençliğe hitabesinden sonra, kitap, şu bölümleri içermektedir : Atatürk sevgisi. — Atatürk ve Birleşmiş Milletler ideali. — Ata'nın hayat senfonisi. — İnanmak! — İmanlı gençlik. — Atatürk ve bizim nesil'in manevi inançları. — Birbirinin tev'emi (ikizi, benzeri) ilim ve din. — Meylâna'nın ideolojisi. Lalcisme: Türkiye Cumhuriyetinde layiklik. — Millî birlik ve din. — Anıt-Kabir ve millî birlik.

Sonda, kitabın her bölümüyle ilgili, ayrı ayrı kaynakçalar bulunmaktadır (s. 117-138). Yirmi sayfa tutan bu bölümde tam 500 yapıtın kısaca tanıtıldığı görülmektedir.

162

ATATÜRK, THE FOUNDER OF TURKEY (1963)

E. Sezai Bozdoğan'ın İngilizce yapıtı, Yüksek Öğretim Gençliği Atatürkçüler Derneği Yayınlarının 3. sayısı olarak, Ankara'da Sevinç Matbaası'nda basıldı (büyük boy, sayfalar numaralanmamış, 28 yaprak, üçte biri metin, geri kalanı resim, fiyatı yazılı değil). Kalın, iyi kâğıda basılmış bu kitabın kapak kompozisyonunu, Ali Parmakerli hazırlamış (Atatürk'ün büst resmi). Kitabın hazırlanmasında, Türkiye İş Bankası A.Ş. yardımlarda bulunmuş. Önsözde, Türklerin ulusal kahramanı olarak gösterilen Atatürk'ün devrimleri sıralanmaktadır. Behçet Kemal Çağlar, Yaşar Nabi Nayır, Salâh Bırsel ve M. Sunullah Arısoy'un Atatürk'e ilişkin şiirlerinden dördlüklerin Türkçe metinleri verildikten sonra, Atatürk'ün yaşamı anlatılmaktadır. Daha sonra, 1 Mart, 1924'ten 26 Aralık 1939'a kadar bellibaşlı olayların bir süredizini yardımıyla, Atatürk'ün yaşamöyküsü sunulmuştur. Albüm bölümünde, Atatürk'le ilgili resimlerin arasında, Ata'nın özlü sözlerinin İngilizce çevirileri ile Cahit Külebi, B.K. Çağlar, Halide Nusret Zorlutuna, Ümit Yaşar (Oğuzcan), Ceyhun Atuf Kansu, Mehmet Emin Yurdakul, Rıza Polat Akkoyunlu, Turgut Uyar, Ali Püsküllüoğlu ve Şahinkaya Dil'in Atatürk konulu şiirlerinden parçalar var. Resimaltları Türkçe-İngilizcedir. Dış kapak arkasında Ata'nın Gençliğe Hitabe'sinin İngilizce çevirisi bulunmaktadır.

163

ATATÜRK, ÜLKÜCÜLÜĞÜ (1973)

11 Eylül 1973'te ölen, kendisini bilime ve yurduna adanmış ülkücü insan Prof, Dr. Emin Faik Üstün'ün yapıtı, (Ege Üniversitesi, Cumhuriyet'in- Ellinci Yıldönümü Yayını) dizisinin ikincisi olarak, Bornova'da (İzmir) Ege Üniversitesi Matbaası'nda basıldı (335 s., resimli, fiyatı belli değil). Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Radyoloji Enstitüsü Kürsü Profesörü olan rahmetli yazarın bu kitabının ilk biçimi; yazarının, 10 Kasım 1964'te, Atatürk üzerine, Üniversite adına bir konuşma yapmak için, Ege Üniversitesi Rektörlüğü'nce görevlendirilmesi üzerine hazırlanmış, bu konuşma o yıl Ülkücü Atatürk adıyla Ege Üniversitesince yayımlanmış, sonradan bazı eklerle genişletilerek şimdi yeniden basılmıştır.

Atatürkçü kuşaklara armağan edilen yapıt, bir girişle birkaç bölümden oluşur. Ülkücülük üzerine kimi bilgilerden sonra, «Atatürk'ün kişiliğinin ülkücü yönü» belirtilmeğe çalışılır. Bunun için, kişiliğinin oluşumu ve gelişmesi ile bundaki etkenler ve etkileri (yaradılışının etkisi, çevrenin etkileri: okul - aile içi ve dışı çevresi, öteki etkenler ve etkileri) araştırılır. Sonra ki-

şiliğinin belirli yönleriyle kişiliğindeki ölkücü yönün anlamı anlatılır. Atatürk'ün ölküleri; ulusal ölküleri; yurdun kurtarılması, ulusun özgürlük ve bağımsızlığının sağlanması; batılı olmak, çağdaş uygarlık düzeyini geçmek olarak sıralanırken, insanlık ölküleri de ulusların özgürlük ve bağımsızlığı, dünyada barış, dostluk, Birleşmiş Milletler olarak belirtilir.

Bir sonuçtan sonra yapıta iki ek yapılmıştır: I. Atatürk'ün iki söylevi: Türk gençliğine seslenişi, Onuncu Yıl Söylevi.

164

II. Atatürk ve Atatürk devrimi konusunda kısa süredizini. Yapıt, yazarların soyadlarına göre düzenlenmiş, 21 sayfalık geniş bir kaynakça ile sona ermektedir. İyi kâğıda basılan kitap, bol resimlidir. Dış kapakta da Atatürk'ün renkli bir portresi vardır.

Yazarın Atatürk üzerine ilk yapıtı, 1962'de gene Ege- Üniversitesi Rektörlüğü'nce yayımlanmış olan Atatürk, Kişiliği, Ölkücülüğü, Gençliğe Güveni adını taşıır (32 s.). Buna bak.

165

ATATÜRK VE BÜYÜK ZAFER (1972)

Osman Attilâ'nın (1922-1978) hazırladığı kitap, Ankara'da *Güven* Matbaası'nda basıldı (96 s., resimli, belgeli, 15 lira). Dış kapak başlığı: Büyük Zafer. 30 Ağustos Zaferi'nin 50. Yıldönümü dolayısıyla yayınlanmıştır. Yazarın daha önce, 1960'ta hazırlayıp yayımladığı Atatürk 30 Ağustos'u Anlatıyor başlıklı broşürün genişletilmiş biçimi sayılabilir.

Sunuş yazısında, yazar: «Tarihlere altın yıldızla yazılan bu ikinci 26 Ağustos hâdisesi'nin destanı 50 yıldan beri şairini bekliyor» demektedir. Gene bu yazıda, şunları da sözlerine ekliyor:

«Bu büyük ve emsalsiz zaferi, O'nu yaratan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 30 Ağustos 1924'te, iradettiği tarihi ve Büyük Nutuk ile yazılı Destan haline getirdi. Türk Milleti'nin, özellikle Türk gencinin ezberlemesi gereken Büyük Nutuk'un Dumlupınar Nutku olduğuna inandığımız için, bu şanlı 50'nci yıldönümü'nde yeniden yayımlamayı yerine getirilmesi gerekli, en büyük, görev sayıyoruz. Kuvvayı Milliye ruhu bu Nutukta çünkü...

Şehit Asker Abidesi'nin dikilmesi de o gün (30 Ağustos 1924 günü) Kahraman Başkumandan tarafından milletimize vazife olarak verildiği müstesna bir gündür. Atatürk ilkelerinin hepsi o günkü Nutuk'tadır. Ona sınıksız sarıldığımız gün, 30 Ağustosların devam ettiğini idrak ettiğimiz gün olacaktır...

Bu kitapta, 26 Ağustos 1922'den 9 Eylül 1922'ye, İzmir'in Kadife Kalesi'ne Türk Bayrağı'nın bir daha indirilmemek üzere çekildiği mutlu günlere ait belgeleri, gözlerimizi yaşartan acı-

166

-----

tatlı hatıraları, elde edebildiğimiz fotoğraflarla birlikte sunuyoruz'...»

Kitabın konu ve bölüm başlıkları şöyle: 25-26 Ağustos 1922 ile 10 Eylül 1922 günleri arasında Başkumandan Mustafa Kemal Paşanın cephelerden Ankara'ya gönderdiği süreler» — Büyük Zaferi yaratan Mustafa Kemal Paşa zaferi anlatıyor : 30 Ağustos Destanı, Dumlupınar Nutku, 30 Ağustos 1924, Dumlupınar.— Gazi Mustafa Kemal Paşa Büyük Nutuk'ta büyük zaferi anlatıyor. — Başkumandan Meydan Muharebesi'ne ait bazı hatıralar (Salih Bozok). — Gazilerden birkaçı: Büyük Kalecik Köyü Şehitliği'nde yatan Yüzbaşı Ağâh Bey, Afyonlu Ayşe ve Arkadaşları (Lütfi Arif Kender), Trikopis kılıcını mağlûp bir başkumandan olarak teslim etti (Yüzbaşı İsmail Kıran). — Kurtarıcı Atatürk'ün Zaferin beşiği Afyonkarahisar'da zaferden sonraki konuşmaları. — Altın levha (Atatürk'ün elyazıları). —

Büyük Zafer, Kurtuluş Savaşı ve Atatürk üstüne şiirlerden bir demet (Yahya Kemal Beyatlı'dan Osman Attilâ'ya kadar çeşitli ozanlardan seçme 34 şiir). — Kurtuluş Savaşı türkülerinden (7 türkü). — Sakarya Marşı (Ahmet Cemalettin Cinkılıç). — İzmir Marşı. — İşgalci düşmana milli mukavemet kurşununu ilk atan kahraman Ali Çetinkaya. — Ordu Zafer Marşı (Musa Süreyya). — Bitirirken (Osman Attilâ). — Kaynakça.

167

ATATÜRK VE BÜYÜK ZAFER (1972)

Ankara Milli Kütüphanesi'nce hazırlanan bu kitap, Milli Kütüphane Atatürk Dokümantasyon Merkezi Yayınları'nın ilki olarak, Başbakanlık Basımevi'nde bastırıldı (112 s., resimli, 5 lira), Atatürk'ün Büyük Zaferle ilgili söylev, bildirge, demeç ve telgraflarını kapsamaktadır. Devlet Bakanı İsmail Arar, 3 Ağustos 1972 tarihli önsözünde, kitabın konusu ve içeriği için diyor ki:

«... Milli Kütüphane, Türk tarihinin mutlu bir dönüm noktasının ellinci yılında yeni bir yayın dizisine başlamaktadır. Bu dizide Atatürk, İstiklâl Savaşı ve Devrimlerle ilgili dokümanter yayınlar bulunacaktır.

Milli kütüphaneler, milletlerinin istiklâl hüccetleri sayılırlar. İstiklâl Savaşını sona erdiren zaferin, Büyük Başkumandanının ağızından Türk gençliğine, Türk kamuoyuna, o günlerdeki milli ruhu ve şuuru bir daha duyurmak amacıyla, bu eser Milli Kütüphane'de hazırlanmıştır. Hacimce belki ufak, ancak muhtevası bakımından çok büyük ve manalı olan bu eserde, Büyük Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne çektiği ve Büyük Zaferi müjdeleyen telgrafı, Meclisin ona cevabı, Meclis'te söylediği tarihi nutku, kendi verdiği sıfatlarla asil ve necip Türk Milleti'ne ve onun kahraman ordusuna beyanları, gazetelere verdiği demeçleri, en sonda Büyük Zaferin ikinci yıldönümünde Dumlupınar Anıtı önünde söylediği, edebiyatımızda eşsiz bir hitabe örneği sayılan konuşma yer almıştır. Gençlerin, bu me-

168

-----

tinleri daha iyi anlamaları amacıyla da sona bazı kelime ve terkipler için küçük bir sözlük eklenmiştir.»

Metin başlıkları şöyle: Başkumandanımızdan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne telgraf. — Türkiye Büyük Millet Meclisinden Başkumandanımıza telgraf. — Başkumandanımızın millete beyannamesi. — Başkumandanımızın Türk Ordularına beyannamesi. — Gazi Başkumandanımızın beyannamesi, - Son taarruz hakkında «Akşam» gazetesine demeci. — Son zafer hakkında «İleri» gazetesine demeci. — Sulh şartları hakkında «İkdam» gazetesine demeci, — Büyük Zafer'in yarattığı yeni durum hakkında «Chicago Tribune»a demeci. — Büyük Zafer'in yarattığı yeni durum hakkında «Daily Mail»e demeci — Büyük Zaferin yarattığı yeni durum hakkında «Figaro»da çıkan demeci. — Afyon Karahisar'da halk ile konuşması. — Başkumandan Meydan Savaşı'nın ikinci yıldönümünde Dumlupınar Anıtı önündeki konuşması. Sözlük.

Bütün bu metinler, 27.VIII.1922 — 30.VIII.1924 tarihleri arasındaki dönemle ilgilidir. Kitap, yer yer resimlerle süslüdür.

169

ATATÜRK VE DEVRİM, ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE ÜZERİNE DENEMELER (1973)

Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları'nın 3 sayılı elkitabı, Ankara'da Türk Tarih Kurumu Basımevi'nde güzel bir biçimde bastırıldı (127 s., 6 lira)..

Halkevleri Genel Başkanı Kadri Kaplan'a göre, bu kitapçık, «Atatürkçü düşüncenin ve

Kemalist bilgi ve inancın yayılmasında yardımcı» olacaktır.

Halkevleri Atatürk Enstitüsü Başkanı Mehmet Salihoğlu da «Sunuş» yazısında amacı şöyle belirtir :

«Halkevleri Atatürk Enstitüsü, Atatürkçü dünya görüşünün, gençliğe ve halka yayılmasını, araştırmacı düşünsel çabalarla, yayınlarla sağlamaya dönük çalışmalarının üçüncü ürünü olan bu küçük kitapla, büyük Önder'in bazı çevreler ve kişilerce ne yazık ki görmezlikten gelinen devrimci kişiliğini, düşüncelerini, eylemlerinin anlamını yorumlayıcı bir gözle açıklamaya çalışmaktadır...»

Kitapta, Halkevleri Atatürk Enstitüsü üyelerinden yedisinin birer araştırması bulunmaktadır : 1 — Atatürk'ün Devrim İçin Söyledikleri (Haz. ve DerL Sami N. Özerdim), 2 — Atatürk, Bir Devrimci (Ceyhun Atuf Kansu), 3 — Atatürk Devrimi'nin Anlamı ve Ereği (Mehmet Salihoğlu), 4 - Atatürk'ün Devrim Anlayışı ve Türk Devrimi (Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil), 5 — Atatürk Devrimlerinde Tarih Rolü (Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal), 6 — Atatürk Devrimi ve Türk Kültürü (Beşir Göğüs), 7 — Atatürk Devriminin Evrenselliği. (M. Rauf İnan).

Kimi yazarlar, yararlandıkları kaynakları dipnotlarda göstermişlerdir.

170

ATATÜRK VE DEVRİM KİTAPLARI KATALOĞU (10 Kasım 1953)

Türkçe öğretmeni, Ankara Ulusal Kitaplığı uzmanlarından Muharrem Doğdu Mercanlıgil (1920-1971) tarafından düzenlenen bu kitap, Ankara'da Bitlis İli Kültür ve Eğitim Derneği Yayınlarının ilki olarak, Yeni Matbaa'da bastırıldı (96 s., 4 resim, 150 krş.). Kataloğun geliri Dernek'e bırakılmış. «Bu kitap, Bitlis'i Rus işgalinden kurtaran Atatürk'ü ebedi istirahat yerine uğurladığımız günün hatırasıdır.» Türkçe başlık altında Fransızca, İngilizce, Almanca başlıklar da veriliyor: Catalogue des ouvra-ges concernant Atatürk et la Revolution Turque. Catalogue of books on Atatürk and the Turkish Revolution. Verzeichnis der Bücher über Atatürk und die türkische Revolution.

Birkaç Söz'den sonra, Atatürk ve devrim kitapları üç bölümde sıralanmaktadır : I — Türkçe kitaplar, Türk alfabesiyle. (309 tane), II — Türkçe kitaplar, Osmanlı alfabesiyle (32 tane), III — Yabancı dille kitaplar (92 tane), toplam olarak 433 kitap ve broşür ile ayrışım tanıtılmıştır. Her bölümde kitaplar yazar soyadlarına göre dizilmiş, bunların kimlikleri sunulmuş, ama özetleri verilmemiştir, yani katalog «kuru bir kaynakça» niteliği taşır. Sonda herhangi bir dizin yoktur. Resimlerden üçü Anıtkabir'e biri de Ulusal Kitaplık'ta açılan Atatürk: kitap sergisine ilişkindir. Önemli bulduğumuz «Birkaç Söz»ü buraya aktarıyoruz:

«Atatürk ve Atatürk devrimi literatürü, henüz noksansız olarak bir araya toplanmamıştır. Bu işi üzerine alabilecek müesseselerimiz (1) vardır. Veya Anıtkabir'de kurulacak yeni bir

-----

(1) Kurumlarımız.

171

-----

teşkilât (2) «kütüphane, arşiv ve müze» kollarıyla Atatürk ve Türk Devrimi'nin bütün dokümanlarını (3) bir arada toplayarak en yeni usullerle (4) istifadeye (5) sunabilir. Bu bir kanun ve teşkilât meselesidir. Üzerinde durulması temenni edilir.

Bugün için, acilen (6) yapılması lâzımgelen iş, 'Atatürk Bibliyografyası'nın hazırlanmasıdır. Araştırmacılara kaynakları tanıttak bir kılavuz kitap veremeyişimizden dolayı, araştırmalar mahdut (7) ve muayyen (8) eserlere dayanmaktadır. Bu yüzden, Atatürk'ü ve yeni' Türkiye'yi yanlış aksettiren eserler çıkmaktadır.

'Atatürk, İstiklâl Savaşı, Yeni Türkiye ve Atatürk Devrimi'yle ilgili - lehte ve aleyhte - her çeşit matbu (9) kitap ve yazıları gelecek nesillere tam bir liste halinde devretmemiz

lâzımdır. Makaleleri de içine alacak olan böyle bir bibliyografya, yalnız Türkiye'nin değil, hür ve müstakil yaşamak isteyen her milletin faydalanacağı kitaplardan biri olacaktır.

Devrim bibliyografyası için yapılmış olan ilk çalışma, Prof. Herbert Melzig'in 1941'de yayınladığı Atatürk Bibliyografyası (2. basım: 1944) adlı eseridir. Bu bibliyografik etüdü bütün dünyaca ilgi ve takdirle karşılandığını, küçük mikyasta da olsa bir boşluk doldurduğunu yabancı basında çıkan yazılar teyit etmek-

Örgüt
Belge.
Yöntemlerle.
Yararlanmaya,
İvedi olarak.
Sınırlı,
Belirli.
Basılı.

172

-----

tedir. (10) Şahsi bir enstrüksiyon (11) ve tasnifle (12) meydana getirilmiş olan bu indeksiz bibliyografyadan başka, Ferit Ragıp Tuncor'un 344 numaralı İlköğretim gazetesindeki 4 sahile tutan bibliyografyası [Mercanligil burada yanılıyor: Bu yazı, büyük bir dizinin ilk yazısıdır, tamamı bu kadarlık değildir], Türk ve İslâm Ansiklopedilerinin Atatürk maddelerinin sonundaki bibliyografyalar, Atatürk ve devrim bibliyografyasının ilk çalışmaları olarak zikredilebilir. Neşredilmemiş olanlardan, Faik Reşit Unat'ın — Milli Eğitim Vekilliği binası yangınında yanan — bibliyografyasını, Sami Nabi Özerdim'in yıllardan beri gazete ve dergilerden taramakta olduğu devrimle ilgili makalelerin bibliyografyasını da bunlara ilâve edebiliriz.

Atatürk'ün XV. ölüm yıldönümü vesilesiyle Milli Kütüphane'de açılan İkinci' Atatürk Kitap Sergisi'nde teşhir edilen (13) eserlerden yalnız kitap ve ayırbaşlıları içine alan bu katalog da Atatürk ve devrim bibliyografyası yolunda kendisinden evvelki çalışmalara katılmış oluyor. Daha çok faydalı olabilmesi için, isimlerini verdiğimiz kitapların bibliyografya sayfeleri, künyelerinin sonuna, not olarak kaydedilmiştir.

Atatürk ve Türk Devrimi ile ilgili kitaplar bu katalogdakiler-den ibaret değildir. Bilhassa yabancı dil yayınlar çok daha fazladır.

Doğrulamaktadır.
Bilgi, öğretim, yönerge.
Bölümlenme, sınıflama.
Gösterilen.

173

Kitapların bibliyografik künyelerinin tesbitinde (14) teferruata (15) ait bazı hususlar (16) hariç olmak üzere —Milli Kütüphane'de tatbik edilen (17) alfabetik katalog kaidelerine (18) uyulmuştur. 400 kitabın sistematik bir tasnife tabi tutulmasına lüzum görülmemiştir. Kitaplar üç bölüm içinde: Yeni harflerle ve eski harflerle Türkçe kitaplar, yabancı dil kitaplar olmak üzere alfabetik bir sırayla verilmekle iktifa edilmiştir. (19) Mevzu ile ilgili eserler bu katalogdakilerin en az iki misli olduğu zaman, sistematik bir tasnif zarurî olacaktır. Ve katalogdaki kitaplardan bazıları tasfiye edilebilecektir. (20)

Milli Kütüphane İkinci Atatürk Kitapları Sergisi'nde teşhir edilen kitapların çoğaltılması içinde gösterdikleri gayret dolayısıyla bu kataloğun daha çok kitabı içine almasında hizmeti bulunan G. İnal, R. Özkul ve M. Savaşır'a; her türlü ilgi ve yardımlarını gördüğüm Milli Kütüphane Başuzmanı S. N. Özerdim'e; kataloğun 10 Kasım Haftası'na yetişmesi için himmet ve gayretlerini. esirgemiyen Yeni Matbaa Müdürü Z. Sarıgüzel'e, yabancı dille yazılmış kitapları da Türkçe kitaplar kadar yanlışsız dizen Başoperatör N. Ecer'e,

Başmürettip A. Taşarslan'a ve matbaanın baskı ve cilt personeline teşekkür ederim.»

Bu katalog, bir daha basılamadı.

Saptanmasında.
Ayrıntıya.
Özellikler.
Uygulanan.
Kurallarına.
Yetinilmiştir.
Atılabilecektir.

174

ATATÜRK VE DEVRİMCİLİK (1970)

Bülent Ecevit'in (doğ. 1925) yapıtı, İstanbul'da Tekin Yayınevi'nce çıkarıldı 0125 s., 6 lira), Kitap, geniş ölçüde, yazarın 11 Kasım 1969'da Ankara'da Sosyal Demokrat Dernekleri Federasyonu'nca düzenlenen Atatürk'ü anma toplantısındaki konuşmasına dayanır. Ancak, yazarın 1961 -1968 yılları arasında, değişik gençlik kuruluşlarınca düzenlenen' Atatürk'ü anma toplantılarında yaptığı kimi konuşmalarından da bölümler eklenerek, kimi noktalar açıklığa kavuşturularak hazırlanmıştır.

On bölümden oluşan kitabın girişinde, «Atatürk devrimciliğinin bugünkü koşullar içinde nasıl olması, nasıl uygulanması gerektiğini araştırma zamanı gelmiştir artık» denilmektedir.

Devrimcilerin tutuculaşma nedenleri araştırıldıktan sonra, «somut devrimleri yaşatmak için de sürekli devrimcilik gereklidir» denilerek sürekli devrimcilik üzerinde durulmaktadır. Bu arada, gerçekçilik kazanmayan devrimler, değişmeyen yapı, Atatürk'ün istediği toprak reformu söz konusu ediliyor.

Atatürk, devrimciliği, sürekli devrimciliği bir temel ilke olarak kabul etmiş, bunu gençliğe bir ödev olarak vermişti. Neden gençliğe? Çünkü gençlik bir sınıf değildir, gençlik donmuş bir toplum kesimi değildir, gençlik tutucu değildir. Geleceğe yönelir, tabuların üstüne yürür. Türk gençliği, kendi yolunu kendisi bulmalı, özenticilikten sakınmalıdır. Üstyapı kurumlarına karşı savaş gerekli değil, ancak altyapı devrimciliği gereklidir.

175

Daha sonraki bölümde, «Türkiye'de devrimci tutuculaşması nasıl oluştu?» diye sorularak, altyapı devrimciliğine yönelmeyi güçleştiren etkenler sayılmaktadır.

Yazarın kanısınca, Atatürk devrimleriyle demokrasi arasında bir bağdaşmazlık yoktur; demokrasiden vazgeçmekle Atatürk çağına dönülemez. Gerçek devrim, altyapı devrimidir. Osmanlı reformları, sömürüyü arttırmıştı. Cumhuriyet'ten sonraki devrimler, üstyapı devrimleriydi. Koşullar, ancak onlara elverişliydi. Bu aşamadan geçmek gereklidi. Din sömürüsünün ardında çıkarıcılık vardır. Tepkiler, halkın devrimlere karşı olduğunu göstermez. Halk kendine yararlı olanı anlar, benimser. Altyapı devrimine halktan tepki gelmez.

Atatürk halkçıydı. Türk ordusu demokrasiye bağlıdır. Türkiye'de halkın güvenini kazanan oyunu da alır. Devrimci eylem, somut temele dayanmalıdır. Halkçı devrim, halkla birlikte yapılır. Halk, tutuculardan kopuyor. .Sağcılar, demokrasiden kaçış yolunu aramaktadır. Halk uyanıktır. Devrimciler de uyanmalı. Devrimci iyimserdir; Atatürk iyimserdi, çünkü halka inanırdı. Atatürk'ü, yolunda yürüyenler yaşatır.

Kısaca, Atatürk devrimlerini yorumlayan, altyapı üstyapı devrimlerini inceleyen bu yapıtta, CHP'nin bugün izlemesi gereken devrim gengüdüümü (stratejisi) açıklanmaktadır.

Ecevit'in altyapı devrimciliği üzerine düşünceleri, CHP'nin gerek 1969 Seçim Bildirgesinde (s. 123-124), gerekse XX. Kurultay Bildirgesinde belirtilen düşüncelerle birdir, bu anlam çerçeveyi aşmamıştır, denilebilir.

Bu değerli yapıtın yeni basımları 1973, 1974 ve 1976 yıllarında yapıldı (8 TL.).

176

ATATÜRK VE DEVRİMLERİ TARİHİ BİBLİYOGRAFYASI (1968)

İstanbul - Beyazıt Devlet Kitaplığı Müdürü Mehmet Muzaffer Gökman (doğ. 1915) tarafından hazırlanan kitabın eklemeli 2. basımı, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları Müdürlüğünce çıkarılan (Atatürk Serisi)nde 5.000 sayı bastırıldı (XVI - 704 s., 40 TL.)

Kitap, ilkin 1963 yılında basılmıştır (VI-432 s. 10 TL.). Daha önce de İstanbul Belediyesi Kitaplığı Müdürü Mustafa Orhan Durusoy (1914-1976) ile birlikte hazırlanan ilk biçimi, 1957 yılında Türkiye İş Bankasının (Atatürk, ve Devrim Serisi)nde Atatürk ve Devrimleri Bibliyografyası başlığıyla yayımlanmıştı (8-144 s., 3 TL.).

Kaynakça, Türkçe ve yabancı dillerde çıkmış 3.959 kitap, broşür ve ayıbasımlı yazıyı — hiçbir- seçme yapmaksızın — bir araya getiriyor; ayrıca para, pul, gravür, döviz ve başka çeşit belgeleri de içine alıyor. Bütün bunlar, Milli Mücadele bölümleri dikkate alınarak, süredizini sırasına göre dizilmiş, önemli bölümler arasına tarih olaylarıyla ilgili süredizini çizelgeleri de eklenmiştir.

Bu gibi bilimsel dağarcıkların aceleye getirilmeyerek, notlar ve ekler bölümündeki yayınların da asıl metne alınması, bu bölümün hiç değilse dizinlerden önce, yani metnin hemen ardına konulması daha yararlı ve yerinde olur.

Kitapta, ancak 53 Rusça yapıt gösterilebilmiş; oysa, bildiğimize göre, Atatürk ve yeni Türkiye üzerine Türkçe'den son-

177

----

ra en çok Rusça yapıt yazılıp yayımlanmıştır, bunların sayısı yüzleri bulur.

Bu tür kuru kaynakçaların ikide bir yeni baştan basılması yerine, beş ya da on yılda bir ek ciltlerinin hazırlanması, amaca daha uygun düşebilir. O zaman, eski ciltler de işe yarayabilir. Nitekim, beş yıl sonra, aşağıda tanıtacağımız bir ek cildi çıkmıştır.

En sondaki - kimisi bomboş - 35 sayfa gereksiz gibi görünmektedir. Kitabın ek ciltlerinin daha yetkin ve tükel olarak hazırlanmasına yardımcı olur, düşüncesiyle, kimi eksikleri ve yanlışlarına kısaca değinmek isteriz :

Eksikleri: Konu ile ilgili olduğu halde, kaynakçada adları geçmeyen yapıtlardan birkaçı şunlardır: C.H.P.'nin İktisadi Siyaset Sistemi (İsmail Husrev Tokin, 1946); Gaziantep'in Yakın Tarihinden Notlar ve Hatıralar (Şakir Sabri Yener, 1958); Hoş Geldin Mustafa Kemal (Fehmi Salık'ın Destanı, 1964); Mehmetçiğin Destanı (Albay Tahir Kırıl, 1949); Ormanlarımız ve Cumhuriyet Hükümeti'nin Orman Davası (Niyazi Acun, 1945); Sakarya'dan Akdeniz'e (Âlişan Reşit, 1932); Türk'ün Yeni Âmentüsü (Safi Dümer, 1928); Çanakkale Zaferi, 18 Mart 1915 (A. Cemaleddin Saraçoğlu, 1953); Türkiye'nin İktisadi Bakımdan Umumi Bir Tetkiki, 1933-1934 (Amerikan uzmanları, 3 kitap içinde 7 cilt, 1936) vb. Bundan, düzenleyicinin, başında bulunduğu kitaplıktaki yapıtları bile göremediği sonucu çıkarılabilir.

Yanlışları: Burhan Cahit'in soyadı Yalçın değil, Morkaya'dır (s, 70). Hüsnü Açıköz'ün soyadı Açıközcü değildir. D. İbrahim Temo'nun Atatürk'ü Niçin Severim? adlı broşürü, Romanya'nın İzvor kentinde basılmamıştır; Slavca bir sözcük olan

tzvor bir basimevi adıdır. Atatürk'ten Bir Hatıra... (1954) kitabı, (D.P. neşriyatından) II değil, 11 sayılıdır. G.K. Söylemezoğlu'nun L'Assasinat d'un peuple... başlıklı yapıtı, dilimize ancak Bir ulusun yok edilişi diye çevrilebilir; nitekim sonradan çıkan Türkçesi'nin adı da Yok Edilmek İstenen Millet'tir (1957). F. R. Atay'ın kitabının adı Babanız Atatürk'tür, Babamız... değil. İ..H. Tökin'in Cumhuriyet Halk Partisinin Dünya ve Cemiyet Görüşü I. (1946) adlı yapıtının iç kapak başlığında (C.H.P.) adı tam ve açık biçimde yazıldığı için, dış kapaktaki gibi kısaltılarak yazılmamalıydı (s. 403). Çoban Oyunu, Cemal Paşa'nın oğlu Behçet Cemal'in .değil, Behçet Kemal Çağlar'ındır (s. 481). Noâlle Roger'nin En Asle Mineure, la Turquie du Ghazi adlı yapıtı, dizinde (A) değil, (E) harfinde gösterilmeliydi; başlığı da Türkçeye yanlış çevrilmiş, doğrusu: Küçük Asya'da (ya da Anadolu'da), Gazi'nin Türkiye'si olacak. İstanbul Matbaası'nda değil, Holivut Matbaası'nda basılmış olan Jean Weinberg'in Gazi'nin Eseri (1933) adlı albüm 72 değil, tam 156 sayfa tutar. Necip Ali Küçüka'nın soyadı, metinde yanlıştır (s. 391). Metin ve dizinlerde abcsel sıra bozuklukları vardır. Bütün eksik ve yanlışların burada gösterilmesi olanağı bulunamaz, amacımız bunlardan kimisine işaret etmektir. Kitabın eleştirisi, için şu yazılara bak: Sami N. Özerdim, «Türk Dili» dergisi, VII/74, Kasım 1957; «Belleten» dergisi, XXXIII/129, Ocak 1969.

Kitabın ek 1. cildi, 1974 yılında 7.000 sayı bastırıldı (XVI-656 s., 37.50 TL.).-Her nedense, kitabın sırtında II. cilt kaydı var. İlk cildin sıra sayıları sürdürülmüş, yeni yayınlar 3.925-7.010 sayıları arasındaki numaraları almıştır. Birinci ciltteki bütün süredizimleri kaldırıldığı gibi, konu sınıflandırmasında da kimi çıkarmalar ve eklemeler yapılmıştır.

Gökman ek basım için şunları söyler: «... Yine bir beş yıl geçti... Yurtta ve dış dünyada birçok yayın yapıldı. Ayrıca, evvelce göremediklerimizden bir kısmını görmek veya bilgi edinmek imkânını da bulduk...»

Kaynakçacının da önsözünde belirttiği gibi, ek cildin zenginleşmesinde, Abraham Bodurgul'in 1974 yılında Washington'da Kongre Kitaplığı Yayınları arasında çıkan Atatürk and Turkey, a Bibliography, 1919-1938 adlı kaynakçasının büyük katkısı olmuş' (4°, 75 s.). Bu katkıya, Yapı ve Kredi Bankası'nın 1973 yılında yayımladığı Atatürk Kitaplığı Kataloğu da eklenmelidir. (8°, -8-232 s.); katalogdaki 2.000'e yakın kitabın kimliği kaynakçaya alınarak zenginleştirilmiştir; Ayrıca, Doç. Dr. Türkaya Ataöv'ün «Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi»nden (XXVII/1, Mart 1972) ayrışması olarak çıkan Sovyetler Birliği'nde Türkoloji Çalışmaları adlı 28 sayfalık incelemesinden de geniş ölçüde yararlanılmış, yeni Rusça yayınlar eklenmiştir. Bu konuda, Antonina Sverçevskaya ile T.P. Çerman'ın birlikte hazırlayıp 1959'da Moskova'da yayımladıkları Bibliografiya Turtsii, 1917-1958 (Türkiye Kaynakçası, 1917-1958) adlı kitaptan da pek çok yararlanılmıştır.

Her şeye karşın, yine eksikler vardır. Yukarıda belirttiğimiz eksiklerden — Mehmetçğin Destanı dışındakilerden — hiçbiri bu ek ciltte görülmemektedir. Bu eksiklerin yeni bir ek ciltte tamamlanması beklenir.

ATATÜRK VE DEVRİMLERİMİZ (1973)

Mustafa Baydar'ın (1920-1976) yapıtı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'nın 136., (Atatürk dizisi)nin 21. kitabı olarak, İstanbul'da Çeltüt Matbaası'nda 6.000 sayı bastırıldı (324 s., ayrıca renkli 1 Atatürk portresi, 20 lira). Kapak düzeni: Said Maden. Ferit Kuran'a armağan edilmiş.

Yedi sayfalık «Önsöz»ünde devrimleri çok önceden tasarlamış olan Atatürk'ün

başarısının sırlarını, gösterdiği ereği (demokrasi ve çağdaş uygarlık) belirttikten sonra, yazar, şöyle der:

«Yerli ve yabancı sanatçılar, Atatürk'ün dış görünüşünü, fiziğini portre olarak, büst olarak, heykel olarak, fotoğraf olarak başarıyla verdiler. Biz ise bu kitabımızda, O'nun bütün başarılarının kaynağı olan en önemli yönünü, düşünce cevherini tanıtmaya çalışacağız.

Kitabımızda orijinal, bakir kaynaklara gitmekten ziyade Atatürk ve devrimlerimiz üzerinde bazı yorumlar ve değerlendirmeler yapmaya çalıştık.»

Bundan sonra, yazar, 1923'te Türkiye'nin durumunu, Atatürk'ün devrim üzerine düşüncelerini, devrimlerin çeşitlerini anlatır. Atatürk devrimini incelemeye başlamadan önce, dünyadaki bellibaşlı beş devrimi gözden geçirir: a — Magna Carta (1215), b — İngiliz devrimi (1.641-49), c — Amerikan devrimi (1776), d — Fransız devrimi (1789), e — Rus devrimi (1917).

181

Daha sonra, tarihimizdeki yenilik hareketlerine geçer: Çöküşümüzün nedenlerini sıraladıktan sonra, III. Ahmet, III, Mustafa, I. Abdülhamit, III. Selim ('Kabakçı Mustafa ayaklanması), II. Mahmut, Abdülmecit (Tanzimat Fermanı, İslahat Fermanı), Abdülâziz, II. Abdülhamit (Birinci ve İkinci Meşrutiyetler, 31 Mart Olayı) dönemlerini anlatır.

Yapıtın asıl ağırlık noktası, devrimlerimiz üzerinde toplanmıştır. Bunlar şu sıraya göre inceleniyor : Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilânı, Hilâfetin kaldırılması, Öğretim Birliği, Şapka devrimi, Uluslararası takvim ve saatin kabulü. Medenî Kanun'un kabulü, Layiklik esasının kabulü, Harf devrimi, Dil devrimi, Kadın hakları, Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadını, Kemalizm ve sınırları.

Böylece, üç bölümü kapsayan yapıtın her bölümü sonunda konuyla ilgili kaynaklar gösterilmiştir.

Yazar, Kemalizm'in sınırlarını çizerken, ilkin aşırı sağ ve aşırı solun sınırlarını çizmeğe çalışır. Yapıt, şu iki bölümceyle sona erer:

«Açık ve kesin olarak görülüyor ki Kemalizm, aşırı sola da, aşırı sağa da kapalıdır. Sınırları devrimlerimizle çizilmiştir. Nasıl ulusal sınırlarımızı kanımız ve canımız bahasına koruyorsak, Kemalizm'in sınırlarını, da aynı duyarlıkla savunmalıyız.

Devrimlerimizin amacı, temel insan haklarına dayalı bir düzende, fikriyle, irfaniyle, vicdaniyle özgür insanı yaratmak ve böylece insanlardan oluşan toplumun mutluluğunu sağlamaktır.»

Yapıtın en belirgin özelliği, bizce, Atatürk devriminin dünyada yapılan öteki devrimlerle karşılaştırılmasıdır. Kitapta kimi

182

-----

eksikler de göze çarpmaktadır : Örneğin, önemli bir konu olan Soyadı Yasası'ndan ayrı bir bölüm olarak söz edilmemiştir. Ayrıca; toplum, eğitim, kültür, ekonomi alanlarındaki değişmelerle dış politikadaki yeni anlayış, devrimci kuruluşlar, yazın, güzel sanatlar, basın-yayın alanlarındaki devrimler üzerinde hemen hemen hiç durulmadığı görülmektedir. Gericilik hareketleri, Atatürk devrimlerine karşı davranışlar da belirtilmeliydi.

Kitabın 4.000 sayı basılan ikinci basımı, 1973 Ekim ayında yapıldı.

183

ATATÜRK VE DONANMA (1966)

Denizaltıcı Albay Raşit Metel'in yapıtı, Gn. Kur. Bşk. Deniz Kuvvetleri Komutanlığınca İstanbul'da Deniz Basımevi'nde bastırıldı (XVI-320 s., resimli, belgeli, ciltli, 770 krs.).

Atatürk'ün 30 Ekim 1938 tarihli, orduya bildiri ve T.B.M. Meclisi'nin dördüncü toplanma yılının açılış konuşmasından bir parça, baştarafa alınmış. Önsözde yazar, kitabını nasıl hazırladığını belirtip kısa bir özetini yapmaktadır: .

«Ortaya koyduğu eserleri ile yücelen, her Türk'ün kendisine minnet ve şükran hissi ile bağlı bulunduğu Vatan Kurtaran Komutan, memleketi medeni milletler seviyesine ulaştıran devrimci büyük devlet adamı Atatürk'e karşı sonsuz sevgi ve hayranlığım beni, Atatürk ve donanma isimli kitabımı yazmaya sevketti.

Atatürk'ün büyüklüğü karşısında, yazılarım arasında onun yüceliğine layık olan kelimeleri kullanamamak endişesi beni hayli tereddüde düşürdü, neticede bir vatandaş olarak şükran borcumu ancak bu şekilde ifade edebileceğime karar verdim.

Her gün daha da yüceleşen büyük insanın donanma ve mensubini ile ilgili hususatını, düşüncelerini ve kıymetli ömrünün muayyen bir zamanını tesbit etmeye çalıştım. Böyle bir görüşle, diğer sektörler de Atatürk'ün kendileri ile ilgili münasebetlerini tesbit ederlerse, fikirleri, idealleri ve herşeyi ile her zaman sevgi ve saygı ile yadettiğimiz ve kendimize rehber edindiğimiz bir dehanın günlük hayatı tesbit edilmiş ve yarının tarihçilerine büyük bir ışık tutulmuş olur.

184

Bu düşünceler altında 1919 senesinden 1938 Aralık'ına kadar gazete koleksiyonlarını tetkik ettim. Bu mevzu ile ilgili şahısları ziyaret ettim. Çalışmalara başladığım 1961 senesinde Gölcük'te Denizaltı Filosunda görevli olduğum için İstanbul'daki çalışmalarım cumartesi ve pazar günlerine münhasır kaldı. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın müsaadeleri ile Gonca Deniz Arşivi'nden senet karşılığında teslim aldığım dosyaları geceleri tetkik ettim. Böylece kendi çapımda, bu büyük insana sonsuz sevgimin ifadesi olan kitabım meydana çıktı.»

Kitap 5 kısmı ihtiva etmektedir: 01)

«1 — Birinci Dünya Harbi'nin sonundan Cumhuriyetin ilanına kadar olan bu kısımda, bilhassa gazete koleksiyonlarından temin edilen Atatürk'ün iç bünye ile mücadeleleri ehemmiyet arzeder. Büyük Millet Meclisi Hükümeti orduları savaş meydanlarında düşman ile varlık - yokluk savaşını yaparken bunu, baltalayan, iç bünyeyi sarsan unsurlarla da mücadele etmesi ve muvaffakiyeti, Atatürk'ün üstün dehasının bir delilidir. Keza Lausanne Konferansı'nın kısa bir fasladan sonra ikinci toplantısı" için murahhasların Lausanne'a hareket edişi tarihlerine tesadüf eden günlerde Büyük Millet Meclisi Hükümeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın orduya gönderdiği ramazan tebriki, zarif ve şahane bir ultiatom örneğidir.

2 — Cumhuriyet'in ilânından Atatürk'ün ebediyete intikaline (02) kadar olan bu kısımda, Atatürk'ün Hamidiye Kruvazörü ile yaptığı Karadeniz seyahatleri, Adatepe Destroyeri ile Marmara'daki seyirlerini, (3) Zafer Destroyeri ile Antalya'ya kadar

İçermektedir.
Ölümüne.
Gezintilerini.

185

olan seyahatlerini dakikası dakikasına kadar teferruatlı bir şekilde tesbit etmek için aranan

gemi jurnalları maatteessüf bulunamamıştır.

Karadeniz limanlarında Atatürk'e hitaben yapılan konuşmalar aynen alınmıştır. Böylece karşılıklı konuşmalarla Atatürk'ün vatandaşa telkin etmek istediği fikirler tebarüz ettirilerek istenmiştir»

— Atatürk'ün ebediyete intikali bölümünde denizde yapılan cenaze merasimi, Donanma Komutanlığı'nın çıkardığı emirlerden istifade edilmek suretiyle yazılmış, yalnız Yavuz zırhlısının bu tarihteki jurnali da maatteessüf bulunamamıştır,

— Bu kısım Atatürk'ün deniz ordusu mensubini (4) ile resmi ve gayriresmi temaslarını ve gemilerle yapmış olduğu gezileri ihtiva eder ki, bu husus da ilgili şahıslarla temasa gelinmek suretiyle temin edilmiştir.

Gemilerle yapmış, oldukları geziler de gazete koleksiyonlarından çıkarılmıştır.

5 — Vesikalar kısmım ihtiva eden bu bölümdeki vesikalar, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Gonca Deniz Arşivi'nden, İstanbul Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü Arşivi'nden ve «Harp Tarihi Vesikaları Dergisi»nden alınmıştır...»

Kitabın sonunda : Kişi, gemi ve küçük tekne adları dizini, kitapta geçen denizcilik terimleri sözlüğü, lügatçe, kitabın yazılmasında başvurulan yararlanılan kurumlar, kitaplar ve koleksiyonların çizelgesi bulunmaktadır.

-----
(4) Mensupları. (Subay, assubay, er).

186

ATATÜRK VE EDEBİYAT (1972)

Sadi Borak'ın (doğ. 1911) yapıtı, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nin (Faydalı Kitaplar) dizisinde bastırıldı (184 s., küçük boy, 10 lira). «Bir Açıklama» başlıklı kısa önsözünde yazar diyor ki:

-«Atatürk'ün çeşitli yanları üzerine birçok incelemeler yapıldı; eserler yayımlandı. Fakat edebiyatla olan ilişkisini kapsayan bir inceleme yapılmadı. Bu konudaki birkaç makale ile konferanslar da yanlış bilgiler üzerine oturtulmuştur. Bu nedenle de Milli Kahramanımızın biyografisi ve edebiyatla olan ilişkisi üzerinde büyük yanlışlıklar yapılmıştır.

Bu yanlışlıklar zinciri dergilerden, biyografilerden ve bu konferans konularından sıçrayarak okul kitaplarına kadar yayılmıştır.

Milli Kahramanımızın biyografisi ve edebi kişiliği üzerinde katkıda bulunacağına kuşku olmayan bu inceleme, bundan sonra yapılacak daha geniş incelemelere basamak olursa mutluluk duyarız.»

Kitabı oluşturan 12 bölümün başlıkları şöyle: I. İlk, orta, lise öğrenimi döneminde Mustafa Kemal, II, Mustafa Kemal Harbiye'de ('Deniz Yüzbaşı Mustafa Kemal Gönder'e ait bir şiir çevirisi Atatürk'e nasıl mal edildi?), III. Atatürk'ün edebi kişiliği üzerinde oynanan dram (Atatürk şiir yazdı mı? Türk Tarih Kurumu'nun Atatürk'le ilgisi olmayan şiirler üzerine konferanslar düzenlemesi, Av. Mustafa Kemal Olgun «bu şiirler benimdir» diyor). IV. Atatürk'ün dikte ettiği manzumeler (Ata-

187

-----
türk şair midir?), V. Edebiyat üzerine düşünceleri ve sohbetleri (Atatürk'e göre edebiyat nedir, edebiyatın amacı ne olmalıdır?) VI. Sevdiği şairler (Tevfik Fikret, Mehmet Akif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Abdülhak Hâmit Tarhan), VII. Fahri edebiyat profesörlüğü VIII,

Gazeteciliği, eserleri, «Minber» gazetesiyle ortaklığı, IX. Dikte ettiği anıları, eserleri, hatıra defterleri, başmakaleleri (Armstrong'a cevabı da burada), X. Okuduğu kitaplar ve kütüphanesi (okuduğu edebi kitaplar), XI. Hitabeti ve hitabetinden örnekler, XII. Sonuç (Atatürk'ün edebi yanı, Tarih Kurumu'nun düştüğü hatalar, bir Atatürk Akademisi kurulması zorunluğ). Kaynakça ve dipnotları en sona konulmuştur.

Kitabın arka kapağındaki tanıtma yazısı da şudur: «Daha önce bu serimizde Atatürk'ün Özel Mektupları adlı incelemesini okuduğunuz Sadi Borak, ilk defa yayınlanan bu yeni araştırmasında Atatürk'ün edebiyatla ilgisi, yazıları ve bazı şiir denemeleri konusunu ele alarak şimdiye kadar bilinmeyen bir takım gerçekleri ortaya çıkardığı gibi, sadece Mustafa Kemal imzasını taşıdığı için Atatürk'e mal edilmiş birtakım şiirlerin gerçek sahiplerini de belirterek bazı yanlış değerlendirmelere ışık tutuyor.»

188

ATATÜRK VE GENÇLİK, ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE ÜZERİNE DENEMELER (1972)

Ankara'da Türk Tarih Kurumu Basımevi'nde basılan kitap, (Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları) dizisinin 2 sayılı elkitabı olarak yayımlandı (118 s., 10' lira).

Halkevleri Genel Başkanı Kadri Kaplan, bu kitapçık için: «Atatürkçü düşüncenin ve Kemalist bilgi ve inancın yayılmasını sağlayacak» diyor.

Halkevleri Atatürk Enstitüsü Başkanı Prof. Bahri Savcı da, sunuş yazısında, bu küçük araştırma ve denemeyi: «Atatürk'ün daha 1918'lerden kavradığı, gençliğe dayanarak Türkiye'yi yaratmak' gerçeğini türlü yönlerden anlatma çabası olarak» değerlendirir.

Bundan sonra, Halkevleri Atatürk Enstitüsü üyelerinden dördünün yazıları yer alır: 1 — Atatürk'ün gençlik için söyledikleri (hazırlayan ve derleyen Sami N. Özerdim), 2 — Atatürk'ten gençlikle ilgili anılar, 3 - Kurtuluş Savaşı ve gençlik (Ceyhun Atuf Kansu), 4 — Atatürk ve Türk genci (Anıl Çeçen) , 5 — Neden Atatürk devrimi? (Mehmet Salihoğlu).

189

ATATÜRK VE GENÇLİK MORAL EĞİTİMİ (1972)

Emekli Albay Cevat Kâzını Tunç'un (doğ. 1901) kitabı, İzmir'de Karınca Basımevi'nde basıldı (63 s., 5 TL.). «Aile, okul, her öğretici ve her öğrenciye milli-manevi kılavuz olarak hazırlanmış» olan kitabın satışının yarısı Türk Donanma Vakfı'na ayrılmıştır.

Bölüm başlıkları şöyle: 1 — Açıklama; 2 — Gençliğe öğütlerim; 3 — Atatürk gerçeği ve yurtseverlik; 4 — Yakın ve uzak tarihe bir bakış; 5 — İstiklâl Destanı; 8 — Atatürkçülük ve milliyetçilik; 7 — Kutsallığa saygı ahlakı.

Bu yapıttaki şiirlerle «İstiklâl Destanı» da tümüyle ozanıdır. Kurtuluş Savaşı'nı dile getiren ilk destanlarından biri olan bu destan Atatürk'ün beğenisini kazanmış, eski harfli ilk basımı İnkılâp Müzesi'ne alınmış, yeni yazı ile de 1936'da basılmıştır. Bu destandan kimi parçalar, kitaba alınmıştır.

Altıncı bölümde, Atatürk'ün, Ali Kılıç'ın, Prof. Hamza Eroğlu'nun kimi düşüncelerini aktardıktan sonra, yazar, Atatürkçülüğü şöyle tanımlar: «Atatürkçülük, Atatürk'e inanmak, devrim ve ilkelerinin Türk ulusuna getirdiği gelişimi değerlendirmektir». Aynı bölümün sonlarında, milliyetçiliğin ana ilkelerini, yurda yarar biçimini de sekiz maddede toplamaktadır.

«Gençlik nasıl yetiştirilmeli?» başlıklı yazı, Prof. Şemsettin Günaltay'ın bir yazısından alınmıştır.

Yazar, «Sonuç»taki düşüncelerini yedi maddede toplamış, bu sonucu birtakım şiirleriyle tamamlamıştır. Bir öğretmen olan yazarın ve ozanın bu yapıtı, gençlere «moral eğitimi» vermek bakımından değerlidir.

ATATÜRK VE İNÖNÜ, BİR AMERİKAN ELÇİSİNİN HATIRALARI (1966)

Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk Türkiye Büyükelçisi Joseph H. Grew'den Muzaffer Aşkın'ın dilimize çevirdiği anılar, İstanbul'da Kitapçılık Ticaret Ltd. Şti. Yayınları'ndan («Akşam» Kitap Kulübü serisi)nin 25 sayılı kitabı olarak, Hüsnütabiat Basımevi'nde bastırıldı (128 s., resimli, 5 TL.).

Lausanne Konferansı'nda Amerikan gözlemci kurulu üyesi olarak bulunmuş olan yazar, Truman'ın cumhurbaşkanlığı sırasında yaşının çok ilerlemiş olmasından ötürü, kendi isteğiyle emekliye ayrılmış, bütün siyasal yaşamını Trublent Era - Çalkantılı Dönem adıyla iki ciltlik bir kitap biçiminde yayımlamıştı (1952). Kitap, bu yapıttan yalnızca (Lausanne- Konferansı) ve (Türkiye'deki görevim) başlıklı bölümleri verir.

1927-32 yılları arasında - tam beş yıl - Türkiye'de büyükelçilik etmiş olan yazar yargılarında tarafsızlığı koruyabilmiştir. Yer yer acı eleştirilere rastlanırsa da görüşlerini günü gününe canlı tablolar biçiminde not etmiş. Özellikle, Konferanstaki Türk delegasyonunun durumunu ve çalışmalarını tarafsız bir gözle yansıtan bu izlenimler, Türk devrim tarihini inceleyenler için, bir belge değerini taşır. Yazar, daha Lausanne Konferansı'nda Türklere karşı sevgi ve yakınlık duymuştur.

ATATÜRK VE KOMŞUMUZ BULGARİSTAN (1968)

Gazeteci Âli Haydar Yeşilyurt'un yazdığı kitap, (Gezi Notları) dizisinin ilki olarak, İstanbul'da Taş Matbaası'nda basıldı (160 s., resimli, ayrıca 1 Atatürk portresi, 12.5 lira). Atatürk'ün «Yurtta sulh, cihanda sulh» özdeyişi dış kapağa alınmıştır. Önsözde yazar diyor ki:

«İşte, gerek tek başıma ve gerekse Türk Yüksek Tahsil Gençliği arasında sevilen ve sayılan ülkü arkadaşım Hüseyin Sağıroğlu ile birlikte Bulgaristan'a yaptığımız seyahatte, gezi intibalarını, küçük notlar halinde dile getirmeye çalıştığımız bu mütevazı esere Atatürk ve Komşumuz Bulgaristan adını koyduk, Bu küçük eserin birinci bölümünde Atatürk'ün Bulgaristan anılarına ait bazı yazılar ve notlar yer almaktadır...»

Bu ilk bölümün konu başlıkları şöyledir:

— Bulgaristan'da Atatürk sevgisi. — Bulgaristan Başbakanı Ekselans Todor Jivkov'un mesajı. — «Dünya artık enteresan değildir» («Silovo» gazetesi müdürü ve milletvekili Kojharov'un «Dünya, bu derece müstesna olan bu adamın ölümünden sonra, artık eskisi kadar enteresan değildir» sözü).

— Bulgar basınında Atatürk ve Cumhuriyet Bayramımız. — Milli Mücadele Savaşımız, Atatürk ve Bulgaristan (eserin en ilginç bölümü budur),

— Şakir Zümre'nin Ata'ya ait anıları.

— Atatürk ve Birinci Dünya Savaşı.

- Atatürk ve Bulgar Türkoloğu «İvan Manolov». — Atatürk, Türkiye'nin geleceğine olan inancını Bulgar Türkoloğuna anlatmıştı (1908'den bir iki yıl önce Selanik'te geçen bir olay).
- Sofya'daki kıyafet balosunda bir yeniçeri «Atatürk».
- Bulgaristan'da en çok sevilen yabancı diplomat Atatürk.
- Atatürk Deliorman köylerinde.
- Bulgar operası ve Atatürk.
- Atatürk ve Balkan Paktı.
- Atatürk ve Bulgar köylüsü.
- Bulgaristan'da Kemalist Türkiye'ye ve Türklere hayranlık.
- Bulgaristan'da Kemalist yazarlar,
- .Sofya'dan Atatürk'ün Ankara'sına (yazan İliya Külyovski). — Atatürk milletin kalbindedir (Yazan İ. Külyovski).
- Her yerde Atatürk. — Atatürk'ün anıtı önünde.

Kitabın ikinci bölümü Bulgaristan'da turizm endüstrisini, üçüncü ve son bölüm de «Bulgaristan, Balkanlar ve Türkiye» başlığı altında Bulgar dış politikasını anlatır.

Önsözden, Atatürk'le ilgili bazı parçaları aşağıya aktarıyoruz :

«... Atatürk, bütün dünyada olduğu gibi, Bulgaristan'da da Bulgar milleti tarafından derin bir hürmet ve hayranlık hisleriyle anılıp sevilmektedir.

194

Bulgaristan'a yaptığımız gezi sırasında bu sevginin riyadan uzak, temiz ve asil duygular ifade ettiğini yakından müşahede etmek fırsatını bulduk.

Çetin, zalim ve yıpratıcı bir savaştan büyük bir başarı ve zaferle çıkmasına rağmen, Atatürk'ün hiçbir aşırı gurura kapılmadan yalnız kendi milletinin değil, bütün insanlığın barış ve huzur içinde yaşayıp, çalışmasını kendine ülkü edinmesini, Bulgar milleti her fırsatta hayranlık hisleriyle yâdetmektedir.

Atatürk'ün Ataşemiliter olarak görevli bulunduğu çağlarda Bulgaristan'da geniş bir dostluk çemberi kurması ve bu dost muhitte Bulgaristan'ın en tanınmış Devlet ve Hükümet idarecileri ve askeri zevatla, bu dostluğunu gittikçe ilerletmesi ilerisi için çok faydalı ve sevindirici olmuştur.

Atatürk, Bulgaristan'da edindiği bu hatırı sayılır dostlar sayesinde Birinci Cihan Harbi ve Kurtuluş Savaşı sıralarında Bulgaristan'dan büyük bir sempati ve ilgi görmüştür.

Bulgaristan'da yaşları 50'nin üstünde bulunan insanlar için Gazi Mustafa Kemal bir destan ve efsane kahramandır...»

195

ATATÜRK VE KURTULUŞ SAVAŞI (1969)

Dr. Ceyhun Atuf Kansu'nun (1919-1978) yapıtı, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nin (Faydalı kitapları) dizisinden basıldı (173 s.). Kitabın yeni basımı Ekim 1972'de yapıldı (192 s., 8 lira).

Yayınevi'nin, kitabın arka kapağına koyduğu tanıtma yazısında, yazar ve yapıtı için deniliyor ki: «Gönüllü bir Atatürkçü'dür Ceyhun Atuf Kansu, ilk yazmağa başladığı günlerden bugüne değin. Ve gönüllü bir halkçı. Onun için Atatürk'ün önderliği altında Anadolu halkının başardığı Kurtuluş Savaşı mucizesine hayranlığını anlatmaktan hiç geri durmamıştır. Burada o savaş yıllarının hikâyesini halk ağızıyla dile getirilmiş bulacaksınız. Türkiye radyoları için yazılan ve radyolarımızda sürekli konuşmalar halinde büyük bir merak ve heyecanla dinlenen bu güzel eseri tümüyle Türk gençliğinin önüne koymak istedik...»

Yazar, «Ellinci Yıldönümünde dumanı hâlâ tüten Türk Kurtuluş Savaşı'nın mayası, adı güzel Türk halkına» armağan ettiği bu kitap üstüne şunları yazıyor: «Atatürk ve Kurtuluş Savaşı» bir halk kitabıdır. Ulusal Kurtuluş Savaşı da, halkın değerini, gücünü çok iyi bilen bir önderin, Mustafa Kemal Atatürk'ün çevresinde halkın verdiği bir savaştır. Bu savaşı halka anlatmak demek, Atatürk'ün dayandığı halkın bu savaşa katkısını anlatmak demektir. Ben, tatlı, yalın, açık bir dille, işte bunu yapmak istedim. Bir kahvede, bir köy odasında - otursam, nasıl anlatırsam o savaşı öyle anlattım. Kurtuluş Savaşı ile ilgilenen genç kuşaklara dinletmek, bu savaşın halk dokusunu belirtmek için

196

-----

böyle masal gibi, destan gibi anlattım. Türk anlatı geleneğine uydum, araya şiirler, olaylar, tekerlemeler, destansı çizgiler kattım. İşin yazı yanı, anlatı yanı böyle.

Bu anlattıklarımı yapmak istediğim bir şey daha var ki, o da şu: Kurtuluş savaşları diyor, dünyanın bir kurtuluş savaşları çağı yaşadığından söz ediyoruz. Oysa, bağımsızlıkla ve devrimle biten ilk Ulusal Kurtuluş Savaşını, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, Türk halkı, Türk ulusu vermiş.

Ulusal Kurtuluş Savaşlarının babası Mustafa Kemal Atatürk'se bu savaşların ilk onurlu oğulları, kızları da bizim halkımızın bağrından, Anadolu'nun tükenmez insan kaynağından çıkmış. Böylece, Atatürk'ün savaşı, Türk halkının savaşı haline gelmiş. Bu anlattıklarım, Kurtuluş Savaşı'nın tarihinden çıkardığım bir yiğitleme, bir konaklamadır; halkın damarından çektiğim bağımsızlık kanıdır.

Bu anlattıklarımı ben, Kurtuluş Savaşı'nı, Atatürk'ü - can kulağıyla dinleyenlere, dinlerken o günleri yaşayanlara, o günleri özleyenlere anlattım» Bu yüzden, yalındır sözlerim, dilim masalsi, destansıdır.

Atatürk'ün savaşı ile halkın savaşı bir yerde birleşince Ulusal Kurtuluş Savaşı olup çıkmış ve bu savaşın onurundan Türk halkına ne güzel bir destan kalmış, sıra sıra, ben bu destanı anlattım, oturup dinleyene, okuyup anlayana. Demek ki, dinleyen ilgilensin, okuyan anlasın diye böyle yazdım, böyle anlattım.

Yazar gibi değilim bu kitapta, anlatıcı gibiyim. Dinleyenler hoşlana, okuyanlar başlatsın...»

197

Kitabın 28 bölüm başlığı şöyle: Kurtuluş Savaşı. — İzmir'in kavakları. — Pozanti İstasyonu. — Ya bağımsızlık, ya ölüm, — Erzurum günleri. — Sivas Telgrafhanesi. — Bozkır. — Ankara. — Halkçılık bildirisi. — Ulusal Kurtuluş Ordusu. — İnebolu kayıkçıları. — İnönü'de bir tepe. — Anadolu imecesi. — Sakarya Meydan Savaşı. — Gaziantep. — Demirciler çarşısı. — Dağlardaki direnme. — Çankaya. — Kocatepe. — İzmir yollarında, — İzmir. — Bursa. — İstanbul. — Bağımsızlık barışı. — Yaşasın. Cumhuriyet. — Atatürk ilkeleri.

Yapıtın dil ve biçemi gerçekten övülmeğe değer.

ATATÜRK VE KURTULUŞ SAVAŞI 1919- 1922, YAYINLANMAMIŞ FOTOĞRAFLARLA (1965)

Tarih Doktoru ve Öğretmeni Selâhattin Tansel'in yapıtı, Ankara'da Türkiye Vakıflar Bankası'nın Kültür Yayınlarından, Ajans-Türk Matbaasında bastırıldı (VI-120 s., ayrıca 104 resim 25 lira).

Yazarın önsözü ve yararlandığı yapıtların çizelgesinden sonra, girişte, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu ve ona karşı galip devletlerin tutumu belirtilmektedir. Türlü olaylar ve Anadolu'da yeni bir Türk devletinin kuruluşunu anlatan birinci bölümden sonra, ikinci bölümde çeşitli cephelerdeki savaşlar, Türk-Sovyet ilişkileri, bu arada imzalanan Türk-Afgan Dostluk Antlaşması incelenir.

Önsözünde, Kurtuluş Savaşı tarihimizin kolay yazılamayacağını, yazmak için de daha zamanın gelmediğini benimseyen yazar, yapıtının niteliğini şöylece açıklar:

«... Yazdığımız kitabın bir iddiası yoktur. Esasen o, içindeki resimlerin daha iyi anlaşılması için kaleme alınmış bulunmaktadır.

Matbaacı Mehmet Tahir Bey (Düşünür) tarafından İstiklâl Savaşı'nın başladığı ve daha sonraki tarihlerde çekilmiş olan bu resimler, 45 yıldan beri titizlikle saklanmış ve bunların büyük bir kısmı bugüne kadar hiçbir yerde yayımlanmamıştır. Tarihi değeri fazla olan bu resimlerin neye delâlet ettiklerini, gün ve

-----

tarih koymak suretiyle bir listede belirtmiş olan Mehmet Tahir Bey,, 1956'da ölünce resimler, oğlu İsmet Düşünür'e kaldı. Bundan 4,5 ay evvel ziyaretimde bulunan değerli talebem İsmet Düşünür, yüzden fazla olan bu resimlerin manâlandırılmasını benden rica etti. Kabul ettim ve onların yeter derecede anlaşılabilmesi için de bu kitabı yazdım.»

Kitabın son bölümü dörde ayrılmıştır: I. Güney cepheleri ve Fransızlarla olan ilişkiler, II. Doğu cephesi ve Ermenilerle Gürcüler, III. Türk-Sovyet, Türk-Afgan ilişkileri, IV. Batı cephesi, Yunanlılarla yapılan savaşlar, Mudanya Mütarekesi.

Özgün resimler, rahmetli Mehmet Tahir Düşünür'ün verdiği bilgilere ve tarihlere göre değerlendirilmiştir. 27 Mayıs 1920 tarihinde çekilen ilk resim, Güney'de, Pozantı'da Fransızlara ilk darbe vurulduktan sonra, Ankara'da yapılan törenlerden birini gösterir. Son resim de, Büyük zaferden sonra, Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı Ankara'ya getiren trenin gara girişini göstermektedir.

Yunan kaynaklarına da dayanılarak yazılan bu yapıt, özellikle Kurtuluş Savaşı'nı bütünüyle kapsamı, bir de başka hiçbir yerde yayımlanmamış resimleri bakımından yararlı ve değerlidir.

ATATÜRK VE MİLLÎ KÜLTÜR (1973)

Dr. Müjgân Cunbur'un (doğ. 1926) kitabı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'na çıkarılan (Cumhuriyetin 5.0. Yıldönümü Yayınları) dizisinin 12'ncisi olarak, Ankara'da Başbakanlık Basımevi'nde basıldı (70 s., 3 TL.).

Çeşitli yapıtlardan derlenen bilgilerden oluşan, ilkin bir makale biçiminde ele alınan konu, genişletilerek bir kitapçık olmuş. Bölüm başlıkları şöyle:

Atatürk ve milli kültür. — Atatürk'ün kültür tanımları. — Kültürün millet tanımındaki yeri. — Kültür birliği ve kültür değişimleri. — Milli karakter ve kültür bağlantısı. — Kültür

ideali. — Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisini açış ve Parti konuşmalarındaki kültür konuları. — Medeniyetle ilgili görüşleri. — Kültür kuruluşları hakkındaki görüşleri. — Atatürk'ün kültür alanı saydığı sanat dallarıyla ilgili görüşleri. — Atatürk'ün kültür yapısı ve kitap, — Atatürk'ün kültür anlayışı ve bu konudaki uygulamalar üzerinde görüşler. — Sonuç.

Kitap yazılırken yararlanılan yapıtların çizelgesi sonda gösterilmiştir. Sonuç bölümünün başı şöyledir «Atatürk'ün milli kültür anlayışı ve buna bağlı konulardaki belgeler, O'nun söylev ve demeçlerinden, tamim (1) ve telgraflarından, hatıra, yazı ve konuşmalarından çıkarılmaya, bir dereceye kadar konulara ayrılarak sıralanmaya çalışıldı. Pek kesin hükümlere (2) gidilme-

-----
(31) Genelge.

(32) Yargı.

201

-----

den bazıları üzerine kısa açıklamalar yapıldı, bazı düşünceleri arasında bağlantılar kurulma yoluna gidildi. Son bölümde de Atatürk'ün Cumhuriyet Türkiye'sinde kültür alanında yapmak istedikleriyle, yapılabilenleri ele alıp tartışan, bunlar üzerinde düşüncelerini belirten, ancak bir kısım bilim adamının bu konuda söylediklerine temas edildi...» (3)

(3) Değ'inildi.

202

ATATÜRK VE MİLLÎ TESANÜT (1954)

Ruşen Eşref Ünaydın (1892-1959) tarafından yazılan bu kitap, (Millî Tesanüt Birliği Yayını) dizisinin 7. kitabı olarak, İstanbul'da Anıl Matbaasında basıldı (88 s., ayrıca 1 Atatürk portresi, 100 krş.)

Atatürk'ün ulusal birlik inancını belirtmeğe çalışan bir yapıttır. Baştarafı şöyle :

«Atatürk'ün birçok bakımdan incelenerek türlü konularda belirtilebilecek enginlikteki Eserinin, en önde gelen vasfı : 'Dağınıklıklardan korundurup Birlik'e kavuşturmak; O Birlik'i bağımsızlığa ulaştırmak; O 'Bağımsızlık'ı yeni ve ileri bir topluluk üstünlüğüne erdirmektir. O'nun, 'Kurtarış' ve 'Kuruş' adıyla iki kısımda toplanacak savaş ve devrim çabasının hiç değışmemiş karakteri budur..

Ufak bir arayış ve olmuşları şöyle bir gözden geçiriş bizi doğruca bu gerçeğin karşısına koyacaktır.»

Böylece, kitabın Kurtarış ve Kuruş başlıklı iki bölümden oluşacağı anlaşılmaktadır. Ama, ilk bölümün başında (I.) rakamı bulunduğu halde, ikinci bölümün nerede başladığı belirtilmemiştir.

İlk bölümün başından :

“Atatürk'ün eseri bir İnan'dan ve bir Red''den doğmuştur. İnan'ı budur :

203

Türk Milleti ezilemez ve Türk Devleti yok edilemez.

Red'di şudur :

O'nun için, dışarıdan, içeriden, her kim tarafından gelirse gelsin, yabancı istilasına ve ona uyacak yerli tahakküme baş eğilemez. Onlara baş eğmek ölümdür. Millet ve O'nun

devleti ise şanla yaşamaladır ve yaşayacaktır.

İşte, O'nun Ana Düşüncesi budur..»

Kitap, bu biçim bir deyişle, sürüp gitmektedir.

Sonda, 4 sayfalık bir «Sonuç» bölümü var. Burada, söz arasında, deniliyor ki:

«Hasılı, O'nun misyonu ikiydi... Dünyaya Türk'ü ezemezsin, devletini yok edemezsin!' dedi; zaferi kazanıp düşmanları yok etmekle sözünün doğruluğunu ispat etti.

Milletine: 'Eski halinde yaşarsan ölüm tehlikesi var. Yenileş, asırlaş, (1) benliğine tutun, ilerle' dedi. Devrimi kurup yerleştirmekle görüşünün doğruluğunu ispat etti.

Bu misyonların her ikisinde de O, tam bir başarı elde etti...»-

Yazınsal bir değeri olan bu yapıt şöyle sona ermektedir:

«Bu Eseri iki kök kuvvete, iki sağlam temele dayadı : Millet hakimiyeti (2) ve Gençlik. Milletine ve gençliğine her hareketiyle ders verdi: İnanacaksın; yılmayacaksın; güveneceksin; çalışacaksın. Bilgi ışığıdır. Ona dayanacaksın. Bununla O, gö-

-
- (1) Çağdaşlaş.
  - (2) Ulus egemenliği

204

-----

rüş ve yaşayış kavramında milletin varlığına, vicdanına, şuuruna, (3) kültürüne sindi.

İşte Kemalizm budur. Bununla O, asrında, (4) milletin en büyük adamı; değil sade milletin, dünyanın sayılı en büyük adamlarından biri; yalnız milletin değil, bütün insanlığın öğüneceği en yüksek ve şanlı insan örneklerinden biri; eşsiz Önder Atatürk oldu. Atatürk ki, dünyaya çağ değiştirtecek kudrette büyükler yetiştirmiş Türk tarihinde, asırları kaplayacak yücelikte bir eseri kendi ömrünün on dokuz yılına sığdırmış, bir benzeri daha yok Önderdir.»

Tatlı tatlı, zevkle okunan bir yapıt, bu.

- (3) Bilmeme.
Yüzyılında.

205

ATATÜRK VE 10 KASIM (1968)

Osman Bolulu ile Asuman Bolulu'nun birlikte hazırladıkları kitap, Ankara'da Töyko Basımevi'nde basıldı (96 s. resimli, 3 TL.). Duruluk Yayınları'ndan biri olan kitabın bölüm başlıkları şöyledir :

1 -- Atatürk'ün hayatı, nutukları, direktifleri (1), 2 — Yabancılar Atatürk için ne dediler?, 3 — Atatürk'e şiirler, 4-- Atatürk için-yazılanlar, 5 — Atatürk'le ilgili fıkralar, 6 — Atatürk diyor ki.

Atatürk'ün, yaşamöyküsünü, rahmetli Mustafa Baydar yazmış, «Atatürk'ün fiziksel portresi» de ilk bölümdedir. 27 Ocak 1923 günü İzmir'de annesinin mezarı başında söylediği söylevle birinci bölüm sona ermektedir.

İkinci bölümde, sağlığında ve ölümünden sonra Atatürk için yabancıların söyledikleri yer almaktadır. Bunlar arasında, Bulgar «Slovo» (Söz) gazetesinden alınan şu söz de vardır: «Dün-ya, bu derece müstesna olan bir adamın ölümünden sonra, artık eskisi kadar enteresan değildir.»

Üçüncü bölümde B.S. Erdoğan, M.S. Arısoy, Aşık Veysel Şatıroğlu, Ü.Y. Oğuzcan, C. Külebi, P.H. Dağlarca, B. Necatigil, B.K. Çağlar, C.S. Erozan, H. Yağcıoğlu ve O. Bolulu'nun Atatürk'e şiirleri bulunmaktadır.

il) Yaşamı, söylevleri, yönergeleri.

206

Dördüncü bölüm Nadir Nadi, H. -A. Yücel, S. Batu, Y.N. Nayır, Y. K. Karaosmanoğlu, O. Akbal, H. Ilgaz'ın Atatürk için yazdıkları yazılara ayrılmıştır.

Beşinci bölümde Atatürk'le ilgili - imzasız - 14 fıkra vardır.

Son bölümde Atatürk'ün çeşitli düşüncelerine yer verilmiştir. Böylece, 10 Kasım'lardaki Atatürk toplantılarında okunacak şiir ve düzyazılar bu kitapta toplanmıştır.

207

ATATÜRK VE 30 AĞUSTOS ZAFERİ'NİN İLK KUTLANIŞI (1972)

Ankara Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Prof. Bedrettin Tuncer'in (1910-1980) hazırladığı bu kitap, Ankara'da Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan XX. seri, 4. sayı olarak, Kurum'un kendi basımında basıldı (92 s., 5 TL.).

Yazarın eşine armağan ettiği bu inceleme, ilkin, İstanbul'da «Cumhuriyet» gazetesinin 25-31 Ağustos, 1-2 Eylül 1971 tarihli sayılarında yayınlanmış, Büyük utkunun ellinci yıldönümü dolayısıyla yeniden gözden geçirilerek kitap biçiminde de yayımlanmıştır.

Kitabın son bölümü «Başkomandanlık Meydan Muharebesi'nin İkinci Yıldönümünde, (30 Ağustos 1924) Gazi Mustafa Kemal'in Dumlupınar Konuşması»ndan oluşmaktadır. Konuşma, kolaylıkla okunup anlaşılabilmesi için, Tuncel tarafından bugünün diliyle verilmeye çalışılmıştır. Konuşmanın metninde en ufak bir anlam değişikliği yapılmamasına, kullanılan sözcükler bakımından herhangi, bir çıkarma ya da eklemeye gidilmemesine önemle dikkat edilmiş, Mustafa Kemal'in kullandığı dile saygı gösterilmiştir.

30 Ağustos utkusıyla ilgili olarak Atatürk'ün Falih Rıfkı Atay ile görüşmesi, 21 Eylül 1922 tarihli «Akşam» gazetesinden alınmıştır»

Kurtuluş Savaşı'nın kısa süredizini (30.X.1918-18.IX.1922) en sona konulmuştur. Özellikle Atatürk'ün 30 Ağustos 1924 tarihli tarihsel söylevini veren kitabın bir belge değeri vardır, denilebilir.

208

ATATÜRK VE RESİM-HEYKEL (1973)

Gültekin Elibal'ın yapıt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarınının 121., (Atatürk dizisi)nin 19. kitabı olarak, İstanbul'da Kırıl Matbaası'nda bastırıldı (400 s., resimli, ayrıca 141 planş, 100 TL.). Kapak düzeni: Said Maden.

Yazar, önsözünün başında diyor ki:

«Her bakımdan çeşitli engeller içinde büyük kişiliğini öne getirmiş Atatürk'ün resimle ilgilenmesi, içinde bulunuşu; yanı sıra heykel üzerinde açıklamaları ve özetle sanat ile sanatçıyı toplumdaki gerçek yerinde saptaması, bu saptamanın ardından da sanatsız olunamayacağını kesinlikle duyurması, Atatürk gerçeğinde yerince belirlenmiş ve toplanmış sayılmaz,

Durum böyle görülünce, olayları iki kez başından almak gerekecektir.

Önce Atatürk'te resim ve heykel olgusu değerlendirilebilmek için bir başlangıca gidilecek; ardından da resim ve heykeldeki yansımalarının başlangıçtan günümüze uzantısı semalanacaktır.

Bu araştırma, yıllardan beri birikenleri toplama içtenliğinin de daha ayırık bir Atatürk öyküsünü vererek, gelecekteki bir o denli güçlü çalışmalara başlangıç olanağı sağlaması dileğiyle ele alındı...»

209

Yapıtın ana ve ara bölüm başlıkları şöyledir :

I. — Atatürk yaşantısında resim ve heykel : 1) Kurtuluş Savaşı öncesi olaylarında, 2) Kurtuluş Savaşı sonrasında, 3) Yazılı yapıtları, söylev, demeç ve halkla konuşmalarında;

II. — Atatürk döneminde resim ve heykel: 1) Genel olarak, ve sergilemeler, 2) Resim ve heykel uygulamaları, a) Yerli ressamlar, b) Yabancı ressamlar, c) Yabancı heykeltıraşlar, ç) Yerli heykeltıraşlar, d) Sonuç;

XXXIII.— Resim ve heykelde Atatürk: 1) 1938 sonrası çalışmalar, 2) Anıtlar ve özellikleri, 3) Buyruk ve dileklerine göre diğer anıtlar ve heykellerde uygulamalar, 4) Anıtkabir, 5) Sonuç;

XXXIV.— Atatürk kaynaklanması: 1) Yerli ve yabancı kaynaklanma, 2) Çeşitli uğraşlarda kaynaklaşma, 3) Genelleme, Tarih sıralaması, İl, ilçe anıt-heykelleri. Kaynakça, Dizin.

(Kaynaklanma) ve (Atatürk kaynaklanması) terimlerini yazar şöyle tanımlar: «Kaynaklanma ise, düşünce düzenine ilk basamağı veren çeşitlemelerin tümü olmak durumundan başka bir sözcük değildir. Atatürk kaynaklanması, genel bir ayırım içinde dışımızdaki ve bizim kaynaklarımızın birikimi olarak çeşitli merkezleşmeler gösteriyor...» (s.-335). Yani, kaynaklanma, burada, dokümantasyon (belgecilik, belgelenme) karşılığı olarak kullanılmış oluyor ki, bizce pek yerinde değildir; bunun yerine bibliyografya ya da dokümantografya karşılığı olarak (kaynakça, Atatürk kaynakçası) denilseydi, daha uygun olurdu, sanırız.

(Tarih sıralamasında 1839'dan günümüze kadar Türkiye'de resim ve heykelle ilgili olayları gösteren bir süredizini verilmiş-

210

-----

tir. (s. 357-382). İl ve ilçe sıralamasında, Atatürk heykel ve anıtları, heykeltıraş adları ve tarihleriyle birlikte gösterilmektedir. 12 sayfa tutan kaynakça bölümü de önemlidir. Dış ve arka kapaklarda, Atatürk portre ve heykellerinin renkli resimleri vardır.. Kitabın metni resimli olduğu gibi, ayrıca sunulan renkli planşlar da ilginçtir.

Kısaca, Atatürk'ün resim ve heykelle ilgisini ve ilişkisini araştıran bu değerli yapıt, kendi türünde ilk ve pek önemli bir kaynaktır.

211

ATATÜRK VE TOPRAK, ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE ÜZERİNE DENEMELER (1972)

Halkevleri Genel Merkezince hazırlanan bu yapıt, Halkevleri Atatürk Enstitüsü yardımcı

yayınlarının ilk elkitabı olarak, Ankara'da Türk Tarih Kurumu Basımevi'nde bastırıldı (112 s., 10 TL.).

Halkevleri Atatürk Enstitüsü Genel Yazmanı Anıl Çeçen, sunuş yazısında şunları belirtiyor: «Toprak reformu yasalarının hazırlandığı şu günlerde, Halkevleri Atatürk Enstitüsü olarak araştırmalara dayanan yoğun bir çalışma içerisinde bulunmakla birlikte, konunun önemini ve zamanla olan ilişkisini gözönünde tutarak, genel nitelikte de olsa, çözüme yardımcı olmayı görev bilerek yayım denemesine girişmeyi uygun bulduk. Bu nedenle Enstitü üyelerimizin ve Halkevleri Genel Başkanı'nın Atatürkçü görüş açısından toprak sorunumuzu inceleyen denemeleri, bu küçük elkitabında toplanmış ve bir yardımcı yayım olarak elkitapları arasında kamuya sunulmuştur...»

İçindeki denemeler şunlardır: Atatürk diyor ki — Türkiye Cumhuriyeti Anayasası diyor ki. — Toprak sorunumuzun *geçmişine* toplu bir bakış (Mehmet Salihoğlu). — Atatürkçü görüşle toprak sorunu (Kadri Kaplan).— Atatürk ve toprak (Ceyhun Atuf Kansu). — Toprak reformu niçin ve nasıl? (M. Salihoğlu) .

212

ATATÜRK VE TÜRK ÇOCUKLARI (1961)

Lütfi Oğuzcan'ın derlediği bu kitap, Mersin'de Kuvay-i Milliye Dergisi Yayınları arasında, (Atatürk'ten Hatıralar Serisi)nin 4. kitabı olarak, Akdeniz Matbaasında bastırıldı (48 s., 2 TL.). Kapak, bir Atatürk portresiyle süslüdür.

Derleyici, önsözünde, Atatürk'ün çocukluk arkadaşı Y. Müh. Asaf İlbay'ın bir anısını aktarır. Öteki yazı ve şiirlerin başlıklarıyla yazarları şunlardır:

Çocukları niçin çok severiz? (N.A.B.). — İşte benim neslim bunlar (Fethiye Köngül). — Kırmızı lâleler (Nesibe). — Bu bir mucize mi idi? (Şaziye Angın). — Gazi'yi sevmez misiniz? (Hatice-Çaputçu). — Gazi bana kalk dedi, silâhını tak dedi (İsmet Karabey). — Yarının kahramanı (Mübahat Önhan). — Var ol Türk çocuğu (Yaman Tarı). — Atatürk ve küçük Necla (Necla Falay). — Çocuk hükümdardan bile üstündür (Sabri İlgaz). — Hepimizin babası Atatürk (Diran Antreasyan) — Okul kaçaklarına verilen ders (Cevat Abbas Gürer). — Türk ulusunu kim kurtardı? (imzasız). — Ben eğilmem (Asaf İlbay). — O hepimiz gibi bir çocuktuk (Münir Hayri Egelı). — Atatürk'ün çocukluğuna dair kendi anlattıkları (M.H. Egelı). — İki devrim arasındaki benzerlik (M. Cemal Altanay). — Atatürk'ten bir şiir: Oğuz Oğulları. — Atatürk'ün manevi çocukları (Kandemir). - Dünyada en gerçek uyarıcı bilimdir (imzasız). — Leylâ ile Mecnun (N.AB.). — Atatürk ve küçük Ülkü (Cevat A. Gürer). — Atatürk'ün sevdiği çocuk Ülkü ve annesi anlatıyor. — Küçük

213

Mustafa nasıl «Kemal» oldu? (İmzasız). — Atatürk'ten bir başka şiir :Tuna. — Önderi dinlerken (Fazıl Ahmet Aykaç'ın şiiri).

Bütün bu anıların çoğu, Ahmed Hidayet Reel'in Atatürk'e Ait Hatıralar (1949) adlı derleme kitabı'ndan alınmıştır, ama bu nokta kitapta belirtilmemektedir.

Kitabın her sayfasının altında, Atatürk'ten özdeyişler verilmiştir.

Lütfi Oğuzcan'ın aynı dizide çıkan öteki kitapları da şunlardır: Atatürk ve Mehmetçik (1961, Adana); Atatürk ve Türk Köylüsü (1961, Mersin); Atatürk ve Türk Kadını (1961, Mersin); Atatürk ve Türk Gençliği (1966, Mersin).

Yazarın başka yapıtları da var : Bizim Hikâyeler (1950, Adana); Bu Millet Ölmez, Milli Mücadele Hikâyeleri (1966, Mersin); Milli Mücadelede Güney Bölgesinde Bayrak ve Bayrak

Özlemi (1966, Mersin) v.b.

214

ATATÜRK VE TÜRK DEVRİMİ KRONOLOJİSİ, 1918-1938 (1973)

Dr, Utkan Kocatürk'ün hazırladığı bu yapıt, Cumhuriyet'in 50. Yılı dolayısıyla, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları arasında, Ankara Üniversitesi Basımevi'nde bastırıldı (XVII – 438 s., ayrıca 1 Atatürk portresi, 60 TL.).

Enstitü Müdürü Prof. Dr. Âfetinan, «Önsöz»ünde yapıt için şu yargılara varıyor: «... Kronoloji, son elli yıl içindeki belirli bir devremizin olaylarını sıralamaktadır. Görüleceği üzere bu eserde mümkün olduğu kadar bütün olaylar ve meseleler, çeşitli kaynaklar belirtilerek, toplanmış bulunuyor. 1918 -1938 yılları arasındaki yirmi yılın tarihî, çeşitli yurt meselelerimizle beraber iki dünya savaşı esnasında Türkiye'mizin her bakımdan ilgi çeken olaylarını kapsamaktadır.

Bu kitap sadece tarih üzerinde çalışmalarımız için değil, aynı zamanda ekonomik konularımız, kültür hareketlerimiz bakımından da olayları tarih sırasına göre izlemeye yardımcı olacaktır. Böylece tarihleri ezberleme külfetinden kurtaran bu eser, her zaman istifade edilecek bir elkitabı olma özelliğini de taşımaktadır...»

Dr. Kocatürk, «Giriş» bölümünde kitabı için şu bilgileri vermektedir, «Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi adı altında tertiplenen bu eserde Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Yeni Türkiye'nin kuruluşu konu alınmıştır, Kitapta, 30 Ekim 1918- Mondros Mütarekesi'nden 10 Kasım 1938 Atatürk'ün ölümüne kadar uzanan zaman aralığını bir kronoloji zinciri içinde sunmaktadır. Şüp-

215

----

hesiz ki, Milli Mücadele, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışından itibaren, onun faaliyet ve direktifleriyle teşkilâtlanmış dağınık ve bölgesel mukavemetler bir merkez altında toplanmıştır. Bununla beraber, bu devreyi daha iyi canlandırabilmek ve geleceğe ışık tutabilmek amacıyla Kronolojinin başlangıç tarihi olarak Mondros Mütarekesi'ni kabul etmiş bulunuyoruz.

Kitap hazırlanırken, Atatürk, Milli Mücadele, İstiklâl Savaşı, Yeni Türkiye'nin kuruluşu ve devrimlerle ilgili kaynaklar tetkik edilmiş, geniş bir literatürden faydalanılmıştır. Türk Kurtuluş Savaşı hakkında yabancı belgelerden de yararlanılmış, bununla beraber teferruat içinde milli olayların ve milli ruhun kaybolmamasına bilhassa dikkat edilmiştir. Milli Mücadele devrini kapsayan resmi yayınların yanısıra, mahalli yayınlar ve hatıra eserleri de incelenerek, bilinmeyen birçok olaylar ve tarihleri gün ışığına çıkarılmış, böylece Atatürk'ün ölümüne kadar uzanan 20 yılın panoraması bütün yönleriyle çizilmiş bulunmaktadır.

Atatürk'ün hayatı ve hareketleri, başından itibaren Millî Mücadele'ye yön vermiş, Cumhuriyet'in ve Yeni Türkiye'nin kuruluş ve gelişimini etkilemiş olduğundan, kendisinin 1918-1938 yıllarını kapsayan faaliyetlerine Kronoloji'de geniş yer verilmiştir.

Kitapta geçen olay ve tarihlerin kaynakları — isim ve sayfa numaraları belirtilmek suretiyle — her madde sonunda gösterilmiş, yerden tasarruf amacıyla kaynak eserlerin isimlerinde harflerle sembolize edilen kısaltmalar yapılmıştır. Bu kısaltmaların hangi eserlere ait olduğu - bir liste halinde — gösteril-

216

-----

mekle beraber, kitabımızın sonunda faydalanılan kaynakları kapsayan bibliyografya ayrıca verilmiştir...»

Atatürk'ün 9 Mayıs 1935'te söylediği şu sözler, süredizinin başına alınmıştır: «Uçurum kenarında yıkık bir ülke... türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar...» yıllarca süren savaş.. ondan sonra, içeride ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arsız, devrimler... İşte Türk genel devriminin bir kısa ifadesi...»

Bundan önce, Gotthard Jaeschke Türk İnkılabı Tarihi Kronolojisi, 1918-1930 adlı iki ciltlik yapıtını hazırlamış, bu yapıtı Niyazi Recep Aksu dilimize çevirmiş, İstanbul Üniversitesi Türk İnkılabı Tarihi Enstitüsü 1939 - 41 yıllarında yayımlamıştı. Bana sonra, Sami N. Özerdim de küçük bir Atatürk Devrimi Kronolojisi hazırlamış, bu yapıtı da İstanbul'da Yarlık Yayınevi'nce iki kez bastırılmıştı (1963, 1966). Ancak, Dr. Kocatürk'ün süredizini, daha tam olması bakımından, bunlardan üstündür.

217

ATATÜRK VE TÜRK KADIN HAKLARININ KAZANILMASI. TARİH BOYUNCA TÜRK KADINININ HAK VE GÖREVLERİ (1968)

Prof. Dr. A. Âfetinan (doğ, 1908) tarafından yazılan yapıt, Milli Eğitim Bakanlığınca çıkarılan (Atatürk serisi)nin 10. kitabı olarak, İstanbul'da Milli Eğitim Basımevi'nde ikinci kez 5.000 sayı bastırıldı (V-185 s., ayrıca 2 levha, 10 lira).

Kitabın ilk basımı, Atatürk'ün ölümünün 25. yıldönümü dolayısıyla, 1984 yılının ilk aylarında yapılmıştı. Tarihsel dönemlerde ve Cumhuriyet tarihimizde kadının hak ve görevlerini inceler. 5 Aralık 1934-5 Aralık 1965, Türkiye Cumhuriyeti'nde kadın haklarının yasalaşmasının 30. yıldönümünü anmak için çıkarıldı.

İki önsözle bir girişten sonra, konu, üç bölümde gözden geçirilmektedir :

I — İslamiyeti kabulden önce Türk kadını : 1 — Türkiye sınırları içinde eski çağlarda kadın hukuku, 2 — Türkiye sınırları dışında kalan ülkelerde kadın, 3 — Asya'da ve Avrupa'ya akın eden Türklerde kadın.

II — İslami devirde Türk kadını: 1- İslam hukukunda kadın, 2 — Orta Asya ve Ön Asya'da kurulan müslüman Türk devletlerinde kadın, 3 — Türk-Selçuklular devrinde kadın, 4 — Osmanlı İmparatorluğu devrinde Türk kadını, 5 — XIX. Yüzyılda Osmanlı - Türk kadını.

218

III — Türkiye Cumhuriyeti devrinde Türk kadını: 1 — Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadını, 2 — Cumhuriyet devrinde Türk kadın hakları: a — Kadınların öğretim durumlarıyla ilgili bilgiler ve meslek sahibi olanlar, b — Kanunların kadınlara tanıdığı haklar.

219

ATATÜRK YAŞADI MI? (1975)

Atatürkçü yazar Oktay Akbal'ın (doğ. 1923) fıkraları, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nin (Faydalı kitaplar) dizisinde basıldı (160 s., 10 TL.).

Kitap, şu başlıkları taşıyan dört bölüme ayrılmış: Tarih Bir Kez Yaşanır. Geride Değil, ilerde O. Ulus Olmak, Özgür Olmaktır. Devrimler İçin Oylama Yapılamaz.

Birinci bölümdeki fıkralardan birkaçının konuları: Atatürk bir düş müydü? Amerikalılar ve Bağımsızlık Savaşımız. «Kemalilerin hezimetini». Sivas Kongresi tutanakları. Abdülhamit konusu. Sıra zaferlerine mi geldi? Atatürk'ün babası. Irkçı, Turancı Atatürk. ..

İkinci bölümde yer alan birkaç fıkranın başlıkları: Bir 10 Kasım. Daha. O'nu Duymak, 19 Mayıs'ın Anlamı. 23 Nisan Günleri. Bir Başlangıçtı 30 Ağustos. Yarın 29 Ekim. Ben Onuncu Yıldayım. Cumhuriyet Yolunda. Onuncudan Ellinciye. 27 Mayıs Bir Dönüm Noktasıdır...

İkinci bölümden birkaç fıkra: Atatürkçü Olmak, Atatürk'ün Sesi. Atatürkçü müsünüz? Atatürkçülük Görevi...

Son bölüme konulan fıkralardan birkaçı da şunlardır: Devrimci Çizgiye. Fatih Gelecekmış. Bursa Söylevi. Herşeyi O mu Yapacaktı? Bunun Adı Devrim'dir. Atatürkçü Eylem ve Düşünce. Atatürk'ü Yargılamak. Atatürk İlkeleri. Nedir? «Hakiki» Atatürkçülük. Atatürk Devrimi Ne Oldu? Nerde Atatürk? Bir Devrim Yarıda Kalırsa. Orta Yolculuk. Tek Işık...

Bu kitap üzerine, şu söylenebilir: «Atatürk'ün anısını ve devrimlerini yıkmak için gösterilen çabalar sonucu gelişen tehlikeli ortamı anlatıyor».

220

ATATÜRK YOLUNDA KIRK YIL VARLIKTAN SEÇMELER, 1933-1973 (1973)

Adnan Binyazar (doğ. 1934) tarafından hazırlanan kitap, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nin (Faydalı kitaplar) dizisinin 134. kitabı olarak, Dilek Matbaası'nda bastırıldı (288 s., 10 lira). Dış ve iç kapak başlığı Cumhuriyetimizin Ellinci Yılında... diye başlar.

Dış kapakta kitap şöyle tanıtılıyor: «Varlık, Yaşar Nabi'nin yönetiminde, 15 Temmuz 1933'te çıkmıştı. Temmuz 1973 sayısı ile, gene Yaşar Nabi'nin yönetiminde, 40. yılını tamamlamış oluyor... Birkaç kuşak geldi, geçti sayfalarından. Sanat yönünden her zaman: çağını yansıtmayı ilke edindi. Değişmez bir ilkesi de Atatürkçülüktü. Çıktığı günden bugüne şaşmadan izledi Atatürk yolunu. 40 yıllık Varlık ciltleri bunun tanığıdır. Düşündük ki, bu ciltlerin sayfalarında kalmış, Atatürk yolunu aydınlatan nice yazılar ve şiirler bugün de ve özellikle bugün, gene yararlı olmak niteliğinden bir şey yitirmemiştir. İşte Adnan Binyazar'ın seçip hazırladığı bu kitap, size o gerçekten önemli yazılardan bir demeti sunuyor.»

Tarih sırasıyla düzenlenen kitapta yer alan yazı ve şiirlerle yazarları şöyledir: Türk kültürünün karakterleri (İhsan Sungu), — 11.X.1938 günü Meclis'teki konuşmasından (ismet İnönü). — Onsuz (Ziya Osman Saba'nın şiiri). — Atatürk'ümüz (Peyami Sefa). — Atatürk (Varlık). — Atatürk (Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiiri). — On Kasım (C.S.Tarancı'nın şiiri). — Erzurum Kongresi (Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiiri). — Resim (Behçet Necatigil'in şiiri). — Atatürk (İlhan Demirarslan'ın şiiri). —

221

Mustafa Kemal Türküsü (M. Sunullah Arısoy'un şiiri). — Uyanık Uyku (Tarık Dursun K'nın şiiri). — Bir Resimde Atatürk (Sabahattin Kudret Aksal'ın şiiri). — Nutuk (Turgut Uyar'ın şiiri). — Atatürk'ün Gerçek Siması'ndan (Yakup Kadri Karaosmanoğlu). — Atatürk'ü Duymak (Behçet Necatigil'in şiiri). — Halk Önderi Atatürk (Ceyhun Atuf Kansu). — Kemal Paşa'nın Dileği (Tahsin Yücel). — Cumhuriyet ve Atatürk (Faliş Rıfki Atay). — «Nutuk» (Talip Apaydın'ın şiiri). — Mustafa Kemal'i Düşünüyorum (Ümit Yaşar Oğuzcan'ın şiiri). — Mustafa Kemal (F. R. Atay), — Havza Yollarında Mustafa Kemal - (Ceyhun Atuf Kansu'nun şiiri). — Türklük, Atatürk (Behçet Necatigil'in şiiri). — Atatürk'e (Talip Apaydın'ın şiiri). — Uyumayan Atatürk'ten (Hasan - Ali Yücel). — Büyük Nutku Kızıma Armağan Ettim (Hasan Şimşek'in şiiri). — Bir Rüzgâr Söyledi (Engin Ünsal'ın şiiri). — Atatürk ve Devrimler (Muzaffer Hacıhasanoğlu). — Gazi Mustafa Kemal + Atatürk (Sami N. Özerdim). — İkinci Cumhuriyet (Cahit Külebi'nin şiiri). — Atatürkçülük (Melih Erçin). — Mustafa Kemal Demek (Halil Uysal'ın şiiri). — Halkçılık ilkesi (Engin Tonguç). — Atatürk'ü Sevmek (Orhan Hançerlioğlu). — Biricik Türküsün, (Rıza Apak'ın şiiri). — Zamanı Yenen Adam (M. Güner Demiray'ın şiiri). — Atatürk'ün Gücü'nden (Memduh Balaban). — Atatürkçülük (Tahsin Yücel). — Atatürk'ün Beklediği Rönesans (Selâhattin Batu). — Atatürk'ten Son Mektup (Halim Yağcıoğlu'nun şiiri). — Atatürkçülük, ve Demokrasi Görüşü (Memduh Balaban). — Atatürk'ün Kişiliği (E. Faik Üstün). — Al Türkü F. H. Dağlarca'nın şiiri). — Atatürk'le Gelen (Yaşar Nabi Nayır). — İstiklâl ve Hürriyet (Prof. Dr. Enver .Ziya Karal). — Hüzünlü

Düşünceler (Y. K. Karaosmanoğlu). — Öncesi ve Sonrası (F. R. Atay). — Varlık ve Yokluk (Prof. Dr. Yavuz Abadan). —Sosyal Düzenleme (Prof. Dr.

222

Bahri Savcı). — Devrimler Değil, Devrim (Prof. Dr. Nihat Erim).

— Atatürkçülüğün Özüne Doğru (İlhan Selçuk). — Köylüden Atatürk'e Mektup (Talip Apaydın). — Atatürkçülük (Mahmut Alptekin). — Kemalizm (Orhan Hançerlioğlu). — Atatürkçülük (Etem Ütük). — Atatürk'le Giden (Yaşar Nabi Nayır). — Türk İnkılabının Üniversal Değeri (Prof. Dr. Suat Sinanoğlu). — Atatürkçülük Deyince (Mustafa Baydar). — Atatürk'ün Devletçiliği (İhsan Akay). — Çetin Savaşçılar (Tekin Sönmez'in şiiri). — Atatürk'e Selâm (Selâhattin Batu). — Atatürk'ten Mektup (Oğuz Kâzım Atok'un şiiri). — Atatürk'ü anlamak (Mustafa E. Elöve).

— Atatürk'ü Anlamak (Kemal Kandaş). — Kimseye Cevap Değil (Attilâ İlhan). —

Çağdaşlaşma ve Atatürkçülük (Berke Vardar).

— Mustafa Kemal'e Demir Kazık Yıldızı (F. H. Dağlarca'nın şiiri). — Atatürkçülüğü Halka Mal Etmek (Şinasi Özdenoğlu). — Atatürksüz (Naci Girginsoy). — Bağımsızlık Şafağı Mustafa Kemal (Mehmet Âdem Solak'ın şiiri). — 10 Kasım Davulu (F. H..Dağlarca'nın şiiri). — İşte O Atatürk (Tahsin Saraç'ın şiiri).

— Kasım Mektubu, 1969 (Yılmaz Vurkaç'ın şiiri). — Neden Karşıdıklar Atatürk'e (Y. N. Nayır). — Atatürkçülüğün Eleştirisi (Emin Özdemir). — Mustafa Kemal'i Dinar'lı Kamber Anlattı (Abdülkadir Bulut'un şiiri). — Atatürksüz (Kemal Kandaş). — Atatürk Devrimlerinin Amacı (Ayhan Sarısmailoğlu). — Ulusal Eğitim ve Atatürk (Adnan Binyazar). — Makinist (Recep Bulut'un şiiri). — Gerçek Atatürkçülük (Talip Apaydın). — Toplumsal Kopukluk (A. Binyazar).

Her yazı ve şiirin altında, derginin hangi tarihli, kaçınıcı sayısından alındığı belirtilmiştir. Sonda yazarlar ve ozanlar dizinler vardır.

223

İlk yazının tarihi 1935, son yazıninki 1972'dir. Böylece bu yazı ve şiirler, 40 yılı değil, tam 37 yılı kapsar. 1960'a kadar olan dönem 80 sayfa, 1963 sonuna kadar olan dönem 130 sayfa kaplamaktadır. Kitabın son yarısı, son on yılda yazılan şiir ve yazılara ayrılmıştır. Kitabı hazırlayan, önsözünde inceleme sonucunu şu biçimde açıklar:

«1950'lere değin, Atatürkçülük ve Cumhuriyetle ilgili yazılar daha çok, duygusal - düşünce diyebileceğimiz bir öz taşımaktadır. Bu döneme, özetle, duygu dönemi denebilir.

Demokrat Parti deneyinden sonra salt düşünselliğe dönüşüyor, bu yazılar.

1960 Devrimi, Türkiye'ye, değerlendirmede eleştirme yöntemi'ni getirmiştir. 27 Mayıs'tan sonra Atatürkçüler, kavramlar üzerinde daha yoğun bir biçimde durma gereksinmesini duymuşlardır. Kavramsal düşünme yöntemi'ni bir aydın sorumluluğu sayan Atatürkçüler, siyasal ve toplumsal yapıyı belirleyen kavramlar üzerinde özellikle bir tartışma ortamı yaratmışlardır. Bu dönemde, değer yargıları da eleştirel bir değerlendirmeden geçirilmiştir.

12 Mart sonrası ise, kimin kim, neyin ne olduğunun kesinlikle bilindiği bir dönemdir. Denebilir ki, toplumu, özellikle de Atatürkçüleri yanıltan tüm kavramlar ve değerler açığa çıkmıştır, bu dönemde...»

Bir derlenme niteliğinde olan bu kitabın, belge değeri kadar, sanat değeri de büyüktür, sanırız.

224

ATATÜRK YÜRÜR, DURURKEN (1971)

Mazhar Leventoğlu'nun kitabı, Ankara'da (Ajans-Türk Tarih Yayınları serisi)nin 3'üncüsü olarak basıldı (114 s., 5 lira). Kitabın başlığı, dış kapakta «Son Yıllarında...» diye başlamaktadır. İki kitaptan oluşan bu yapıtın son cildi Atatürk otururken ve yatarken başlığını taşır.

(Hep koşmuştu, yürürken) başlığı altında; Hatay, Trabzon yolculuğu, çeşitli Ankara olayları, Dersim harekâtı, Atatürk-İnönü ayrılışının çeşitli öyküleri, yorumları ele alınmış.

(Dururken) başlığı, altında da son askerî manevralar, son yurt gezisi, son Yalova, son Bursa, hastalığının başlaması, doktorlarının tutumu, bu konudaki çelişkiler, Dr. Fisenje ve bütün bunların perde arkası olayları işlenmiş.

Yapıtı sunarken, Ajans-Türk, şöyle demektedir : «Ajans-Türk'ün ana ilkesi Atatürkçülüktür. Ajans-Türk, Atatürkçülük ilkesini, yalnız fikir alanında değil, eylemde de yürüten bir kurumdur; Ajans-Türk'ün eylemli Atatürkçülüğünün yazın alanındaki bir uygulaması da, «Ajans-Türk» dergisinin ilk sayısında açtığı (Atatürk'çünün kürsüsü) nü kesintisiz sürmesi olmuştur. Ajans-Türk, O'nun kürsüsünde çok değerli yazılar yayımlamıştır...»

Şevket Evliyagil, önsözünde, diyor ki: «O'nu, ilk kez, dikkatleri çekecek bir güçle, az rastlanır bir durulukla dile getiren (Son Yıllarında Atatürk) tam dört eserden oluşmaktadır... Dört eseri kapsayan (Son Yıllarında Atatürk), hiç ortaya konulma-

225

-----

miş, pek az ele alınmış, en azından kamuoyuna mal olmamış olayları — o inanılmaz olayları — onların akıl almaz Kahramanını, soylu bir deyişle çok titiz bir araştırmancının sonucu olarak sunmaktadır...»

Kitap, sık sık verilen başlıklar ve ara başlıklarla, can sıkımayacak biçimde, merakla okunmaktadır.

226

ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE ÜZERİNE DENEMELER (1971)

Ortaklaşa bir yapıt olan bu kitap, Ankara'da (Halkevleri ve Kemalist Devrimciler Birliği Ortak Yayınları'nın ilki olarak Türk Tarih Kurumu Basımevi'nde basıldı (48 s., 250 krş.). Halkevleri Genel Başkanı Senatör Kadri Kaplan önsözünde diyor ki:

«Kemalist devrim üzerine denemeler adlı yayınımız, özellikle Ulusal Bağımsızlık Savaşı'mızı izleyen dönemdeki köklü değişiklikleri (Çağdaşlaşma çabasını) bir devrim bütünlüğü içinde incelemek, sistematüğini ve teorik temellerini saptamak amacına yönelmişti. Bu seri yayın devam edecektir.

Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler adlı olup, diğer bir seri şeklinde yürüteceğimiz bu yayının amacı; Atatürkçü düşünceyi daha geniş taban üzerine, Büyük Önder'in getirdiği tüm değerler açısından belirlemektir. 19 Mayıs 1919 tarihinden başlayıp şimdiye dek süren ve sürecek olan ve yeni bir çağ görüşünü temsil ederek, evrensellik niteliğini taşıyan ve insanlık düşünce düzeyine yeni birtakım değerler getiren Atatürkçü Düşünceyi, bir bilimsellik iddiasında olmadan, derli toplu sunabilmek olanağını bulabilirsek kendimizi mutlu sayacağız.

Bununla birlikte, Atatürkçü düşüncenin, Atatürkçülükle eşanlamda sayılabileceğini de gözönünde tutarak ve bunu bir anlamda da Atatürk Devrimi (Türk Devrimi) şeklinde

anlayarak, bu yayında da, bazan Mustafa Kemal Atatürk hareketinin tanımına, ulusal kurtuluş ve devrim dönemleri olarak genel yapısına ve bunların sistematığıne girilmiştir. Böylece Atatürk düşün-

227

-----

cesi genel planda sunulduğu gibi, bazan da milli planda bir devrimin incelenmesi şeklinde ele alınmıştır.

Bu yayınlarla, temel kavramlardan kopmadan, ne kadar geniş bir araştırma ve tartışmaya girilirse, o kadar hızlı bir başarıyla, Atatürk düşüncesinin hem evrensellik niteliğinin, hem de ulusal plandaki önemli yerinin, bütün topluma, özellikle halk katına sindirileceğine inanıyoruz».,

Kitapta 6 deneme var: 1- Atatürkçülük (Suphi Karaman), 2. — Atatürkçülüğün fikir temeli ve niteliği (Kadri Kaplan), 3. — Dinamik Atatürkçülük (Ceyhun Atuf Kansu), 4. — Atatürk'ün izinden (Mehmet Salihoğlu), 5. — Çağdaş Uygarlık (Ceyhun Atuf Kansu). 6. — Yücelen düşünce ve kurtuluş yolu: «Atatürkçülük» (Kadri Kaplan).

228

ATATÜRKÇÜ OLMAK (1966)

Ceyhun Atuf Kansu (1019-1978) tarafından yazılan yapıt, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nin (Faydalı Kitaplar) dizisinin 63 sayılı yayını olarak, Ekin Basımevi'nde basıldı (176 s., 5 TL.).

Atatürkçü, devrimci, halkçı olan yazar, bu kitabında, Atatürkçülüğü, layiklik ve halkçılık açılarından ele alarak büyük yol göstericinin ilkelerini açıklar, inandırıcı kanıtlarla yorumlar. Kitap, 1963-65 yıllarında «Vatan» gazetesinde yayınlanmış yazılardan, bir bütün gözetilerek yapılmış bir derleme. Dokuz bölüme ayrılmış: 1. Mustafa Kemal, 2. Kurtuluş Savaşı, 3. Layik Bir Cumhuriyet, 4. «Ben bir-Türküm!», 5. Halk, 6. Alfabe, 7. Ankara, 8. Cumhuriyetin sorunları, 9. Atatürkçü Olmak.

Kitabın ikinci basımı, 1971 Ekiminde yapıldı (256 s., 10 TL.).

229

ATATÜRKÇÜLÜĞÜN İLKELERİ (1964)

İhsan Akay'ın denemesi, İstanbul'da (Varlık Büyük Cep Kitapları) arasında yayımlandı (112-s., 2 TL.)

Kitabın ikinci baskısı, Varlık Yayınları (1561) Faydalı Kitaplar dizisinden (100) yapıldı, Eylül 1970.

Giriş bölümünde yazar, incelemesini, Atatürkçülüğün kapsadığı başlıca sorunlara aynı araştırıcının belirli bir açıdan bakması amacıyla hazırladığını söylüyor. «Düşünce alanının her yanıyla ilgili bulunan Atatürkçülüğün çevresinde dolaşıp bazı yönlerine ışık tutmaya çalıştığımı belirtmek isterim.» Daha çok kültür sorunlarına ilgi duyduğundan, kültürde Atatürkçülük bölümünü daha geniş tutmuş. Atatürk'ün sözlerini aktarırken, deyişini bugünün Türkçesine yaklaştırmaktan çekinmemiş. «Atatürk'ün düşüncesini olduğu gibi görmek ve göstermek isteyen bu küçük deneme, O'nun izinde gidilip gidilmediği sorusunu, açıkça değilse de, dolayısıyla cevaplandırıyor, sanırım.»

Daha sonra, meraklılar için, başlıca kaynaklarını sıralamaktadır: Türkiye Cumhuriyeti'nde Layiklik (Dr. Bülent Dâver, 1955); Türkiye'de Layiklik (Dr. Çetin Özek,

1962); Kùltür Değişmeleri (Prof. Mümtaz Turhan, 1951); Resim ve Cemiyet (Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken, 1942); Din ve Sanat (Louis Massignon'dan çev. Burhan Toprak, 2. basım 1962); Söylev (Atatürk, 1927); Söylev ve Demeçler (Atatürk, 3 cilt, 1945-64); Zabit ve Kumandan İle Hasbıhal (Atatürk, 1918, 1956); Atatürk'ten Düşünceler (Prof. Enver Ziya Karal, 1956, 1962); Atatürk Diyor Ki (Mustafa Baydar, 1951, 5. basım 1963) vb.

230

Kitap, iki bölümle bir sonuçtan oluşmaktadır. «Genel Bakış» başlığını taşıyan ilk bölümde incelenen konular: Temel devrim; Din ve Devrini; Mustafa Kemal'in Hayat Felsefesi; Atatürk'ün Hayat Felsefesi; Dış Politika; İktisat Politikası.

Kùltür konularını işleyen son bölümün ara başlıkları: Kùltür Kavramı; Kùltür Değişmeleri; Türk Tarihi ve Türk Dili; Edebiyat ve Tiyatro; Türkiye'de Resim; Resim ve Heykel Konusunda İslam Geleneęi; Müzik; Kùltür Politikası.

Sonuçta yazar, Atatürkçülüğün geleceği üzerine düşüncelerini belirtmektedir: «... Atatürk'e bir doktrin kurucusu gözüyle bakmak mümkün değildir. Büyük Türk, kendi öz ulusuna ve kendi ulusununkine benzer koşullar içindeki doğu ülkelerine, birtakım yönergeler sunmuştur, aslında. Atatürkçülük denen fikirler bir bütündür, gerçi. Ama bu düşünce bütününde hayli boşluklar, pek çok gedikler vardır... Atatürkçülük dediğimiz düşünce bütünüünün en zayıf yanı, iktisattır, oysaki. İktisat hayatının .temellerinden biri olan ücret ve fiyat sorununa cevap bulunmaz Atatürkçülükte... Devletçilik gibi, halkçılık ilkesi de kaypaklıktan kurtulamamıştır. Atatürkçülüğe bu açıdan bakıldı mı, batı uygarlığına yönelişle, layikliği ve devrimciliği benimseyişle, cumhuriyetçiliği ve milliyetçiliği kabul edişle, Türk yurdu için en hayırlı yolları seçtiği yadsınamaz... Yakın gelecek için yapılacak ilk iş, Atatürkçü iktisada belirli bir yön, belirli bir anlam ve belirli bir amaç vermek, belirli sınırlar çizmektir. Uzak gelecek için tarih, yani zaman yapacaktır yapacağını... Atatürkçülük, yurt çapında gerçekleşikçe, olumlu yönden kendi kendini yitirme yoluna girecektir... Atatürkçülüğün uzak gelecekteki gelişimi, önümüzdeki çeyrek yüzyıl içinde bürüneceği biçime bağlıdır.»

231

ATATÜRKÇÜLÜK KEMALİZM (1974)

Emekli General Celâl Erikan'ın yapıtı, Ankara'da Türkiye İş Bankası Kùltür Yayınları'nın 151., (Atatürk dizisi)nin 22. kitabı olarak, Tisa Matbaasında 5.000 sayı bastırıldı (388 s., 30 TL.).

Bir önsözden başka, dokuz bölüme ayrılan yapıtın sonunda ekler, kaynaklar, dizinler vardır. Bölüm başlıkları şöyledir:

I. Geri kalışımızın ortaya çıkışı; II. Niçin geri kaldık? III. Mustafa Kemal'e dek kalkınma çabaları; IV. Birinci Dünya Savaşı - Mustafa Kemal'in çıkışı; V. Mustafa Kemal yurdu kurtarıyor; VI. Atatürk'ün doğuşu; VII. Atatürkçülük (Kemalizm) — Temelleriyle ilkeleri: 1 — Atatürkçülük nedir?, 2 — Atatürkçülüksün soyut temelleri, 3 — Atatürkçülük'ün somut temelleri, 4 — Atatürk'ten başlıca ilkeler, 5 — Atatürkçülük'ün başlıca çağdaş öğretilerle kıyaslanması; VIII. Atatürkçülükte askerlik; IX. Sonuçlar, Ekler, Kaynaklar. Dizin.

1973 yılında yazdığı Önsöz'de yazar, şunları da söyler:

«Bu yapıt, bir «devrim tarihi» değildir. Düşünelere ve bunların kökenlerine daha çok önem verilmiştir. Bu yüzden devrim hareketleri de ekte gösterilmiştir. Mustafa Kemal'in demokrasi yolundaki çabalarını, Tanzimat tecim sistemini erkenden anlayarak ekonomiye verdiği önemi belirtmeye çalıştık. Buyurgan (diktatör) olmadığını, uyguladığı demokrasinin

kendine özgü bir demokrasi, ama kesinlikle demokrasi olduğunu yazan ya-

232

-----

bancı, yazarların düşüncelerini «Atatürkçülük'ün doğuşu» bölümünde gösterdik. Gelmiş-geçmiş buyurganlar sömürge isterlerken, O'nun buna karşı çıkması bile buyurgan olmadığına bir delildir. Savaşta bile bir örneği dışında asker kişileri asker giysisi ile yönetim amirliğine vermemiştir. Bu örnek, Fransız işgalinde bulunan ve geçici merkezi Pozanti'ya alınan Seyhan Valiliğinin 41. Tümen Komutanı Yarbay Nuri'ye (Conker) verilmesidir...

Kendisinden ve birçok yazarlardan bolca aktarmalar yaptık. Bunları sadeleştirerek aldık. Asıllarını görmek isteyenler için de kaynak gösterdik...»

Sonuçlar bölümünde, «Atatürkçülük'ün vardığı aşama nedir? Geri kalmışlığı kaldırabilmiş miyiz?» soruları yanıtlanmakta, çeşitli yazarların kalkınmamızı tanılamaları, halkçılık, Türk devriminin geleceği üzerine açıklamalarda bulunmaktadır.

Kitabın sonuna konulan ekler de şunlardır: 1. General Mustafa Kemal'in 22, Mayıs 1919'da Samsun'dan Başbakan Damat Ferit'e çektiği telyazı, 2. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın kabul ettiği Misak-ı Milli, 1923 seçim bildirisi ve dokuz umde (ilke), 4. Mustafa Kemal'in Halkçılık programı, 5. Büyük Millet Meclisi'nin bildirisi (Halkçılık programının ilk 4 maddesi), 6. Gençliğe Hitabe.

Devrim hareketleri ve bunlarla ilgili olaylara göre düzenlenmiş olan «Devrim kronolojisi» 25 Ekim 1918'de başlayıp 17 Nisan 1940'ta sona ermektedir. On sayfa tutan kaynakça/yazarların soyadına göre hazırlanmıştır. Dizin, kişi adlarıyla ilgilidir.

233

ATATÜRKÇÜLÜK NEDİR? (1963)

Yaşar Nabi Nayır'ın (doğ. 1908) hazırladığı kitap, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nin (Faydalı Kitaplar) dizisinde yayımlandı (295 s., 5 TL.). Kitabın ikinci basımı 1965'te (270 s.), üçüncü basımı da 1969'da yapıldı (219 s., resimli).

Kitapta, Atatürkçülük'ü açıklamak için, yazılmış eski yeni kalburüstü yazılar bir araya getirilmiştir. Yazıların kimisi, özellikle bu kitap için yazılmış, yazılar yayımlanış tarihleri sırasına göre kitaba alınmış, bu kitap için yazılanlar kitabın sonuna konulmuştur.

Nayır, önsözünde kitabın nasıl hazırlandığını açıklamaktadır : «... Atatürkçülük'ü bütünüyle açıklayacak güçte pek az çalışma var elde. Vaktimiz de dardı. Eseri Atatürk'ün 25. Ölüm Yıldönümü'ne mutlaka yetiştirmek zorunluğu, hazırlanmak için yeteri kadar zaman bırakmıyordu. Atatürkçülük üzerine düşünmüş ve yazı yazmış aydınlarımızdan kırk yazara başvurup yardımlarını rica ettik. Yirmi beşi cevaplandırdı ricamızı. Bununla birlikte gene de elde edilen sonucun konuya ışık tutmak bakımından önemli olduğunu düşünerek ve ilerki baskılarında eseri daha da genişletip düzeltmenin kolay olacağını hesaplayarak bunu bir temel kitap olarak yayınlamayı yararlı bulduk. İşte Atatürkçülük Nedir? böylece meydana geldi...»

Kitapta yer alan yazıları ve yazarlarını sırasıyla bildiriyoruz: Kemalizm, hayat ve ideal (Peyami Safa>; İnkılapçı Atatürk (M. Turhan Tan); Cumhuriyet (Faliş Rıfkı Atay>. Atatürk'ün gerçek siması (Yakup Kadri Karaosmanoğlu); Uyumayan Atatürk (Ha-

234

-----

san-Âli Yücel); Mustafa Kemal'in devrimcilik tutumu üzerine (Attilâ İlhan); Devrim için layiklik (M. Çetin Özek); Devrim ve Atatürk (Dr. İsmet Giritli); Atatürk, siyaset ahlakı ve

siyasi partiler (Prof. Enver Ziya Karal); Atatürk ve Cumhuriyet idaresi (Prof. Dr. Âfetinan); Atatürk'ün eğitim felsefesi (M. Şükrü Koç); Kuva-yi Milliye ruhu halkçılık esasına dayanıyordu (Çetin Altan); Atatürk'ün gücü (Memduh Balaban); Düşünür Atatürk (Dr. Muzaffer Hacıhasanoğlu); Atatürk ve ilkeleri (Prof. Yavuz Abadan); Atatürk ve plan - program (Ziya Müezzinoğlu); Atatürk devrimi (Şevket Süreyya Aydemir); Atatürk'ün yalnızlığı (Vedat Nedim Tör); Atatürk ilkeleri (Prof. Cahit Tanyol; Atatürk ve doktrin (Bülent Ecevit); Atatürk'te çok parti sistemi (Prof. Bahri Savcı); Atatürkçülük ve din adamı (Prof. Reşat Kaynar); Devlet adamı Atatürk (Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu); İdeolojik istiklâl (Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya); Atatürk üzerine birkaç düşünce (Prof. Hikmet Bayur); Büyük Atatürk'e övgü (Prof. Selâhattin Batu); Dondurulamayan Atatürk (Dr. Ceyhun Atuf Kansu); Atatürkçülüğün bugün ve yarını (Sami N. Özerdim); Atatürk'ü yorumlamak (Melih Cevdet Anday); Atatürk'te iktisat düşüncesi (İhsan Akay); Atatürkçülük (Saffet Ürfi Betin); Atatürkçülük (Tahsin Yücel); En büyük eğitimci (M. Rauf İnan); Atatürkçülük nedir? (Yaşar Nabi Nayır).

İçinde çeşitli, ayrı görüşler bulunsa bile, bütünüyle okununca, bu kitap, Atatürkçülük'ün ne olduğu üzerinde kesin bir kanı ve düşünce verebilecek niteliktedir.

235

ATATÜRKÇÜLÜK VE TEMEL PRENSİPLERİ (1973)

Gazeteci Hüseyin Bayol (Doğ. 1946) tarafından yazıları kitap, Ankara'da İş Matbaası'nda basıldı (80 s., 10 TL.). Kapak kompozisyonu : Savaş Yazgan. Yazar, kitabını babasına armağan etmiştir. Üç bölümden oluşan kitabın konu başlıkları şöyledir:

I. Onuncu Yıl Nutku, — Gençliğe Hitabe'si. — Giriş, — Şahsiyeti: İhtiras Adamı: Evliliği, kadın ve tesettür; Din-duyguları; Lider Atatürk, — Hürriyet.

II. Devrim prensipleri. — Cumhuriyet rejimi: Cumhuriyetçilik, Cumhuriyetçi eğitim. — Milliyetçi Atatürk: Milliyetçilik, Türk devrimine göre milliyetçilik, çağdaş milliyetçilik. — Halkçı Atatürk: Halk ve halkçılık, aydınlar ve halk. — Devletçi Atatürk : Neden devletçiyiz? — Devrimci Atatürk: Devrim, Türk devriminin özellikleri. — Layiklik ve Atatürk: Layik Cumhuriyet, Layiklik hakkında düşünceler.

III. Kemalizm ve liberal demokrasi: Kemalizmin elemanları, iktisadi Kemalizm, siyasi Kemalizm. — Demokratik rejim, — Barışçı Atatürk: Türk-Sovyet münasebetleri, Batı devletleriyle münasebetler. — Doğu - Batı ve Atatürkçülük. — Çağımızdaki hastalık. — . Sonsöz. — Kaynaklar.

236

ATATÜRKÇÜLÜK VE TOPLUMSAL SINIFLAR (1971)

Talât Aldağ'ın kitabı, Konya Ereğli'sinde İvriz Matbaası'nda basıldı (40 s., 3 TL.). Baş taraftaki (Giriş) yazısı şöyle sona eriyor :

«Türk devletinin kuruluşu ve Türk ulusunun yükselişe yönelişi Atatürkçülük dediğimiz Atatürk Devrimleri'nin ilkeleri ile oluşacaktı.

Biz bu kitapçıkta Atatürkçülüğün en önemli ilkelerinden biri olan Halkçılığın toplumsal sınıflar üzerindeki görüşünü incelemeye çalışacağız.»

İlkin, birbirine zıt iki kökleşik öğretiyeye kısaca bir göz atılıyor : Liberalizm ve Marksizm. Yazarın sanısına göre, «Bu iki zıt görüşten birine katılmak zorunda değiliz». Bu iki öğretinin sınıflar üzerindeki görüşlerini kısaca inceledikten sonra, bu konuda Atatürkçülüğün görüşlerini araştırıyor. Toplumsal sınıflar sorununu Atatürkçülüğün nasıl ele aldığına bakıyor. Toplumsal yapımızın bugün de Atatürk dönemindeki gibi olduğunu belirtiyor. En sonunda, Atatürkçülüğün toplumsal sınıflar üzerindeki görüşünü şöylece özetler:

- Liberalizmi reddeder,
- Komünizmi reddeder,
- Sınıfların eşit hak ve görevleri olduğunu kabul eder,

237

- 3 — Sınıfların hak ve görevlerinin, ulusun mutluluğu ile sınırlı olduğunu kabul eder,
- 4 — Sınıflar arasında kavga değil, denge vardır,
- 5 — Mutlu sınıflar, mutlu ulus,
- T — Yurtta barış, dünyada barış.

Kitap, toplumsal sınıflar konusunda Atatürkçülüğün temellerini açıkladıktan sonra, bu kurallara göre, sınıfsal açıdan konunun yönünü belirtmeğe çalışır:

- Devlet, ekonomik ilişkileri düzenlemelidir.
- Her sınıfın insanca yaşamağa hakkı vardır.
- 3 — Hiçbir sınıf, başka bir sınıfı ya da sınıfları sömürerek servet elde etmemelidir.
- Herkes, kendi alınterinin ürünüyle zengin olmalıdır.

4 — İnsanın ruhsal yapısı gözönüne alınırsa, mülkiyet kavramının insan yaşamının temeli olduğu anlaşılır.

Yazarın kanısına göre, Atatürkçülük sınıfların varlığını kabul eder, yalnız sınıf kavgalarını, çekişmelerini reddeder. Baha sonra, yazar, yurdumuzda sınıflar arasındaki ilişkileri «barış içinde yarış» çizgisinden çıkarıp sınıf kavgaları biçimine dönüştürebilecek olan noktalara da kısaca göz atar:

- A — Topraklar, belirli ellerde toplanmamalıdır. B — Toplum anarşiye düşmemelidir.

238

- C — Toplumda haksız; dürüstlük kurallarına aykırı kazanç yolları kapanmalıdır.
- Ç — Kimi sınıflardan vergi alınmaması ya da az alınması, vergi kaçakçılığı önlenmelidir.
- D — Para değerinin titizlikle tutulması asıl olmalıdır.
- E — Mezhep ve tarikat kavgalarına engel olunmalıdır.
- P — Varlıklılara ayrıcalık tanınmamalıdır (özel okullar gibi).

Sonuç olarak yazar konuyu şöyle bağlıyor: «Kapitalizm ve Marksizm insan gibi yaşamak hakkını belirli sınıfa tanıırken Atatürkçülük- insan gibi yaşamak hakkını bütün sınıflara tanımıştır... İmtiyazsız, sınıf kavgaları olmayan, düzenli ve mutlu bir toplum. Bu konuda Atatürkçülüğün özeti budur.»

239

ATATÜRK'E AİT BİRKAÇ FIKRA VE HATIRA (1947)

Bursa'da çıkan «Bursa» ve «Arkadaş» gazeteleri yazarlarından rahmetli Rıza Ruşen Yücer'in küçük, ama önemli kitabı, İstanbul'da Şaka Basımevi'nde basıldı (24 s., resimli, 50 krş.), Kapak ve başlık resimleri, Ressam Süruri tarafından yapılmış. Atatürk'ün Bursa Nutku diye tanınan konuşmasının ilk tanığı olan yazarın önsözünden bazı bölümleri aktarıyoruz :

«... Ben sadece, tesadüflerin yardımıyla, yahut şurada burada işitip dinlediğim, yahut da kısmen gözümle görüp kulağımla duyduğum, O'na ait birkaç güzel fıkrayı ve özel hatırayı tesbit etmek istedim. Bunlar, diğer emsalinden (1) kıymetçe düşük olabilirler; yazılış bakımından da edebi bir değer taşımayabilirler; buna üzülüyorum. Yeter ki, unutulmaktan kurtarılmış olsunlar. ..

Fıkra ve hatıralarda tarih yoktur. Çünkü bence mühim olan, hadiselerin kendisidir.

Bunları bir araya getirirken, üzerinde en çok durduğum nokta, bu fıkra ve hatıraların şimdiye kadar görebildiğim kitap, gazete ve dergilerde yazılmamış olmalarıdır. Yazılanları, tekrarlamaktan kaçındım.

Naklettiğim fıkra ve hatıralar gerçekten olmuş mudur? Bunu da kesin olarak temin edemem. Çünkü ben, tevsikten (2) zi-

-
1. Benzerlerinden.
  2. Belgelemekten.

240

-----

yade ve sadece, işittiklerimi — duyduğum şekle sadık kalarak—, tesbit ve nakle önem verdim...

Bu kitapçığı, — sızısı hâlâ içimizi yakan Büyük Ata'nın Dokuzuncu Ölüm Yıldönümü'nde, O'nu, büyük hatırasına küçük bir menekşe demeti koyar gibi anarak, — biraz da bunun için hazırladım. Hem küçük, hem de noksan olduğunu biliyorum...»

Bu kitapçığı pek önemli duruma getiren şey, Atatürk ve Türk Gençliği başlığını taşıyan ilk anıdır (s. 5-6). Çok sonraları bütün Türkiye'de fırtınalar koparan ve Bursa Nutku diye anılan konuşma, işte, ilkin bu kitapta yayımlanmıştır. Bu bakımdan, anıyı olduğu gibi buraya alıyoruz:

«Bursa'da Ulucami'de namaz kılan yüz kadar insan, aralarında konuşmuşlar; Neden İstanbul'da ezan Arapça okunurken, Bursa'da Türkçe okunuyor, diye dedikodu yaptıktan sonra, işi Evkaf Müdürü'nden sormağa karar vermişler. Evkaf Müdürü, 'Valiye gidin', demiş. Cemaat, topluca vilayete gidiyorlar. Fakat Vali öğle yemeğinde. Hükümet konağının mermer merdivenlerine çömelip bekliyorlar!...

Mesele polise, Tümene, jandarmaya aksediyor. Tertibat alınıyor; Bu arada Ankara'ya da 'Bursa'da irtica var!' diye telgraf çekiliyor» Atatürk otomobille İzmir'e gitmektedir. Haberi yolda alıyor. Yaptığı ve inandığı inkılapların öz mal sahibi sıfatıyla, tehlikede gördüğü eseri için, hemen Bursa'ya koşuyor. İş bizzat inceliyor; kararını Anadolu Ajansı'na kısa bir tebliğ ile bildiriyor: 'Bu, din meselesi değil, dil meselesidir!...'

O akşam, Çekirge yolundaki köşkte Atatürk'e bir yemek verildi. Sofrada on üç, on dört kişi var, O günkü hadiseden dolayı Atatürk'ün gönlünü almak üzere, bu on dört kişiden birisi:

241

— Efendim, diye söze başladı; Bursa gençliği bu hadiseyi hemen bastıracaktı. Fakat

zabita ve adliyeye olan güveninden ötürü...

Devam edemedi. Atatürk bir işaretle sözünü kesti:

— Bursa gençliği de ne demek? diye biraz sert, sordu. Memlekette parça parça, yer yer gençlik yoktur, sadece ve toplu olarak Türk gençliği vardır!...

Sonra, Türk gençliğinden ne anladığını şöyle tarif etti:

Türk genci, inkılapların ve rejimin sahibi ve bekçisidir. Bunların lüzumuna,, doğruluğuna herkesten çok inanmıştır; rejimi ve inkılapları benimsemiştir. Bunları zayıf düşürecek en küçük veya en büyük bir kıpırtı ve bir hareket duydu mu; bu memleketin polisi vardır, jandarması vardır, -ordusu vardır, adliyesi vardır... demeyecektir. Hemen müdahale edecektir. Elle taşla, sopa ve silâhla... nesi varsa onunla, kendi eserini koruyacaktır.

Polis gelecektir; asıl suçluları bırakıp, suçlu diye onu yakalayacaktır. Genç, 'polis henüz inkılap ve Cumhuriyetin polisi değildir' diye düşünecek, fakat asla yalvarmayacaktır. Mahkeme onu mahkûm edecektir. Yine düşünecek: 'Demek adliye de islah etmek, rejime göre düzenlemek lazım!..

'Onu hapse atacaklar. Kanun yolundan itirazlarını yapmakla beraber; bana, İsmet Paşa'ya, Meclis'e telgraflar yağdırıp haksız ve suçsuz olduğu için tahliyesine çalışılmasını, kayrılmasını istemeyecek. Diyecek ki: 'Ben, inan ve kanaatimin icabını yaptım. Müdahale ve hareketimde haklıyım. Eğer buraya haksız olarak gelmişsem, bu haksızlığı meydana getiren sebep ve amilleri düzeltmek de benim vazifemdir!..'

242

Atatürk, gözlerini sofradakilerin yüzlerinde dolaştırdı:

— İşte benim anladığını Türk genci ve Türk gençliği!... dedi»

Kitapta bundan sonra yer alan öteki fıkra ve anılar da şunlardır :

Son baloda: Atatürk'ün Bursa'ya son gelişinde Belediyede verilen büyük baloda yazarın başından geçen olayı anlatır (Öğretmen Bn. Hatice'ye Ataca adını veriş).

Titulescu'nun enfiyesi ve Heryo'un piposu: Enfiye tiryakisi Romanya Dışişleri Bakanı Titulescu'ya çeşitli enfiyeler hazırlatması, pipo içen Fransız diplomatı Herriot'ya da, birkaç pipo ikram edişi.

Yerleri değişelim: Başbakan İnönü'ye Bursa'da: «İsterse yer değişelim; sen Devlet Reisi ol, ben de senin yerine Başvekillik edeyim!» demesi.

Reşit Paşa'nın eşi: Eski Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşini Bursa'da görüp ona maddî yardımda bulunması.

Eşiniz gibi öpünüz: Onuncu Yıl Bayramı'nda Orduevi'nde verilen baloda dans eden bir subaya bu emri-veriş.

Derse çalışacaklar: Aynı baloda dans eden bir çiftte Kurtuluş Savaşı ve devrimler üzerinde sorular sorunca, yabancı bir okulda okuyan kızın: «— Efendim, bize mektepte yalnız Fransız inkılabını okuttular; Türk İnkılabını hiç okumadık» demesi üzerine, yaverine dönüp: «— Bayanla bayı evlerine götürsünler, derslerine çalışacaklarmış!» demesi.

243

Tuhaf tesadüf: Bursa'ya ilk gelişinde üç Türk gazetecisinin «Yoldaş», «Arkadaş», «Kardeş» gazetelerinde çalıştıklarını söylemeleri üzerine, bütün bunların «Tavariş» demek olduğunu, söyleyip: «O halde?» diye sorması, gazetecilerin: «Dipten doruğa Gazi'ciyiz»

demeleri üzerine de: «Tuhaf tesadüf!» deyişi.

Hani düşman yoktu: Çanakkale Savaşı'nda göğsünün sol üst cebindeki saate bir kurşun çarpması.

İlk hedef: Rumelili bîr göçmen: «— Abe Paşam, Akdeniz ilk hedef olduğuna göre, ikinci hedef neresidir?» diye sorunca, «— Abe hemşerim, hele şimdilik ilk hedefin şerefine içelim!» diye cevap vermesi.

Kurt Mehmet: Çankayada gürleşen muhafız erlerinden Kürt Mehmet'e (Kurt Mehmet) adını vermesi, «Benimle de gürleşeceksin!» deyince, erin: «Hiç seninle görüşebilir miyim? Sen, dünyanın sırtını yere getirmiş adamsın!» demesi.

Yine yak : Florya - Küçükçekmece yolunda yaya yürürken karşılaştığı bir ihtiyarın: "Şu layikliği pek kavriyamadım" demesi üzerine, Hz. Ömer'le ilgili bir fıkra anlatarak ona layikliği açıklaması.

Sen de okumuş sayılırsın: Gazi Orman Çiftliğinde rastladığı Etimesgut köyünden bir Rumeli göçmenine, fidanların neden tutmadığını sorduğunda: «Burası toprak değil, kayadır» yanıtını alınca: «Ben okumuşların sözüne daha çok inanırım. Fakat bu yaşa kadar toprakla uğraşan sana da inanırım. Çünkü bu işte sen de, «okumuş» sayılırsın!» deyişi.

244

Mistik sağ olsun: Gençliğinde gittiği Harbiye'deki bir meyhaneye Cumhurbaşkanı iken de uğraması. Meyhaneciye «Barba, parasızım» deyince, onun, eskiden olduğu gibi, yine «Aldırma be, Mistik sağ olsun!» demesi.

Bîs, bîs: Antalya yolunda işittiği bir çoban türküsünü çobana yineletince «Bis, bis!» diye bağırması, çoban bunu anlamayınca: «Bir daha söyle, tekrarla, demektir» diye açıklaması. Ata bir 50 liralık uzatınca, çobanın da «Bis, bis!» diye haykırması.»

Arap söylemişti: Cumhuriyetin 14. Yılında hastalanınca, vaktiyle Bingazi'de rastladığı falcı bedeviyi hatırlayarak: «Arap söylemişti; bizim padişahlık nasıl olsa onbeş yıl sürecek. Hesapça bu, son senemizdir» demesi.

Görüldüğü üzere, kitaptaki fıkra ve anıların çoğu özgündür.

245

ATATÜRK'E AİT HATIRALAR (1949)

«Cumhuriyet» gazetesi yazarlarından Ahmed Hidayet Reel'in (1895 - 1971) derlediği bu anılar, İstanbul'da Cumhuriyet Matbaası'nda basıldı (VIII-I —200 s., 250 krş.). Bunlar «Cumhuriyet» gazetesinin 1948 -1949 yıllarında, 3. Yunus Nadi Armağanı için yayımladığı anılardan seçmelerdir. Kitabın kârı, tümüyle İstanbul Üniversitesi Öğrenci Birliği'ne bırakılmıştır.

Reel, anılardan önce, Ağustos 1949'da yazdığı giriş yazısında bu anıların nasıl derlenip toplandığını, kitap biçimine nasıl getirildiğini anlatır. Der ki: «Yunus Nadi Mükâfatı'nın üçüncü devresine mevzu aranırken o yoksuzluğu gidermenin akla gelmemesi kabil değildi. 'Cumhuriyet' gazetesinin sahipleri, Atatürk'ü yakından tanımış, "Atatürk", devrini başından sonuna kadar idrak etmiş (1) vatandaşların henüz yaşamakta olanlarından faydalanmayı düşünerek (1948 - 1949) mükâfatını (2) onların hatıralarından en güzeline ve en kıymetlisine tahsis (3) etmeğe karar verdiler.

... Gazeteye gelen hatıraların neşredilebilecek olanlarını ayıklayıp seçmeğe memur heyet azasından (4) biri olmaklığım dolayısıyla bu kitabın tertip ve tanzimi (5) işi de bana havale edildi. Kitaba girecekleri ayırma hususunda dikkatli ve tarafsız davranmaya çalıştım. Ben bu

işler ile meşgulken Ankara'daki

-----

(39) Algılamış.

(40) Ödül.

(3) Ayırmak. «Tahsis etmeğe» : Ayırmağa, bağlamağa.

(4) Görevli kurul üyesinden.

(5) Düzenlemek.

246

Türk Devrim Enstitüsü'nün de Atatürk'e ait hatıraları toplama faaliyetine giriştiği haberleri gazetelerde çıktı. Yetkili resmi makamların ve ilmi şahsiyetlerin yapacakları böyle geniş ve kutsal bir teşebbüse (6) önyak olarak ilk adımı attığından dolayı 'Cumhuriyet'in naçizane de olsa bir iftihar duymaması kabil değildir.»

1948-1949 Yunus Nadi Armağanını kazanan anılar: 11 Temmuz 1949 pazartesi günü Beyoğlu'nda Büyük Klüp'te toplanan büyük jüri kurulu, E. Erbilin'in «Ata'nın doğduğu evde» başlıklı yazısına birinci armağan 1.000 lirayı uygun görmüş, Nesibe'nin «Kırmızı lâleler»i ile C.Yalçın'ın «Halk isterse, beni de koyar» başlıklı yazılarını ikinci ve üçüncü olarak seçmiştir. 11 bölüme ayrılan bu anıların başlıklarını ve yazar adlarını veriyoruz:

GENÇLİĞİ VE O ÇAĞDAKİ FİKİRLERİ : Ata'nın doğduğu evde (E. Erbilin). — Ata'nın aldığı ilk ve son ceza (Hayri Tez-can). — Atatürk'ün Selanik'teki hülyaları (Arif Necip Kaskatı)-. — Kolağası Mustafa Kemal'in bir nutku (Ali Demir). — .Selanik"teki harp oyunları (Tomris Yöntem). — «Peki amma, baş kim olacak?» (Reşid Halid Gönç). — Bir falcının Atatürk'e söyledikleri (Gani Ergani).

ATA'NIN ŞAHSİYETİ VE BELİRMİŞ KARAKTERLERİ :

Atatürk'ü tesadüfler yaratmamıştır (Meziyet Noyan). — Ata'nın soğukkanlılığı (Emin Karabay). — Atatürk hislerine mağlup olmazdı (M. Şerefeddin Borak). — Teveccühü nasıl kazanılır, nasıl kaybedilirdi? (Ayten Türker), — Ata makul dilekleri yerine getirirdi (İsmet Savaşan). — Ata'nın bazı ruh haletleri (Cemal

(6) Girişim.

247

Tollu). — O, insan ruhunda nasıl değişiklikler yapardı? (A. Naim Karacaoğlu). — Atamız zora dayananı severdi (Şevket Özengin),
— Ata'nın ince hisliliği (Saadet Akprim). — Ata'nın sesi (A. Naim Karacaoğlu). — Yalova'daki «fasulya - pilav» faslı (Fikret Mutlu). — Ata'daki tabiata karşı hayranlık (Mehmet Tuğrul Baykut).

İNKILAP HAREKETLERİ VE CUMHURİYET : «Bir de Anadolu'yu dinleyelim» (Melih Sert). — Yeni Türk harfleri hakkındaki titizliği (Neşet Öcal). — Şapka inkılabı tarihinden bir safha (Mustafa Selim İmece). — Veled Çelebi'ye hediye (Zekâi Gülcan). — Bir kanunun doğuşu (İbrahim Aktarı). — «Tamimle inkılap olmaz» (Cemal Rifat). — Atatürk ve cumhuriyet fikri (Fuat Kızılkaya). — Atatürk ve demokratik prensipler (Nilüfer Güngördü).

ASKER YE KOMUTAN ATATÜRK: İlk Cihan Harbi'nin son günlerinde Atatürk (Sahir Üzel). — Atatürk Manga Komutanı (Ali Somer). — Atatürk ve ordunun küçük birlikleri (Avni Kükner). — Asker, başkomutan ve insan Atatürk (Dr. Ekrem Turan). — Sakarya Zaferini sağlıyan kısa bir emir (Memduh Okay).
— Büyük Taarruz sabahı yediği kahvaltı (Etem Alkan). — Atatürk'ün gözyaşları (Lâtife Örsten). — "Dövüştüğümüz milletin bayrağı çiğnenmez" (Yzb. Kemal Kumkale). — «Hayır, düşmanı takip etmesinler» (Yüksel Yüce). — Atatürk ve motosikletli teğmen (Raif Serin). —

«Tuzla, bu sırtın arkasında mı?» (Behçet Bağatır). — Generallerin imtihanı (Nureddin Akan).— Sınırlarımızdaki nöbetçilerden biri (Kâmil Homris). — Atatürk beni nasıl imtihan etti? (Celâleddin Süler).

248

ATATÜRK, ÇOCUKLAR VE GENÇLİK: «İşte, benim neslim bunlar» (Fethiye Köngül). — «Gazi'yi sevmez misiniz?» (Hatice Çaputçu). — Gazi bana «Kalk!!» dedi, «Silahını tak!» dedi (İsmet Karabey). — Yarının kahramanı (Mübahat Önhon). — Ata'nın da içine katıldığı bir çocuk savaşı (Yaman Tan). — «Çocuk hükümdardan bile üstündür» (Sabri Ilgaz). — Atatürk ve küçük Necla (Necla Falay). — Atatürk ve küçük Artin (Diran Antreasyan). — Kırmızı laleler (Nesibe). — Bu bir mucize miydi? (Şaziye Angın). — 19 Mayıs : Gençlik Bayramı (Hulusi Aksudoğan). — Cumhuriyetin emanet edildiği gençlik (N. Soley). — Atatürk'ün iktisatçı gençlere öğüdü (Cahid İlbay).

ATATÜRK HALK ARASINDA : «Halk isterse beni de kovar» (C. Yalçın), — «Dur, seni bir yol göreyim» (Muazzez Kargı). — «hey, koşun, bu 'O'dur» (Münir Uras). — Atatürk ve şehitler anası (Burhan Zülfüçelebi). — Beykoz ziyareti (Nazif Külünk). — Ata'nın sağ ve sol kolu (Fuad Kaleci). — Kırmızı -beyaz (E.S.) — Kemerburgaz'lıların en mesut günü (Kadriye Kanış). — Seyyar fotoğrafçıdaki resim (Bedri Doğan). — «Türlere araba çekmek yakışmaz» (Sami Akdeniz), — Atatürk'ün kahve içtiği fincan (M. Kemal Çöksever).

ATATÜRK VE YABANCI HÜKÜMDARLAR : «Majeste, o benim vatanımın toprağıdır» (Vasfi Sertdemir). — Kral Edward'ın sigarası (Abdullah Öğretmen). — Kral Edward'a bir tavsiye (İbrahim Yazgan). — «Geçmiş olsun, Majeste» (Ahmed Büküşoğlu). — Atatürk ve Kral Karol (Fahire Eğilmez). — Ata «acemi er» tabirini niçin kaldırttı? (Hâmîd Rugancı). — O'nun Şah Pehlevi'ye gösterdiği incelik (Zeyyad Selimoğlu). — «Men leşkerem, sen Serdarsen» (Murtaza Murtazaoğlu).

249

ATATÜRK VE TARİH: Atatürk gözüyle tarih (M. Kâzım Kızıltuğ). — Tarih dersi (Fazıl Oyat). — İznik'in dördüncü kapısı (Tekin Yaman). — Türk ve Fransız inkılapları (M. Cemal Altanay).

ATATÜRK HASTA YATARKEN: Atatürk ve son Cumhuriyet Bayramı (Dr. Hasan Şevki Arıkdal). — «Karyolayı ne zaman değiştirdiniz?» (Ülken Özengin). — «Bu, üç saatlik sakal değil» (Melih Çağlayan). — Atatürk'ün son gecesi (Lâtife Haranoslu). — Ata'nın na'sı başında (Sadi Sargut).

ÇEŞİTLİ HATIRALAR: Milli Mücadele'nin başlangıç tarihi (Emel Tekinel).— «Kuva-i Milliye» neye yarar? (Fethi Ünal). — Atatürk'ün atı (Cevza Bilgil). — Atatürk ve ihtiyar kayıkçı (Nureddin Göral). — Atalım bildircını (Sabiha Belül). — Atatürk'ün gözünden ne kaçır? (Enver Koray). — Atatürk ağlıyor (Ahmed Yavuz). — «Ne faites pas comme ça!» (Salih Bürkev). — Atatürk ve etrafındakilerin yersiz telaşı (Beria Peykhan). — Türk milletini kim kurtardı? (Gültekin B. Yüksel). — «Ya kabiliyetsizlerin başında olsaydım?» (Salih Tektaş). — Türk kadınının yeri (Ergim Tuna). — Hocanın koltuk değnekleri (Dr. Hayri Aygen). — Atatürk ve tuluat sanatkarları (Süleyman Yeşilova). — Sivril - kıvrıllar ve kıvrıl - sivriller (Mümtaz Gökçen) . — «Acaba, Mister Londra saatile mi gelecekler?» (Haldun Kemali Aksüt). — «Ben ölürsem ne yaparsın?» (Bülend Kâhyaoğlu).

250

ATATÜRK'E KAFA TUTANLAR (1955)

Gazeteci, fıkra yazarı Selâhaddin Güngör'ün (1896? -1968) derleyip yazdığı bu iki ciltlik kitap, İstanbul'da Hâdise Yayın-evi'nce kendi basımevi'nde basıldı (128-123 s., ikisi birden 2 TL.). Yazarına göre, bu kitaplar, "en sağlam vesikalarla yakın tarihin en meraklı yapıları"dır.

Ragıp Şevki Yeşim, «Bu seriye başlarken» başlıklı önsözünde, Atatürk'e kafa tutanların kimler olduğunu şöyle belirtiyor: «... Bu insanlar arasında, vaktiyle onun davasına iştirak eden (1) ideal ve silah arkadaşları, memleketin tanınmış siyasileri, vatana candan bağlanmış nice nice şahsiyetler, tamamıyla halis (2) niyetler taşıdıkları halde, görüş vaziyeleri (3) kısa olan vatanseverler, vatan ve millet muhabbetiyle (4) dolu iddialarına (5) rağmen, çaresizlik içinde, kendilerince, 'Yegâne kurtuluş .noktası' diye çürük düşüncelere saplananlar, gazete yazar ve başyazarları, kumandanlar, eski nazırlar, (6) paşalar, miralaylar, (7) kaymakamlar, (8) ayrıca gerçekten vatan haini, gerçekten millet düşmanı olanlar vardır...»

- 1.Katılan.
- 2.Katıksız, iyi niyetli.
- 3.Açı.
- 4.Sevgi, sevecenlik.
- 5.Savlarına.
- 6.Bakan.
- 7.Albay.
- 8.Yarbay.

251

Birinci kitabın konu başlıkları şöyle: İlk kafa tutuş. İlk tereddüt, ilk itiraz. Mustafa Kemal'i tevkif (9) için ayak direyen vali. Süt dökmüş kedi: Vali Ali Galip. Erzurum'da Mustafa Kemal'e ilk itirazlar. (10). Tevkif emri ve Karakol Cemiyeti. Niçin onu Reis olarak istemiyorlardı? Sabık Paşa, Mustafa Kemal Bey veya Efendi. İstiklal mi? hayır, mümkün değil, Amerikan mandasına girelim. Üç valinin tereddüdü ve Kürt isyanı hayali. Durmadan baş kaldıran yılan vali: Ali Galip. Vali Ali Galip'i oynatan hain: Dahiliye Nazırı Âdil. Hiyanet çemberi dağılıyor. İstanbul'a telgraf yağmuru, kolordulardan hücum. İstanbul'dan ayrılmak istemeyenler ayak diyor. Yeni bir vali Galip hadisesi ve diğer valiler. Damat Ferit düştü. Artık İstanbul bir şey ifade etmiyor. Hep aynı ısrar: Mustafa Kemal başa geçmesin. Zayıf ve tesirsiz bir sadrazam: son sadrazam ve bir damat. Sadrazam Cumhuriyeti hissediyor, bravo. Hiç bir faydası olmayacak olan bir mülakat ve İstanbul kabinesinin vatansızlık duyguları. Sinsi sinsi Anadolu'ya sızan heyetler. Ortalığı altüst eden bir haber: Sivas'taki Şeyh Recep vakası. «Mustafa Kemal Paşa'yı padişah makamına kabul edemeyiz». Ankara, İstanbul'un göndereceği valileri istemiyor. Hikmet adında bir serseri de ortalığı karıştırmaya başladı. Mustafa Kemal'in mebus olması ve İstanbul'a gelmesi istenmiyor. İzmir'in çektiği ıstırap ve Anzavur haininin kanlı isyanı. Maraşal Fevzi Çakmak, Mustafa Kemal'i tevkif etmek üzere Sivas'a geliyor. Refet Paşa muamması (11) Sait Molla denilen korkunç düşman. Milli Mücadelenin ilk kahraman şehidi: Yahya Kaptan. Akın akın mebuslar geliyor, fakat nereye? Ankara'ya mı? hayır, İstanbul'a.

-----

9. Tutuklamak.
- 10.Karşı çıkmalar.
- 11.Bilmece.

252

Doğuda, bir yalancı peygamber çıkıyor. Daha ağır, daha vahim, daha tehlikeli vaziyetlere doğru. «Paşa, düşman dururken, kime ceza vermeğe kalkışıyorsun?» Akbaş cephaneliğini sallarla Anadolu'ya geçiren kahraman, İsmet Paşa'nın Ankara'ya gelişi, sonra da dönüşü meselesi.

Görüp incelemek olanağını bulamadığımız ikinci kitapta «İstanbul'un işgali ile başlayan büyük Türk faciasının gittikçe genişleyen ve büyük gürültüleri içinde siyasi, büyük mücadeleler» bulunacağı, ilk kitabın sonunda açıklamaktadır. Bu dizide adı geçecek olanlardan dördünün resimleri de arka kapakta bulunuyor: Halide Edib Adivar, Kâzım Karabekir Paşa, İsmet İnönü, Hüseyin Cahit Yalçın. Aslında, bu yapıt yarım kalmıştır.

253

ATATÜRK'E SAYGI (1969)

Türk Dil Kurumu'nca hazırlanıp Ankara Üniversitesi Basımevi'nde bastırılan bu kitap, (TDK Tanıtma Yayınları, çeşitli konular dizisi)nde yer aldı (520 s., 15 TL.).

Kurum, önsözünde, kitabın niteliği üzerine şu bilgileri veriyor: «... Bu kitapta Atatürk'ü türlü yönleriyle değerlendiren yazılar yer almaktadır. Yazılar, Türk dili dergisinin 1961-1968-yıllar arasında Atatürk için ayrılan özel sayılarından seçilmiştir. Amaç, dilciliğinden devlet kuruculuğuna, güzel sanatlara ilgisinden insan severliğine değin Atatürk'ün değişik yanlarına ışık tutan bu yazıları dergi sayfalarında bırakmamak, onları topluca sunmaktır.

«Kitap, üç bölüm olarak düzenlenmiştir: Türk yazarlarına göre Atatürk, Yabancı yazarlara göre Atatürk, Çeşitli yönleriyle Atatürk. Bölümlerdeki yazılar, konularına ya da yayımlanış tarihlerine göre değil, yazarlarının soyadlarına göre sıralanmıştır...»

Atatürk'ü anlatan Türk yazarları şunlardır: Ömer Asım Aksoy, Şevket Süreyya Aydemir, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Behçet Kemal Çağlar, H. Rıdvan Congur, A. Dilâçar, Baha Dürder, Enver Naci Gökşen, Âfetinan, Ceyhun Atuf Kansu, Enver Ziya Karal, Agâh Sırrı Levend, Melâhat Özgü, Sami N. Özerdim, Bahri Savcı, Cavit Orhan Tütengil, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Fehmi Yavuz.

Yabancı yazarların adları da şöyledir: Comte Charles de Chambrun, K.S. Chantitch-Chandan, Marcel Clerget, Georges

254

Duhamel, Maurice Duvarger, Claude Farrere, Hanns Froemgen, Berthe Georges-Gaulis, Paul Centizon, P. de Gerando, Edouard Herriot, Lord Kinross, Sir Percy Loraine, Rene Mardhand, Be-noist-Mechin, Herbert Melzig, Dagobert von Mikusch, M.M. Mousihrrafa, Herbert J. Muller, Nelia Pavlova, Rene Pinon, Eugene Pittard, M. Philips Price, Noelle Roger, Stephan Ronart, Jean-Paul Roux, Albert Sarraut, Willy Sperco, Charles H. Sherrill Gerard Tongas, Prof. Arnold J. Toynhee, Donald E. Webster, Kurt Ziemke.

Son bölümde, çeşitli yönleriyle Atatürk'ü anlatan yerli ve yabancı yazarlardan seçmeler bulunmaktadır.

Kitabın sonuna konulan, Atatürk devrimi için bir kaynakçayı, Sami N. Özerdim hazırlamıştır (s. 443-517). Yerli ve yabancı yayınlar, olarak iki bölüme" ayrılan bu önemli kaynakçada; Atatürk'ün yazıp söyledikleri, Atatürk devrimi, Kurtuluş Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk yazını, albümler, Lausanne ve Montreux vb. konulardaki belli-başlı yayınlar gösterilmiştir. Kaynakça, beş yüzün üzerinde bir seçme ile sınırlıdır. Kaynakçada, konulara göre bir ayırım yapıldığı için; yazar, çeviren resimleyen vb. adları için bir dizin düzenlenmiş, yazar adlarıyla girmeyen kitap başlıkları için de ayrı bir dizin hazırlanmıştır.

Özetle, bu kitapta, Atatürk'ü türlü-çeşitli yönleriyle ele alan Türk ve yabancı yazarlardan özenli bir seçme bulunmaktadır. Sondaki kaynakça da bu seçmeyi tamamlamaktadır.

255

ATATÜRK'E SEVGİ (1972)

Prof. Dr. Melâhat Özgü'nün (doğ. 1907) yapıtı, Ankara'da Türk Dil Kurumu Yayınları'nın (Atatürk dizisi)nin 11. kitabı olarak, Ankara Üniversitesi Basımevi'nde-basıldı (104 s., resimli notalı, 6 TL.).

Kitap, beş bölümden oluşmaktadır: I. Atatürk «ilim ve irfan» yolunda, II. Atatürk devrimleri sanat alanında bir renaissance'dir, III. Kültür Devrimimiz, IV. Atatürk, sergi ve müzede, V. Atatürk anlayışında bir Timur portresi.

Son bölümde Behçet Kemal Çağlar'ın yazıp (1935) Necil Kâzım Akses'in bestelediği «Timur» oyunu incelenmektedir 4 perde, 11 tablo biçiminde bir opera olarak bestelenen yapının 3. perde, 7. tablosundan «Timur'un tiradı» başlıklı parça, bestecisinin izniyle, kitabın sonuna konulmuştur (12 s.). Oyun, 1935'te, Ankara Halkevi amatörleri ile İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatçıları tarafından, Halkevlerinin açılışının yıldönümü dolayısıyla yapılan bir törende, Atatürk'ün huzurunda oynanmıştı. Metin basılmamış, yazarı Akses'e vermiş, o da bundan büyük bir opera yapmak için metni parçalamış, ayrımlarında da durmadan değişiklikler yapmış. Yalnız ana düşünce: doğru tarih ve Atatürk'ün görüşünü veren parçalar, olduğu gibi kalmış. Akses, Özgü'ye, yalnız bu parçaları okumuş, -önemli yerlerini yazdırmış. Öteki parçalar ise, aslından, öylesine ayrılmış, ki onlara artık Çağlar'ın parçaları denemezmiş. Hiç değilse, Çağlar'dan kalan parçalar, bu kitapta kurtarılmış oluyor. Oyunun dört parçası, 29 Ekim 1964 tarihinde, Ankara Radyosundan dinlettirildi. Yazar, «İşte Atatürk'ün anlayışıyla, doğru kaynaklara dayanarak işlenmiş bir Timur portresi!» diyor.

256

ATATÜRK'LE BERABER DEVRİMLER, OLAYLAR ANILAR, 1922-1938 (1969)

Gazeteci, gezi yazarı, hukukçu Aslan Tufan Yazman'ın (Do. 1913) yapıtı, Ankara'da Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında basıldı (XV - 432 s., 20 TL.).

Kurtuluş Savaşımızın 50. yıl anısı olarak çıkan yapıt, «Atatürk'le birlikte yaşamış olan bir kuşağın öyküsü» sayılabilir. Atatürk Enstitüsü, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi profesörlerinden üçünün (Enver Ziya Karal, A. Afetinan, Hıfzırahman Raşit Öymen) kitaba ilişkin düşüncelerine baştafta yer verilmiştir.

Ata'nın son 16 yılı içindeki askeri hareketler, siyasal olaylar, devrimsel gelişmeler yazarın özel anılarıyla karışık olarak bu kitapta anlatılmaktadır. Cumhuriyetin genç gazetecisi, bütün olayların içinde görülür. Bu, tarihsel bir bilgi kitabı olduğu kadar da bir eleştiri yapıtıdır. Çağın yanıklarını veren şiirlerle de süslü olan kitap, canlı ve akıcı biçimiyle, geniş halk yığınlarına da seslenmektedir.

Kitabın baş tarafları, İzmir'de «Yeni asır» gazetesinde yayınlanmıştır. Devrimlere ilişkin olanlarıysa, özellikle bu kitap için yazılmıştır. Sonda, kişi adları ile konu başlıklarını bir arada gösteren bir dizin var.

Prof. Karal kitap için diyor ki:» ...Eserin orijinal bir yanı bulunduğuna inanıyorum. Bugünün ve yarının gençleri eserde,

257

O'nunla beraber yaşamış bir devrin genç kalmasını bilen bir kaleminden açıklanmasını okuyacakları için mutludurlar. Eserde O'nun biyografilerinin da faydalanacakları hususlar az değildir. Bu eser, tazeliğini muhafaza eden, solmayan duygu, ve düşüncelerin, Atatürk'ün manevi kişiliği önüne konulmuş değerli bir çelengidir».

Prof, Dr. Âfetinan kitaba yazdığı birkaç sözde şöyle diyor: «... Elimizdeki kitap, sayın Aslan Tufan Yazman'ın bence ilk defa denenmiş, çok ilgi çekici bir eserdir. Bu satırlar okuyucuya sadece bilgi vermekle kalmıyor, aynı zamanda o devreleri çocuk yaştaki masum sezişlerle, anılarla canlandırıyor. Olgunluk çağına kadar geçen olayların seyri içindeyse, hem

tarihi bilgi yer alıyor, hem de herkesçe bilinmeyen taraflar beraberce yaşanmış oluyor...»

Prof. Öymen de şunları söylemektedir: «... Kitap, olayların yeni bir derlemesi olduğu kadar, halka göre bir biçimde kaleme alınmıştır, ki bilimsel tahlillerin ötesinde, kitleye yapılacak örneklere de ihtiyacımız hesaba katılınca, Aslan Tufân'ı bu hizmetinden ötürü tebrik etmemek mümkün değildir...».

258

ATATÜRK'LE BİR BALODA ONUN FORUMLARI REFORMLARI, METODU (1971)

Öğretmen Vedat Diniz'in broşürü, İstanbul'da Dizerkonca Matbaası'nda basıldı (16 s., 150 krş.). Kitapçığın kapsadığı konuların başlıkları şunlardır:

Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümünde Ankara, — Ankara'da 29 Ekim 1933 gecesi. — Baloya hazırlanıyorum. — Ziraat Bankası'nın balosu. — Gazi geliyor. — Gazi'nin forumu. — Forumun değerlendirilmesi. — O'nun reformları. — Metod.

Kitabın arka kapağında «Forumdan reforma götüren metod» başlığı altında şunlar yazılıdır: «Şimdi birkaç yıldan beri. ilköğretimde Ata'nın uyguladığı Forum metoduyla öğrenim yapıyoruz.,.,. Ümidim odur ki, bu miniminiler üniversite dönemine ulaştıkları zaman her toplumsal konuyu Atatürk'ün ruhunu şad edecek biçimde reforma bağlayan forumları rahatlıkla gerçekleştirebileceklerdir. Eğitim reformundan beklenen de budur».

259

ATATÜRK'LE KONUŞMALAR (1964)

Gazeteci Mustafa Baydar'ın (1920 - 1976) hazırladığı yapıt, («Varlık» Büyük Cep Kitapları) arasında ikinci kez basıldı (11 s., 2 lira). İlk basımı 1952'de yapılmış olan kitap, Ata'nın yaşamı boyunca yerli ve yabancı gazetecilerle görüşmelerini süreli yayın koleksiyonlarından kurtarıp gün ışığına çıkarıyor. Bu konuşmalarda onun, yurdu kurtarıırken ve yeni devleti kurarken hangi ilkelere dayandığını, nasıl bir yol tuttuğunu daha iyi öğreniyor, dehasının şaşırtıcı pırıltılarıyla bir kez daha karşılaşılıyor. Falih Rıfkı Atay, baştafta birkaç sözle kitabı sunarken : «Atatürk ve Kemalizm için en cömert ve en temiz kaynak, yine kendi söyledikleri ve yazdıklarıdır» diyor. Önsözünde hazırlayıcı, gereksindiğimiz kurtarıcının Atatürk olduğunu, onun bir diktatör olmadığını, devrimlerimizin temeli layiklik olduğunu, yetişen devrimci gençliğin gerici güçlerle savaştığını belirtiyor. Ata'nın Ruşen Eşref Ünaydın'a verdiği Çanakkale savaşlarıyla ilgili görüşmeyle başlayan kitap, 1937'de Romanya Dışişleri Bakanı Antonescu'yla yaptığı görüşmede yapılan konuşmalarla sona eriyor. Bütün bu konuşmaların sayısı 26'yı bulmaktadır. Kitabın 3. basımı 1967'de yapıldı. 1955'te Yeditepe Yayınları'ndan da bir basımı var (120 s, 100 krş.).

260

ATATÜRK'LE SAMSUN'A ÇIKANLAR (1971)

Dr. Fethî Tevetoğlu'nun (doğ. 1915) kitabı, (Atatürk ve Çevresi Yayınları)nın ilki olarak Ankara'da basıldı (300 s., 63 tarihsel resim, 20 lira). Yazarın, babası, Kurtuluş Savaşı sırasında Deniz Güverte Üsteğmeni ve «Alemdar» gemisi ikinci kaptanı rahmetli Tevetoğlu Ali Dursun Kaptan'ın anısına armağan ettiği bu kitap, bulunabilen belge ve bilgilere göre, Atatürk'le birlikte 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan kişileri tanıtmaktadır. Bunlar, değişik rütbe ve sınıftan 18 subaydır:

- 1— Kurmay Albay Refet Bey (General Refet Bele),
- 2— Kurmay Albay Manastırlı Kâzım Bey (General Kâzım Dirik),
- 3 — Dr Albay İbrahim Tali Bey (Öngören),
- 4— Kurmay Yb. Mehmet Arif Bey,
- 5— Kurmay Bnb, Hüsrev Bey (Gerede),
- 6— Topçu Bnb. Kemal Bey (Doğan),
- 7— Dr. Bnb. Refik Bey (Saydam),
- 8 — Piyade Yzb. Cevat Abbas (Gürer),
- 9 — Kd. Yzb. Ali Mümtaz Tünay),
- 10-Yzb. Sadık Oğlu İsmail Hakkı (Ede),
- 11 — Yzb. Ali Şevket (Öndersev),

261

- 12— Yzb. Mustafa Vasfi (Süsoy),
- 13— Üsteğmen Hayati Bey,
- 14— Üsteğmen Arif Hikmet (Gerçekçi),
- 15— Üsteğmen Abdullah Bey,
- 16— Teğmen Muzaffer (Kılıç),
- 17 — Birinci Sınıf Kâtip Faik (Aybars),
- 18 — Dördüncü Sınıf Kâtip Memduh (Atasev).

Bunların 19 Mayıs 1919 öncesi ve sonrasındaki yaşamları, çalışmalarını saptanmış, yalnız (İaşe Subayı (1) Üsteğmen Abdullah Bey) üzerine hiçbir bilgi elde edilememiş.

Bilindiği gibi, Atatürk, bunlardan bir bölüğünü daha sonraki yıllarda bakan, milletvekili, büyükelçi, genel vali gibi yüksek görevlere getirmiştir. Ancak ikisi, çeşitli etkenlerle, Atatürk'ten uzaklaştırılmış, İstiklâl Mahkemesi'ne gönderilmiş, biri de asılmıştır;

Bu özel vapurda, Mustafa Kemal Paşa ile yanındaki 18 kişilik askeri kuruldan başka yolcu yoktu. Kimi yazarlar, Atatürk'le Samsun'a çıkanlardan ikisini — Refet Bele ile Arif Hikmet Gerçekçi'yi — Mustafa Kemal Paşa'nın karargahında görevli değillerdi, sayıyla bunların arasında saymamak istemişlerdir. Yazar bu görüşün yanlışlığını, Atatürk'ün her ikisine de verdiği görevleri sayarak ispatlamaktadır.

(1) Levazım Subayı,

262

Bulunan belgelen toplanan bilgiler hiçbir değişiklik yapılmadan kitaba aktarılmış. Kaynaklar şunlardır: TBMM ve Milli Savunma Bakanlığı özlük işleri dosyaları, başka bakanlıklar ve kurumlar kadrolarında görev almışların sicil kayıtları, Dışişleri Bakanlığı ve Harp

Tarihi Dairesi arşivleri, Meclis tutanakları, gazete koleksiyonları, kendilerince yayımlanmış yazı ve kitaplar, eş ve çocukları, yakın dostları, rahmetli Arif Hikmet Gerçekçi'nin kendisinden sağlanan bilgi ve belgeler.

Kitapta tanıtılan kişilerin hepsi de Tanrı'nın rahmetine kavuşmuştur.

Kitabın sonunda kitap, makale, gazete, dergi, ansiklopedi ve arşivleri kapsayan bir kaynakça ile bir de dizin vardır.

Kitaptaki yazılardan kimisi daha önce, «Türk Kültürü» dergisi ile «Hayat Tarih Mecmuası» nda yayımlanmıştı (1970).

263

ATATÜRK'LE ÜÇ AY VE 1930'DAN SONRA TÜRKİYE (1945)

Liman Şirketi Müdürlüğünden sonra (Limancı Hamdi) diye tanınmış olan Ahmet Hamdi Başar'ın (1897 - 1971) kitabı, İstanbul'da kendisinin çıkardığı «Barış Dünyası» dergisi yayınlarında basıldı (176 s., 2 TL.). «Söze Başlarken» başlıklı önsözünün sonlarında yazar, amacını ve yapıtı nasıl hazırladığını şöyle anlatmaktadır:

«... Atatürk Serbest Fırka'nın ortadan kalkması kararının verildiği günün ertesi yurttaki büyük bir tetkik (inceleme) seyahatine (gezisine) çıkmış bulunuyordum. Hayatımın mesut bir tesadüfi eseri olarak, (yaşamımın mutlu bir rastlantısı) kendilerinin maiyetinde (emrinde) iktisat müşavirleri (danışmanları) sıfatı ile, bu seyahate iştirak ettim. Memleketin büyük bir kısmını gördükten sonra da, ancak devletçilik eli ile kalkınabileceğimiz hakkındaki imanım kuvvetlendi. Bizim devletçiliğimiz ise, kendimize mahsus (özgü) bir şey olmakla beraber, temelleri ilme, bilime tecrübeye (deneyime) ve hayata dayanacaktı. Gerek seyahat esnasında, gerek daha sonra bu bahislerdeki (konulardaki) düşüncelerimin, diğer arkadaşlarımdan mühim ölçüde ayrıldığını görüyordum. Bu ayrılıkların nelerden ibaret olduğu dâvalarımızın kavranmasındaki yanlışların ne gibi sebepler altında başladığı ve inkılâp tarihimizde (devrim tarihimizde) mühim (önemli) bir dönüm noktası olan 1930 senesinden -sonraki hâdiselerin (olayların) nasıl geliştiği hakkındaki bildiklerimi, yalnız hafızamda gömmeye hakkım olamazdı. Bu son kitabımı bu ha-

264

kikatlerin (gerçeklerin) hayatımıza ve tarihimize mal olması için yazdım ve onu bağımsız, kudretli bir Türkiye idealine bağlı olan sevgili okuyucularımın takdir (anlayış) ve tenkit (eleştirisi) gözleri önüne koymağı başardım».

265

ATATÜRK'TE TEMEL PRENSİPLER (1971)

Av. Yusuf Ziya İnan'ın (Boğ. 1930) yapıtı, İstanbul'da Akın Yayınevi'nin (Kültür serisi) nin ilki olarak basıldı (112 s., 10 lira). Yayınevi, yapıtı ve yazarını sunarken: «İşte, Yusuf Ziya İnan, kendi anlayışı içinde Atatürk ilkeleri ve Temel Prensiplerini izah ederken bu millî ve doğru sistemin Atatürkçülük adı ile teessüs edebileceğini savunuyor» (1) demektedir. Yazar ise, Önsözünde, «... Atatürk gittikçe büyüyen ve insanlığa mutlu yarınlar çizen bir meşale haline gelmektedir. Bu asrın sonunda insanlık Atatürk'ü, insanlığın en büyük lideri olarak selamlıyacaktı» dedikten sonra, kitabının niteliği ve içeriği üzerine şunları söylüyor:

«Biz, gençlerin ağabeyi ve bu memleketin bir evladı olarak kimseyi kınamadan onlara doğruyu anlatmayı kendimize vazife ve ideal edindik. Bu konuda ilk denemeyi Atatürk'te temel prensipler adı altında yayınlamayı düşündük. Böylece çocuklarımıza hayal Atatürk'ten,

ya da hislere göre tarif edilen Atatürk'ten değil de gerçek Atatürk'ten, Atatürk'ün fikirlerinden, çeşitli konulardaki düşünce ve tutumundan bahseden bir küçük el kitabı sunmayı mümkün kıldık. İnanıyoruz ki şahıslar ölür, fakat fikirler tesir ettiği sürece yaşar. Atatürk fikir ve eylemi ile yaşayacağına göre O'nu unutturmamak için sözlerini tesbit ve okumayı görev sayıyorum. Kusur ve noksanlarım için okuyucudan af dilerken, Atatürk'ün temel fikirleri

-----
(1) Kurumlaşacağını.

266

üzerinde düşünmek isteyenlere küçük bir katkıda bulunmuş olmanın rahatlığı ile saygılarımı sunarım».

Kitabın metni beş bölüme ayrılmıştır: 1 — Atatürk burcu., 2 — Atatürk'te temel prensipler, 3 — Atatürk, kadın, tesettür (2), 4 — Atatürk, eylem, gençlik, 5,— Atatürk gerçeği.

Kitabın genel başlığı, ikinci bölümün ara başlığı olan «Atatürk'te temel prensipler» yapının yandan çoğunu kapsadığı için, en önemli, en geniş bölümüdür. Bu bölümde, «Atatürk ilkeleri nedir?» diye sorulduktan sonra, ilkeler (milli şahsiyet, halkçılık milliyetçilik, iktisadi görüşleri, cumhuriyet ilkesi, layiklik) açlarından ortaya çıkarılmağa çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, Atatürk'ün kadın hakları ve tesettür üzerine düşünceleri belirtilmektedir. Dördüncü bölümde Atatürk'ün gençlik ve ulusal kültürle ilgili kimi düşünceleri yer alıyor. En sonunda, bugün unutulmuş gibi görünen Atatürk gerçeğine dönüşü salık veren yazar, «Evet, biz Atatürk sömürücülerine karşı gençliğe gerçek Atatürk'ü anlatmaya mecburuz diyerek yapıtını bitirmektedir. Bu kitabın, Atatürk'ün düşünceleri ve temel ilkeleri üstünde düşünmek, araştırma yapmak isteyenlere epey bir katkıda bulunduğu söylenebilir.

(2) Örtünme. Kadının örtünmesi için kullanılır. Kuran'da, tesettür ayeti vardır. Yabancı bir erkeğe karşı, kadının nerelerinin giysili, örtülü olacağı, o ayetle saptanmıştır.

267

ATATÜRK'TEN ALTIN YAPRAKLAR (1943)

Tarih öğretmeni ve gazeteci Kadircan Kafıl'nın (1903-1969) kitabı, İstanbul'da (Yeni mecmua neşriyatı) arasında çıktı (72 s.). Kitabın iç kapağı ardında şöyle küçük bir not var: «Nükte ve fıkralar, zekâ ve karakterlerin en belli ve manalı parıltılarıdır. Biz burada Atatürk'e ait en güzel fıkraları topladık; küçük, fakat şimdiye kadar eş yazılmayan bir eser meydana getirdik. Tarihimizin en mühim olayı ve en büyük zaferi olan Cumhuriyet'in kuruluşunun yirminci yılına eren aziz yurttaşlarımıza armağan ediyoruz».

İsmet İnönü'nün «Kadir bilen ve büyük evlât yetiştiren milletimizin yüreğinde Kemal Atatürk adı sevgi ve hürmet içinde ebedi olarak yaşayacaktır» sözü en başa alınmış.

Önsözde, Atatürk'ün ölümünden sonra yabancıların dedikleri Özetlenmiştir: «Biz burada sözü yabancılar, hatta Türk milletinin ve Atatürk'ün lehinde bulunmaları evvelce imkânsız görülenlere bırakıyor, böylece daha manalı olduğumuzu sanıyoruz. Aşağıdaki parçalar Atatürk'ün ölümü sırasında dünya gazetelerinde çıkan makalelerden, tanınmış devlet adamlarının sözlerinden alınmıştır».

Bu sözlerden sonra, önsöz şöyle sona eriyor: «Biz bu eserle, Atatürk'e beslediğimiz şükran duygularımızı bir daha anlatmak, manevi borcumuzdan payımıza düşeni ödemek istedik. Bunu başardığımızı hiç sanmıyoruz, fakat ne çıkar; Atatürk'e

268

-----

borçlu olmak bize şeref veriyor; bizi ona dana çok bağlıyor, zira o bizden ve biz onanız».

Kitabın asıl metni (4 forması) Atatürk'le ilgili fıkralardır. Bunlara birer başlık da konmuştur. Atatürk'ün Türk Gençliğine Hitabe'si son sayfadadır.

269

ATATÜRK'TEN ANILAR (1969)

Kemal Arıburnu'nun hazırladığı kitap, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları) arasında, Ankara'da Tisa Matbaasında basıldı (393 s., ayrıca 8 levha, 25 lira). Hazırlayan önsözünde diyor ki:

«Atatürk'ün varlığı Türk tarihinin en karanlık günlerinde güçlü bir ışık olarak belirirken, O'nun aydınlığına koşan mutlu kişiler sayılıydı. Bu sayılı kişilerdir ki, Türk ulusunun kurtuluşunun, düşmüş olduğu tarihi çıkmazdan sıyrılabilmesinin yollarını O'nun arkasından gitmekte görmüş, O'nun çevresinde halkalanarak Kurtuluş Savaşının ve devrimlerimizin başarılmasında büyük hizmetlerde bulunmuşlardır.

Anekdot ve anıların çoğu, belgelere dayanılarak gelecek kuşaklara ve bütün insanlığa, bu sayılı kişilerce anlatılmaktadır. Öbür anlatanlar ise imzalarının tarihsel sorumluluğunu taşıyan, *gene* bu davanın adamları olan saygıdeğer kişilerdir.

O'nun ta Harp Okulundan başlayarak ölümüne kadar geçen süre içinde yer alan bu anılar, kişiliği, insanlığı, askerliği, milliyetçiliği, devrimciliği ve devlet adamlığı bölümlerine ayrılmış bulunmaktadır.

Bölümler içinde anlatılanlara daha iyi bir anlam vermek amacıyla, yerli ve yabancı devlet ve siyaset adamlarıyla yazar ve sanatçıların, yani O'nu yakından tanımak mutluluğuna ermiş olan ünlü kişilerin Atatürk'ün portresini çizmiş ve özel-

270

-----

liklerini belirtmiş yazılarından birkaç kısa parçayı da sunmayı yerinde bulduk...

Bu yazılanlar, anlatılanlar, Atatürk'ün kişiliğini bütün özellikleriyle yansıtmaya yetmez. Ne var ki, bundan sonra Atatürk üzerinde yazılacak kitaplara, yapılacak araştırmalara biraz olsun bir gereç sağlayabilir.

Bu kitaptaki metinlerin yazar ve sahiplerinin dilini fazla zorlamamak için özleştirme işinde oldukça ılımlı davrandığımı özellikle belirtmek isterim».

Kitaptaki anıların altlarında yazar adları verilmişse de bunların hangi kaynaklardan derlendiği ilkin ne zaman yayımlandığı belirtilmemiş. Kitabın sonunda, kitapta adları geçenler üzerine kısa bilgiler de var. Dizin, bölümlere göre düzenlenmiş. Kitapta anekdotu ve anısı olanlar, en sonda — yalın bir adlar çizelgesi biçiminde — gösterilmişse de sayfaları işaretlenmemiş, Kapak düzenini Turgay Betil hazırlamıştır.

ATATÜRK'TEN DÜŞÜNCELER (1956)

Prof. Enver Ziya Karal'ın (Doğ. 1906) Atatürk'ten derlediği düşünceler, (Türkiye İş Bankası Kültür yayınları) nın ilki olarak Ankara'da basıldı.

Ata'nın resmi başta. Daha sonra Karal'ın bir önsözü geliyor. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması, Kuvay-i Milliye, yeni Türkiye Devleti'nin kuruluşu, Türk inkılabı devlet yönetimi ve kendi kişiliğine özgü Atatürk'ün düşünceleri başlılıkla aktarılıyor. Çeşitli sorunlar üzerinde değişik kaynaklarda rastlanan bu düşünceler, konularına göre, süre dizinli olarak düzenlenmiştir.

Kuvay-i Millîye'de üç bölüm var: Hak ve Kuvvet, Türk Milleti ve İstiklâl Fikri, Millî Teşkilât. Yeni Türkiye Devleti'nin Kuruluşu, beş bölüme ayrılmıştır: Hâkimiyet-i Millîye, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Teşkilât-ı Esasiye (Anayasa), Hâkimiyet-i Milliye'nin teminatı. Türk İnkılabı, onbir bölüme ayrılmış: İnkılâp ve İnkılâpçılar, İnkılâp ve Medeniyet, Türk İnkılabı ve Kadın, Kıyafet, Hukuk, .Din, Millî Eğitim, Güzel Sanatlar, Millî Ekonomi, Millî Savunma, Türkiye. Devleti'nin Dış Siyaseti, Atatürk'ün Devlet Yönetimi Hakkındaki Fikirleri, Siyaset İdeali, Siyasi Ahlâk ve Umumî Efkâr başlıkları altında toplanmıştır.

En sonda Atatürk'ün kişiliği; yaşam felsefesi, karakteri, ulusa inancı, büyük adam üzerindeki düşüncesi, kimi kişiler ve olaylar üzerine düşünceleri sıralanarak belirtilmiştir.

Bu kitap, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk devrimleri için başvurulacak güvenilir kaynak arayanların gereksinimini karşılayabilir. Duyulan bir boşluğu gerçekten dolduran, Atatürk üzerindeki en ciddi en güzel baskılı kitaplardan biri de budur (175 s., 500 krş.). Kitabın yeni basımları da var (1962, XV - 175 s., 600 krş.); (1969, VIII - 175 s.).

ATATÜRK'TEN HATIRALAR (1950)

Prof. Dr. A. Afetinan'ın (Doğ. 1908) yapıtı Ankara'da Türk Tarih Kurumu Basımevi'nde basıldı (VIII - 200 s., 250 krş.). Kapak kompozisyonu, Mustafa Aslier tarafından yapılmış. Ki-tabın geliri, Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde okuyan yoksul öğrencilere yardıma verilmiştir. Kitap, ölümünün 12. 'yıldönümünde Atatürk'ün anısına armağan edilmiştir.

Tarihçi olan yazar, önsözünde kitabı için şunları söyler: «... Şimdiye kadar çeşitli yerlerde, mecmua, gazete ve kitaplarda çıkarmış olduklarımı, bir araya toplamayı uygun bularak, bu kitabı vücuda getirdim. Bu yazılar, ayrı ayrı başlıklar taşımaktadırlar ve Atatürk'ün hayatından, tarihinden nakledilmiş parçalarıdır. Ben burada onları, daha önce yayınladığım tarih sırasına göre tertitledim. 25 makaleden 6'sı Atatürk'ün ölümünden önce çıkardığım yazılardır. Diğer 19 tanesi ise, O'nun ölümünden sonra, muhtelif vesilelerle ve bilhassa ölüm yıldönümlerinde, O'nun aziz hatırasını anmak için yazdıklarımıdır...».

Yazıların başlıkları ile yazılış tarihleri şöyledir: Gerilla hakkında iki hatıra (1937). — Vatan ve Hürriyet (1937). — Mukaddes tabanca (1937). — Resim Galerisi (1937), — Ege manevraları, yolunda: Nazilli kombinasi (1937), — Türk istiklâli ve Lozan muahedesi (1938). — Atatürk'ün fikir hayatı (1939), — Atatürk ve tarih tezi (1939). — Büyük Atatürk'ün

hususiyetleri (1942). — Trablusgarp'ta Hürriyet'e karşı isyan (1944). — 21 yıl önce (1944). — Atatürk hakkında konferanslar'ın önsözü

274

(1946). — İstiklâl Savaşımızda tarih bilgisinin rolü (1946). — İstiklâl Savaşımızda manevî kuvvetin rolü (1949). — Atatürk'ün söylev ve demeçleri üzerine bir konuşma (1946). — Türk Tarih Kurumunun kuruluşuna dair (1947). — Türk Tarih Kurumu üyesi Yusuf Ziya Özer'in ölümü dolayısıyla (1947), — İğde ağacı (1947). — «Türk gibi kuvvetli» (1948). — Başkumandanlık Meydan Muharebesinin yıldönümünde: İki teklif (1948). — Bahar çiçeklerinden hazan yapraklarına (1949), — Atatürk'te vatan mefhumu ve millet sevgisi (1944). — Altıncı Dil Kurultayında Türk Tarih Kurumu adına birkaç söz (1944). — Atatürk'ten hatıralar ve O'nun Anıt - kabri için düşünceler (1950). — «Herkesin bir dünyası var» (1950).

Bu makalelerden bazısının ayırbaşimleri da yapılmıştır.

275

ATATÜRK'TEN HATIRALAR (1973)

Atatürk'ün son Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'ın (1888 -1970) anıları, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.nin Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yılı yayınları arasında, İstanbul'da Binbirdirek Matbaacılık Sanayii A.Ş. Basımevi'nde 2 cilt biçiminde bastırıldı (774 s., ayrıca - 1 levha ciltli, fiyatı yazılı olmamakla birlikte piyasada 100 liraya satılır).

Banka'nın kitabın niteliğini açıklayıcı kısa «Önsöz»ü şudur :

«Milli Mücadele (1) ve Atatürk Devri'nin insanları ile olayları için, Hasan Rıza Soyak'ın hatıraları belgesel bir nitelik taşımaktadır.

Hasan Rıza Soyak'ın Milli Mücadele'nin başından ölümüne değin, Atatürk'ün yanında uzunca bir süre görev alması, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında birçok olayların en yakın ya da tek tanığı olmasını sağlamıştır.

Dürüstlük ve çalışkanlığı, yetkilerini kullanmaktaki titizliği, sorumluluk duygusu Büyük Atatürk kadar görev arkadaşlarının da ortak kanaatleri olmuştur. Bu nedenledir ki, Özel Kalem Müdürlüğü ve Genel Sekreterlik gibi değışen görevlerinin yanında Atatürk'ün özel ve Genel Vekilliliğini de yapmıştır.

Yapı ve Kredi Bankası'nın Cumhuriyetin ellinci yılına armağanı olarak yayımlanan bu anılarda Büyük Atatürk'ün özel-

-----

(1) Kurtuluş Savaşı, Ulusal Savaşım.

276

İlkleri, ilk subaylık yıllarından Ordu Komutanlığına dek geçen süre içindeki düşünce ve eylemleri, Milli Mücadele yılları, Cumhuriyet'in ilânı, iç olaylar ve yankıları belgelerle de desteklenerek anlatılmaktadır.

Türk Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi'ni inceleyecekleri Hasan Rıza Soyak'ın hatıraları, önemli bir kaynak olacaktır, umundayız».

II bölümden oluşan yapıtın kapsadığı konular şöylece özetlenebilir :

I. Bölüm: Atatürk'ün özellikleri, görev anlayışı, yurt ve devlet yönetimi, genel eğitim üzerine görüşleri, ağaç ve çocuk sevgisi.

II. Bölüm: Birinci Dünya Savaşına girişimiz üzerine düşünceleri, bu savaşın gidişi yolunda Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya yazdığı rapor. — Velihaht Vahdettin'le Almanya gezisi. — Yenilgimiz ve Mondros mütarekesi üzerindeki düşünceleri. Bu konuda Sadrazam Ahmet İzzet Paşa ile yaptığı telgraf tartışması, aldığı önlemler. — Osmanlı İmparatorluğunun sonu hakkındaki görüşü. — Cepheden dönüşünden sonra İstanbul'daki faaliyeti. — Anadolu'ya geçişi. — Erzurum ve Sivas kongreleri. — Ankara'ya gelişi. — T.B.M.M. Hükümetinin kuruluşu. —Cumhuriyet yönetimi üzerinde Rauf Bey ve arkadaşları ile yaptığı görüşme.

III. Bölüm: Kurtuluş Savaşı. — 1924'te Dumlupınar'da verdiği söylev. — Lozan Konferansı. — Halk Partisi'nin kurulması. — Lozan Barış Anlaşması ve Rauf Bey'in başbakanlıktan ayrılması, — Cumhuriyetin ilânı.

277

IV. Bölüm: Halifeliğin kaldırılması — Eğitimin birleştirilmesi.

V. Bölüm: Atatürk batı dünyasından geri kalmamızı nasıl açıklıyor? — Devrimler. — Tarikatlar, tekkeler ile şapka giyme ve kıyafet değiştirme üzerine söylevleri. — Dış ülkelerde devrimlerimiz üzerine yazılanlardan kimi özetler. Bay Herriot'nun bir yazısı. — Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu.

VI. Bölüm: Şeyh Sait ayaklanması. — Takrir-i Sükûn Kanunu. İki İstiklâl Mahkemesi. Doğu İstiklâl Mahkemesi'ne verilen gazeteciler. — İzmir suikast girişimi. Güneyde Urfa mebusu Ali Saip Ursavaş'ın adının da karıştığı bir suikast girişimi. Ek: Ahmet Emin Yalman'ın 23.1.1961 tarihli makalesi.

VII. Bölüm.. Serbest Cumhuriyet Fırkası nasıl kuruldu, nasıl dağıldı? — Bundan sonra Atatürk'ün yurt içinde yaptığı uzun gezi. — Menemen'de Kubilay olayı. — CHP'nin üçüncü genel kongresi, — Türk Ocakları'nın kendi kendini kapatması. — Halkevleri'nin kurulması, çalışma alanları. — Köy Enstitüleri, Doğu Üniversitesi. — İllerde parti başkanlıklarının valilere verilmesi ve nedeni.

VIII. Bölüm: Balkan Paktı. — Dünya barışı üzerine düşünceleri, bunların İkinci Dünya Savaşından sonra yapılan Birleşmiş Milletler Anayasası ile benzerliği. — O sağ olsaydı, İkinci Dünya Savaşı belki olmazdı, olsa da savaş Balkanlara inmezdi. — Boğazlar sorunu, Montreux Konferansı ve başarıya ulaşması, — Hatay sorunu, geçirdiği dönemlerin bir bölümü.

IX. Bölüm: Hatay sorununun ikinci ve son bölümü..

278

X. Bölüm: Nyon Konferansı ve sonuçları. — Hindistan'dan adına gönderilen paraların nerelerde kullanıldığı, İş Bankası'nın ve çiftliklerin kuruluşu. — Bira Fabrikası işi, çiftliklerin Hazineye devri. — Başbakan İsmet Paşa'nın izinli sayılması ve sonra çekilmesi. Celal Bayar'ın Başbakan olması.

XI. Bölüm : Çocukluğundan beri geçirdiği saptanan hastalıklar. — Son hastalığı nasıl tanındı, nasıl seyretti? (2) — Nihayet elim akıbet.

Görüldüğü üzere, bu önemli yapıt, Birinci Dünya Savaşından Atatürk'ün ölümüne kadar olan dönem için en sağlam bir kaynak olarak kullanılabilir. Yazarın yaşamı üzerine verilen kısa bilgiler de şudur :

H. R. Soyak, Birinci Dünya Savaşı başlarında İstanbul Merkez Komutanlığına bağlı olarak sıkı yönetim Komutanlığı ve Birinci Kolordu Kurmaylığı kalemlerinde (1914), ikinci Kolordu Kurmaylığı kaleminde (1916), Harbiye Nezaretinde (1917), çalıştı. Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katıldı. Atatürk'ün hizmetine girdi. T.B.M.M. Tahrirat Kaleminde birinci kâtip (1922), Cumhurbaşkanlığı Köşkü Mutemetliği (1924), Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürlüğü (1927), Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Vekilliği (1932) yaptı. 1934 yılında Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine asaleten getirildi, bu görevi Atatürk'ün ölümüne kadar sürdürdü. 1938 yılı sonlarında emekliye ayrıldı. Bir süre milletvekilliği de yaptı.

-----

(2) Elem Verici Son.

279

Uzun yıllar Atatürk'ün bu derece yakınında çalışmış, gizliliğine (mahremiyetine) girmiş, güvenilir adamı olmuş bir kişinin anılarının önemi ve değeri kendiliğinden anlaşılır.

Gazeteci Ahmet Emin Yalman'ın birinci cildin sonuna ek olarak konulan, «Vatan» gazetesinin 23 Ocak 1961 tarihli sayısında çıkmış «Yeni partinin sayın kurucularına» başlıklı makalesi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile sonradan kurulan Serbest Fırka'nın kuruluş ve işleyiş biçimine ışık tutmaktadır. Bu makale, 27 Mayıs 1960 devriminden sonra yeni partiler kurulmasına izin verildiği sırada yayımlanmıştır.

Soyak'ın anıları, İstanbul'da çıkan «Hayat» dergisinin 1964 - 1966 yıllarında ek olarak verdiği Doğumundan Cumhuriyetin ilânına kadar fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün hususiyetleri adlı 188 sayfalık bol resimli yapıtının çok genişletilmiş bir biçimi ve arkası sayılabilir. Bu kitapta, Atatürk'ün özelliklerine, devlet yönetimi, görev anlayışı ve çalışma biçimi üzerine kimi anılar vardı. 2 ciltlik Atatürk'ten hatıralar adlı asıl yapıtına yazar, özellikle Cumhuriyetin ilânından Atatürk'ün ölümüne kadar olan Atatürk anılarını koymuştur.

280

ATATÜRK'TEN İLHAMLAR (1954)

Mesut Kemal Erilkun'un yapıtı, İstanbul'da Şemsi Arkadaş'ın Sermet Matbaası'nda basıldı (168 s., 250 kuruş). Üç bölümde, yazınsal bir dille yazılmış toplumsal bir yapıt sayılabilir. İkinci bölümde iç düşmanları (mikropları) şöylece sıralıyor : 1 — Gurur, II — Yalancılık, III — Döneklik, IV — Anarşi, V — irtikâp, irtişa ve ihtilas (1), VI — İhtikar (2), karaborsa ve kaçakçılık, VII — İrtica (Gerilik); 1 — Siyasi irtica 2 — Milliyetçi irtica, 3 — Dini irtica, (yobazlık), VIII — Komünizm. Yazar, yer yer, duygu ve düşüncelerini kendi şiirleriyle süslemesini de biliyor. Sonda «Ey Sevgili Atatürk» başlığı ile, O'na sesleniş var, ki bir parçası şöyle:

«Atatürk! Asaletin, mertliğin timsali aziz ruhundan aldığım ilhamlar'la kalemimi konuşturdum. Biliyorum: Bu naçiz eser de, senin büyüklüğünü, ölmez varlığını layığıyla tasvirde yine uzaktır. Şuna inanıyorum ki; sana sonsuz şükran borcumu biraz olsun ödeyebildiğimden dolayı, seni çok seven Ulu Tanrı da elbette memnundur. Daima, beraberiz. Zaten ne ben senden uzak ve ne de hiç kimse bana senden yakın...»

-
- 1.Yiyicilik, yemece, aşırma. Bu- terimlerin tümü de yasa dışı bir durumu anlatırlar.
  - 2.Vurgun.

ATATÜRK'TEN VECİZELER (1971)

Rasim Başkirt'in derlediği kitap, İstanbul'da Bakış Basımevi ve Kitabevi'nce yayımlandı. (152 s., bol resimli, 12.50 TL.). Kitapta, Atatürk'ün 60 konuda söylediği 555 özdeyişi biraraya getirilmiş yayımcısı Avni Altınar, kitabı sunarken diyor ki:

«Büyük bir çalışma ile hazırlanan bu eserde vecizeler konulara göre ayrılmış ve alfabetik olarak sıralanmıştır. Bugünkü neslin anlayamadığı bazı kelimeler yeni terimlerle yazılmış, bu suretle istenen konuda vecize bulmak ve anlamak kolaylaştırılmıştır».

Derleyicisi de önsözünü şöyle bitiriyor : «'Son zamanlarda bir -kısm- sapıkların Atatürk'ün arkasına saklanarak yurdumuzun huzur ve güvenini bozmaya, Atatürk'ün Cumhuriyeti emanet ettiği ve yurdun gözbebeği Türk gençliğini birbirine düşürerek anarşi yaratmaya bütün güçlerini harcadıkları görüldüğünden; Büyük Atatürk'ün görüşlerini bu küçük kitapta toplayarak Türk gençliğine sunmayı faydalı buldum».

'Kitapta özdeyişler konu başlıklarına göre abtsel olarak yer almaktadır.

İkinci bölümde, Avni Altınar'ın yayımladığı «Her Yönüyle Atatürk» (1960) kitabından kimi belgeler, özdeyişlerle ilgili kimi yazılar bulunmaktadır. Atatürk'ün cumhuriyet, devlet yönetimi, şapka, islamlık, Türklük, gençlik, öğretmen, Hatay, Kırşehir gençleri için söyledikleri, sohbetlerinden örnekler, kendi kaleminden parçalar, bir şiiri, resmi yazışmalarına bir

-----

örnek, doğaçtan konuşmalarından bir örnek, yaşamından bilinmiyen ilginç olaylar, soyağacı üzerine açıklama, yaşam felsefesi, dünya uluslarına verdiği ders, güzel ve doğru öğütleri, cenaze töreni üstüne resmi habere yer verilmektedir.

ATATÜRK'TEN YAZDIKLARIM (1969)

Ankara Ün. Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Tarih Profesörü, Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Dr. A. Âfetinan'ın (doğ. 1908), Ankara'da yayınladığı bu yapıtı, Kurtuluş Savaşımızın 50. yıldönümü dolayısıyla yazılmıştır; (60 - 31 s., resimli, foto - kopyalı, 5' TL.). Kitabın dış kapak başlığı: M. Kemal Atatürk'ten yazdıklarım. Yazar, Ata'nın yanında çalıştığı, çevresinde yaşadığı süreler, önsözünde açıkladığına göre, hep elinde kâğıt - kalem bulundurur, ilginç gördüğü sözlerini not etmiş. Diyor ki:

«İşte bu kitapta topladığım sözler, çeşitli vesilelerle Atatürk'ün söyledikleridir. Hatta bir kısmım sonradan kendisine gösterdiğim vakit, düzeltmeler de yapmıştır veyahut bazıları da doğrudan doğruya kendi el yazılarıyladır. Bunlardan bir kısmım çeşitli vesilelerle makalelerim içinde yayınladım. Fakat bu kitapta ayrı olarak ve topta bir halde vermeyi tercih ettim. Böylece Atatürk'ün inkılâp fikirlerini hazırlayıp vs oluş safhasındaki konuşmalarından örnekler vermeyi düşündüm. Bu sizler pek tabiidir ki, herhangi bir konuşma mevzuu içinde bazı olayların açıklanması için söylenmiştir. Fakat okunduğunda görüleceği gibi, başlı başına büyük manalar taşıyan kısa, veciz sözler de varılır».

Atatürk'ten kısa tümceler ve el yazılarıyla çeşitli düşünceler veren yazar, O'ndan yazdıklarını ayrı bir bölümde toplamış, sonuç bölümde de O'nun başarı sıralarını dokuz madde halinde açıklamıştır. Onun el yazıları ve resimlerinden özdeş baskılar-

-----

la da süslü olan bu yapıtı her Türk'ün okuması, ulusal bir ödev sayılmalıdır.

Kitabın yeni basımı, M. Kemal Atatürk'ten yazdıklarım adıyla, Milli Eğitim Bakanlığın'ca çıkarılan (1.000 Temel Eser) dizisinin 55. kitabı ve 50,000 sayı olarak yayımlandı (1971, XII - 123 s., 17 planş ve özdeş baskı, 5 TL.). Bu basıma, Atatürk'ün 16 sayfalık yaşamöyküsü de etkilidir.

ATATÜRK'TEN 20 ANI (1963)

Dr. Mehmet Ali Ağakay'ın (1893 - 1965) kitabı, Ankara'da Türk Dil Kurumu Tanıtma Yayınları'nın (Çeşitli Konular Dizisi)nin ilki olarak, Ankara Üniversitesi Basımevi'nde 10,000 sayı bastırıldı (40 s., 1 TL.) Kitabın öteki basımları 1967, 1972 yıllarında yapıldı (3 TL.).

Türk Dil Kurumu'nun kurucusu Atatürk'ün yaşamıyla ilgili anıları içeren kitabın baş tarafında Kurum, «Birkaç söz» söylüyor : «Türk Dil Kurumu, ulu kurucusunun dil işine el attığı son yıllarında sık sık yanında bulunmak mutluluğuna erişmiş eski bir dil işçisinin anılarını toplayan elinizdeki bu belgeyi Atatürk'ün ölümünün 25. yıldönümü olan 1963 yılı için yapacağı yayınlar arasına almayı uygun bulmuştur. Bu anılar Ata'yı çeşitli yönlerden daha iyi tanıtmaya yardımcı olabilir. Bunlarda O'nu halk içinde ve sofrasında görecek, hoş fıkralarını dinleyecek, yaşantısından, ince ruhundan özellikler öğrenecek yabancıların kendisine karşı duydukları hayranlıktan örnekler bulacaksınız...».

Bu yirmi anı, beş bölümde sunulmaktadır:

I. Atatürk halk içinde: 1. Gazi pazar yerinde, 2. Yere düşen bardaklar 3. Atatürk sünnet düşününde;

II. Atatürk'ün hoş fıkralarından: 4... Köy ağasının silahlığı, 5. Atatürk'le çoban, 6. Ayşe kadın, 7. Makbule Hanımın pembe odası, 8. Ata'nın Anafartalar'dan bir anısı;

Atatürk'ün anlattıklarından: 9. Kolağası Mustafa Kemal Girit adasında, 10. Mutlu bir dalgınlık, 11. Mustafa Kemal ve General Townshend, 12. Sakarya savaşından dönmüş;

Sofra başında olanlar : 13. Conker'in doğum yıldönümü, 14. Beklenilmeyen bir yanıt, 15. Atatürk'ün bir çıkışması, 16. Atatürk'ün yargıç kararına saygısı, 17. Bükreş'ten gelen haber;

Yunanlılarda Atatürk hayranlığı: 18. Yunanistan'da tek partili demokrasi, 19. Yunanlılarda dil davası, 20. Ayasofya Müzesi.

ATATÜRK'Ü ANIYORUZ ANMA TÖRENLERİ İÇİN EL KİTABI (1973)

Enver Naci Gökşen'in (Doğ. 1916) düzenlediği kitap, İstanbul'da Koza Yayınları'nın (Okul Kitapları Dizisi)nin ikincisi olarak, Karar Matbaası'nda bastırıldı (287 s., 15 TL.). Kapak düzeni: İbrahim Köktürk.

Gökşen, önsözünde kitabı için şunları söyler: «... Biz de bu derlememizle, birçok büyük ve parlak yanları olan Atatürk'ü, ışık damlaları halinde tanıtmaya çalıştık. Amacımız

okullarda, köylerde, kentlerde yapılan 10 kasım törenlerinde, ulusal bayram günlerinde yararlanılabilecek, başvurulabilecek bir kaynak kitap, bir elkitabı meydana getirmiş olmak.

Derlememiz bu altı ana konu etrafında toplandı: «Hayatı ve hayatından parçalar», «Ölmez sözleri», «Atatürk üzerine düşünceler», «Anılar», "Şiirler" ve «Söylevlerinden seçmeler».

Bu kitaptan örnekler almak isteyenlere kolaylık olmak üzere, özellikle «Ölmez sözleri» ve «Atatürk üzerine düşünceler» bölümlerinde Ata'nın özlü «sözlerini ve O'nun hakkındaki düşünceleri konularına göre öbekleştirmeyi yeğ bulduk. Atatürk'ün o eşsiz sözlerini, yeni kuşaklarca kolaylıkla anlaşılın diye, sadeleştirerek, öztürkçeleştirerek aktardık.. Bunu yaparken de sözcüklerin aslındaki anlamlarına olabildiğince bağlı kalmaya çalıştık.

Son bölümdeki şiirleri seçerken de, «edebî değer» i gözden uzak tutmadık. Bu bölümde, her öğrenim düzeyindeki öğren-

288

-----

celerin ya da her isteyenin yararlanabileceği şiirleri bir araya getirdik...» .

Atatürk'ün Gençliğe hitabesi'ne en başta yer verilmiş. İlk bölümde parçaları bulunan yazarlar şunlardır: Ali Kazanoğlu, Falih Rıfki Atay, Behçet Kemal Çağlar, Niyazi Ahmet Banoğlu, Enver Behnan Şapolyo, Selâhaddin Güngör.

Atatürk'ten alınan özdeyişler şu konulardadır : Ahlâk, erdem. — Başarı. — Cumhuriyet. — Çalışmak. — Demokrasi. — Devrim. — Dil. — Egemenlik, özgürlük. — Eğitim, öğretim öğretmen. — Ekonomi, — Gençlik, yeni kuşak. — Halk, ulus — Kadın aile. — Kültür, — Sanat. Ulusal mutluluk. — Uygarlık. — Vatan sevgisi, kahramanlık.

Atatürk üzerine düşüncelerini belirten yazarlar şunlardır:

I. Kişiliği ve Yüceliği: İsmet İnönü, Yakup K. Karaosmanoğlu, İsmail H. Sevük, Hamdullah S. Tanrıöver, Dr. Fani Bilgili, Nurullah Ataç, Yunus N. Abaloğlu, Falih A, Atay, Mareşal Fevzi Çakmak, Prof. Dr. Y. Hikmet Bayur, Hasan - Ali Yücel, Yusuf Kemal Tengirşenk, M. Turhan Tan, Hüseyin C. Yalçın. — Yabancılar göre: Grace Eliison, A. Rawlinson, General Charles H. Sherrill, Kont Carlo Sforza, Herbert Sideabotham, General Sir Charles Townshend.

II. Komutanlığı ve Önderliği: Enver Paşa, Y. K. Karaosmanoğlu, H. S. Tanrıöver, Hasan Reşit Tankut, Prof. Dr. Vasfi Raşit Seviğ, Cevat Abbas Güren —Yabancılar göre: General Hamilton, General Kannengiesser, H. C. Armstrong, General Charles H. Sherrill; Prof. Herbert Melzig, Alan Moorehead.

289

III. Türk Ulusuna Kazandırdıkları: İ. H. Sevük, Faruk Nafiz Çamlıbel, Nurettin Artam, Reşat Nuri Güntekin, Hasan - Ali Yücel, F. R. Atay, Prof. Dr. Melâhat Özgü, —Yabancılar göre; Arnold Toynbee, General Cahrles H. Sherrill, Branko Aczmoviç, Herbert Sideabothan.

IV.Halkçılığı ve Ulusuna Güveni: Dr. Reşit Galip, Cenap Şahabettin, Ercüment Ekrem Talû, N. S. Banarlı, Ruşen Eşref Ünaydm, Şükrü Kaya, General Faruk Güventürk, Prof. Dr. Selâhaddin Batu. — Yabancılar göre: General Cahrles H. Sherrill, Gyula Kornis, Benoist - Mechin.

V. Ulusun Atatürk Sevgisi: H. S. Tanrıöver, H. A. Yücel, Selâmi İzzet Sedes, B. K.

Çağlar, Nadir Nadi, Prof. Dr. Mahmut Esat Bozkurt. — Yabancılara göre: Norbert V. Bischoff, K. S. Chantitch - Cahndan, Lord Curzon.

VI. Başka Uluslara Örneği: Prof. N. Erim, Ferit Celâl Güven, Orhan Burian, Prof. V. R. Sevgi, F. R. Atay, B. K. Çağlar. — Yabancılara göre: Berthe Georges - Gaulis, Marcel Sauvage, Prof. Maurice Baumant, Dagobert von Mikusch.

VII. Devrimciliği: İ. H. Baltacıoğlu, H. C. Yalçın, R. E. Üneydin, Abidin Daver, H. N. Öztürk, A. F. Erden, Süheyp Derbil, Cemal Kutay. —Yabancılara göre: Claire Charles Geniau, Georges Duhamel.

VIII. Barışçılığı: İ. İnönü, Prof. Afetinan, R. E. Üneydin, Sami N. Özerdim. — Yabancılara göre: Sanerweiin, Hester D. Jenkins, Sir Percy Loraine...

Kitabın anılar, şiirler, söylevler bölümlerinde de ilginç parçalar vardır.

290

ATATÜRK'Ü ANLAMAK VE TAMAMLAMAK (1975)

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'in (1921 - 1979) yapıtı, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nin (Faydalı Kitaplar) dizisinde basıldı (240 s., 15 TL.).

Yazarın sunuş yazası şöyle: «Elinizdeki kitap, 1953 yılından bu yana Atatürk ve Cumhuriyet Türkiye'si üzerine yazıp yayımladığımı makalelerle yanıtları, bunlara eklediğim belgesel yazıları kapsamaktadır. Güncel olaylarla bağlantılarını korumak için makaleleri ve yanıtları kendi aralarında sıraya koydum, yayım yerlerini de sonda belirttim. Yirmi yılı aşan bir sürede kamuoyuna iletilen bu yazıları, dil ve düşünce bakımından bir değişiklik yapmaksızın, şimdi de topluca sunuyorum.

Kitabın adı olan Atatürk'ü anlamak ve tamamlamak, topluca okuyucu karşısına çıkma olanağı bulan yazıların odak noktasıdır. Bu derleme'nin tümü okunduğu zaman görüleceği gibi, Atatürk'ü Anlamak, Atatürkçü düşüncüyü canlı tutmanın ilk basamağı, Atatürk'ü Tamamlamak ise Atatürkçü eylemi geliştirmenin ilk koşuludur. Düşünce - eylem bütünlüğü içinde ele alınıp değerlendirilmedikçe, Atatürk'ün yüklediği «mission»un ulusal ve evrensel tarih sahnesindeki yeri açıklıkla belirlenemez.

Geniş sayılacak bir zaman aralığı içinde yayımlanmış olan bu yazılarda öncekilerden yapılmış bazı alıntılar görülecektir. Okurlarca bu durum, bir yemlemeden çok bir vurgulama olarak değerlendirilmelidir. Yazarın hangi düşüncelere ağırlık verdiği böylece ortaya konulmuş olmaktadır».

291

Üç bölüme ayrılan kitapta denemeler ve incelemeler, Atatürkçülükle ilgili sorular ve yanıtları, belgesel ekler vardır.

Denemelerle incelemelerin başlıkları şunlardır: Atatürk; Atatürk ve Doğu Üniversitesi; Atatürk'ü anlamak ve tamamlamak; Atatürk ve «Mazlum milletler»; Atatürk'ün çilesi; Atatürk'ün pabucu; «Atatürk'ü anlamak» üzerine düşünceler; -Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı; Atatürk'ü yaşatmak; İkinci Atatürk; Atatürk ve üniversite; Ulusal eğitimin Atatürkçü ilkeleri; «Bir barış savaşımın öyküsü; Atatürk'ün devrim anlayışı ve Türk devrimi; Yeni Devletin temeli; Cumhuriyet Türkiye'sinde milli eğitim; 50. yılında Cumhuriyetin ilk gününe bakış; Türkiye: Geçiş toplumu; Mustafa Kemal çizgisi; Atatürkçü kuşakları bekleyen görev.

1961 - 74 yılları arasında Atatürkçülükle ilgili sorulara yazarın yanıtlarından sonra, belgesel ekler verilmektedir: «Bursa nutku» tartışması; Devrim tarihi öğretimi araştırması; Bir Enstitü - bir öneri.

Kitapta bir araya getirilen yazılarla yanıtların ilk yayın yerleri ve tarihleri de en sonda «Kaynaklar» başlığı altında gösterilmiştir.

10 Kasım 1978 günü, Ankara Televizyonunda yapılan bir açık oturumda, yazar, bu kitapta yer alan yapıcı düşüncelerin den kimisini özetlemiştir. Son olarak, şu söylenebilir: Atatürkçü yazar, bu kitabında Atatürk'ü anlamının onun yapıtını tamamlamak için ne denli gerekli olduğunu, bilimsel bir yöntemle göstermiştir. Atatürk'e «mersiye» ler (1) yazma dönemi sona ermiş, onu anlama ve tamamlama aşamasına gelinmiştir, artık.

(1) Ağıt.

292

ATATÜRK'Ü ANMAK (1971)

İst. Erkek Lisesi Müdürü ve Yazın Öğretmeni Muammer Yüzbaşıoğlu'nun (Doğ, 1927) yapıtı; Kendi yayını olarak, İstanbul'da Yörük Matbaası'nda basıldı (494 s., 20 lira.). Önsözünü, yazar, şu sözlerle tamamlıyor:

«Türk ulusunun bir bireyi olarak Atatürk üstüne bir kitap hazırlamakla bu görevimi yapmaya çalıştım.

Öte yandan, Atatürk'ü tanımak ve anlamak, tek koşuludur O'nu bilinçle sevmenin. Bu da O'nu okumak, incelemek ve araştırmakla gerçekleşir.

Binden çok kitap yazılmış Atatürk için. Biz, bir bileşim yapmayı, Atatürk'ü bir ölçüde bütün olarak tanıtmayı düşündük bu kitabımızda».

Atatürk'ün vasiyeti en başa alınmış: «Bu söylediklerim hakikat olduğu gün, senden (Türk ulusu) ve bütün uygar insanlıktan dileğim şudur: Beni hatırlayınız...»

Kitabın metni 10 bölüme ayrılıyor: I. Yaşamı, II. Çeşitli yönleri, III. Atatürk'ün düşünceleri, IV. Türk gençliğine buyruğu, V. Onuncu yıl söylevi, VI. Gençliğin andı, VII. Anılar, VIII. Şiirler, IX. Yabancılar göre Atatürk, X. Kaynakça.

İlk bölümde yaşamı anlatıldıktan sonra, süredizini, Dolma-bahçemden Rasattepe'ye kadar naaşının nakli de gün, saat, dakika, saniye olarak gösterilmiştir.

İkinci bölümde, çeşitli yönleri arasında; genel görünüşü, yüzü, gözleri, elleri, saçları ve alını, belleği, dikkati, tutulacak

293

-----

yolu bulma gücü, Çankaya köşkü, karargahı, giyinişi, sofrası, sohbeti, sertliği, düşünce özgürlüğüne saygısı, çalışma gücü, çalışma arkadaşlarını değerlendirmesi, halk arasında yaşama isteği, sevdiği yemekler, sevdiği şarkı ve türküler, cigara içişi, spor sevgisi ve ölümü; çeşitli yazarlardan alınan parçalarla belirtilmektedir.

Üçüncü bölümde, Atatürk'ün düşüncelerinden yaşam felsefesi ve öz yapısı, Ulusal Kurtuluş Savaşını başlatması, Türk devletini yeniden kurması, devrimciliği ve devrimleri, devlet yönetimi, ulusuna güveni araştırılırken, Prof. Enver Ziya Karal'ın kitabından yararlanılmış, dili sadeleştirilmiştir.

«Türk gençliğine buyruğu» büyük «Nutuk» tan alınmış, onuncu yıl söyleviyle birlikte bugünün diline göre sadeleştirilmiş, gençliğin kısa andı verilmiştir.

«Anılar» bölümünde (s. 275 - 337) çeşitli yazarların anıları bulunmaktadır.

«Şiirler» bölümünde (s. 339 - 446) çeşitli şiirler, ozanlarının soyadlarına göre, abc

sirasına konulmuştur. Kenan Akansu'dan Coşkun Zengin'e kadar).

«Yabancılara göre Atatürk» bölümünde (s. 449 - 477) yabancı yazarların duygu ve düşünceleri, Amerika'dan Yunanistan'a kadar, ülkelerin abc sırasıyla sunulmuştur.

Kaynakça, bölümü, Sami N. Özerdim'in Türk Dil Kurumu yayımlarından olan Atatürk'e saygı adlı kitaba eklenen «Atatürk devrimi için bir bibliyografya» adlı incelemesinden özetlenmiştir (s. 481 - 489).

Böylece yapıtın, Atatürk'ü çeşitli yönleriyle tanıyıp anmak için bir danışma kitabı niteliğini taşıdığı anlaşılmaktadır.

294

ATATÜRK'Ü ÖZLEYİŞ (1957)

Ruşen Eşref Ünaydın'ın (1892 - 1959) Atatürk üzerine anılarının Zafer başlıklı birinci cildi, (Türkiye İş Bankası Atatürk ve Devrim Serisi) nin 3 sayılı kitabı olarak Ankara'da yayımlandı (V111 - 166 s.?, ayrıca 6 plans, 5 lira).

Birkaç yıl önce, Ankara'da çıkan günlük bir gazetede yayınlanan bu anılar, yazarın anı defterinden notlarla başlıyor, «özleyiş» başlıklı 43 yazı ile sürüp gidiyor.

Önsöz şöyle bitiyor: «Atatürk'ün dehasına hayranlığımı bildirsin diye derlediğim bu ufak hatıra demetini derin saygı ile O'nun Anıt - Kabri'nin ayak ucuna bırakıyorum». Kitap, yer yer Ata'nın resimleriyle süslüdür.

295

ATATÜRK'ÜN ADANA SEYAHATLERİ (1939)

Taha Toros'un kitabı, Adana'da Seyhan Basımevi'nde basıldı (48 s., resimli, ayrıca 2 levha, 25 krş.). Atatürk'ün Adana'ya ilk gelişi ile son gidişinin resimleri, en başta. Ata, Adana'ya tam 7 gezi yapmış. Kitabın baş tarafında, yazar, «O, diyor, Çukurova'ya her geldiği zaman bin bir hatıra bırakırdı. Öldüğü gün bu hatıralar gözbebeklerimizi bir alev gibi yaktı...

Onun Adana'ya bıraktığı hatıralarını toplayan bu broşür muhakkak ki Ata'nın Adana seyahatleri için yazılacakları tamamıyla cemetmiş (1) sayılamaz. Fakat, ne de olsa; Milletın kalbine gömülen büyük başların en küçük hatırasının en küçük bir parçası bile ölçsüz bir mazhariyettir...» (2).

Atatürk'ün ilk güney gezisi : 15 Mart 1923, «Bende bu vekayii ilk hissi teşebbüsü bu memlekette, bu güzel Adana'da doğmuştur» (K. Atatürk) (3). Bu sözü, Adanadaki heykelinin bir yanma yazılmıştır.

Hatay için de şunu söylemişti: «Kırk asırlık Türk vatani, düşman elinde esir kalmaz».

İkinci Adana gezisi : 17 -19 Ocak 1925. Üçüncü güney gezisi : 16 Mayıs 1928, Dördüncü (en önemli) gezisi: 16 Şubat 1931. Türk Ocağında canlı bir söylev verdi. Beşinci güney gezisi:

Toplamış, bir araya getirmiş. Ergi, erişkinlik. «Bende bu olguların ilk duygusal girişimi, bu memlekette, bu güzel Adana'da doğmuştur».

296

Ocak 1933. Altıncı gezisi: 19 Kasım 1937. Son gelişi: 24 Mayıs 1938, «Salih! Adana'yı gündüz gözüyle bir kere daha görelim» demişti.

İşte, kitapta, bütün bu geziler ayrıntılarıyla anlatılır, söylev metinleriyle resimleri de verilir.

297

ATATÜRK'ÜN "AHMET ÇAVUŞ"U (1968)

Gazeteci M. Said Arif Terzioğlu'nun (Doğ. 1922) yazıp Ankara'da bastırıldığı kitabın kapak düzenini Fikret Otyam hazırlamış (207 s., 10 lira). Bundan önce Yazılmayan Yönleriyle Atatürk (1963), İnsancıl Atatürk (1964) kitaplarını yayınlamış olan yazar, bu kitapta, Priştine'li Ahmet Çavuş'un anılarını aktarmaktadır» Balkan'dan, Kurtuluş Savaşı'na kadar, bütün savaflara katılmış yiğit bir savaşıncının anıları, bunlar.

298

ATATÜRK'ÜN ASKERİ KİŞİLİĞİ (1963)

General Fahri Belen'in (1892 - 1975) yapıtı, Milli Eğitim Bakanlığınca Atatürk'ün 25. ölüm yıldönümü dolayısıyla çıkarılan (Atatürk Yayınları Serisi) nde 10.000 sayı bastırıldı (III - 69 s., 9 kroki, 4 TL.).

Üç bölüme ayrılan kitapta Atatürk'ün komutanlık yaşamı, askeri kişiliği, askerlik yaşamı anlatılır, Ata'nın savaflarına da ana çizgileriyle yer verilir. Atatürk'ün dünyada ve tarihteki yeri saptanmış, büyük komutanlarla karşılaştırılması yapılmıştır. Harp Tarihi Arşivindeki dosyasından yararlanılarak, bir askerlik yaşamöyküsü de sona konulmuştur. Belen'in Türk savaş tarihi öğretmeni ve yazarı olmak yetkisi, Atatürk'ün yönettiği savaflara katılarak onu yakından tanımak ergisi, bu yapıtın değerini, özgünlüğünü belirtmeğe yetebilir.

299

ATATÜRK'ÜN ASKERLİĞE DAİR ESERLERİ (1959)

Atatürk'ün doğrudan doğruya askerlik, genel olarak yurt ve ulus sorunları üzerine olan 5 kitabının metinleri, hiç değiştirilmiyerek, olduğu gibi Türk harflerine çevrildi (194 s., toplu cildin fiyatı 5 TL.). Bir tek cilt içinde bir araya getirilen bu yapıtlar, (Türkiye İş Bankası Atatürk ve Devrim Serisi) nde yayımlandı. Atatürk'ün ana düşüncelerini açıklayan Zabıt ve Kumandan ile Hasbihal (1) başa konulmuş.. Askeri uygulamalarla ilgili notlardan oluşan Cumalı Ordugahı ile Tabiye Tatbikat Seyahati (2) onu izlemiş. General Litzmann'dan çeviri iki kitap olan Takımın Muharebe Talimi (3) ve Bölüğün Muharebe Talimi (4) sona alınmış. 1908 - 1918 yılları arasında İstanbul'da ve Selanik'te basılmış olan bu kitaplar üzerine, Prof. Dr. A. Afetinan'ın 14 sayfalık inceleme yazısı, bir önsöz görevi görüyor. Yapıtlara ayrı ayrı sayfa numarası verilmiştir.

- (1) Subay ve Komutan İle Söyleşi,
- (2) Tabiye Uygulama Gezisi.
- (3) Takımın Savaşma Eğitimi.
- (4) Bölüğün Savaşma Eğitimi.

300

ATATÜRK'ÜN BAĞIMSIZLIK SAVAŞI NASIL HAZIRLANDI? (1973)

Refik Necdet Aktaş'ın derlemesi, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nin (Faydalı Kitaplar) dizisinin 137. kitabı olarak, Dilek Matbaası'nda basıldı (304 s., 15 TL.). Dış kapak başlığında «hazırlandı» yerine «başladı» sözcüğü var. Metin başlığı ise, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'dır.

Yazar, giriş bölümünde, «Hasta adamı» denilen Osmanlı İmparatorluğunun son durumunu, toplumumuzun durumunu, «umut yeşerten» Mustafa Kemal'i, tam bağımsızlık ilkesini, Mustafa Kemal gerçeğini ve çevresini belirtir.

Daha sonra, 19 Mayıs — 27 Aralık 1919 tarihleri arasındaki Kurtuluş Savaşı'nın başlangıç yılını— tarih sırası güderek — kentlere göre anlatır: İstanbul, Samsun, Havza, Amasya, Sivas'ta durum, Erzurum, Sivas, Amasya buluşması, Ankara. Sonda küçük bir kaynakça bulunmaktadır. Kitabın içindekiler çizelgesinin olmayışı bir eksiklik sayılabilir.

301

ATATÜRK'ÜN BAŞLICA NUTUKLARI, 1920 – 1938 (1942)

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi profesörlerinden Dr. Herbert Melzig'in derlediği bu söylevler, İstanbul'da Ülkü Matbaası'nda kitap biçiminde basıldı (147 s., 100 krş.). Atatürk'ün 21 söylev ve bildirisini kapsayan kitabın yayımından bir yıl önce İstanbul'da yazılan önsözünde şunlar belirtilmektedir :

«Ancak, elimizdeki bu eser, Atatürk'ün nutuk ve beyanatının tam bir külliyatı olmayıp, daha ziyade, onun 1920 -1938 senelerinde, yani İstiklâl Savaşı'nın başlangıcından ölümüne kadar söylediği nutuk ve yaptığı hasbihal ve beyanatın bir müntahabatıdır. Filhakika, Türk İnkılabının esas ve safhalarını bizzat Atatürk'ün ağzından öğrenmek maksadıyla, bu kitaptaki parçaları kronolojik bir sıra ile seçip bir araya topladım.

Haddizatında, Atatürk'ün nutuk ve beyanatının filolojik bir itina ile tam olarak, neşri, artık beklenebilir. Fakat bu, teşebbüsün genişliği dolayısıyla ve vesikaların elde edilmesindeki güçlük bakımından, ancak resmi makamların yardımı ile mümkündür» (1).

(1) Ancak, elimizdeki bu yapıt, Atatürk'ün söylevlerinin ve demeçlerinin tümü olmayıp, daha çok, onun 1920 - 1938 yılları arasında, yani Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcından ölümüne dek söylediği söylevlerin, yaptığı söyleşilerin ve verdiği demeçlerin bir seçimidir. Doğrusu, Türk Devrimi'nin Kaynağını ve evrelerini doğrudan Atatürk'ün ağzından öğrenmek amacıyla, bu kitaptaki parçaları, süre dizinsel bir sıra ile seçip bir araya topladım.

Aslında, Atatürk'ün söylevleri ve demeçlerinin dil bilimsel bir beğeniyle tam olarak yayımı, artık beklenebilir. Fakat bu, girişimin genişliği dolayısıyla ve belgelerin elde edilmesindeki güçlük bakımından, ancak resmi makamların yardımıyla olanaklıdır».

302

Prof. Melzig, yapıtının asıl amacının öğretici ve «tasviri» (2) olduğunu açıklar: «Türk gençliğinin, Türk İnkılabı'nın esas ve safhalarını bizzat Atatürk'ün nutuk ve beyanatında izah ettiğini daima okuması lâzım ve mecburidir. Bu kitap, bilhassa yüksek tahsil gençliğinin, İnkılap Tarihi derslerindeki bilgilerinin derinleşmesine yardım edeceği gibi, tarih ilmi için de bir vesika olacaktır» (3).

Atatürk'ün söylevlerini, derleyici, «faal bir siyaset adamının olduğu kadar, büyük bir mütefekkirin hitabeleri gibi de görünüyor» (4) diye nitelendirmektedir. «Ayrıca Almanca ve İngilizceye tercüme edilen bu eserdeki nutuklar, kati lojik (5) ve fikirlerdeki açıklıkları ile, Atatürk'ün hayranı ve prestijkarı (6) olup sayıları dünyanın her tarafında gittikçe artan milyonlarca münevveri (7) yeniden teshir edecektir (3). Bir kelime ile diyebiliriz ki, bu nutuklar, XX. asrın tarihi vesikalarının en mühimlerinden biri ve hatta yegane en mühim olanıdır. Onlar, Türkiye için, iman verici ve cihan için, (9) irşad edici derslerdir. Cihan için irşad edici dersler diyoruz; çünkü, Atatürk, bir milletin istiklâlinin, onun maddi kuvvetlerinden ziyade, manevi

2. Betimsel.

3. «Türk gençliğinin., Türk Devrimi'nin Kaynağını ve evrelerini doğrudan Atatürk'ün

söylevlerinde ve demeçlerinde nasıl açıkladığını, sürekli okuması gerekir ve de zorunludur. Bu kitap, «özellikle yüksek öğrenim gençliğinin Devrim Tarihi derslerindeki bilgilerinin derinleşmesine yardım edeceği gibi, tarih bilimi için de bir belge olacaktır».

4.«Eylemci bir siyaset adamının olduğu kadar, büyük bir düşünürün söylevleri gibi de görünüyor».

5.Kesin mantık,

6.Tutkunu, düşkünü.

7.Aydın.

8.Büyülüyecektir.

9.Yol gösterici, aydınlatıcı.

303

-----

kudretlerine dayandığını ve milletler arasında devamlı bir sulhün (10), ancak birbirlerinin istiklâline karşılıklı saygı göstermekle mümkün olabileceğini Cerhi kabil olmayan (11) ispatlarla izah etmiştir».

Derleyici daha sonra sözlerini şöyle sürdürür: «Cihan tarihini araştırarak olursak, sözü ile işi birbirine, onunki kadar uyarı hiçbir devlet adamı bulamayız.

Siyasi Kemal Atatürk'ün sözleri ve yaptıkları, daha iyi bir cihan istikbaline (12) doğru göz kamaştırıcı bir meşale gibi parlıyor. Öyle bir istikbale doğru ki, biz onun ufuklarını görmeğe bile muktedir değiliz (13).

«Bunun için Atatürk'ün neşrettiğim bu nutuk ve beyanatlarını tefsirden (14) çekindim. Atatürk'ün nutukları, zamanımızın tarihi ve hadiseleriyle o kadar canlı olarak tefsir edilmiştir ki, biz onları okurken, bu nutuklarda, gerek zamanımızda sabit olan ve gerekse doğrulukları istikbalde tahakkuk edecek derin hakikatler vardır demekten kendimizi alamayız» (15). Kitaptaki söylev ve bildirilerin başlıkları şöyledir: 1 — İstikbâl uğrunda (1920), 2 — Cumhuriyetin ruhi temeli (1920), 3 — Milli sene (1921), 4 — Sakarya Meydan Muharebesi (1921), 5 -- Milli dava, (1922), 6— Yeni Türkiye'nin ordusu (1922), 7 — Sınıfsız cemiyet (1923), 8 — Hakimiyet-i milliye (1923), 9 — Büyük zafer

-----

10.Barış.

11.Yadsınması olanaksız.

12.Dünya geleceğine.

13.Yeterli değiliz.

14.Açılmak.

15.Gerçekleşecek.

304

(1924), 10 — İnkılaplar yolunda (1925), 11 — Türk inkılabı nedir? (1925), 12 — Kırılmaz azim (1926), 13 — Tarihin büyük dersi (1927), 14 — İstiklâl ve medeniyet (1928), 15 — Şark musikisi ve garp musikisi (1928), 16 — Yeni Türk harfleri (1928), 17 — Tenvir ve irşad (1931), 18 — Türkiye sulh siyaseti (1931), 19 — Dünyanın saadeti - milletin saadeti (1930-36), 20 — Milli ideal (1937), 21 — Atatürk'ün dünyaya son mesajı (1938).

305

ATATÜRK'ÜN BİLİNMEYEN HATIRALARI (1954)

Münir Hayri Egeli'nin (1901 - 1970) (Eski bir Atatürkçü) takma adıyla aktardığı bu anılar, İstanbul'da A. H. Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kâğıtçılık T. Ltd. Ş.'nin 719. kitabı olarak Yenilik Basımevi'nde basılıp yayımlandı (104 s., 1 portre, 100 krş.). Kapağı Firuz'un kompozisyonu ile süslü olan kitabın önsözünde, Egeli, nasıl eski bir Atatürkçü olduğunu

anlatır: Cemal Kutay bu takma adı bulmuş. Dr. Osman Nebioğlu ile o «her vesileden istifade ederek» (1) bu adla Egeli'ye bir hayli yazı yazdırmışlar.

«Eski Atatürkçü adı altında bana memleketin her yerinden her sınıf vatandaşın o kadar teşvik edici mektuplar aldım, ki şaşırđım. Bu destelerle mektup arasında bazı o kadar muhterem şahsiyetlerden o kadar tazimkar (2) ifadeli yazılar aldım ki daha fazla kendimi saklamayı şahsıma bir nevi iltifat toplama hilesi görmeye başladım. Hocamın oğlu, genç dostum Yıldız Yaşaroğlu bu hatıraların bir kısmını kitap halinde toplamak isteyince, adımı açıklamaya karar verdim. Bu kitaptaki hatıralar bildiklerimizin ve elimdeki vesikaların pek azıdır. Gerisini münasip (3) zamanlarda devam etmek belki kabil olur».

Anıların başlıklarını veriyoruz: Onun düşündüğü Anıt Kabir. — Onun doğduğu gün. — O herkes gibi bir çocuktu, —Onun

-----

- (1) Her durumdan yararlanarak.
- (2) Ululayıcı, büyültücü, saygı duyucu,
- (3) Uygun

306

çocukluğuna ait hatıraları. —Mektep hayatında o daima çalışmasını bilen ve kendi kendini yetiştiren bir talebe olmuştu. — Atatürk, kadın ve aşk. —Reddedilen sevgili. — Bir mektup. — Atatürk'ün bir evlenme hikayesi. — Onun ilk ihtilâl fikirleri Harbiye'de doğmuştu. — Onu Çanakkale kahramanı yapanın hikayesi. — Padişaktan ve padişahlıktan ümidini kesiyor. — «Dağbaşı» marşı ve Atatürk. — Türkiye'nin hakiki efendisi Mareşal'in kara kaplı defteri. — Muzaffer Kumandan Atatürk. — Başöğretmen Atatürk. — Atatürk ve cumhuriyet. — Atatürk'ün cumhuriyet için düşündükleri. — Atatürk ve Halk Partisi, Nuri Conker'in cumhurreisliği. — Atatürk'te para mefhumu. — Atatürk ve genç fikirler. — Altı ok'un hikayesi. — Ata-türk her şeyden önce insandı. - Reşit Galib'in çek hadisesi, — Yedi düvelin yenedemediği Atatürk. — Dalkavuklar ve hakikî sadakat. — Atatürk ve tarih davası. — 'Atatürk ve Fatih.; — Türkçü Atatürk ve Hazret-i Mevlâna. — Atatürk ve din. — Ayasofya'da Kadir gecesi. — Atatürk'ün layikliğine ve sebeplerine dair. — İnsan Atatürk. — Atatürk ve ağaç sevgisi. — Ağaç sevgisine ait diğer bir hikaye. — Atatürk'ün sanat düşünceleri. — Atatürk ve sanatkâr ölçüsü. — Bir heykel müsabakası. — Eşek hikâyesi. — Altın başlı Atatürk. — Atatürk ve İsmet Paşa. — Onuncu yıl marşı. — «Çıktık açık alınla, on yılda her savaştan». — «Atatürk'ün hayatı» filmi senaryosu. - Güneş - dil teorisinin hikâyesi. — Dil hikâyesi. — Herkes söylesin. — Hoca asri ol. — Atatürk ve Bayan — Atatürk ve Adnan Menderes — Atatürk ve ölüm fikri. — İlk hastalık alâmetleri. — Bütün dünya hastalığına çare arıyor. — Büyük Ata'da Ankara hasreti. — Hatay hikâyesi. — Bir mebusluk hikâyesi. — Atatürk ve Falih Rıfki. — Atatürk ve Yunus Nadi. — Atatürk'ün hediyeleri. —

307

Atatürk'ün son başvekili. — Son günleri. — Atatürk'ten sonra. — Kubbe altında on beş yıl.

Bu kitabın yeni basımı Atatürk'ten hatıralar adıyla yayımlandı (1959). Gene A. H. Yaşaroğlu kitabevince bastırıldı (128 s., portre ve resimli, 400 krş.).

308

ATATÜRK'ÜN ÇİZDİĞİ PORTRERLER (1988)

İsmail Hakkı Uluğ'un (Doğ. 1899) yapıtı, İstanbul'da İnkılâp ve Aka Kitabevlerince Yönet Matbaasında bastırıldı (424 s., 15 TL.).

«Başlarken» başlıklı önsözünü —kitabın niteliğini belirtmesi bakımından — buraya aktarıyoruz :

«Bu kitap, «Büyük Nutuk»ta yer almış olan (412) kişi hakkında Atatürk'ün neler söylemiş olduğunu, kişilerin adlarını, alfabe sırasına göre kapsamaktadır» -Nutuk'un söylendiği tarihte soyadları mevcut olmadığından zaruri olarak küçük adlarına göre tasnif edilmişlerdir. Her kişinin, Nutuk'un hangi sahifesinde yer aldığı da gösterilecektir. Yalnız şurasını hatırlatalım ki, esas olarak alınan Nutuk, söylendiği tarih olan 1927'de basılmış olan eski harfli kitaptır. Bu 412 kişi hakkında mümkün olanlar için Nutuk'un dışında kalan bilgiler de verilecektir. Bazılarını şahsen tanıyoruz; tanımadıklarımız hakkında da çeşitli kaynaklardan elde edebildiğimiz bilgileri sunmaya çalışacağız.

Bilindiği gibi, kırk yıl önce söylenmiş ve yazılmış olan Nutuk, bugünün gençleri, hatta orta yaşlıları tarafından kolaylıkla anlaşılacak bir dil ve üslupta değildir. Bu itibarla biz imkân nispetinde yaşadığımız devrin diline uygun olarak nakletmeye çalışacağız.

Abc sırası, küçük adlara göre düzenlenmiş olmakla beraber bazı kişiler tasnifte, soyadı yerini tutan şöhretlerinin

309

-----

baş harflerine göre sıraya konmuşlardır; örneğin (Çerkez Et-hem) ve benzerleri gibi. Soyadı Kanununun çıktığı tarihte sağ olanların, imkân ölçüsünde küçük adlarının yanında soyadları da gösterilecektir. Kitap milli tarihimizin çok önemli bir devri ve safhasını teşkil eden Kurtuluş Savaşına katılan (olumlu veya olumsuz) kişiler hakkında kolaylıkla bilgi edinmeyi sağlaması bakımından ilgi ile karşılanacağı kanısındayız. Şurasını da belirtmek lâzımdır ki, bu kitapta bahis konusu olacak 412 kişi içinde öyleleri vardır ki, Nutuk'ta sadece adları geçmekte ya, da kendilerinden, çok kısa bahsedilmektedir. Bunları kitaba almamız, izlediğimiz metot ve prensipe, uymak düşüncesinden ileri gelmiştir.

Yukarda da belirttiğimiz gibi, kitabın konusunu teşkil eden 412 kişi, küçük adları üzerinden abtsel sıraya konmuştur. Ancak bu sırada, mensup oldukları zümre veya mesleğe göre tasnife yer almış gruplar da vardır. Meselâ, bir köyün veya bir topluluğun adı şahıs olarak kabul edilmiş ve abtsel sırada ona göre yer almıştır)».

Kitabın başında, Nutuk'un değeri anlatılmaktadır. Nutuk'ta adları geçen özel ve tüzel kişiler üzerine abc sırasıyla bilgiler veren bu ansiklopedik sözlüğün, vazgeçilmez bir danışma kitabı olduğu bellidir. Nutuk'la ilgili bu tür bir yapıt, ilk kez hazırlanmıştır. Yapıtta yazar, Nutuk'ta adları geçen kişileri teker teker inceleyip onları tarihin haktanır mahkemesi önüne çıkarmıştır.

Ancak, kitabın arka kapağında, Nutuk'un «T.B.M. Meclisi önünde okunduğu» sözü var ki, yanlıştır. Bilindiği üzere, Nutuk, CHP ikinci Kongresinde, 1927 yılında, altı günde okunmuştur.

310

ATATÜRK'ÜN DEVRİM DESTANI (1964)

Bekir Tünay'ın (Doğ. 1916) kitabı, Ankara'da Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'ndan (406 s., 17.50 TL.).

Yazar, önsözünde şunları söyler: «... Bu eser; milli ruhun alev alev yandığı günlerden başlar. Büyük Atatürk'ün hayatının en verimli yıllarını kapsar. Bu pırıl pırıl yıllarda, O'nu ve devrimlerini yakından izler.

«Bundan önceki; Mustafa Kemal'in Millî Mücadele destanı (1962, Ankara, 84 s.) adlı eserimle, O'nun Milli Mücadele yıllarındaki tüm çabalarını, Anadolu'nun tüm çilelerini dile

getirmeğe uğraştım. O, Mustafa Kemal'di, bu da Atatürk.

Bu eser; Atatürk'ü olaylar karşısında düşünce, fikir, duygu, heyecan, irade, vefa, esirgemezlik, cesaret, sabır, sebat, çaba, güven olarak canlandırmaya çalışır. O'nun her davranışındaki egemen niteliği, niceliği göstermeğe özenir. O'nda, ululuğa varan sezgi kudretini belirtir.

Eseri süsleyen, Atatürk'ün gerçek görüşleridir. Uyarıcı, yapıcı fikirleridir. Onlar, her dem taptazedir. Tertemizdir. İman verir. Güven huzur getirir. Güçlendirir.

Bu yüce direktifleri, eserin havasına uydurmak için çok çabaladım. Bu yüzden; anlama tam bağlı kalarak, kelimelere yer değiştirdim. Cümleleri de kimi zaman ileri, geri aldım. Ama, hepsinde de kastedilen ruhu yaşatmağa çalıştım. Bundan gele-

311

-----

cek kusur varsa katlanırım. Eserde, daha çok arı Türkçe kullanılmıştır. Bu, O'na en çok yararır...».

Kitabın içindekiler şöyle :

- Cumhuriyete kadar: Mütareke, Lozan, barış.
- Cumhuriyet ve kaynaşmalar.
- Devrime giriş, İzmir suikastına kadar: Uyarıcı geziler, uygarlık,
- Yenileşmeye doğru: Büyük «Nutuk», kanunlar.
- Milli gidiş: Özgürlük ve halk, milli güç, bilimsel gidiş, güven.
- Serbest Cumhuriyet Fırkası: Işık ışık unutulmuş, acı bir sonuca.
- İç - dış ilişkiler: Huzur güven, halkla, gerçekten yana, kökümüze doğru.
- Kalkınma: İktisatça, kültürce, sosyal yönde.
- Dünya durumu: Bölge antlaşmaları, barış, savunma çabaları.
- Devrimlerin aynasında: Devrimler, dünya durumu, ordu manevraları, Hatay .
- Karanlık günler: En büyük acı, dünya ve biz.

Kitap, olayları 11 Ekim 1922'den 21 Kasım, 1938'e kadar süre dizinsel bir sırayla izler; yazar, bunlar üzerine kendi düşünce ve duygularını belirtmeğe çalışır.

312

ATATÜRK'ÜN FİKİR VE DÜŞÜNCELERİ (1971)

Dr. Utkan Kocatürk'ün hazırladığı kitap, Ankara'da Edebiyat Yayınevi'nce Ayyıldız Basımevi'nde ikinci kez bastırıldı (372 s., resimli, 20 TL.), Kitap, ilkin 1969 yılında yayımlanmıştı.

Dr. Kocatürk, kitabının niteliği üzerine, önsözünde şunları söylüyor: «... Bu kitap, Atatürk'ün —başta kendisi tarafından yazılan büyük Nutuk'u, askeri eserleri ve bir kısım harp hatıraları olmak üzere— konuşmaları, demeçleri, mesajları, telgraf, tamim ve beyannameleri, mülakatları, mektupları, dikte ettirdiği sözleri, şeref defterlerine kaydettiği satırları, ona yakınlığı ile tanınmış veya yakın tarihimize ismi karışmış güvenilir kimselerin, hatıraları taranmak suretiyle meydana getirilmiştir. Eskiden beri bilinip tespit edilen metinlerin yanısıra kitap, gazete ve dergi sayfalarında unutulmuş dağınık bir vaziyette

bulunan Ata'ya ait birçok fikir ve düşünceyi de aydın okuyucuyu, bu kitapta toplu olarak bulacaktır. Ayrıca Atatürk'ün hayatına, şahsiyetine ve eserine ait kısa bir tanıtma yazısı da okuyucunun takibi ve eserin bütünlüğü bakımından gerekli görülmüştür.

Kitabımızda, Atatürk'ün fikir ve düşünceleri ana başlıklar altında bölümlere ayrılmış, metin tekrarını önlemek amacıyla birkaç bölüme de girebilme özelliği taşıyan parçalar, en ziyade ilgili olduğu bölüme konulmuştur. Amacımız kronolojik bir tarih kitabı havası vermekten ziyade Atatürk'ün fikir cephesini tanıtmaya çalışmak olduğundan sadece tarih olan olay-

313

-----

ların anlatılışından ziyade, tahlil ve tenkit değeri taşıyan kısımlar seçilmiştir.

Metinlerin alındığı bazı kaynak isimlerinde harflerle sembolize etmek suretiyle kısaltmalar yapılmıştır. Bu kısaltmaların hangi eserlere ait olduğu gösterilmekle beraber, daha geniş bir incelemeye cevap vermek üzere kitabımızın sonunda metinlerin alındığı kaynakları gösteren geniş ve tafsilâtlı bir bibliyografya verilmiştir. Bu bibliyografya, Atatürk'ü konu alan binlerce yayın içinde özellikle onun sözlerine yer veren ve bizim inceleme fırsatı bulduğumuz kaynak eserleri teşkil etmektedir.

Metinlerin altında parantez dışında belirtilen tarih, konuşmanın yapıldığı yılı göstermektedir. Bu konuda tarih konmamış metinlerde zamanı kesin tespit etmek mümkün olamamıştır. Parantez içinde yer alan S. harfi karşısındaki sayı, metnin alındığı kaynağın sayfa numarasını göstermektedir.

Metinlerde, mümkün olduğu kadar Atatürk'ün ifade ve üslup hususiyetlerine dokunulmamış, bugünkü okuyucunun manayı daha kolay kavrayabilmesi için sadece terkipleri çözmek ve bugünkü konuşma ve yazı dilimizden tamamen kalkmış kelimelerin yerine yaşayanları konmakla yetinilmiştir. Yine de eksiksiz bir eser meydana getirmiş olmak iddiasından uzağız...».

Titiz bir çalışma ürünü olan bu kitap, Prof. Enver Ziya Karal'ın derlediği Atatürk'ten düşünceler (1956, 1962, 1969) adlı kitaptan sonra, Atatürk'ü kendisinden dinlemek isteyenler için değerli bir kaynak oluşturmaktadır.

314

ATATÜRK'ÜN HALKÇILIK PROGRAMI VE HALKÇILIK İLKESİNİN TARİHÇESİ (1963)

Av. İsmail Arar'ın (Doğ. 1921) hazırladığı kitap, İstanbul'da Baha Basımevinde bin sayı basıldı (48 s., 5 TL.).

Arar'ın kısa önsözü şudur: «Atatürk, 7 Aralık 1922 günlü gazetelerde yayınlanan bir demeci ile barıştan sonra bir siyasi parti kurmak arzusunda olduğunu ilan ederken bu partinin halkçılık ilkesine dayanacağını ve adının da Halk Fırkası olacağını açıklamıştı.

Halk idaresi, Halkçılık prensipi gibi deyimler Büyük Millet Meclisinin çalışmağa başlamasıyla birlikte sık sık kullanılır, üzerinde tartışılır konular olmuştur.

Atatürk, 1920 yılı Eylül ayında, Halkçılık programı adı altında bir de broşür yayınlamıştı.

İnanıyoruz, ki Halkçılık, Atatürk devrimlerinin sosyal yönünü belirten, ona gerçek kimliği veren en önemli ilkedir.

Biz, Cumhuriyet Halk Partisinin kırkinci kuruluş yıldönümünde, Atatürk'ün yüce adını bir kere daha anmak isteği ile onun çoklarıncı unutulmuş Halkçılık programı adlı broşürünü

gün ışığına kavuştururken halkçılık ilkesinin kısa bir tarihçesini de yapmak istedik».

Kitap, «Halkçılık ilkesinin tarihçesi» ve Atatürk'ün Halkçılık programı adlı broşürü» başlıklı iki bölümden oluşmaktadır.

315

Birinci bölümün konu başlıkları şöyle: I. Atatürk'ün Halkçılık programı adlı broşürünün konusu, II. Halkçılık deyiminin anlamları, III. B.M.M.'nin Halkçılık beyannamesi, IV. Atatürk'ün halkçılık anlayışı, V. Halkçılık ilkesine verilen yanlış anlamlar, VI. Atatürk halkçılığının iki belirli vasfı, VII. Cumhuriyet Hali: Partisinin kuruluşu., VIII. Halkçılık ilkesinin Halk Partisi programı içinde yer alması.

İkinci bölümün ara başlıkları da şunlar: 24 Nisan 1920 günlü önerge, 13 Eylül 1920 günlü program.

Kaynaklar ve notlar, en sonra yer almaktadır.

316

ATATÜRK'ÜN HASTALIĞI, PROFESÖR DR. NİHAD REŞAD BELGER'LE MÜLAKAT (1959)

Ruşen Eşref Üneydın'ın (1892 - 1959) yapıtı, (Türk Tarih Kurumu yayınlarından XVI. seri) nin ilk kitabı olarak, Ankara'da basıldı (51 s., ayrıca 8 planş, 350 krş.).

Atatürk'e bakan iki hekimimizden biri olan Prof. Nihad Reşad Belger'le yazarın konuşmalarından oluşur. Büyük adamın hastalık dönemleri üzerine çok ilgi çekici ayrıntılar var. 1937'de rahatsızlığın başlangıcında Atatürk Yalova'ya gitmiş. Orada Muayene edilerek, hastalığın tanısı konmuş: Karaciğer rahatsızlığı, siroz. Yalova'daki kısa tedaviden iyi etki ve sonuç alınmış; ancak, bir Bursa - İstanbul yolculuğu, hastalığın savuşmasını önliyen talihsizliklerden biri olmuş; zatürrieye tutulmuş, Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç'in Ankara'ya gelmesi, görev uğrunda Atatürk'ün sağlığını hiçe sayışına bir başka örnek veriyor. Sağlık durumuna aldirmeden, yazgıya bir meydan okuyuş. Fransız uzmanı Prof. Fissenger, Paris'ten getiriliyor, Savarona Yatında, hastalığın ikinci dönemi başlıyor. Ama, ısı birden yükseliveriyor. Ata Savarona'dan Dolmabahçe Sarayına geçiriliyor. Hastalığın üçüncü dönemine de girilmiştir. Hastalığın şiddetlenmesi üzerine, Almanya ile Avusturya'dan da birer uzman getiriliyor. Karından su nasıl alındı? Vasiyetname niçin, nasıl düzenlendi? Sayın doktor bunları da anlattıktan sonra: «Hastalık Atatürk'ün hafızasını zayıflatmamıştı» diyor. Aradan bir kaç gün geçiyor. Ata ilk (koma) ya giriyor. Hastalık hızla ilerlemekte, (İntihal) denilen ikinci ve son (koma) da

317

-----

başlıyor. Tam 36 saat sürüyor. Bu acıklı öykü de işte böylece sona eriyor.

Dr. Nihad Reşad Belger, öyküsünü sade, ama çok içli bir anlatımla veriyor. Ruşen Eşref Üneydın da acı öyküyü, daha parlak, daha etkili anlatımlarla bağlıyor. Anafartalar Kuman danı Mustafa Kemal'le Mülakat adlı yapıtını yayımlayarak, Mustafa Kemal'in ileride pek büyük işler başaracak güçte biri olduğunu ulusumuza ilişkin müjdeleyen Ruşen Eşref Üneydın, Aradan 40 yıl geçtikten sonra, onun yaşamının son dakikalarını Prof. Dr. Nihad Reşad Belger gibi değerli bir tanık ağzından işitilmiş bir görüşme halinde yayınlamak ödevinin kendisine düştüğü için kaleminin titrediğini söylüyor.

318

ATATÜRK'ÜN HATIRA DEFTERİ (1972)

Rahmetli Şükrü Tezer'in yapıtı, Ankara'da (Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan XVI. Seri) nin 16. kitabı olarak, Kurum'-un kendi basımevinde basıldı (III-223 s., ayrıca 31 levha, 30 lira).

Prof. Dr. Âfetinan, sunuş yazısında, şunları söyler:

"... Mustafa Kemal'in general rütbesini kazanarak gittiği doğu cephesinde, yedeksubay olan Şükrü Tezer yaveridir. Ona sonradan bu küçük hatıra defterini vermiştir. Merhum Şükrü Tezer bu savaşa ait kendi hatıralarını da yazmışsa da sağlığında bastırmaya fırsat bulamadığı için evlâtlarına kalmıştır. Ancak Kemal Atatürk'ün böyle bir hatıra defteri olduğunu şu suretle bilmekte idik..."

İşte bu yolla bildiğimiz hatıra defterini bulmak için teşebbüse geçtik. 1971 yılında İzmir Barosu'nun tertip ettiği Atatürk haftasına gittiğim zaman, merhum Şükrü Tezer'in ailesini bularak görüştüm. Oğlu sayın Cahit Tezer babasının yazılarıyla beraber hatıra defterini de bana, Türk Tarih Kurumu'nda yayınlanmak üzere, verdi.

Şimdi elimizde olan bu kitap, «Türk Tarih Kurumu Atatürk ve Yeni Türkiye Araştırma Merkezimizin kararı ile yayınlanmaktadır. Burada yaver Şükrü Tezer'in bu savaşa ait hatıra ve yazıları ile, biyografisi yer almaktadır. Mustafa Ke-

319

-----

mal Atatürk'ün kendi el yazısıyla olan hatıraları az olmakla beraber çok ilgi çekicidir...».

Kitabın bölüm başlıkları şöyledir:

I - Önsöz,

II — Başlangıç,

III— İki harp hatırası ve Miralay Mustafa Kemal'in Edirne'de bir birliği teftişi,

IV— Birinci Dünya Savaşında Doğu cephesi (Mustafa Kemal'in 16'ncı Kolordu Kumandanlığı),

V — Mustafa Kemal'in Birinci Dünya Savaşına ait anıları,

VI — Hicaz Seferi Kuvvetler Kumandanlığı,

VII — İkinci Ordu Kumandanlığı,

VIII — Birinci Dünya Savaşında Mustafa Kemal Paşa'nın Yedinci Yıldırım Ordusu Kumandanlığı,

IX — Mustafa Kemal Paşa'dan ayrı geçen yıllarım,

X — Eleştiri ve açıklamalar.

Sonda bir dizin var. Anı defterinin tıpkı - basımı ve sona ayrı bir albüm biçiminde konulmuştur. Ayrıca, Atatürk'ün ve yazarın birlikte resimleri de bulunmaktadır. Dış kapak, Atatürk'ün bir portresiyle süslüdür.

320

ATATÜRK'ÜN HATIRA DEFTERLERİNE YAZDIKLARI (1971)

Dr. Utkan Kocatürk'ün derlediği bu yazılar, Ankara'da Edebiyat Yayınevi'nin (Atatürk Üzerine Araştırmalar) dizisinin ilk kitabı olarak basıldı (20 s., i portre, 5 lira). Eski gazete ve

dergi koleksiyonları, ajans bültenleri, Atatürk ve Milli Mücadele ile ilgili yayımlar gözden geçirilerek, 1918-38 yılları arasında geçen yirmi yılda Atatürk'ün çeşitli kurum, müze ve gemilerin anı defterlerine yazdıkları, tarih sırasıyla sunulmaktadır. Defter sahipleri ve yazı tarihleri şöyledir :

Fenerbahçe Klübü (3.V.1918), Kırşehir Gençler Derneği (24.XI.1919), İhtiyat Zabıtları Namzetleri Talimhahı (1.XI.1920), İzmir Bölge Sanat Okulu (13.II.1922), Adana Türkocağı (15.III.1923), Konya Türkocağı (20 - 21.III.1923), İzmir Bölge Sanat Okulu (16.1.1924), Trabzon Muallim Mektebi (16.IX.1924), Hamidiye Kruvazörü (20.IX.1924), Silifke Sultani Mektebi (28.I.1925), Silifke Türkocağı (28.I.1925), Reşit paşa vapuru (22.IX.1925), İzmir Bölge Sanat Okulu (14.X.1925), Gülcemal Vapuru (5.VI.1926), Karadeniz Vapuru (13.VI.1916), Sivas Kongresinin Toplandığı Sivas Lisesi (20.IX.1928, 20.XI.1930), Çarşamba Türkocağı (24.XI.1930), İstanbul Darülfünunu (15.XII.1930), Alpulu Şeker Fabrikası (20.XI.1930), Kırklareli C.H. Fırkası (20.XI.1930), İst. Kunduracılar Cemiyeti (29.XII.1930), İzmir -Karşıyaka Kız Muallim Mektebi (2.II.1931), İzmir Kız Lisesi (2.II.1931), İzmir Asar-ı Atika Müzesi (3.II.1931), Konya Mevlana müzesi (21.11.1981), Bursa İpekş Dokuma Fabrikası (19.I.1933), Adatepe Destroyeri (27.VII.1933), Ankara Ticaret Mektebi

321

(2.XI.1933) Eskişehir Şeker Fabrikası (4.XII.1933), Zafer Destroyeri (18.II.1935), Gemlik Suni İpek Fabrikası (1.II.1938), Bursa Sümerbank Merinos Fabrikası (2.II.1938).

Atatürk'ün anı defterlerine yazdıkları, kuşkusuz bunlardan ibaret değildir. Ancak bu kitap, Atatürk araştırmalarının unutulmuş bir alanında ilk hazırlık sayılabilir.

322

ATATÜRK'ÜN HATIRALARI, 1914-1919. (1965)

Falih Rifki Atay'a (1894 - 1971) Atatürk'ün 1926'da anlattığı anılar, Ankara'da Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında, Ajans - Türk Matbaası'nda bastırıldı (IV-125 s., 1 levha, 15 TL.).

«Ben her akşam gider, kendisini dinler ve yazardım. Ertesi akşam davetlileri arasında önce yazdıklarımı okur, düzelterceği bir şey yoksa yayınlama izni ile yenilerini not ederdim... Hatıralar 1914'te kaymakam Mustafa Kemal Bey'in .Sofya'da ataşemiliter olduğu günlerden 1926 yılına kadar sürecek. Yayınlanmasını yadırgayanlar Almanya Cumhurbaşkanı Hindenburg ile, Birinci Dünya Savaşı içinde Veliht Vahidüddin'in yanında Almanya'ya giden Mustafa Kemal Paşa arasındaki bir konuşma yüzünden büyükelçiliğin şikayette bulunduğunu bahane ile ileri sürdüler. Yayını kestik. Yarıdan fazla not benim yanımda kaldı. Notlarım Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'da karaya çıkmasına kadar sürer. 19 Mayıs 1919'dan sonrasını da Atatürk «Nutuk»unda anlatmıştır. Bu hatıralardan yayınlanmış olanlar şuraya - buraya pek dağınık ve eksikli olarak alınmıştır. Şimdi ben o vakit metin içine konulmayan bazı isimleri de açıklayarak kendimde kalmış olanlarla beraber hepsini bu yeni tefrikada okurlarıma sunuyorum.»

Böyle diyen yazar, anıları, ilkin kendi gazetesi olan Dünyamda tefrika ettikten sonra kitap biçimine getirdi. Yapıt, 19 Mayıs 1919'dan önceki boşluğu doldurmakta, Kurtuluş Sa-

323

-----

vaşı ile onu başarmanın türlü olaylar içinde nasıl yetiştiğini anlatmaktadır. Bu bakımdan, önemi büyüktür.

Kitap, bundan önce Atatürk'ün bana anlattıkları (1955) adıyla İstanbul'da Sel yayınlarının (Atatürk Kütüphanesi) dizisinde basılmıştı (128 s., 1 TL.).

Bu anılar, daha önce de yazarın 19 Mayıs (1944) adlı kitabına alınmıştı; kitap, Ankara'da Ulus Basımevi'nde basıldı (48 s., 50 krş.). İstanbul'da çıkmış olan «Vakit» gazetesinin okurlarına bir armağanı olarak da basılıp verildi (1926, 32 s.). En son olarak da İsmet Bozdağ'ın sadeleştirmesiyle Atatürk'ün anıları başlığı altında, İstanbul'da yayınlanan «Milliyet» gazetesinde 15 Mayıs 1978 gününden başlayarak tefrika edildi (XXIX/11147).

Tarihçi Enver Behnan Şapolyo da bu anıları Kemal Atatürk ve Milli Mücadele tarihi adlı kitabına aynen almıştır (1944, Ankara, Berkalp Kitabevi, s., 125 - 178).

324

ATATÜRK'ÜN HAYATI (1938)

Ziya Şakir (Soko) tarafından yazılan kitap, İstanbul'da (Cep Kitapları) dizisinin ilki olarak, Tanevi'nde basıldı (Küçük boy, 96 s., 10 krş.).

Kitabın baştarafında yazar şunları yazmaktadır :

«Atatürk tarihin yüksek semalarında, maddi ve manevi haşmetinin bütün varlığı ile senelerce parlamıştıktan sonra bir yıldız gibi aktı, gitti. Fakat arkasından da, sönmeyen kehkeşanlar gibi, gür ve nurlu bir iz terketti.

Gözlerimi yumuyorum. Onun maddi hayatının hiçbir faniye nasip olmıyan şerefli menkıbelerini takip ediyorum. Tam 19 sene, tarihin huzurunda büyük ve çetin imtihanlar geçirerek bir milleti ölümden kurtaran ve tarihte yepyeni bir devlet kuran bu hayatta, ne ölçülmez bir azamet var.

Tarih bile onun karşısında eğiliyor... Gittikçe artan kudreti karşısında onun attığı tarihi adımlara geçit veriyor.

Tarihte nam alan büyük kahramanların doğuşlarına efsanevi fevkaladelikler atfederler. Onun hayatında, efsanelerin fevkinde bir tabiiyet, fakat tabiatın fevkinde bir harkuladelik var. Onun hayatı efsaneler gibi uydurulmuş harikalarla değil, hakikat olmuş, hayatı geçmiş ve ilelebet yaşıyacak harikalarla doludur.» (1).

-----

(1) Atatürk, tarihin yüce göklerinde, Özdeksi ve tinsel görkeminin bütün varlığıyla, yıllarca parlamıştıktan sonra, bir yıldız gibi aktı, gitti. Fakat arkasından da, sönmeyen samanyolu gibi gür ve ışıklı bir iz bıraktı.

325

Bundan sonra, yazar, Atatürk'ün bütün yaşamını anlatır. Ara başlıkları şöyledir:

Doğuşu ve çocukluğu. — Siyasi hayata ilk temasları. — Ordu ve siyaset hayatı. Meşrutiyet inkılabının hazırlıkları. — İttihat - Terakki Cemiyeti ve Mustafa Kemal Bey. — 31 mart. — Mustafa Kemal Bey Trablusgarp'ta. — Balkan Harbinde. — Sofya Ataşemiliterliği. — Cihan Harbi — Şark cephesinde. — Suriye cephesinde. — Almanya seyahati — Tekrar Suriye cephesi — Mütakere fecayii. — 19 Mayıs 1919. — Büyük Millet Meclisi Hükümeti. — Cumhuriyetin ilanı. — 1924- senesinde — 1925 senesinde. — 1926 senesinde. — 1927 senesinde. — 1928 senesinde. — 1929 senesinde. — 1930 senesinde. — 1931 senesinde. — 1932 senesinde. — 1933 senesinde. — 1934 senesinde. — 1935 senesinde. — 1936

senesinde. — 1937 senesinde. — 1938 senesinde. — Atatürk'ün hususiyetleri. — Çocukluk ve ilk mekteplilik devri. — Atatürk'ün bazı vecizeleri — Büyük Ata'nın pek çok sevdiği ve güvendiği Türk gençliğine hitabı.

Kitabın sonunda, Falih Rıfkı Atay'ın «En büyük eseri» ile Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun «Son gidiş» başlıklı yazıları yer almış.

Gözlerimi yumuyorum. Onura özdeksel yaşamının hiçbir ölümünün yazgısında görülmeyen onurlu efsanelerini izliyorum*. Tam 19 yıl, tarihin önünde büyük ve çetin sınavlar geçirek bir ulusu ölümden kurtaran ve tarihte yepyeni bir devlet kuran bu yaşamda, ne ölçülmez bir büyüklük var.
Tarih bile, onun karşısında eğiliyor... Gittikçe gücü karşısında onun attığı tarihsel adımlara geçit veriyor.
Tarihte ünlenen büyük kahramanların doğuşlarına efsane olağanüstülükleri yüklerler. Onun yaşamında, efsanelerin üstünde bir doğallık, fakat doğanın üstünde bir üst gerçeklik var. Onun yaşamı, efsaneler gibi uydurulmuş harikalarla değil, gerçekleşmiş, yaşama geçmiş ve sonsuza dek yaşayacak harikalarla doludur».

326

En sonda, «Cep kitaplarının mahiyeti nedir?» başlıklı bir yazı ile ilk 100 kitabın bir çizelgesi var.

Kitabın yazılışı, 25 Kasım 1938'de sona ermiştir.

Yazarın, aynı yıl yazılıp iki kez basılmış olan Atatürk. Büyük Şefin hususi, askeri hayatı. Doğumundan Cumhuriyetin onbeşinci yıldönümüne kadar (İst., Ülkü basımevi, 1938. 289 s., 21 planş, 75 krş.). adlı, daha büyük bir yapıtı da vardır.

327

ATATÜRK'ÜN HAYATI VE BAŞARILARI (1953)

Macide Vildan Kunter'in yapıtı, İstanbul'da İstanbul Maarif Kitaphanesi Matbaası'nda basıldı (86 s., ayrıca 12 levha, 125 krş.). Atatürk'ün ölümünün 15. yıldönümünde naşının Anıtkabir'deki sürekli gömütüne taşınması dolayısıyla çıkan kitap, Türk ve dünya çocuklarına ve gençliğine armağan edilmiş. Giriş bölümüne yazar şöyle başlıyor :

«Atatürk'ün hayatı, baştan başa, akıllara hayret veren işlerle, olağanüstü başarılarla dolu milli bir destandır. Bu küçük kitapta yazılanlar işte o muazzam destandan seçilmiş birkaç yapraktan ibarettir.»

Baştarafıta kısa bir süredizinininden sonra kaç yaşında hangi işleri gördüğü; çocukluk, gençlik ve olgunluk çağında göze çarpan yönleri, başlıca özyapı özellikleri belirtiliyor, çocukluğuna ait bir anı veriliyor. Daha sonra, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşındaki başarıları anlatılmaktadır. Atatürk'ün gençliğe, ulusa, insanlığa öğütleri de sıralandıktan sonra, «Atatürk yalnız Türkiye'nin değil, dünyanın yetiştirdiği yerine konulmazlardan biridir» diye yapıtı, bitirilmektedir.

Sondaki (Vesikalar) bölümünde 1920, 1921, 1922 yıllarına ait 7 belge bulunmaktadır. Bunlardan 4'ünün 'tıpkı - basımları da ayrıca veriliyor. Kaynakça sayfasında, kitabın yazılışında kaynak olarak ele alınan başlıca yapıtlar gösterilmiş. Resimlerin çoğu, Kurtuluş Savaşında Başkomutanlık Fotoğraf Subayı sıfatıyla Atatürk'ün yanında bulunmuş olan' Esat Nedim Tingizman'a aittir.

328

ATATÜRK'ÜN HAYATINDAKİ KADINLAR (1961)

Altan Deliorman'ın ikinci yapıtı, İstanbul'da Burhan Yayınevi tarafından çıkarıldı (224 s., resimli, ciltli, 10 lira).

1959'da Mustafa Kemal Balkanlarda adlı yapıtıyla Atatürk'ün 1913 -1914 yıllarındaki Sofya Ataşemiliterliğini tarihsel belgelere dayanarak anlatmış olan Deliorman, yeni yapıtını da Atatürk'e ayırarak onun yaşamında az çok rol oynamış bulunan kadınları incelemiştir.

Ata'yı yetiştirmiş, sevmiş, onunla birlikte savaşmış ve yaşamış, değişik zamanlarda yaşamına karışmış bu kadınlar kimdir? Selanik kıyılarından İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'na kadar sürüp giden coşkulu bir yaşama, Atatürk'ün büyük yaşamına girmiş bu kadınları kitapta sırasıyla tanıyoruz. Ruh ve gönül derinliklerinin en gizli köşelerine kadar inerek, kitapta uzun bir geçidini seyrettiğimiz bu kadın portreleri kimlere aittir?

Bütün bu kadınların sevgi ve nefretle, gurur ve kıskançlıkla, şefkat ve acıma ile dolu yaşamlarını yapıtta tanıyoruz. Bu kadınlar, kitabın sayfaları arasında, yeniden canlanmış, tozlu anılarından sıyrılmış olarak duruyorlar. Kitap, o büyük adamın peşinden sürükleyerek tarihe mal ettiği bu portreleri, belgeler ve anılarla çiziyor. Kitabın, hazırlanmasında başvurulan kaynakların kimisi, sonda kısaca gösterilmiştir.

329

Atatürk'ün duygu ve insan yanını aydınlatan bu kitap, az bulunur türden değerli bir yapıttır. Onun yaşamını, güzel bir biçimle, ama bilim yöntemi diliyle anlatıyor.

Atatürk'ün özel yaşamı, resmi yaşamı kadar renkli, hareketli dönemler gösterir. Annesine, kızkardeşine, eşine, sevdiklerine karşı duyguları, davranışları, düşünceleri çok önemlidir. Bugünkü kuşağa düşen bu gereç derleme görevini üzerine alan Deliorman, kuşkusuz, iyi bir hizmette bulunmuştur.

330

ATATÜRK'ÜN İKİ CEPHESİ (1939)

Romancı Burhan Cahit (Morkaya) nın (1892 - 1949) yapıtı, İstanbul'da Kanaat Kitabevi'nin (İnkilâp Eserleri Serisi) nin 5. kitabı olarak, A. Sait Basimevi'nde basıldı. (64 s., bol resimli), Bu dizinin ilk dört kitabı da yine Morkaya'nın Atatürk ve Kurtuluş Savaşı ile ilgili yapıtlarıdır : Gazi Mustafa Kemal, "Mudanya, Lozan, Ankara, İzmir'in romanı, Gazi'nin 4 süvarisi.

En baştaki not şöyle: Bu eser, büyük inkilâpçının hayatını yazacak yarının tarihçileri için küçük, bir kalem tecrübesi olabilir. Onun devrini yaşamış ve onun eserlerini yakından görmüş olmanın verdiği gurur bana böyle bir tecrübeye girişmek cesaretini vermiştir.»

Kitabın başlangıç bölümünün son bölümceleri şunlardır: Atatürk için ilk yazdığım ve yüksek takdir (1) ve alâkasını (2) kazandığı için Maarif Vekaletince (3) takdir edilen Gazi Mustafa Kemal eserinde, sadece inkılabın ana çizgilerini göstermişim. O eseri yazarken gerek nutkundan, gerek bizzat şahsından ve ecnebi muhabirlerle, umumi (4) siyaset üzerine cereyan eden konuşmalarından ilham almışım (5). O eserin intişar ettiği tarihten epey uzaktayız ve bu mesafeyi Büyük Şefin sekiz yıllık faal hayatı doldurduğu için onu daha iyi tetkik etmek fırsatlarını elde ettim.

-----

(1)Beğenme.
(2)İlgi.

- (4)Genel.
(5)Esinlenmişim.
(6)Yayımlandığı.

331

Eserleri ve şahsı üzerindeki tetkiklerim, beni başlıca bu iki nokta etrafında meşgul etti: Realist Atatürk, Psikolog Atatürk.

Yalnız Türk dünyasının değil, bütün Şark âleminin eşsiz inkılâp kahramanı olan Atatürk için bu küçük kitap da nihayet bir etüt tecrübesinden (7), başka bir şey olamaz. Bir milletin hayatında kuvvetli rol almış büyük insanlar, tarihe gömüldükçe kuvvetlenirler. Muhakkak ki, büyük Türk Kemal Atatürk, tarih yürüdükçe daha iyi anlaşılacak ve bizden sonra onu tetkik edecek muharrirler (9) bu taşkın zekâ hazinesinde bizim de görmediğimiz cevherler bulacaklardır. Onun eşsizliği önünde acizle eğilmek de bir şereftir».

15 Aralık 1938 tarihinde Emirgân'da yazılmış olan bu yapıt, gerçekçi ve psikolog Atatürk'ü bu başlıkları taşıyan iki bölümde inceledikten sonra, sonuç olarak, onun askerlik, politika, örgütçülük, radikalist (9) ve demokratik «cepheler»inin de ayrı ayrı incelenmesi gerektiğini anımsatır.

Sonda, Atatürk'ün yaşamı ve öğrenimi kısaca anlatılır. En sona, Behçet Kemal Çağlar'ın (Âşık Ömer) takma adıyla yazdığı «Ağıt» konulmuştur.

- 7.Araştırma Denemesi.
8.Yazarlar.
9.Köktenci.

332

ATATÜRK'ÜN İSTANBUL'DAKİ HAYATI, 1899-1919, 1927-1932 (1973)

Tarihçi Niyazi Ahmet Banoğlu (Doğ, 1913) tarafından hazırlanan bu yapıtın ilk cildi, (Büyük İstanbul Derneği Yayınları) nın birincisi olarak, İstanbul'da Milli Eğitim Basımevi'nde bastırıldı. (XIII - 464 s., resimli, 75 TL.). Kapak kompozisyonu: İbrahim Ersaraç.

İstanbul Belediyesi ve Büyük İstanbul Derneği Başkanı Dr. Fahri Atabey, «Atatürk ve İstanbul» başlıklı ön yazısını şöyle sona erdirir: Atatürk'ün İstanbul'daki hayatı adını verdiğimiz iki ciltlik eser, sadece Atatürk'ün İstanbul'da geçen günlerini tesbit etmekle kalmamakta, İstanbul'da geçirdiği günler içinde milli tarihimize bıraktığı belgeler de dile gelmektedir. Bu suretle İstanbul tarihinin en şerefli sayfaları Cumhuriyetimizin 50. yılında toplu olarak milli tarihimize intikal etmiş bulunmaktadır...

Banoğlu'nun açıklamaları da şöyle: «... Biz bu eserde, bu masal devri kahramanının hayat hikâyesinden toplayabildiğimiz belgeleri sunacağız...

Atatürk'ün 1899 -1916 dönemi çok işlenmiş, belgeleri tarihe mal edilmiştir. En son olarak arkadaşım Kemal Zeki Gençosman ile hazırladığımız Atatürk Ansiklopedisi'nde bu dönem, bütün ayrıntıları ile bir araya toplanmıştır.

Bu eserimizin ağırlık yönü, Atatürk'ün 1916 - 1938 yıllarını kapsamaktadır ki, bu dönem bugüne kadar bir eserde toplan-

333

-----

mamıştır. Biz, Cumhuriyetimizin 50. yılında bunu gerçekleştirmek istedik. Bununla beraber 1899 - 1916 dönemini de ana hatları ile, Atatürk'ün hayat hikâyesini bağlantısız bırakmamak için kısaca eserimize aldık. Yalnız bu kısmı daha etkili olsun düşüncesi ile iki esaslı esere dayanarak vermek istedik: 1 — Sınıf arkadaşım Atatürk, 2 — Gördüklerim, duyduklarım, duygularım.

Bu eserlerin birincisi, Atatürk'ün sınıf arkadaşı rahmetli General Ali Fuat Cebesoy'un kaleminden çıktığı için hakikatlere en uygun olanıdır. İkincisi eski «Vakit» gazetesi başyazarı, Artvin Mebusu rahmetli Asım Us'un anılarıdır ki, Asım Us, bunları Atatürk'ten dinleyerek yazmıştır.

1919 -1923 (Atatürk'ün İstanbul'dan ayrılışı ile Cumhuriyetin ilânına kadar) ve 1923 - 1927 (Cumhuriyetin ilânından Atatürk'ün İstanbul'a gelişi yılı) dönemlerinin büyük olayları arasında eserimizde yer alan kısım, Atatürk'ün İstanbul'a karşı beslediği sevgi ve İstanbul için söyledikleri, İstanbul'a- verdiği önemi belirten belgelerdir... Biz bu konudaki belgeleri de, ilk defa bir araya getirmiş bulunuyoruz.

Atatürk'ün Cumhuriyetten sonra, 1927 yılı 1 Temmuz günü İstanbul'a gelişinden sonraki kısım, eserimizin ana konusudur ve bu çalışmamız görüleceği gibi Cumhuriyetimizin 50. yılında tahakkuk ettirilebilmiştir...

1927 - 1938 yıllarını kapsayan dönem içinde (Atatürk'ün: İstanbul'daki hayatı)nı tesbit etmek kolay olmamıştır...

Bu araştırmalarda uzun yıllar yazı işleri müdürlüğü ve son olarak TRT İstanbul haberler servisi müdürlüğü yapmış bul-

334

-----

nan Yekta Ragıp Önen arkadaşımın aylarca süren incelemesi eserimizin hazırlanmasında birinci plânda müessir olmuştur...

(Atatürk'ün İstanbul'daki hayatı)nı kronolojik olarak verirken istedik ki, olayların geçtiği tarihleri de tesbit edebilelim, Fakat.... bu mümkün olamamıştır.

Şu metodu uyguladık: Günü, ayı ve yılı bilinen olayları Atatürk'ün İstanbul'da geçen günlerinin kronolojik sırası sonunda bir araya topladık, Günü, ayı ve yılı bilinmeyen, fakat Atatürk'ün İstanbul'da bulunduğu yıllarda, meselâ Florya'da, Yalova'da veya Dolmabahçe'de geçen olayları bir araya getirerek eserimizin bölümlerinde yayınladık. Bu suretle tarihleri tesbit edilmemiş, fakat İstanbul'da geçmiş olaylar eserimizde toplanmış oldu...

Biz kitabımıza aldığımız sözleri aynen muhafaza ettik. Bunların sadeleştirilmesi, bir kişinin değil, uzman heyetlerin işidir...».

Yapıtın bölüm başlıkları ve konularının kapsadığı yıllar şöyledir;

Atatürk İstanbul'da (1899 -1919),

İstanbul'dan uzak günler (1919-1927),

— Birinci gelişi (1 Temmuz - 30 Eylül 1927, 92 gün), İkinci gelişi (5 Haziran - 14 Eylül 1928, 101 gün), Üçüncü gelişi (6 Ağustos - 30 Eylül 1929), Dördüncü gelişi (8 -15 Aralık 1929, 8 gün),. Beşinci gelişi (11 Haziran - 19 Eylül 1930, 100 gün), Altıncı gelişi (1930-31, 34 gün). Serbest Fıkra'nın kuruluşu. Niyazi

335

Ahmet Banoğlu'nun hazırladığı yapıtın ikinci cildi, (Büyük İstanbul Derneği, Yayınları)

nın ikincisi olarak, İstanbul'da İtmat Matbaasında bastırıldı (80 s., resimli, 75 TL.). Dernek Başkanı Dr. Fahri Atabey bu kitap üzerine yazdığı birkaç sözün sonunda şunları söyler:

«Atatürk'ün İstanbul'daki hayatı'nın tam ve eksiksiz olabilmesi için eseri üç ciltte tamamlamaya karar verdik. İkinci cilt 1933 - 1937 yıllarını kapsayacak, Atatürk'ün hastalığı ve ölüm yılı olan 1938 yılı üçüncü cildi teşkil edecektir. Atatürk'ün Savarona yatında geçen 65 günü ile Dolmabahçe Sarayının 71 nu-maralı odasında geçirdiği tedavi devresi, ölümünden sonra yazılanlar üçüncü ciltte toplanacaktır.».

Bu cildin incelediği konuların başlıkları şöyle : — 10. Gelişi : Bursa olayı, dil ve din. — 11. Gelişi: Atatürk İstanbul Üniversitesinde, Atatürk - İnönü mülakatı, Heryo Atatürk'ün huzurunda. — 12. Gelişi: Türk - Yunan dostluk görüşmesi, Atatürk'ün Yugoslav Kralı Aleksandr ile görüşmesi, Venizelos'u kabulü. — 13. Gelişi. — 14. Gelişi: İran Şahı geliyor. — 15. Gelişi : Hitler ve Hindenburg'a telgrafı, dil incelemeleri, Mıstık sağ olsun, spor nedir?, Atatürk'ün Dolmabahçe'den firarı, bir ziyafetin hikâyesi. — 16. Gelişi: Atatürk'ün millete beyannamesi, — 17. Gelişi. — 18. Gelişi: Amerikalı gazeteci Ladis Baker'in Atatürk'le mülakatı. — 19. Gelişi: Florya'da Atatürk köşkünün yapımına başlanması.— 20. Gelişi — 21. Gelişi: Trakya'ya gidip dönüşü. — 22. Gelişi. — 23. Gelişi: Sarayda dil çalışmaları, İngiliz Kralı Edward geliyor. — 24. Gelişi. — 25. Gelişi: Atatürk'ün baş yazıları, Meclis'e teşekkürü, Atatürk ve

336

Ülkü. — 26. Gelişi: Hatay'ın kurtarıcısı Atatürk İstanbul'da. — 27. Gelişi: Atatürk'ün armağan ettiği saat, Atatürk manevraları izliyor. — 28. Gelişi: Bir deniz gezintisi ve İsmet İnönü olayı. — Anılar bölümü. — İkinci Dil Kurultayı. — Reşit Galip meselesi. — Atatürk ve uşağı. — 29. Gelişi. — 1938 yılları.— 30. gelişi. — 31. ve son gelişi: Atatürk'ün Savarona ve Sarayda hastalık günleri.

Yapıtın 3. ve Son cildi Atatürk'ün ölümünden sonra Ankara'ya nakledilişi törenleri ile ölümü üzerine yazılan ve söylenenleri bir araya getirecektir. Bu belgeler, toplu olarak, ilkin bu yapıtta verilecek, böylece Atatürk'ün İstanbul'daki hayatı bütün ayrıntılarıyla tarihe mal edilmiş olacaktır.

337

ATATÜRK'ÜN İZMİT BASIN TOPLANTISI 16/17 OCAK 1923 (1969)

Kocaeli Milletvekili Av. İsmail Arar'ın kitabı, İstanbul'da Burçak Yayınevi'nin (Belgeler ve Araştırmalar Dizisi)nde yayımlandı, (91 s., 5 lira), Kapağını Said Maden'in düzenlediği kitap, bir önsözden sonra, dört bölümden oluşuyor: I. Başlarken, II. İzmit basın toplantısı, III. Toplantıdan sonra neler yazdılar?, IV. Notlar ve açıklamalar.

Atatürk'ün büyük utkudan beş ay kadar, sonra İzmit'te İstanbul gazetecilerine yaptığı açıklamalar, bir söyleyiş havası içinde, başyazarlara yeni Türk devletinin alacağı biçim üzerindeki esinlemelerini, onların eğilimlerini kapsamaktadır. Görüşme, tam beş buçuk saat sürmüştü. Gazetecilerin soruları, Atatürk'ün yanıtları, geniş açıklamaları; T.B.M. Meclisi'nin yeminli dört sekreterince harfi harfine not ediliyordu. Ancak, bu konuşmaların yayımlanmaması kararlaştırılmıştı. Ama, 20 Ocak 1923 tarihli gazetelerde, «Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul matbuatı erkânına pek mühim beyanati» başlığı ile, Atatürk'ün denetim ve onayından geçtiği anlaşılan, önemli kimi bölümlerin çıkarılmış olduğu görülen bir haber - bildiri yer almıştı. Bu bildiri, Ankara'da Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi (1) tarafından yayımlanan Gazi Mustafa Kemal Paşa İzmir Yollarında (1923) adlı kitaba alınmıştı. Altı yıl sonra, Atatürk'ün yakını olan bir gazeteci - milletvekili, Siirt Milletvekili Mahmut Soydan,

onun iznini alarak, İzmit basın toplantısında Meclis stenograflarınca

(1) Basın Genel Müdürlüğü. (Bugün, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü).

338

-----

tutulan tutanakları "Gazi ve inkılâp" başlığı altında «Milliyet» gazetesinde tefrika etmişti (26 Kasım 1929 - 7 Şubat 1930). İşte, Arar'ın yeniden yayımladığı bu metindir. Önsöz şöyle sona eriyor:

«...Toplantının yapıldığı 1923 yılı başında Türkiye'nin içinde bulunduğu şartları, Meclis içinde ve dışında çarpışan fikir cereyanlarını, Atatürk'ün halkla ilişkilere ve basına verdiği önemi de, sırası geldikçe belirtmeyi uygun bulduk.»

Türk devrim ve basın tarihiyle ilgili bu belge, önemli sayılmaktadır.

339

ATATÜRK'ÜN KURDUĞU TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ VE SONRASI (1986)

Gazeteci Feridun Kandemir'in (1896 - 1977) kitabı, Nejat Ağababa'nın sahibi bulunduğu, İstanbul'da Yakın Tarihimiz Yayınları'nın beşincisi olarak, Sinan Basımevi'nde bastırıldı (200 s., resimli, renkli kaplı, ciltli, 10 TL.).

Atatürk'ün 1920 yılının sonlarına doğru, birçoklarını şaşkına çeviren ani bir kararla, «bütün akli başında arkadaşlarını peşine takarak bir Türkiye Komünist Partisi kurmuş olmasının, yakın arkadaşı milletvekilleriyle, kimi tanınmış vali ve komutanları da, hemen gelip bu parti içinde canla başla, birlikte çalışmağa çağırarak kadar ileri gitmesinin nedenleri ne idi? Bu kitap, işte yakın tarihimizin, nedense şimdiye kadar ele alınmaktan çekinildiği için, karanlıkta kalmış bu pek önemli olayını, o günleri yaşamış, o parti içinde bulunup çalışmış olanların tanıklıklarına, Atatürk'ün imzasını taşıyan belgelere dayanarak aydınlatmaktadır.

Atatürk, 1920'de «... En makul ve tabii tedbir olarak akli başında arkadaşlardan hükümetin malûmatı altında bir (Türkiye Komünist Partisi) teşkil ettirmek olacağı düşünüldü. Bu takdirde memlekette bu fikre mütaailik bütün cereyanları bir muhassalaya irca etmek mümkün olabilecektir (1) diyerek za-

-----

(1) «En akla uygun ve doğal önlem olarak, akli" başında arkadaşlardan, hükümetin bilgisi içinde, bir (Türkiye Komünist Partisi) kurdurmak olacağı düşünüldü. Böyle olursa, ülkede bu düşünceye ilişkin bütün akımları bir bileşkede toplamak olanaklı olacaktır.

340

-----

manın, durumun gerektirdiği en doğru kararı vermiş, 1920 Ekiminin 18'inci cumartesi günü, gerektiği biçimde Dahiliye Vekaleti'ne (İçişleri Bakanlığı'na) resmen başvurarak, usulü dairesinde kaydını yaptırıp iznini alarak «Doğrudan doğruya Üçüncü Enternasyonal'e bağlı» ve onun programına dayanan (Türkiye Komünist Fırkası)nı kurmuş, başında bulunduğu fırkanın Müteşebbis Heyeti ile Genel Merkezine «akli başında güzide arkadaşlar» diye aldığı Fevzi (Çakmak), Kasım (Özalp), Ali Fuat (Cebesoy) paşalar ve Refet (Bele), İsmet (İnönü), eski Dahiliye Vekili Hakkı Behiç beylerle birlikte hemen faaliyete geçerek, bütün ordu

komutanlarına da «Yoldaşlar» ihtabıyla yazdırdığı bildirimlerle hepsinin bu fırkaya bizzat çalışarak yardımcı olmalarını istemişti.

İşte kitap, bu inanılmaz olayın öyküsünü veriyor, gerçeğin bu olduğunu ispatlıyor. Atatürk, 15 Eylül 1920'de şunları söylemişti: «... Vaziyetim, arzettiğim gibi, Doğu ve Batı ile muayyen bir neticeye varmadan inkılâplardan sakınmak, bilvesile Baku'daki Türk Komünist Fırkası Reisi Mustafa Suphi yoldaşa da yazdığım veçhile, ne yapılacaksa, hükümet vasıtasıyla yapmaktır» (2).

Kitapta incelenen konulardan birkaçının başlığı şöyle : Bakû'deki Türk Komünist Partisinin ilk açık teşebbüsü. Erzurum'da «Halk Hükümeti» kurmak istiyorlar. Bolşeviklerin ilk Şark Milletleri Kurultayı. Elçi Medivani ve Mustafa Suphi Yol-

(2) «Durumum, sunduğum gibi, Doğu ve Batı ile belirli bir sonuca varmadan, devrimlerden sakınmak, bu yolla Batı'daki Türkiye Komünist Partisi Genel Başkanı Mustafa Suphi yoldaşa da yazdığım gibi, ne yapılacaksa, hükümet aracılığıyla yapmaktır.

341

daş. Paşalar (Yoldaş) oluyor. Memleket idaresi emekçilere verilecek. Yeşilordu Talimatnamesi ve Nizamnamesi. Yeşilordu Cemiyeti ve daha sonra Türkiye Komünist Fırkası erkânının muhakemeleri. Komünist Fırkasının kurduğu Türk alayı. Arif Oruç muhakemesini anlatıyor. Nizamettin Nazif'in (Tepedelenlioğlu) muhakemesi. Karar. Mustafa Suphi yoldaş kafilesinin akıbeti. Değerli bir şahidin son sözleri (Birinci Büyük Millet Meclisi üyesi, «Yeniğün» gazetesi sahiplerinden Osmanzade Hamdi Bey'in söyledikleri) vb.

342

ATATÜRK'ÜN MAARİFE AİT DİREKTİFLERİ (1) (1939)

(Maarif Vekilliği Ana - Programa Hazırlıklar) dizisinin (A) bölümünün ilki olarak yayımlanan kitap, İstanbul'da Maarif Matbaasında basıldı (VI - 42 s., fiyatı yazılı değil). Maarif Vekili Hasan - Ali Yücel, önsöz yerine geçen yazısında, bu dizideki kitaplar için şunları söyler :

«Maarif Vekilliği (2), kültür reformumuz hakkında Milli Şef'in (3) direktifleriyle Türk ve ecnebi mütehassısların (4) raporlarını ve muhtelif memleketlerin kültür teşkilatı (5) hakkındaki etütleri (6) seri halinde neşre (7) karar, vermiştir.

(A) serisini, Ebedi Şef Atatürk'ün ve Milli Şef İsmet İnönü'nün muhtelif tarihlerdeki nutuklarına maarife- dair verdikleri direktifler teşkil edecektir...

Kültür müesseselerimizin Kemalist rejimin kurucu prensiplerine dayanarak cezri (8) bir şekilde hayatileştirilmesi (9), terbiye ve tedris (10) çalışmalarının her şeyden evvel memle-

1. Atatürk'ün Milli Eğitime İlişkin Yönergeleri
  2. Milli Eğitim Bakanlığı.
  3. İsmet İnönü'nün unvanı. Atatürk'e de Ebedi Şey (Sonsuza değin Şey) deniyor
  4. Uzmanların.
  5. Örgüt.
  6. İncelemeleri.
  7. Yayımlamaya.
  8. Köklü.
  9. Yaşama
  10. Eğitim ve Öğretim.
- geçirilmesi

-----

ketin bugünkü ve yarınki kültürel, endüstriyel ve ekonomik ihtiyaçlarına (11) cevap verebilecek bir mahiyet (12) alması ve okullarımızdan çıkan gençlerin yeni teknik ve hayat şartlarını kavrayarak muhitlerinde (13) verimli ve faydalı birer vatandaş haline gelmeleri, kültür değişmesinin devamlı şekilde takip edilecek bir ana programa bağlanmasıyla mümkündür.»

Kitap, Atatürk'ün Türk gençliğine hitabesinden sonra, 1 Mart 1921 tarihli Meclis açış söyleviden 1 Kasım 1938 tarihli Meclis açış söylevine kadar Meclislerde, Kurultaylarda, kongrelerde, toplantılarda, şölenlerde söylediği 23 söylevdeki Milli Eğitim konularıyla ilgili düşüncelerini tarih sırasıyla sunmaktadır.

- 11. Gereksinme.
- 12. Nitelik, içerik.
- 13. Çevrelerine.

ATATÜRK'ÜN MİLLÎ EKONOMİ ÜZERİNDEKİ DÜŞÜNCELERİ (1973)

Kemal Arıburnu'nun derlediği kitap, Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü Yayınları'nın ilki olarak, kendi matbaasında basıldı (64's., -ayrıca, 7 levha, fiyatı yazılı değil).

Bankanın Halkla İlişkiler Müdürlüğü'nce yayımlanan kitapta, Atatürk'ün çeşitli yer ve tarihlerde yaptığı konuşmalar, söylediği söylevler ve özdeyişler ile bir mektubu bir araya getirilmiştir.

Banka Genel Müdürü Nevzat Alptürk, önsözünde, bu kitabı yayımlamakla Bankanın bir kültür hizmeti yaptığını belirtir. İçindekiler:

T.B.M. Meclisinin üçüncü toplanma yılını açış konuşması, Arifiye'de bir konuşma, İzmir İktisat kongresini açış söylevi, Adana çiftçileriyle bir konuşma, Tarsus'ta çiftçilerle bir konuşma, Konya esnaf ve sanatkârları ile bir konuşma, Akşehir'de halkla bir konuşma, Dumlupınar'da bir konuşma, Samsun - Çarşamba yolunun açılış törenindeki konuşması, İzmir'de fırka kongresinde bir konuşma, İzmir'de bir başka konuşma, bir mektubundan, İzmir Enternasyonal Fuarını açık konuşması, T.B.M. Meclisinin beşinci dönem üçüncü toplantı yılını açarken, özdeyişler.

ATATÜRK'ÜN NÖBET DEFTERİ 1931-1938 (1955)

Cumhurbaşkanlığı Kitaplığı görevlisi Bn. Özel Şahingiray'ın topladığı bu notlar, Ankara'da (Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlan) nın sekizincisi olarak, Türk Tarih Kurumu Basımında basıldı» (V111- 750 s., 20 lira).

Önemli bulduğumuz «önsöz» ün baştarafını buraya aktarıyoruz :

«Nöbet Defteri adını verdiğimiz bu kitap, Cumhurbaşkanlığı nöbetçi yaverleri tarafından her 24 saatte hazırlanmış bir nevi rapordur. Devlet Başkanı'nın, 24 saat zarfında, zamanı nasıl kullanmış olduğunu tespit etmektedir. Nöbette bulunan Yaver, Devlet Başkanı'nı, korumakla vazifeli Başyaver'e karşı sorumludur ve Devlet Başkanı'yla ilgili hadiseleri, Başyaverlik makamına bildirmek için, bu işe tahsis edilmiş deftere kaydetmek mecburiyetindedir. Nöbetlerin her 24 saat sonunda, başka bir yavere devredildiği mevcut imzalarından anlaşılmaktadır.

Yayınladığımız bu kitap içinde, Atatürk'ün I-XI-1931'den 10.XI.1938 tarihine kadar geçen müddet zarfındaki hayatım bulmaktayız.

Bu iki tarih arasındaki, nöbet defterlerinde yer alan konuları şöyle bir tasnife tabi tutabiliriz :

1—Atatürk ne zaman uyanmıştır?

2 — Atatürk ne ile meşgul olmuştur?

346

-----

3 — Atatürk nereye gitmiştir?

4— Atatürk kimlerle temasta bulunmuştur?

5 — Atatürk ne zaman yatmıştır?

Defterleri tetkik ettiğimiz zaman görüyoruz ki, Atatürk'ün ne muayyen bir uyanma ve ne de muayyen bir yatma saati vardır.

Bu, genç yaşından beri kafasında yer eden bir fikrin tahakkuku için, geceli gündüzlü çalışan İnkılâpçı Atatürk'ün karakteristik bir cephesidir.

Atatürk'ün, her saatinin, Devlet meselelerinin, daha iyi halledilebilmesi hususunda rolü vardır. Sabahlara kadar uykusuz geçen geceler bazı kimselerce söylendiği ve zannedildiği gibi saz alemleri değildir. Sofra başında uykusuz geçen her gecenin, memleket ve millet menfaatinin hazırlanmakta olan bir probleme gebe olduğunu görüyoruz.

Atatürk'ün, kabul etmiş olduğu fertlerin, ayrı ayrı ve toplu olarak üzerlerinde duralım. Onların, kabul edilmiş oldukları günlerdeki, cemiyet içinde her çeşit olayları tetkik edelim. Bunu yaptığımız zaman görüyoruz ki, bu olaylarda Atatürk'ün, bir *gün* veya iki gün evvel kabul etmiş olduğu kimselerin rolleri vardır. Bu da bize ispat ediyor ki, Atatürk'ün sofrası memleket dertlerinin görüşüldüğü hususi bir meclistir.

Hatta, her gece Atatürk'ün, sofrasının kurulmuş olduğu büyük yemek salonunda, bir kara tahtanın ve haritaların mevcut olması, gecelerin nasıl geçtiğine dair bir fikir vermez mi?

347

Bunlar ve yakınlarının ifadeleri bize, Atatürk'ün, bütün konuları ilgili şahıslarla münakaşa ettiğini ve sonunda kendi görüş ve fikirlerini ortaya atarak müdafaa etmiş olduğunu tespitte yardım etmektedir.

Atatürk, tarafından ortaya atılan problemlerin kimlerle münakaşa ve müzakere edilerek halledilmiş olduklarını ve Atatürk ekolünden kimlerin ne şekilde faydalandıklarını anlamak mümkün oluyor...».

Nöbet defterinde, kimi günlere hiçbir şey kaydedilmemiş. Nöbet defterleri içinde boşluklar var. Bunlar, 1932 - 33, 1935, 1937-38 yıllarına ilişkindir. 29 Ekim 1923'ten 31 Ekim 1931 tarihine kadar geçen sekiz yılın nöbet defterleri yoktur. Ayrıca 23 Nisan 1920'den 29 Ekim 1923 tarihine kadar süren Büyük Millet Meclisi dönemine ilişkin nöbet defterleri yoktur. Bununla birlikte, bu kitaptan bilginler çok yararlanacaktır.

348

ATATÜRK'ÜN ÖLMEZ SÖZLERİ (1938)

İstanbul'da Çığır Kitabevi'nce yayımlanan bu kitap, Başarı Basımevi'nde basıldı (103 s., 1 levha). Atatürk'ün iyi, doğru ve güzel sözleri, ilk sözcüğünün ilk harfine göre, A'dan Z'ye, abece (alfabe) sırasıyla dizilmiş. Çoğunun altında, söylendiği yıl kaydı var, kimisi tarihsiz. Kuşe kâğıda yaldızlı olarak basılan levha, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'dir.

Bir yıl sonra, bir Önsöz ve birçok eklerle yapılan yeni basınımda, Münir Süleyman Çapan (oğlu) imzası bulunmaktadır (1939, 108 s., levhasız). Onuncu Yıl Söylevi en başa alınmıştır. Önsözün son bölümceleri şunlardır :

«Atatürk'ün hitabeleri, nutukları, hatta, bir tek kelimesi, bir cümlesi ve bir satır yazısı bu asrın en büyük, en yüksek umdelerini teşkil eden ilerleme ve yükselme kaygılarının ifadesidir. Bir hayat düsturudur. Bir devlet programıdır. Siyasi istiklâl, ekonomik istiklâl, geniş bir tabirle hürriyete haysiyete, refah yoluna kavuşturan direktiflerle doludur: Millete, devlet ricaline, saadet ve refahımızı topraktan, madenlerden, tabii sanayimizden isteyin, diyor. İç ve dış siyasetimiz için salim istikametler gösteriyor. Muasırlaşmanın bir hayat meselesi olduğunu söylüyor.

Onun, milletin ve memleketin cismaniyatını kurtaran ve ruhaniyatını yükselten çelik gibi kuvvetli sözlerinden, enerjik ve dinamik cümlelerinden — kitabımızın kadrosuna göre — seçmeler yaptık. Topladıklarımız — eski bir tabirle — deryada kat-

349

-----

reden ibarettir. Muhakkak ki Atamızın her sözü bir vecize, ölmez bir kelim-i kibar'dır.

Ey Türk genci! Bu vecizeleri, Atamızın bu ölmez sözlerini oku ve ezberle, istikbalde hayat düsturun olsun!» (1).

-----

(1) «Atatürk'ün söylevleri, demeçleri, batta tek bir sözcüğü, bir cümlesi ve bir satır yazısı, bu yüzyılın en büyük, en yüksek ilkelerini oluşturan ilerleme ve yükselme kaygılarının anlatışıdır. Bir yaşam yasasıdır» Bir devlet izlencesidir. Siyasal bağımsızlığa, ekonomik bağımsızlığa, geniş bir deyişle özgürlüğe, onura, refah yoluna kavuşturan yönergelerle 'doludur. Ulusa, devleti yönetenlere, mutluluğumuzu ve refahımızı topraktan,, madenden, doğal sanayimizden isteyin diyor. iç ve dış siyasetimiz için doğru yönler gösteriyor» Çağdaşlaşmanın bir yaşam sorunu olduğunu söylüyor.

Onun, ulusun ve ülkenin varlığını kurtaran, kendine inanını yükselten çelik gibi güçlü sözlerinden, enerjik ve dinamik cümlelerinden — Kitabımızın boyutlarına — seçmeler yaptık. Topladıklarımız — eski bir deyimle — denizde damladır. Gerçek şu ki, Atamızın her sözü bir özleyiş, ölmez bir «İncelikli büyük söz» 'dür. Ey Türk genci Bu özdeyişleri, Atamızın bu ölmez sözlerini oku ve ezberle, gelecekte yaşamının başyasası olsun .

350

ATATÜRK'ÜN ÖZEL KÜTÜPHANESİNİN KATALOĞU ANITKABİR-VE ÇANKAYA BÖLÜMLERİ (1973)

Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan bu katalog, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'nca yayımlanan (Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları) nın dizisinin 16. sayısı olarak, Ankara'da Başbakanlık Basımevi'nde basıldı (XXIII - 791 s., 1, Atatürk portresi, ayrıca 4 levha, 20 TL.).

Milli Kütüphane Genel Müdürü Dr. Müjgân Cunbur, önsözünde şunları söyler: «... Bütün

titizliğe rağmen Atatürk'ün Özel Kütüphanesinin biraz dağıldığı anlaşılıyor.

Bu katalogda Atatürk'ün Çankaya'da şimdi müze olan eski köşkündeki Kütüphaneyle, Anıtkabir Müzesi'nde İnkılâp Kulesi'nde sergilenen koleksiyonun bibliyografik künyeleri toplanmıştır.

Atatürk Kütüphanesi'nin Çankaya Köşkü'ndeki bölümü birbirine geçilen içiçe iki odada yer almıştır. Odalardan birini kısmen canlı, kısmen açık raflı kahverengi kitaplıklar çevrelemiştir. Prof. Âfetinan'ın verdiği bilgiye göre bu odada askerlik, hukuk, tarih - ve edebiyat konulu eserler yer almış, 1929 -1930 yıllarında Fransa'dan Fransızca büyük bir tarih koleksiyonu getirilmesi üzerine yandaki kuleli odaya da siyah beyaz çizgili ikinci bir kütüphane ve çalışma, masası eklenmiştir. Halen bu odadaki rafların bir kısmı boştur, bir 'kısımında süreli yayınlar yerleştirilmiştir.

351

"Kütüphanenin kataloğu hazırlanırken yine sayın Profesörün varlığından bahsettiği Kütüphane Defteri'nin bulunması mümkün olamamıştır.

Bugün Çankaya'daki bölümde 1.903'ü kitap, 159'u süreli yayın, Anıtkabir'deki vitrinlerde 2.092'si kitap, 61'i süreli yayın olmak üzere 4.215 eser, 4.289 bibliyografik künye mevcuttur. Cilt sayısı ise 10.000'in üstündedir.

Anıtkabir'deki koleksiyon, kısmen Çankaya'daki koleksiyondan alınan, kısmen Ankara Halkevi'ndeki sandıklardan çıkan kitaplardan oluşmuştur.

İlgililerin verdikleri bilgiye göre Ankara Halkevi'nde Atatürk'ün Özel Kütüphanesinden çıkmış daha bir miktar kitap bulunması muhtemeldir.

Eldeki koleksiyon konu bakımından çok geniş kapsamlıdır. Tarih, hukuk ve askerlik dalındaki kitaplar sayıca daha fazladır. Dil ve din ikinci sırayı almaktadır.

Milli Kütüphane'den bir grup tarafından hazırlanan bu kataloga kitaplar yanında bütün diğer kütüphane materyalinin bibliyografik künyeleri, de alınmıştır. Yalnız büyük bir torba içinde bulunan pul koleksiyonu, çalışma yerindeki- bazı imkânsızlıklar sebebiyle fişlenip katalog kapsamına alınmamıştır. İlk imkânda bunları da ayrı bir katalog halinde hazırlamak mümkündür.

Katalog hazırlanırken kitaplardaki işaret ve notlara özellikle dikkat olunmuş, bunlara ait bilgi künyelerin altındaki notlarda verilmiştir...».

352

Katalogu hazırlayan topluluğun yöneticisi olan Baş uzman Mefharet Derer de yapının hazırlanışı üzerine şu bilgileri verir: «Atatürk'ün Özel Kütüphanesi'nin Kataloğu»nda kitaplar yanında süreli yayınlar, haritalar, atlaslar,, fotoğraflar albümler vb. dokümanların bibliyografik künyeleri bulunmaktadır. Eserler genellikle yabancı dil ve Arap harfli Türkçedir. Yabancı dil eserler arasında Fransızca olanlar çoğunluktadır. Bunların yanı sıra yeni harflerle basılmış Türkçe eserler de mevcuttur.

Her iki Müzede bulunan eserlerin bibliyografik listeleri ve fiş katalogları daha önce yapılmışsa da, dağılık oldukları ve çok ilkel hazırlandıkları için son kataloglama sırasında bu fişlerden yararlanılamamıştır.

Atatürk'ün Özel Kütüphanesi'nin Katalogu, Milli Kütüphane'de uygulanan «Basma Eserler Alfabetik Katalog Kaideleri» ne göre hazırlanmıştır. Ancak, mümkün olduğu kadar ayrıntılara inilmekten kaçınılmıştır. Örneğin yuvarlak parantezler, nadiren kullanılmış, köşeli

parantezler de sadece, eserin üzerinde bulunmayıp da çeşitli bibliyografik kaynaklardan tespit edilen veya tamamlanan yazar adı, doğum - ölüm tarihi, emeği geçenler ve yayımlayan adları belirtilirken kullanılmıştır...

Katalog konulara göre sistematik düzenden hazırlanmış, bibliyografik künyeler «Dewey Onlu Tasnif» çevirisi uyarınca sınıflandırılmıştır... Katalogda aynı konudaki eserler yazar adı» na göre alfabetik olarak sıralanmış, hemen arkasına o konudaki süreli yayınlar yine alfabetik dizilmiştir...».

Bu katalog, çeşitli araştırmalar için iyi kaynak olabilecektir.

353

ATATÜRK'ÜN ÖZEL MEKTUPLARI (1961)

Gazeteci Sadi Borak'ın (Doğ. 1911) derlediği mektuplar İstanbul'da (Varlık - Cep Kitapları) arasında yayımlandı, (87 s., 2 TL.).

Atatürk'ün türlü vesilelerle yazmış olduğu mektupların bulunup ortaya konulması, her bakımdan, büyük önem, anlam taşır. Bilinen, özel -mektuplarının sayısı, yazık, ki pek kabarık değil. Şimdiye kadar bunlardan saptanabilenler ilk kez bu kitapta bir arada bulunuyor. Hem Ata'nın, hem de yazgısını değiştirdiği ulusumuzun tarihine ışık tutan bu mektuplar, ilgi ve merak uyandırıyor. Atatürk'ün sevgileri ve istekleriyle tüm insan yanlarını bu mektuplarda bulabiliyoruz. Tarihlere, özel anı kitaplarına bile geçmemiş değerli bilgiler var, bu mektuplarda.

Derleyici, dağınık gazete, dergi, süreli ve süresiz yayınlarla çeşitli anı kitaplarını bir taramadan geçirmiş. Kimi ünlü mektupların yazılış gerekçeleriyle bunların çevresinde dönen olaylara da yer verilmiş. Mektupların dili eski, tamlamalı olduğundan, sadeleştirmek gereği duyulmuş. Ancak, Ata'nın tümce yapılarının bozulmamasına da özellikle dikkat edilmiş. Mektupları konularına, çeşitlerine göre sınıflandırmak yerine, tarih sırasına koymak yeğ tutulmuş. Tarih dizisi, tek kişiye gönderilen birçok mektup bölümünde bozulmuştur: Madame Corinne, Bn. Âfetinan, Salih Bozok'a yollanan mektuplar bölümünde olduğu gibi,

Kitabın genişletilmiş yeni basımı Açıklamalı Atatürk'ün Özel Mektupları adını taşır (1970, 192 s., 5 TL.). Bu kitaptan aktar-

354

-----

malar için bak: Türk dili dergisi mektup özel sayısı, Ankara, sayı 274, Temmuz 1974, s., 2-8. Burada, Atatürk'ün. Salih Bozok, Behiç Erkin, Tefik Rüştü Aras, Fahrettin Altay'a gönderdiği mektuplardan örnekler alınmıştır.

355

ATATÜRK'ÜN SEVDİĞİ TÜRKÜLER HALK MÜZİĞİNDEN YANKILAR KURTULUŞ SAVAŞI TÜRKÜLERİ (1973)

Refik Ünal'ın derlediği bu türküler kitabı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'nca yayımlanan (Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları) dizisinin 9'uncusu olarak, Ankara'da Başbakanlık Basımevi'nde basıldı (Büyük boy, 96 s., notalı, 5 TL.). Kapak: Cevdet Batur. Nota: Erol Gömürgen.

Devlet Bakanı İsmail Hakkı Tekinel'in sunuş yazısından sonra, derleyici, önsözünde şu noktaları belirtir: Bu derleme şu ana safhalar içinde meydana geldi:

— Türk halk müziğini içine alan arşiv ve kütüphanelerdeki eserler tarandı.

— Tarama esnasında, Atatürk'ü Kurtuluş Savaşını ve Cumhuriyeti konu edinen türküler derlendi.

— Türkülerin notaları, varyantları karşılaştırılarak tespit edildi ve bölge ağızları muhafaza edilip kaynak gösterilerek sunuldu...».

Türküler üç bölüme ayrılmış: I. Atatürk'ün sevdiği türküler, II. Kurtuluş günü türkülerini, III. Kurtuluş Savaşı'nda ve Cumhuriyetimizdeki türkü, ağıt ve deyişler.

İlk bölümdeki türküler şunlardır: Atabar, Atladım bahçene girdim, Alişimin kaşları kare, Ayağına giymiş sedef nalini, Bülbülüm, Dağlar dağlar, Gide gide yarelerim derildi, Köşküm var

356

-----

deryaya karşı, Maya dağdan kalkan kazlar, Manastır, Pencere açıldı-Bilâl oğlan, Şahane gözler, Yemenimin uçları, Zeynep.

İkinci bölümde Muş ve Gaziantep'le ilgili türküler de var. Son bölümdeki başlıca türküler: Ağlayalım Atatürk'e, Ankara türküsü, Çay elinden öteye, Çanakkale (Muzaffer Sarısözen), Çanakkale (Mahmut Ragıp Gazimihal), Ferahi, Gökçen Efem, İhsan Çavuş türküsü, İzmir'in kavakları, Köroğlu sokağı, Kara toprak, Söyleyin Bayburt'un vasf-ı halini, Şu Aydın'ın uşağı, Yavuz geliyor, Yörük Ali vb.

Bütün türkülerin sözleriyle notaları verildiği gibi, sonda kaynakça, yararlanılan kaynaklar, kişiler, arşiv ve kitaplıklar da gösterilmiştir.

357

ATATÜRK'ÜN SOFRASI (1975)

Gazeteci İsmet Bozdağ'ın (Doğ. 1916) kitabı, İstanbul'da Kervan Yayınları'nın (Tarih ve Tarih Romanları) dizisinde basıldı (222 s., 20 TL.).

Bozdağ, önsözünde özellikle şunları da söylüyor: «... Atatürk'ün sofrası demek, hayatının büyük bir parçası demektir. Atatürk'ün hayatında dinlenme için ayrılmış bir zaman yoktur. Uyumuyorsa, okumuyorsa, yazmıyorsa, mutlaka sofrasının başındadır, çevresindeki arkadaşlarıyla bir şeyler konuşmakta, bir şeyler tartışmakta, haber alıp vermekte, uygulayacağı düşüncelerine sosyal taban hazırlamaktadır.

... Her şeyi bilmek, her bildiğini değerlendirmek yerinde olan Atatürk, konuştuğu insanları rahatlatılmak için, sofrasına çağırırdı... Bu yüzden bir çok devlet, memleket, dünya meseleleri zaman zaman sofraya gelmiş, orada konuşulmuş, hatta kararlara bağlanmış. Bu açıdan «Atatürk'ün sofrası» bir çağın portresidir Devlet, memleket, dünya olayları, Atatürk sofrasının aynasına yansır, ulusal görüşe orada dönüştürdü.

... O'nun sofrasını içki sofrası gibi görmek yanlış, çok yanlıştır. .. Bugüne kadar yazılan biyografilerde pek çok boşlukların olduğunu gördüğüm için, bu malzemeleri derlemek ve yayınlamak gereğini duydum. Hiç bir yorum yapmadım. Hiç bir olayı değiştirmedim. Çıplak gerçekleri, hafızalardan ve kaybolmak ihtimali olan sayfalardan çıkarıp bir araya getirdim...».

358

Olaylarla ilgili anılarını anlatanların adları, her bölümün sonuna not edilmiştir: Nuri Conker, Behçet Kemal Çağlar, Ali Kılıç; Salih Bozok, Falih Rıfkı Atay, İsmet İnönü, Ecvet Gü-

resin; Şükrü Kaya, Tevfik Bıyıklıoğlu, Ruşen Eşref Ünaydın; Kâzım Özalp, Hasan Rıza Soyak, Şef garson Vladimir; Tevfik Rüştü Aras; Yakup Kadri Karaosmanoğlu; İhsan Sabri Çağlayangil, Sebati Ataman; Yahya Kemal Beyatlı; Ali Çetinkaya; Ahmet Emin Yalman; Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak; Celâl Bayar.

Yazarın, konumuzla ilgili daha önceki kitapları da şunlardır : Bir çağın perde arkası (1973); Atatürk'ün eşi Lâtife Hanım (1975); Atatürk'ün fikir kaynakları (yazı dizisi).

359

ATATÜRK'ÜN SOFRASINDA (1955)

Gazeteci Hikmet Bil'in (Doğ. 1918) yapıtı, İstanbul'da (Ekicigil tarih yayınları) dizisinde basıldı (79 s., 100 krş.).

Yazar, baş tarafta kitabın kapsamını güzelce açıklıyor: «Milli Mücadelenin - başladığı günlerden itibaren Mustafa Kemal'in de sofrası Türk dünyasının Academos'u olmuştur. Her nevi yeniliklerin ve inkılâpların münakaşası (devrimlerin tartışılması) o sofrada yapılmış ve o sofrada hakikatlerin yolu ve sırrı aranmıştır... Atatürk, fikrine ve bilhassa bilgisine müracaat ettiği (başvurduğu) insanları daima sofrasına davet etmiş ve onları birbirleriyle münakaşaya sevk ederek en salim ve en doğru yolu bulmağa çalışmıştır. Nasıl Academas'un ışığı bugün hâlâ tefekkür dünyamızı (düşünce dünyamız) aydınlatıyor ve bizleri aynı tarz ve usule (yola yordama) uyararak düşünmeğe sevk ediyorsa, gelecek Türk nesillerinin de Atatürk gibi düşüneneceklerine hiç şüphe yoktur. Çünkü O'nun yaktığı ışık, şimdiden müstakbel nesillerimizin (gelecek kuşaklarımızın) yolunu aydınlatmış bulunmaktadır, Mühim bir kısmı henüz hiç duyulmamış hatıraları ihtiva eden kitap işte o ışığın yanış hikâyesidir.»

360

ATATÜRK'ÜN SOHBETLERİ (1971)

Dr. Utkan Kocatürk'ün derlediği bu söyleşiler, Ankara'da Edebiyat Yayınevi'nin (Atatürk Üzerine Araştırmalar) dizisinin 3. kitabı olarak yayımlandı (55 s., resimli, 6 lira). Derleyici, önsözünü söyle tamamlıyor: «Biz... eski gazete, dergi koleksiyonları, Atatürk ve Milli Mücadele ile ilgili hatıra eserlerini ta-ramak suretiyle, sohbetlerinde anlattıklarını söylev, demeç ve mülakatlarından ayrı olarak — bir araya getirmekle, Atatürk'ün değişik bir cephesini daha toplu olarak aydın Türk okuyucusuna sunuyoruz.»

Kitapta 46 söyleşi var. Bunların başlıklarını veriyoruz:- Sivas'ta General Harbort ile görüşmesiyle ilgili, - Ankara'da Yunus Nadi ile. — Sakarya zaferinden sonra. — Konya'da General Tawsand ile. — Büyük Zafer'den sonra Çankaya'da. — Eskişehir Maarif Müdürü ile. — İzmir'de basın mensuplarıyla. — İş Bankası'nın kuruluş gecesi Banka İdare Meclisi azalarıyla, Kastamonu kışlasında. — Sakarya Meydan Muharebesine dair. — Çankırı'da İskilip'ten gelen, heyetle. — İstanbul'da bir otomobil gezintisi esnasında. — Ankara'da Asaf İlbay'ın evinde. Yalova'da tarihçilerle. — Güzel sanatlarla ilgili. — Trende. Serbest Fırka'nın kuruluş günlerinde. — Bir seyahat esnasında Türk Tarihi üzerinde. — I. Tarih kongresi'nden sonra verilen çay esnasında. — Macar bilgini Zayti Ferenc'le — Felsefe ile ilgili — Balkan Birliği'ne dair. — Dolmabahçe Sarayı balkonunda. — Charles Sherrill ile. — Âfetinan'la. - İzmir'de bir akşam yemeğinde. — Milletlerarası Kadınlar Kongresi azalarıyla. — Âfetinan'la. Cumhuriyet bayramında misafirlerle. — İstanbul'da Asaf İl-

361

-----

bay'ın evinde. — M. Ponso ile. — Türk Dil Kurumu üyeleriyle. Türk sporculuğu üzerine. — Orman Çiftçiliğinde Asaf İlbay'la. Sofrada. — Amiral Bristol'le. — Çocuk terbiyesi üzerine.

— Türk Tarih Kurumu üyeleriyle. — Hatay'la ilgili. — Çankaya'da arkadaşlarıyla. — Bir sohbet. — Bir sohbet. — Bir 30 Ağustos Zafer bayramı gecesi, — Dış Türkler hakkında. — Ankara Halkevinde ressamlarla. — Hastalığı esnasında Dr. Nihat Reşat Belger'le bir sohbet.

362

ATATÜRK'ÜN SON BALOSU (1944)

Gazeteci, romancı, diplomat Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun (1901 - 1970) kitabı, İstanbul'da Osmanbey Matbaası Yayınları'ndan (Birinci Seri) nin ilki olarak, 3. kez basıldı. (34 s., 50 krş.). 1941 - 1944 yılları arasında 16.000 sayı basılan kitabın kapak kompozisyonu, Muzaffer Bekem tarafından hazırlanmış. İlk basımı Son balo adını taşıyordu. İkinci basımı, devletçe derlenemediğinden, adı ve yılı bilinmemektedir. Atatürk'ün ölümünün 15. yıldönümünde naaşının Anıtkabir'e nakli dolayısıyla, İstanbul'da (Resimli Türkiye Yayını) olarak, kitabın 4. basımı da yapıldı (1953).

Yazarın baş taraftaki kısa açıklaması şudur: «Ben bu eseri 1940 senesi sonbaharında, Atatürk'ün ikinci ölüm yılı münasebeti ile yazmış ve İkdam gazetesinde tefrika ettirmiştim. Sonradan, dostum ve meslekdaşım Ali Gümüş bunu kitap şeklinde bastırmak isteyince de İkdam nüshalarını kendisine verdimiştim. Eser kitap halinde çıkınca çok büyük bir rağbet gördü. Yedi bin nüshası üç günde kapışıldı.

Bu sefer O.B.M.Y. (Osman Bey Matbaası Yayınları) arasında üçüncü tabı (baskısı) neşredilirken hayretle gördüm ki, İkdam gazetesi yazı işleri müdürü, eserimi olduğu gibi neşretmemiş, en mühim pasajları büyük bir gaddarlıkla çıkarmak garabetini (garipliğini) göstermiştir. Bunun için ikinci tabı birinciden büsbütün başka olmuştur. Eserimi bu muazzam tarihi hatıraya tamamiyle uygun ve sadık olarak baştan başa düzelttim.»

363

Biri Gemlik'te, biri de Bursa'da açılacak iki fabrikanın açılış töreninde Cumhurbaşkanı'nın da bulunacağını öğrenen yazar, Atatürk'ü yakından görüp sağlık durumunu anlayabilmek için, 9 Mart 1938'de Yalova vapuruna biner. Vapurda Emekli Orgeneral Ali Fuat Cebesoy'u görüp konuşur. Yalova'ya vardıklarında, Atatürk'ün Termal Otel'den yola çıkmış olduğunu öğrenirler. Gemlik'le inmek niyetiyle, Bursa otobüsüne atlarlar. Gemlik'teki fabrikaya varınca, Atatürk'ün açılış töreninden hemen sonra oradan uzaklaşmış olduğunu haber alırlar. Aynı otobüsle Bursa'ya gidip Çelikpalas Oteli'ne inerler.

Ertesi gün Merinos Fabrikası açılacak. Atatürk'ün söyleyeceği sanılan açılış söylevini, Başbakan Bayar söyler, Atatürk hastadır, ama açılışta bulunup hemen otele döner.

O gece Bursa kenti Cumhurbaşkanı onuruna büyük bir balo verir. «Atatürk'e mukadder en son eğlence ve neşe gecesi olduğu, bir müddet sonra pek acı tarzda anlaşılacak ve belki de tarihe ilâvesindeki faide inkâr edilemeyecek olan gece başlıyordu» (1).

Yazarın. adı geçince, Atatürk der ki: «Çok zeki, çok çalışkandır. Yalnız... Yalnız biraz delicedir... Değil mi? Fakat çok dürüsttür...» Yazar, 1920'de Ankara'da «"Hakimiyet-i milliyet-i milliyet» gazetesinin ilk çıktığı günlerde, gazetenin başyazarı olarak, Mustafa Kemal karargâhına bağlı bulunuyordu. Yemekten sonra, gece saat 10'da, baloya gidilir.

"Atatürk'e nasip olan en son eğlence gecesi olduğu, bir süre sonra, pek acı biçimde anlaşılacak, ve belki de tarihe eklenmesindeki yararı yadsınamiyacak olan gece başlıyordu,"

364

ATATÜRK'ÜN SON GÜNLERİ (1955)

Ali Kılıç'ın (1889 - 1971) anıları, İstanbul'da Sel yayınlarının (Atatürk kütüphanesi) dizisinde basıldı (88. s., 1 TL.). Kitabın ara başlıklarını veriyoruz :

Atatürk'ün yıllarca önce geçirdiği ilk rahatsızlık, Atatürk'ün hastalığına dair ilk belirtiler. Atatürk'te hastalığın Arazı Nasıl Başladı? 3 ay sırtüstü yatması gerekiyordu. Prof. Fissinger'in ilk gelişi. Atatürk kesin istirahat tavsiyesini dinlemiyordu. Hasta hasta Mersin'e hareket etmişti. İstanbul'a son gelişi. Florya yolunda atlatılan şiddetli bir kriz. Hastalığına «Siroz» teşhisi konmuştu. Celâl Bayar İstanbul'a geliyor. Bayar'ın geçirdiği bir rahatsızlık Atatürk'ü çok üzmüştü. Mersin gezisini hangi mecburiyetle yaptı? Söz verdi mi, tutardı. Hatay bunun son misalidir. Dr» Fissinger'de Atatürk'e çok bağlanmıştı. Atatürk günden güne eriyip sönmeye başladı. Öleceğini artık biliyordu. Florya ve Boğaz'da son gezinti. «Ne olacaksa artık olsun!» diyordu. Hararete karşı bir ev ilâcı. «Doktor, şimdi hastalığın kaçınıcı devresindeyim?» Savarona'dan saraya naklinin hazin hikâyesi. Vasiyetnamesini ihzara karar vermişti» Vasiyetnamesini kendi eliyle notere verdi. Karnından ilk defa olarak su alınıyor. Ankara'ya dönmeyi daima ısrarla istiyordu. Ölürken sarayın hali görülecek şeydi! Ölüncü, saray ani olarak boşalıverdi. Bayar'ın son görüşmesi. Kuleli talebesinin saray önünde yaptığı tezahürat. Atatürk, birinci komaya girmiş, baygın yatıyordu. ikinci koma, Saat 9'u 5 gece o mavi gözler ebediyen kapandı.

366

Atatürk baloyu açar. Bir genç kızla vals eder. Herkes seyircidir. Dört buçuk ay sonra yatağa düşecek, yedi buçuk ay sonra da dünyayı yas içinde bırakacak hasta adam bu muydu? Bir başka bayana dans önerir, yeniden ortaya çıkar. Yüzündeki pembeliğin bir yüz boyama olduğu, ertesi gün anlaşılır. Ata, dizlerini yere vura vura, Sarı zeybek oynamaktadır. Herkes ağlamaklı. Daha sonra, Celâl Bayar ile Şükrü Kaya da Ata'nın emriyle zeybek oynarlar. Sabahın saat dördünden sonra Ata, balodan ayrılır. Bir süre yaya yürür. Sonra: «Üşür gibi oluyorum» diyerek otomobiline biner. Yazar, bir (röportaj) havası taşıyan yapıtına şöyle son verir:

«İşte Atatürk'ün en' son raksettiği ve eğlendiği gece, 1938 senesi Mart ayının 11'inci gecesi böyle geçmiştir.»

Yazarın, Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen Bir Millet Uyanıyor adlı bir senaryosu ile Bilinmiyen Taraftarıyla Atatürk (1959) adlı bir yapıtı da vardır.

366

ATATÜRK'ÜN SOSYAL GÖRÜŞLERİ (1965)

Çetin, Altan'ın (Doğ. 1926) araştırması, İstanbul'da Bonem Yayınevi'nin (İnceleme Dizisi) nde çıktı. (96 s., 4 lira). «Tek ve büyük eseri Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken Ata neler düşünmüş, neler yapmak istemiştir? İşte önemli olan, kişisel yorumlara kaçmadan önce bu noktayı belirtmek, Ata'yı temel felsefesinden davranışlarına uzanan çizgide gösterebilmektir. Çetin Altan'ın dilediği de bu: Kendinden sonraki araştırmacıların işleyeceği kapıyı bir parça aralamak.»

Bir yıl önce bu yazılar, 10 Kasımdan başlayarak «Milliyet» gazetesinde yayımlanmıştı. Yazarın Atatürk'le ilgili başka yazılarından seçmeler de kitabın sonunda yer almış. Kimi bölüm başlıkları şöyle :

Kuva-yi Milliye ruhu - halkçılık esasına dayanıyordu, iktisadi zafer olmasa bütün zaferler sönen Atatürk ihtilâli halkçı ve gerçekçiydi. — Kuvvetli, fakat diktatör değilim. — Doktrin ve yönünü ortaya koymak lâzım vb.

Bu kitabın yeni basımı, aynı yılın sonlarında yapıldı.

367

ATATÜRK'ÜN SÖYLEV VE DEMEÇLERİ (1945)

T.B.M. Meclisi'nde ve C.H.P. kurultaylarında, 1919-1938 yılları arasında Atatürk'ün söylediği söylevleri, verdiği demeçleri bir araya getiren kitabın ilk cildi, Türk İnkılâp Tarihî Enstitüsü Yayınları'nın ilki olarak, İstanbul'da Maarif Matbaası'nda basıldı (398 - III s., ayrıca 1 Atatürk portresi, 320 krş.). Bu söylev ve demeçler, «Zabit ceridelerinden (tutanak) alınmış. 5.000 sayı olarak basılan kitabın baştarafında (Maarif Bakanı) Hasan - Ali Yücel'in bir sunuş yazısı var. 30 Ocak 1945 tarihinde yazılan bu yazıdan kimi parçaları aşağıya aktarıyoruz:

«Herşeyden önce Atatürk'ün hayatını ölümden korumak için her cephesiyle O'nu istikbale vermemiz gerekir. Bunun birinci yolu, Atatürk'ü sözleriyle tespit etmektir. O sözler ki varlığının nasıl doğup geliştiğini göstermesi bakımından Türk nesillerinin en yüce bir örneği olacaktır. Ne düşündü, nasıl, hareket etti, neler yaptı ve niçin başarılı oldu; bu soruların cevabını en çok onun kendi sözlerinde bulacağız.

Büyük Nutkundan sonra yayınlanması bizler için ilk borç olan, Atatürk'ün diğer sözleridir. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, bu yoldaki ödevini Türk tarihine sunduğu bu ciltlerle yerine getirmeye çalışıyor.

... O'nun sözlerini okumak, O'nunla beraber yaşamaktır. Bu ciltler, Türk milletinin özlü çocuklarına O'nun gibi olma kudretini verecektir.»

368

Söylev ve demeçler süredizinsel bir sıraya göre dizilmiş.

23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi'ni açarken söylediği söylevle başlayıp 1 Kasım 1938'de Meclisin beşinci dönem dördüncü toplantı yılının açılışında Atatürk adına Başbakan Celâl Bayar tarafından okunan söylevle sona ermektedir.

Kitabın ikinci basımı, üç cilt olarak çıktı (1959-61, Ankara, Türk Tarih Kurumu basımevi, 418 + 290 + 104 s., 20 + 10 + 7.5 lira). Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdür Yardımcısı Nimet Unan tarafından toplandığı bildirilen bu söylev ve demeçlerin ilk cildinin yeni basımı, ilk basımdan ayrımlı değildir» İkinci cilt, 1906 - 1938 yılları arasındaki söylev ve demeçleri kapsamaktadır. Atatürk'ün Meclis ve kurultaylar dışında olarak, devlet merkezinde ve yurt içinde söylediği bu söylev ve demeçler, 1906'da Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin Selanik Şubesini kurarken söylediği söylevle başlıyor, 29 Ekim 1938'de Türkiye Cumhuriyeti ordularına, Ankara Hipodromunda yapılan geçit töreninden önce, Başbakan Celâl Bayar tarafından okunan bildiriyle sona eriyor. Üçüncü ciltte, Atatürk'ün Türk ve yabancı gazete muhabirlerine verdiği demeçlerin tam metinleri bulunmaktadır. Bu cilt de 1918 - 1937 yılları arasındaki söylev ve demeçleri derleyip toplamaktadır. Mondros Mütarekesi'nin uygulama biçimi üzerine 18 Kasım 1918 günü «Vakit» gazetesi muhabirine demeçle başlamakta, Hatay'ın bağımsızlığı üstüne 1 Aralık 1937 günü, «Ulus» gazetesi başyazarına verdiği demeçle bitmektedir. Kitabın alan metinler gazeteler ve ajans haberleriyle karşılaştırılarak saptanmıştır.

Kitabın dördüncü cildi, Atatürk'ün tamim, telgraf ve beyannameleri başlığını taşır (1964, Ankara Üniversitesi basımevi,

369

-----

649 s.,- 20 lira). Nimet Arsan tarafından derlenen bu cilt de Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü yayımıdır. 1917 -1938 yılları arasındaki genelge, telgraf ve bildirge metinlerini bir araya getirir. Halep'ten 20 Eylül 1917'de Sadrazam ve Dahiliye Nazırı Talât Paşa ile Başkumandan Vekili Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya ayrı ayrı gönderilen raporla başlayıp 7 Eylül 1938 günü Hatay Millet Meclisi Başkanı Abdülgani Türkmen'in telgrafına verilen yanıtla sona erer. Baştarafıta Enstitü Müdürü Prof. Dr. Âfetinan'ın bir sunuş yazısı bulunmaktadır. Sonda kaynakça, ve iki dizin vardır.

Kitabın beşinci cildi, Atatürk'ün söylev ve demeçleri, tamim ve telgrafları başlığını taşımaktadır (1972, Ankara Üniversitesi basımevi, 223 s., 15 lira). Sadi Borak ile Dr. Utkan Kocatürk'ün hazırladıkları bu cilt, (Türkiye Cumhuriyetinin ellinci yıldönümü anısı için) çıkarılmıştır» Enstitü Müdürü Prof. Dr. Âfetinan, önsözünde diyor ki:

«Bu kitaplar kaynak eserlerimizdir. Ancak bu elimizdeki V. cilt, bu dört kitapta noksan kalmış metinleri bir araya getirmektedir. Atatürk'e ait söylev, demeç, mülakat, tamim, telgraf ve beyanname gibi metinlerin dağınık ve değişik kaynaklarda yer aldıkları gözönüne alınacak olursa, bu cildin de arta kalan bütün metinleri topladığı iddia olunamaz. Henüz tam taranmamış İstanbul ve Ankara gazetelerinin' yanı sıra,- tam koleksiyonları yapılmamış Anadolu basınında Atatürk ve milli mücadeleye ait birçok önemli belge ve metinler vardır. Bu bakımdan araştırmaların yapılması ve bunların tam tespiti zaman ve imkâna bağlıdır.»

370

Beşinci cilt, daha önceki ciltlerin sınıflandırmasına uyularak, dört bölüme ayrılmış: İlk bölümde Atatürk'ün Meclis konuşmaları ikinci bölümde Meclis dışı konuşmaları, üçüncü bölümde demeç ve görüşmeleri, dördüncü bölümde de genelge, telgraf ve bildirgeleri yer alıyor. Ayrıca, çeşitli kişilere verdiği belge niteliğindeki yazıları, kendisince tutulan kimi notlarla birlikte kitabın sonuna eklenmiştir. Kitap, Atatürk'ün, milletvekillerinin tutanaklarını incelemek üzere bir kurul kurulması üzerindeki 23 Nisan 1920 tarihli Meclis konuşmasıyla başlayıp (Gazetelerin tenkid görevi) başlıklı, 7 Ocak 1925 tarihli kendi günlük notu ile sona ermektedir. Sonda 11 sayfalık bir dizin var. Kitap, Enstitü yayınlarının onikincisidir.

Yapıt Rusça'ya (1966) ve Bulgarca'ya. (1968) de çevrildi. Bulgarca çeviri, Prof. Nikolay Todorov'un yönetiminde, Stefan Velikov tarafından düzenlendi (356 s., ciltli, 1.32 levha).

371

ATATÜRK'ÜN ŞAPKA DEVRİMİNDE KASTAMONU VE İNEBOLU SEYAHATLERİ (1975)

Mustafa Selim İmece'nin derlediği kitap, Ankara'da Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'nın (Atatürk dizisi) nin yedincisi olarak, Tisa Matbaası'nda ikinci kez 8.000 sayı bastırıldı (101 s., ayrıca 6 levha, 10 TL.).

Kitap, Atatürk'ün, 1925 yılındaki Kastamonu ve İnebolu gezilerini ayrıntılarıyla anlatmakla kalmıyor, ünlü «Şapka nutku» nu da içeriyor. Sunuş ve önsözden sonra, konu başlıkları şöyledir :

Ankara'dan çıkış, Kastamonu'ya geliş. Gazi'mizin kışlayı ziyareti. Kastamonu Belediye binasında. Gazi'mizin Kastamonu Belediyesinde diğer önemli konuşması. Gazi İnebolu yolunda. Sevgili Gazi'miz İnebolu'da, 26 Ağustos 1925 Çarşamba. Geceki fener alayı ve gösteriler.

Şapka nutku. : 27 Ağustos 1925 Perşembe. 28 Ağustos 1925 Cuma. 29 Ağustos 1925 Cumartesi, Daday kazasında; 30 Ağustos 1925. Pazar. 31 Ağustos 1925 Pazartesi. Çankırı'da istikbâl. Gazi'nin Ankara'ya dönüşü. 1 Eylül 1925 Salı.

Bu kitap, ilkin, 1959 yılında Ankara'da (İş Bankası Atatürk ve devrim serisi) nin altıncısı olarak, Türk Tarih Kurumu basımevinde bastırılmıştı (70 s., resimli, ayrıca 6 planş, 350

krş.). Rahmetli Tefik Bıyıkloğlu, sunuş yazısında diyor ki:

«... Ben de görevli olarak katıldığım Karadeniz ve Erzurum gezisi notlarımı o zaman yazmıştım. Reiscumhur Hazretlerinin 1340 (1924) sonbahar seyahatleri ismiyle Basın - Yayın Umum M¼d¼rl¼đ¼ bu notları yayınlamıştı.

372

Bu görevime devam olanağını bulamadığıma h¼l¼ içim yanar. Bu bakımdan, Atat¼rk'¼n cumhurbaşkanlığının ikinci yılında yaptığı Kastamonu gezisini o vakit orada bulunmak bah-tiyarlığını benim gibi tatmış olan bir arkadaşımızın, sayın Selim İmece'nin b¼t¼n incelikleriyle yazmasını ř¼kranla karşılanacak bir ulusal görev saymaktayım.

Hatırlanacağı gibi Atat¼rk şapka ve T¼rk kadınının toplum hayatımıza katılması konularında tasarladığı devrimler için en tutucu bir b¼lge sanılan Kastamonu ilini seğmiştir. Arkadaşımızın b¼y¼k bir emekle hazırladığı kıymetli kitaptan da anlaşılacağı gibi Atat¼rk'¼n Kastamonu gezisi memleket ölç¼s¼nde bir başarı olmuştur. B¼t¼n Kastamonu ili, bir bayram havası içinde onun işaret ettiği devrimleri benimsemişti. Sayın Selim İmece'nin notları, o coşkun g¼nleri saat saat ve evre evre hatırlatmaktadır...».

Yazar da önsöz¼nde şunları söyler: «... B¼y¼k önderimiz rahmetli Atat¼rk, 1925 yılı Ağustos ayının son haftasında en önemli sosyal devrimi Kastamonu ili içinde yaptıkları gezilerinde yapmış olduklarından, bu ufak kitapla hem Atat¼rk devrimleri devrinin tarihini yazacak olanlara az da olsa bir hizmette bulunabilmek, hem de vatan ve millet yazgısına yarın el koyacak olan T¼rk gençliğine bu geçmiş önemli g¼nlerin heyecanlı ruhunu yaşatmak istedim. Bununla b¼y¼k kurtarıcımızın, yalnız kahraman bir asker değil, ne kadar ileri gör¼řlü bir devlet adamı olduğu gör¼lecektir, umudundayım...».

Levhalar, Atat¼rk'¼n Kastamonu ve İnebolu gezilerinde çekilmiş resimleri içermektedir. Kitabın dış kapağı da bu resimlerden biriyle süsl¼d¼r.

373

ATAT¼RK'¼N şİMDİYE KADAR YAYINLANMAMIş ANILARI (1967)

Atat¼rk'¼n emir çavuşu Ali Metin'in ağzından, Ziya Oranlı'nın yazdığı bu kitap, Ankara'da Alkan Basimevi'nde basıldı (173 s., resimli, 750 krş.). Ali Metin'in önsöz¼nde ilk iki b¼l¼mce ř¼yle :

«Atat¼rk'¼n Erzurum'a geldikleri 3 Temmuz 1919 g¼n¼, K¼zım Karabekir Paşa'nın emriyle Atat¼rk'e emir başçavuşu olarak verildim. Daha evvel, İstanbul Harbiye Nezaretinde m¼h-telif paşaların ve sonra da Enver Paşa'nın emir çavuşluğunu yapmıştım, Atat¼rk kısa zamanda çalışmamdan memnun oldular. Beş seneden fazla gece ve g¼nd¼z yanlarından ayrılmadım. Çankaya'ya naklettiklerinden bir müddet sonra rahatsızlığımdan ötür¼ müsaadelerini alarak memleketime tedaviye gittim. Bug¼n 70'i aşkın yaşıma rağmen bu hatıraların kuvvetiyle yaşıyorum.

Hizmetlerinden ayrıldığım g¼n, kendi el yazıları ile yazıp imza buyurdukları tarihi vesikayı ömr¼m boyunca koynumda taşıdım. Sihatim iyileşir iyileşmez girdiğim Devlet Demiryollarında bug¼nk¼ (Atat¼rk M¼zesi) ni hazırladım. Halen bu müzede çalışmaktayım. Bu b¼y¼k adamın yayınlanmış ve bilhassa yalnız benim bildiğim hatıralarını tarihe devretmekle son sadakat görevimi yapmağa çalıştım, 47 senelik maziyi naklederken gör¼len noksanların bağışlanmasını dilerim.»

Mihalıç ilçesinin Çukurviran köy¼nden olan Hacı İsmail oğlu Ali Metini Atat¼rk «Erzurum'dan benim 1335 senesinden

-----

beri hizmetimde bulunmuş ve hiç bir suretle sadakat ve fedakârlıktan ayrılmamış akıllı ve namuslu bir efendi olarak nitelendirir. Bu 30 anının başlıklarını veriyoruz:

Samsun'dan Sivas'a. — Müfettiş paşanın istifası. — Amasya mülakatı. — Sivas'tan Ankara'ya. — Atatürk'ün istasyon binasına yerleşmesi. — Geçim sıkıntısı Mustafa Sagir. — Atatürk zehirlenmişti. — Bilecik mülakatı ve baskını. — Atatürk çok kibar ve merhametliydi. — 23 Nisan adı. — Fikriye Hanım. — Kaburga kemiğinin kırılması. - Franklen Guyyon'un ziyaret.» — Ermenak. — İzmir'in işgali. — Büyük taarruzda cephe gerisi ve Yunan başkumandanının esir edilmesi. — İzmir'e giriş. — Lâife Hanım. — Üzüm. — Kahve. — Nohut yemeği — Apartmana isim. — Satı Kadı. — Garson. — Çerkes Ethem'in fedaisi. — Atatürk'ün hiddeti. — Efeler. — Yabancı gazeteciler. — Yatla İtalyan manevralarına giriş. — Adalet.

Bu özgün anıların, Atatürk'ün kimi insan yönlerini aydınlattığı söylenebilir.

ATATÜRK'ÜN TOPLANMAMIŞ TELGRAFLARI (1971)

Dr. Utkan Kocatürk'ün derlediği bu telgraflar, Ankara'da Edebiyat Yayınevi'nin (Atatürk Üzerine Araştırmalar) dizisinin 2. kitabı olarak basıldı (48 s., 1 portre, 5 lira). Kitabın niteliği, önsözde şöyle belirtiliyor:

«Biz eski gazete, mecmua koleksiyonları, ajans bültenleri Atatürk ve Milli Mücadele ile ilgili yayınları ve bazı hatırat eserlerini yeniden taramak suretiyle Atatürk'ün tamim, telgraf ve beyannameleri'nde (1964) bulunmayan yüz kadar telgrafi bu kitapta bir araya getirdik. Muhtelif milletlerin bayramları, hükümdarların doğum günleri ve yılbaşı tebrikleri gibi protokol gereği her yıl tekrarlanan telgrafları ise ayrı bir kitap teşkil edecek hacimde olduklarından bu araştırmanın kadrosu dışında bıraktık.

Bu kitap, Atatürk'ün tamim, telgraf ve beyannameleri'nde yer alan vesikaların sayısını arttırmakla beraber, toplanmamış bütün metinleri içine aldığı iddia edilemez. Kitabımız basılırken bile bazı telgrafların yeni elimize geçmiş olması, bu araştırmanın, taranan yayınların genişliğine ve zamana bağlı olduğunu göstermektedir. Birçok kütüphane ve kurumlarda tam bir Atatürk'le ilgili yayınlar koleksiyonunun bulunmayışı bu işi güçleştirmektedir.»

Bu derlemenin, Atatürk araştırmalarına bir katkıda bulunduğu söylenebilir. Bekir Sami Bey'e çekilen 1.VI.1919 tarihli telgraftan Barbaros İhtifali dolayısıyla çekilen 28.IX.1938 tarihli telgrafa kadar, tam 108 telgrafların metinlerini veren kitapta, telgrafların alındığı kaynaklar da gösterilmiştir.

ATATÜRK'ÜN UŞAĞININ GİZLİ DEFTERİ (1971)

Atatürk'ün, 12 yıl hizmetini gören Cemal (Çelebi) Granda'nın (Doğ. 1910 Salihli) anıları, İstanbul'da Fer Yayınları arasında basıldı (250 s., 10 lira). Turhan Gürkan'ın kaleme aldığı bu kitabın kapak düzenini A. Arad hazırlamış. Kitaptaki anılar, ilkin 4 Mart - 31 Mayıs 1959 tarihleri arasında İstanbul'da çıkan «Şehir» gazetesinde tefrika edilmişti. Baş tarafta, Cemal Granda, kendi elyazısıyla, anıların kitap halinde basılıp yayılma hakkını Gürkan'a verdiğini açıklıyor.

3 Temmuz 1927 tarihinde Atatürk'ün özel hizmetine girip onun ölümüne kadar, yanında çalışan Granda'nın bu anıları, Atatürk'ü bir insan olarak pek güzel canlandırır. Kitabın de-

ğişik yönü de budur.

Turgut Fethi önsözünde diyor ki: «İç dünyasındaki büyük yalnızlığı, hassasiyeti, taşkın duyguları, davranışları, sitemleri, neşesi ve üzüntüleriyle, insanlık realitesinin herkes gibi onda da yansımaları bulmaktayız. Gerçekte de Atatürk'ün büyüklüğünü süsleyen, onun aramızdan biri olmasıdır.»

Turhan Gürkan da kitaba başlarken şunları söylüyor: «Ata nasıl bir insandı? ... 24 saatini nasıl doldurur, ne yer, ne içerdi? Nasıl çalışır, ne zaman uyur, hangi arkadaşlarını üstün tutar, sakin ve sınırlı zamanlarında, ne yapar, kimlerle geziye çıkardı?

«Şakaları, öfkeleri, sitemleri, kuşkusu, sevgisi, nefreti nasıl olurdu? Hangi kitapları okur, hangi müziği dinler, hangi renkleri, mevsimleri sever, hangi içkiyi kullanırdı?

377

Evlilik yılları çok kısa süren Atatürk'ün kadınlar karşısında tutumu neydi? Ata'nın hayatına girmiş kadınlar var mıydı?

Cumhuriyetin ilk yıllarından ölümüne kadar Atatürk'ün değındiğı insanlar, Ata'yı ziyaret eden yabancı devlet adamları ve hükümdarlarla yapılan görüşmelerin kitaplara geçmemiş en gizli yönleri, Atatürk'ün gezileri, Atatürk'ün manevi evlâtları, Atatürk'e ilişkin bilinmeyen fıkralar ve bir çok saklı kalmış gerçekler...

Bunları eksiksiz, hiç bir etki altında kalmadan yazabilmek için gece ve gündüz her an Atatürk'ün yanında bulunmak, yataktan çıkışından yatağa girişine dek bir gölge gibi peşinden gitmiş olmak gerekir.

İşte Atatürk'ün tam oniki yıl emrinde çalışmış, hizmetini görmüş, o dönemin bütün gerçeklerini O'nun sofrasında, O'nun ağzından dinlemiş; Ata'nın İstanbul'a geldiğı 1927 yılından, ölümüne dek yanından ayrılmamış, sofrasını kurup kaldırmış, yalnızlık anlarında derdine ortak olmuş bir adamın kelimesine kadar not edilen tarihe geçecek anıları...».

Cemal Granda, anılarını, herkes uyuduktan sonra kendi gizli yöntemi ile yazarmış. Bu anılar, «basit bir sofracının görüş açısından» yazılmıştır. Baş taraftaki tıpkıbasımından elyazısının pek okunaklı olmadığı anlaşılıyor.

Atatürk'ün kişisel özelliklerini açıklayan — O'nun verdiğı adla "Çelebi"nin anıları, gerçekten pek ilginçtir. Özellikle, Atatürk'ün ünlü sofrasında kimlerin bulunduğu ve konuşulan konular üzerine verilen bilgilerin ayrıntıları, kitabın değerini bös-

378

-----

bütün arttırmaktadır. Bu sofradan geçen ozanlar, yazarlar ve ünlüleri ile ilgili anılar, belgesel değer taşır. Bunlar, Atatürk için yazılan yazıların bir bölümünü, hiç olmazsa, bir nebzecek değıştirecek niteliktedir, denilebilir.

Kitap üzerine bir tanıtma yazısı yazan («Akşam,» gazetesi, İst., 16.11.1971) eleştirmen İrfan Derman, şu yargıyı veriyor: «Kitabın parça parça ve sıkmadan okunmasını temin eden 114 anı, her halde Atatürk üzerine bir şeyler yazacakların müracaat kitabı olacaktır.»

Bu anılar ikinci kez gazeteci Necmi Onur'a anlatılmış, 10 Kasım - 14 Aralık 1970 tarihleri arasında İstanbul'da çıkan «Yeni gazete» de tam 35 gün tefrika edilmiştir. Her iki anlatı arasında kimi değışiklikler vardır.

379

ATATÜRK'ÜN VASİYETİ (1968)

Av. Mazhar Leventoğlu'nun kitabı, kendi yayınevinde, İstanbul'da Bahar Matbaasında bastırıldı (208 s., 10 TL.).

Birkaç bölümde, vasiyetin yazılışı, açılışı, uygulanışı, temeli anlatılıp yorumu yapılır. Bu arada, Atatürk'ün hastalığı ve ölümüne de değinilir. Ata'nın kalıtçıları olan kızkardeşi Makbule Atadan, Âfetinan, Sabiha Gökçen, Ülkü, Rukiye ve Nebile hanımlar, İnönü ve çocukları, CHP, Türkiye İş Bankası, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu üzerinde ayrı durulur. Sonuç olarak, yazar, Ata'nın vasiyetinin son dileklerine pek uygun olarak yerine getirilmediği inancını belirtin C.H.P.'nin, Banka'nın, Kurumlar'ın tutumlarını gözden geçirip adı geçen Banka'nın devletleştirilmesi düşüncesini ileriye sürmektedir.

380

ATATÜRK'ÜN YAZDIRDIKLARI (1971)

Dr. Utkan Kocatürk'ün derlediği bu kitap, (Atatürk Üzerine Araştırmalar) dizisinin 4. sayısı olarak Ankara'da Edebiyat Yayınevi'nce, Ayyıldız Matbaası'nda bastırıldı (32 s., resimli, 5 lira). Prof. Dr. A. Âfetinan, sunuş yazısında diyor ki :

«... Bu yazdırmaların bir kısmına ben de şahit olarak hem yazdırdıklarını not etmiş, hem de Atatürk'ün çevresinde çeşitli konulardaki konuşmaları yazmışım...

Ben, daima elimde kalem - kâğıt olduğundan, yazardım. Bazan da herhangi bir konu uzun uzun konuşulduktan sonra, kendisi, toplayıcı cümleler söylerdi...

— Ben gerek not ettiklerimi, gerekse yazdırdıklarını sonradan kendisine gösterdim ve bazan da O, bunlarda gerekli düzeltmeleri yapardı...

Bence, Atatürk'ün bu fikir hayatı bizim o devre siyasi, ve toplumsal yaşantımızda yeni bir çığır. Bir kere herkesi meselelerimizi düşünmeye yöneltir ve okumaya teşvik ederdi. Bu bakımdan sayın Dr. Utkan Kocatürk'ün bu başlık altında hepsi olmasa da toplayıp yayınladıkları kısım iyi bir örnektir. Devamını dilerim.»

Derleyici de bu konuda önsözünde şöyle diyor : «... Bu küçük notlar, fikir Atatürk'ün çehresini aydınlatan ana çizgilerdir.

Atatürk, muhtelif vesilelerle kendisi de bazı notlar yazmıştır.

381

Atatürk'ün çeşitli konularda yazdığı ve yazdırdığı notların büyük bir kısmı Âfetinan tarafından yayımlanan ve müstakil bir eser hüviyeti taşıyan Medeni bilgiler (1969) adlı kitapta yer almasına rağmen, muhtelif vesilelerle yazdırdığı bir kısım notlar, henüz tam olarak toplanmamıştır. Hatta bu çeşit yazılardan bir kısmının bazı şahısların ellerinde henüz yayımlanmamış şekilleriyle buldukları bile düşünülebilir. Bu araştırma gazete, dergi ve hatırat eserlerini taramak suretiyle, Atatürk tarafından belli şahıslara yazdırılan ve Afetinan'ın Medenî bilgiler adlı eseri dışında kalan bazı notları bir araya getirmekle, bu yolda yapılacak daha geniş araştırmalara yardımcı olmak gayesine yönelmiş bulunmaktadır. Bu arada, çalışmalarımıza büyük ilgi gösteren ve yardımlarını esirgemeyen sayın Prof. Dr. Afetinan'a bilhassa teşekkür ederim.»

Atatürk'ün yazdırdığı notların konu başlıkları şunlardır : Zaferden sonra yapılacaklar. — Türk inkılâbın şairi — Spor ve geçit resimleri. — Türk ordusu. — Turt toprağı. — İnkılâbın tarifi — Mesuliyet — Edebiyat ve gayesi. — Türk - Hun İmparatorluğu — Kültür. — Arkeoloji ve antropoloji. — Türk musikisi» — Medeniyetin mânası. — İlk medeniyetler. — Türk kadınları. — Kadın ve Türk kadını. — Fert ve toplum. — Dikte ettirilen bir güfte. — Muhtelif konular ve meseleler hakkında.

ATATÜRK'ÜN YURT GEZİLERİ (1975)

Mehmet Önder'in (Doğ. 1926) hazırladığı kitap, Ankara'da Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında, Atatürk dizisi'nin 23. kitabı olarak, 7.500 sayı basıldı (370 s., ayrıca 101 levha, 60 TL.).

Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, yazdığı önsözde, bu araştırmayı değerli bulduğunu belirterek diyor ki: «... Daha önce Atatürk evleri - Atatürk müzeleri (1970, 171 s., 20 TL.) adlı eseriyle Atatürk incelemelerine eğildiğini bildiğim hemşerim Mehmet Önder, bu kerre Atatürk'ün Yurt Gezileri adıyla, derli - toplu bir çalışma yapmış, kitabını ilginç fotoğraflarla süslemiştir. Bir ciltte toplanan bu çalışma, kılavuz ve kaynak bir eser olarak önemini daima muhafaza edecektir. Bundan sonra bu konuya eğilecek, araştırmacıların, daha çok ayrıntılara girmesi, hattâ Atatürk'ün sık sık geldiği bazı şehirler için ayrı ayrı incelemeler yapmaları dileğimiz olacaktır...

Prof. Irmak, «bu konudaki çalışmaların ilki olarak» bu kitabı gösterirken bir yanılığa düşmüştür. Atatürk'ün yurt gezileriyle ilgili, yerel çalışma olarak, sayılamayacak kadar çok kitap ve broşür yayınlanmıştır. Aslında, o çalışmalar olmasaydı, bu yapıt ortaya çıkamazdı. Nasıl ki ilgili bölümlerde yazar da bunlardan kimisini anmıştır: «Metin içindeki bibliyografyalarda da görülebileceği gibi, kimi şehirler için Atatürk'ün gelişlerini ayrıntıları ile inceleyen eserler yazılmıştır.» (s. 8).

Atatürk, Adana'dan Zonguldak'a dek, 52 il merkezimizi, bunun, yanı sıra bir çok ilçemizi, kasabamızı gezmiştir. Yazar,

-----

bunları abece sırasıyla incelemiştir. Cumhuriyetin 50. yıldönümünde (1973) hazırlanan ilk yıllıklarından yararlanılmıştır. Hangi nedenle olursa olsun, Atatürk'ün ayak bastığı her yurt köşesine yapılan geziler, kitabın planına alınmıştır. Ancak, bu gezilerin bütün ayrıntılarına, gezilere katılan kişilerin anılarına, özellikle Atatürk'ün kent ve kasabalarda yaptığı konuşmaların tümüne geniş biçimde yer verilmemiş, kaynak göstermek yeğ tutulmuştur. Konuşmalardan yalnızca kimi bölümler aktarılmıştır. Geziler, süredizinsel bir temele göre yol boyunca değil, kent kent ele alınmış. Böylece, Atatürk'ün bir ile kaç kez geldiği saptanmaya çalışılmış. Ama, «beyaz tren» ile yapılan geziler sırasında, Atatürk trenden inmeden ilgililerle görüşmüşse, bu noktalar belirtilmemiştir. Yazar, pek haklı olarak, «kusursuz ve hatasız olduğumuzu iddia etmiyoruz» demektedir.

Yazarın hesabına göre, Atatürk'ün «İstanbul'da, cumhuriyet döneminde kaldığı süre, yuvarlak hesap 3 yıl, 5 ayı buluyor. Bütün gezilerinde İzmir'de 4 ay, Bursa'da 3 ay, Konya'da 33 gün, Adana'da 23 gün... Bir de görevli olarak uzun süre bulunduğu iller var. Doğu cephesinde iken Diyarbakır ve bölgesinde, Çanakkale savaşları sırasında Çanakkale bölgesinde aylarca kalıyor. Sivas Kongresinden sonra da «Heyet-i Temsiliye-Reisi» olarak Sivas'ta da bir süre kalıyor. Ankara'ya gelince, artık O'nu Ankaralı sayıyor ve gezileri Ankara'dan başlatıyoruz. Görülüyor, ki Atatürk, Doğusuyla, Batısıyla memleketini karış karış tanıyan ve bilen büyük devlet adamıdır. Kitabın sonunda, kişi ve yer adlarına göre bir-dizin vardır.»

AU PAYS DU GHAZİ (1930)

Nelia Pavlova'nın Fransızca yapıtı, Paris'te «La Revue Mondiale» dergisi yayınları arasında (Le Monde d'aujourd'hui) dizisinde yayımlandı (227 s., 1 gravür, 1 harita, 12 frank). Gazi Mustafa Kemal'in Becan tarafından yapılmış güzel bir portresi ile yeni Türkiye haritası baş tarafa konulmuş. Bir ozan olan kadın yazarın bu yapıtı, Türk gençliğine armağan edilmiş. Giriş bölümünde, yeni Türkiye'nin ulusal bilincini göstermeğe çalışıyor. Kitabın altı bölümünün ara başlıklarını veriyoruz:

I. Avrupalı Anadolu'ya doğru. — Ankara, çaba başkenti, iş kenti. — Konuk - sever Türk ruhu.

II. Gazi, Halk Partisi'nin ruhu, — Halk Partisi Genel Sekreteri Saffet (Arıkan) ile görüşürken-. — Cumhuriyet Türkiye'sinin yeni devrimleri: 1— Medeni Kanununun kabulü, 2 — Öteki kimi devrimler. 3 — Milâdi takvim. - Türk kadını ve özgürlüğünün tanınması.

III. Milli Eğitim ve Osmanlı İmparatorluğu. — Milli Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü (Taray) ile bir görüşme. 1 — Layık eğitim. 2 — Orduda okul. — Türk entelektüel hareketinin tarihçesi, — Türk Ocakları ve entelektüel etkisi.

Tarım ve gelişmesi: Bayındırlık Bakanı Recep (Peker) ile görüşme. — Ekonomik ve mali durum: 1— Osmanlı borçlarının ayıklanması, 2 — Türk malıyesi, 3 — Bir ulusun ekonomide ilerleyişi. — Ulusal Ekonomi Bakanı Şakir (Kesebir) ile birlikte bir saat: 1 — Ormanların işletilmesi, 2 — Türkiye'nin

385

-----

ekonomide uyanışı: İş Bankası, 3 — Ziraat Bankası'nın gelişmesi.

V. Yeni Türkiye'nin dış politikası: 1 — Fransa'nın Türkiye Büyükelçisi Charles de Chambrun ile konuşurken,- 2 — Yeni Türkiye Barış'tan başka şey. istemiyor, 3 — Dışişleri Bakanı Tefik Rüşdü (Aras) yanında bir bardak ihlamur. 4 — Türkiye ile Fransa.

VI — Ankara'dan ayrılış. — «Doğu limanlarının ecesi» İstanbul. — Batı'ya giden yol üstünde. — Mustafa Kemal ile Mussolini.

Görüldüğü üzere, sayın yazar, Türkiye'ye yaptığı bir gezi dolayısıyla görüşüm biçimindeki yol notlarını bu kitapta toplamıştır. Sondaki ilginç kıyaslaması, Atatürk'ün bir diktatör olmadığı noktasında toplanıyor: «Mussolini aşağılık bir Diktatörün imgesi, Gazi Mustafa Kemal ise, yükselen bir Demokrasinin şefidir.»

Başlığı Gazi'nin Ülkesinde diye çevrilebilecek olan bu kitabın — 1930 Türkiye'sini anlamak bakımından — Türkçeye çevrilmesi gerekir.

386

AVENTURE (L') KEMALİSTE (1921)

Ömer Kazım (Ömer Kâzım) tarafından İstanbul'da 30 Ekim 1921'de yazılmış olan bu Fransızca kitap, Paris'te Universelle Yayınları arasında, P. Thevoz Basımevi'nde bastırıldı (104 -XII s.). Başlığı dilimize Kemalist serüven diye çevrilebilir. Alt başlığı şu: Elle est un donger: pour l'Orient, pour l'Europe, pour la Paix (0 Doğu için, Avrupa için, Barış için bir tehlikedir).

Yazarın bir uyarısından sonra, kitap, iki bölüme ayrılmış:

I. Kemalist serüven, eğilimleri, kökenleri, amaçları;

II. Kemalist hareketi ve İtilaf devletleri; Kemalist taktiği
ya da Ankara görüşmeleri komedyası,

İlk bölümde dört bölük var:

Alman - Bolşevik politikasının ereği;

Kemalist hareketi ve onun Alman - Bolşevik planı görüşlerine göre rolü;

3. Kemalistler ile Jön - Türkler;

4. Berlin - Ankara - Moskova.

Sonda bir Sunuş, 25 Kasım 1921 tarihli bir açıklama, bir de ek var: Yusuf Kemal, Rıza Nur, Ali Fuat ile G. Çiçerin ve Celâl Korkmazok arasında Moskova'da imzalanan Türk - Rus Antlaşmasının Fransızca metni...

Türk olduğu anlaşılan yazar, önsözünde, bu kitabı vatani bir görev olarak yazdığını, vatandaşlarına olduğu kadar, bununla barış düşüncesine de hizmet ettiğine inandığını söyler, Sözünü şöyle sürdürür :

387

«İtilâf devletleri, Kemalist yaymacalarına inanmakla, Doğu işlerinde tehlikeli biçimde yanılmaktadırlar. İtilâf devletleri arasında toplanan Konferansa, Ankara'nın devrimci Hükümeti temsilcileri neden alınıyor? Bu adamlar nedir ki....Serüven için, serüven içinde yaşayan bir takım serüvenciler ... Gerçek budur. Alman Bolşevik emellerine körü körüne boyun eğen ajanlar ... «Tanınmış Türk yurtseveri» Ali Kemal Bey, «Peyam Sabah» gazetesinde şunları yazmıştır:

"Neden, Türk halkı, bu adamların tutkusuna bir kez daha kurban gitsin?)"

"Türk halkı, şeflerinin yanlıgılarını kanıyla ödemekten artık yorulmuştur. O hiçbir devrim istemez. Bütün bu hareketler, onun yoksulluğunu arttırmaktan başka bir şeye yaramaz. Milliyetçi maskelerine karşın, Kemalistler, yabancıların amaçlarına hizmet etmektedirler.

Türk halkı, barıştan başka şey istemiyor. Sürekli, kesin bir barış. Anarşi yıllarından, birbirini kovalayan savaşlardan bıkmıştır, artık. Kemalist yayımcısına inanmıyalım. Halkın barış isteği yurttan ve İstanbul'da egemendir.

Bir Fransız gazetecisi, Türk halkının bu duygusunu dile getirdi: Mustafa Kemal İtilâf devletlerinin aracılığını kabul ederse, Türklerin çoğu derin bir nefes alacaktır.

Türk halkının bir tek çıkarı var: Yüzyıllardan beri dünyanın en güzel ülkesini gerçek bir cehenneme çevirmiş olan şu korkunç Doğu Sorunu'na barışçı bir çıkar yol bulunması...».

Ömer Kâzım, özetle, bunları söylüyor. Milli Mücadele'yi ne kadar ters gördüğü ve yorumladığı bellidir.

388

B

389

BAŞKOMUTAN SAVAŞI (1972)

Büyük Zafer'in ellinci yıldönümü dolayısıyla M. Vedat Okay ile eşi Şenay Sezen Okay'ın ortaklaşa hazırladıkları ikinci kitap, 50. yıldönümü onuruna ve anısına, Afyon İl Turizm Komitesi yayımı olarak, İstanbul'da Çeltüt Basımevi'nde 1.000 sayı bastırıldı (223 s., ayrıca renkli 2 kroki, 4 levha, 20 lira), İlk kitap, Büyük Taarruz'da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri adını taşıyordu (1972).

Afyon Valisi Lütfü Uraz, önsözünde yapıtı şöylece değerlendirir: «... Dikkatle incelediğimiz bu kitap, elli yıl önceki şartları, güçlükleri, Büyük Taarruz'un hazırlık

zahmetlerini ve Zafer'in tahakkuku safhalarını çok belirli bir şekilde göstermeyi gaye edinmiştir. Bilhassa harp sahası içinde bulunan ilimize binlerce gurur verici şanlı hatıra bırakan; kahramanlık menkıbeleriyle dolup taşan o muazzam zafer günlerini dağ dağ, tepe tepe, köy köy ve hatta taş taş hatırlatan satırlar alaka çekicidir. Bana öyle geldi ki, bütün anlatılanlar Afyon ili olarak bu isimleri, bu kahramanlıkları ve bu hatıraları bilmemiz lazım geldiğinden daha çok onları tanımamız, öğrenmemiz ve çok büyük derecede ziyaret ve bahis mevzuu yapmak ve yaptırmak vazifemizden söz etmektedir. Afyonlu vatandaşlarımızı bu vazifeyi muvaffakiyetle yürüteceklerine olan inancını tamdır...».

Giriş yazısı şöyledir : «Büyük Taarruz'un ve Büyük Zaferin 50'nci yıl törenlerine Afyon ili olarak büyük gayretlerle ve içtenliklerle hazırlanırken, özellikle bu kitabımızın Genel Kurmay Başkanlığı ile Devlet Bakanlığı tarafından hazırlanmakta

391

-----

bulunan yayınlarının bir yinelemesi olmamasına dikkat ettiğimiz kadar, bölgeyi gezmeye geleceklere birçok yönden yararlı olacak niteler taşımalarını öngörmüş bulunuyoruz. Başkomutan Savaşı askeri hareket üzerine geliştirildi. Böylece edinilmesi güç olan Harp Tarihi Dairesi yayımlarının konumuzla ilişkin üç cildinin Afyon ile ilişkin yanları özetlenmiş, bu ciddi, tarihi yayımdan yararlanılarak en önemlisi başkaca Afyonluların unutmamaları gerekli olan bilgiler derlenmiş ve sonuç olarak bizlere o büyük tarihi olayların geçtiği bu toprağın çocuğu' olmanın gururu, kıvancı ve sevinci ile konuklarımıza bilgili ve doğru karşılık verebilme olanağını sağlamış olmaktadır.

Konu, yararlanılan yayımlarda belirtilenlerden bazı satırlar, düşünceler, Atatürk'ün Büyük Taarruz ve zafer üzerine sözlerinden eklenerek geliştirildi.

İlişkin Büyük Taarruz'da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri yayımı da verilen bilgileri tamamlamaktadır.

Bu girişten sonra, yapıt, yedi bölüme ayrılmıştır :

A — Genel hazırlık: 1. Türkiye'de durum, 2. Niçin Afyon cephesi?, 3. Yunan durumu.

B — Saldırış hazırlığı: 1. Türk kuvvetleri, 2. Türk ağır topçusu, 3. Diğer çalışmalar, 4. Yunan kuvvetleri.

C — Yiğınak: 1. Batı Cephesi Komutanlığının emirleri, 2. Asıl saldırış kuvvetlerinin güçlendirilmesi, 3. Yiğınakta başarı, 4. 5'inci Süvari Kolordusunun 25/26 Ağustos hazırlığı, 5. Ordularımız karşısında Yunan.

Ç — Büyük Taarruz: 1. 26 Ağustos 1922, 2. 27 Ağustos 1922;

392

D — Takip hareketi ve muharebeleri: 1. 27 Ağustos 1922, 2. 28 Ağustos 1922, 3. 29 Ağustos 1922,

E. — Başkomutan Savaşı ve Büyük Zafer.

F — Atatürk'ün Büyük Zafer üzerine söyledikleri ve yazdıkları.

Kitaptaki krokilerden biri 26 Ağustos Büyük Taarruz hareketini, öteki de 30 Ağustos Başkomutan Meydan Savaşı'nı gösterir. Sonda 24 kaynağı içeren bir kaynakça ile Büyük Taarruz'da Batı cephesi komutanlarına ait sekiz resmin tıpkıbasımı vardır.

393

BATISSEURS (LES) DE L'EUROPE MODERNE (1931)

İtalyan kontu ve devlet adamı Carlo Sforza (1872 - 1952) tarafından yazılan yapıtın Fransızca çevirisinin 12. basımı, Paris'te Gallirnard Kitabevi'nce, Dijon'da Darantiere Basımevi'nde bastırıldı (409 s.).

Başlığı Modern Avrupa'nın Yapıcıları diye dilimize çevrilebilecek olan bu kitap, aynı zamanda, İngilizceye Makers of Modern Europe adıyla çevrilerek Amerika'da ve İngiltere'de basıldı (Bobbs - Merrill Con., 1930, 420 s.; London, Mathews - Marrot).

Almanca çevirisi: Gestalten und Gestalter des heutigen Europa, çev. Hans Reisiger (Berlin, S. Fischer Varlag, 1931, 440 s., ciltli).

Kitap dana sonra İspanyolca, İsveççe, Çekçe ve Lehçeye de çevrildi.

[Kitabın başına, Thucididös'ten ve Pascal'dan birer özdeyiş alınmış. Giriş bölümünde, yazar, bu kitabı yazdığından dolayı özür diledikten sonra, tarihçilerle devlet adamları üstüne bir kaç söz söyler : «Tarihçiler, devlet adamlarının yaptıklarını anlatmaktan başka şey yazamazlar...» Yazara göre, devlet adamlarını olaylar yaratır, Kitabın bölüm ve bölümce başlıkları şöyle:

Bir dünyanın sonu: 1. — Yasal hükümdarların sonuncusu Prançois - Joseph, 2. — İrrealist Arşidük Rodolphe, 3. — Avusturya'yı kurtarabilecek adam Arşidük François - Perdinand,

394

-----

4. — Habsbourg monarşisinin son memuru Kont Aehrenthal,

5. — Macar Tisza;

Bir kast'ın sonu: 6. — Lord Curzon;

Savaş çehreleri: 7. — İki Foch'lar, 8. — Demirel Cadorna, 9. — Akıselim Diaz, 10. — Savaşın iki Papası: Pie X ile Benoit XV, 11. — Sırbistan'ın ruhu Paşiç, 12. — Tam bir ders : Venizelos;

Özgür Avrupa: 13. - Lloyd George, 14. — Bonar Law, 15.— Balfour, 16. — Chamberlain, 17. — Poincare, 18. — Millerand, 19. — Briand, 20. — Giolitti, 21. — Bissolati, 22. — Belçika kralı Albert ve kraliçe Elisabeth, 23. — Vandervelde, 24. — Krasin, 25. — Stambuliyski;

Faşizmin kökenleri ve biçim değişiklikleri: 26. — Sonnino ya da Faşizmin diplomatik kökenleri, 27. — D'Annunzio ya da Faşizmin yazınsal kökenleri, 28. — Facta ya da Faşizmin aracı kökenleri, 29. — Mussolini ya da Faşizmin biçim değış-tirmeleri, 30. — Papa Pie XI ya da Roma Kilisesiyle Faşizm;

Diktatörler: 31. — Gerçekçi diktatör MUSTAFA KEMAL (s. 343 - 364), 32. — Anakronik (yanlış tarihli) diktatör Pilsudski, 33. — Oportünist (zamaneci) diktatör Yuan Shi - kai, 34. — Posthume (babası öldükten sonra doğan) diktatör Sun Yat - sen;

Sonuçlar: Avrupa nereye- gidiyor? — Otokrasi ile demokrasi. — Almanya ile Avrupa. — Yarının yasası.

Bu kitap yayımlandığında özellikle Amerika ve İngiltere'de büyük yankılar uyandırdı. Kitabın sonunda iki sayfa, başlıca İngiliz - Amerikan eleştirmenlerinin yargılarına ayrılmıştır.

395

Yazar, Atatürk'e ayırdığı 21 sayfada, onu, ilkin 1908'de Mahmut Şevket Paşa'nın Kurmay Başkanı olarak tanıdığını söylemekle söze başlar. Kemalist Türkiye'nin kökenlerini araştırır. Bu arada Çanakkale savaşlarına da değinir. İzmir'in işgalini kötü bir gidişe başlangıç olarak niteler. Mustafa Kemal'in demeçlerini Doğu'da yeni bir biçim diye nitelendirir. Avrupa diplomasisinde olup bitenleri anlatır. Zaferden sonra Mustafa Kemal'in ülkesini bir diktatör gibi yönettiğini söyler. Kemal'in Batılı devrim yapıtında en temel yanığı, der, kendisinden önce gelip geçmiş «aydın» despotlardan daha hızlı yürütmek istemiş olmasıdır. Atatürk'ün ülkenin

askeri bakımdan yeniden örgütlenmesi ve direnmesinin düzenleyicisi olarak, savaş şefi olarak, tarihsel bir hareketin etkin güçlerinden biri olarak kalacağını sözlerine ekler. Sforza, Enver Paşa'yı da tanıdığını söylemekte, onunla Atatürk'ü kıyaslayıp onda Mustafa Kemal'in yüreklilikle karışık eylemi, uzun sabrı bulunmadığını gözlemlemektedir. Mustafa Kemal'in politikası özgün olduğu kadar da gerçekçidir. Kont Sforza'nın bu gözlem ve düşünceleri ne kadar yerinde!

396

BAYRAKLAŞAN ATATÜRK ATATÜRK İÇİN YAZILAR (1963)

Sami N. Özerdim (Doğ. 1918) tarafından derlenmiş. Atatürk için yazılmış yazılar, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nin (Büyük Eserler Kitaplığı) dizisinin 55. kitabı olarak, Ekin Basımevi'nde basıldı (207 s., portreli, 4 TL.). Gözden geçirilmiş İkinci basımı, 1966'da yapıldı (200 s., resimli, 4 TL.). Üçüncü basımı 1974te yayımlandı (171 s., 20 TL.).

Yazılar basıldıkları ya da yazıldıkları yıllara göre sıralanmış. Bu antolojinin epey eksikleri var, ama bu durumu ile de araştırmacılara yararlı olabilir.

397

BEKLENEN ADAM ATATÜRK'ÜN YARIDA BIRAKTIKLARINI TAMAMLAYACAK OLANIN «NOT DEFTERİ» (1970)

Tarihçi Cemal Kutay'ın (Doğ. 1912) yapıtı, İstanbul'da kendi yayını olarak (Geçmişten Günümüze Türk Kitaplığı) dizisinin ikinci kitabı olarak basıldı (320 s., resimli, 15 lira). Baskı sayısı 5.000 olan kitabın önsözü «1970 Türkiye'sinde bir ADAM bekleniyor» diye başlamaktadır. Önsöz şöyle sürüp gidiyor: «Bu bekleyiş, Türk tarihinin ebedi hasretidir: çünkü bu beklenen çoğu zaman gelmiş, fakat yine çoğu zaman ardında hayal kırıklıkları, hasretler bırakarak kaybolmuştur: Çünkü, yine çoğu zaman bekleyenler ne için, kimi beklediklerini bilmemenin çaresizliği içindedirler ve yine çoğu zaman da gelen, ne için geldiğini bilmemenin idraksizliği içindedir!... İşte 1970 Türkiye'si, bu sıtma titreyişleri içinde; mazesindeki (1) illet (20 nöbetlerinden bir yenisi ile cezbeli (3) BİR ADAM bekler! İlahlaştırılacak BEKLENEN ADAM'ın madalyonun içindeki yeri boş!... Bu düşünce ile elinizdeki sahifelerde Türkiye'nin temel meselelerini, tarih ile politika karşılıklı konuşmaktadırlar: Politika soracak, tarih söyleyecek... Politika ile tarihi karşı karşıya getirerek bir deneme yapmak istedim» Alışılmamış, belki yadırganan bir buluşma...».

- (1) Geçmiş.
- (2) Hastalık.
- (3) Coşkulu.

398

Tarih ile Politika'nın konuşmaları biçiminde yazılan kitapta başlıca üç diyalog var: 1 — Dört paşa ve sonrası, II — Dördüncü Paşa'nın manevi mirası ve niçin yeni bir Beklenen Adam hasreti?, III — Beklenen Adam'ı bekleyen hizmetlerin geçit resmi

Dört paşa şunlardır : Mustafa Reşit Paşa (1799 - 1857), Ahmet Şefik Mithat Paşa (1822 - 1884), Mehmet Talât Paşa (1874 - 1922), Mustafa Kemal Paşa (1881 - 1938).

İkinci diyalogda tarih, «Dördüncü Paşa» nın tinsel kalıtı için şöyle diyor : «Milli Mücadelenizin en ibretli ve cesur belgesi Amasya Protokolü'dür. Misak-ı Milli tabiri içinde ifade ettiğiniz Kurtuluş Yemininizin olduğu kadar, Kuvay-ı Milliye'nizin felsefesi de bu beyanname'nin maddeleri içindedir» (4).

Üçüncü diyalogda sözü edilen «hizmetlerin geçit resmi» de şudur : Yurdumuzu bilmiyoruz! Tinsel kurtuluş, ruh yapısı. Anayasa kalkanı. Parlamentoyu kurtarmak! Devletin yeni, temeller üzerinde kurulması Günahların kefareti. Türk ordusunu yeni görevler bekliyor! Namuslu alimleri, meslek ahlakı, kapkaççılığın sonu. Gerçek kalkınmanın felsefesi ve bizim cücelerle sahteler. Öz kaynağa dönüş. Kafa karanlığından kurtuluş, çağın Türk'ünün yaratılışı. Gerçekler, çelişkiler, olanaklar. — Beklenen adam ve bugünküler.

Bizce yapıtın en ilginç bölümleri son iki bölümdür: «1 -Elinizdeki kitapla ilgili çehreler, belgeler, ibretler, II – Bek-

(4) «Ulusal savaşıımızın en ders alınacak ve cesur belgesi Amasya Protokolü'dür (Amasya Sözleşmesi Tutanağı). Ulusal Ant deyimiyle anlattığınız Kurtuluş Yemini'nizin olduğu kadar, Kuva-yi Milliye'mizin (Ulusal güçlerimizin) felsefesi de bu «bildirinin» maddelerindedir.»

399

-----

lenen Adam'a Gelmiş Adam'dan (Atatürk'ten) ilhamlar, uyarmalar, S.O.S. 1er, hedefler, çukurlar, işaretler ve ümitler.» Bu iki bölüm portreler, resimler, belgelere ayrılmış; özellikle son bölüm, Atatürk'ün el yazılarının tıpkıbasımlarını kapsamaktadır. Hele en sondaki «iki armağan» Onuncu yıl üyelerinden iki belgenin özdeş baskısıdır. Yazarın bir notuna göre (s. 30), «Atatürk'ün kendi el yazısı ile hazırladığı konuşmaların en uzununu Onuncu yıl nutku'nun, Ata'nın el yazılı ASLI benim arşivimdedir.» Yazar, bu pek değerli belgenin aslının ne yolla kendi arşivine mal olduğunu açıklamamaktadır.

Kitap, şu sözlerle sona eriyor: Evet!... 1970 Türkiyesinde, «Ne Mutlu Türküm» diyebilmek hasretiyle gözler ufukta, Şinasi'nin yüz otuz sene önceki tabiriyle medeniyet peygamberi'ni bekliyor. Tekniği milli varlık ile yuğuracak yirmi birinci yüzyıl Türklüğünün Beklenen Adam'ı!...».

400

BIBLIOGRAPHY (A) ON THE FOREIGN RELATIONS OF THE REPUBLIC OF TURKEY (1919-1967) AND BRIEF BIOGRAPHIES OF TURKISH STATESMEN (1) (1968)

Metin Tamkoç'un hazırladığı bu İngilizce kaynakça, Ankara'da Orta - Doğu Teknik Üniversitesi idari Bilimler Fakültesi Yayınları'nın 11 sayılı kitabı olarak, Başnur Matbaası'nda basıldı (XVIII - 248 s., 25 TL.). Aynı dizide, Tamkoç'un bundan önce üç kitabı daha yayımlanmıştı (1963 - 67). Yazar, kitabını «Annemin aziz hatırasına» diye armağan etmiştir.

Yararlanılan süreli yayınların kısaltmalarından sonra, yazar, önsözünde kaynakçanın nasıl hazırlandığını anlatır.

Başlığında da anlaşılacağı üzere, kitap, Türkiye Cumhuriyetinin 1919 - 1967 yılları arasındaki dış ilişkilerinin kaynakçası ile Türk devlet adamlarının kısa yaşamöykülerini veren bir kaynak yapıtıdır. Üç bölümden oluşur: I. Türkçe kaynaklar, II. Yabancı dillerdeki kaynaklar, III. Türk devlet adamlarının kısa yaşamöyküleri.

I. Bölümde dört bölüm var: 1. Türkçe birincil kaynaklar: A. Devlet belgeleri, B. Türk devlet adamlarının ve belli - başlı kişilerin anıları, C. Politika liderlerinin demeç ve bildiri ko-

(1) Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış İlişkileri Üzerine Kaynakça (1919 -1967) ve Türk Devlet Adamlarının Kısa Yaşamöyküleri.

401

-----

leksiyonu. 2. Türk yazarlarının Türkçe ikincil kaynakları: A. Kitaplar: Atatürk üzerine; başlıca liderlerinin yaşamöyküleri; Ulusal Kurtuluş Savaşı ve Türk Devrimi tarihi; Mondros ve Mudanya mütarekeleri, 1923 Lausanne Barış Konferansı ve Antlaşması; Türk dış politikası; yabancı devletlerle Türkiye'nin ilişkileri; Türkiye'nin toprak ve güvenlik sorunları: Türk boğazları, Türkiye ve NATO, Kıbrıs sorunu, uluslararası komünizm ve Türkiye; diploması tarihi; Türkiye'yi dolaylı olarak ilgilendiren devletler hukuku üzerine metinler ve monografyalar; devletler hususi hukuku ve Türkiye. B. Türkiye'nin uluslararası politika ve hukuk ilişkileri üzerine tezler, C. Kaynakçalar. D. Süreli yayınlardaki makaleler (hemen hemen Kitaplar bölümündeki gibi düzenlenmiştir). 3. Türk hükümeti ve yazarlarınca yabancı dillerde yayımlanan birincil kaynaklar, 4. Türk yazarlarınca yabancı dillerde yayımlanan ikincil kaynaklar : Kitaplar, tezler, makaleler.

II. bölüm iki bölükten oluşmaktadır: 1. Birincil kaynaklar: A. Türkiye'nin uluslararası - politika ve hukuk ilişkileri üzerine yayımlanan devlet belgeleri, B. Yayımlanmamış devlet belgeleri, C. Yabancı devlet adamlarının anıları. 2. Yabancı yazarlarca yabancı dillerde yazılıp yayımlanan ikincil kaynaklar-: A. Kitaplar : Atatürk; Genel olarak Türkiye; Türkiye'nin uluslararası politika ve hukuk ilişkileri; Türk boğazları. B. Türkiye'nin uluslararası politika ve hukuk ilişkileri üzerine tezler ve disertasyonlar. C. Süreli yayınlarda çıkan makaleler (B bölümündeki gibi sınıflandırılmıştır).

III. Bölüm de üç bölüğe ayrılır: A. Cumhurbaşkanı: Atatürk, İnönü, Bayar, Gürsel, Sunay. B. Başbakanlar: Fevzi

402

Çakmak'tan (1921) Süleyman Demirel'e (1965) kadar gelip geçmiş başbakanların yaşamöyküleri. C. Dışişleri bakanları: Bekir Şami'den (1920 - 21) İhsan S. Çaglıyangil'e (1965) kadar gelip geçmiş 21 dışişleri bakanının kısa yaşamöyküleri.

Sonda, kitapta geçen adların abcesel bir dizini bulunmaktadır.

Kurtuluş Savaşından sonra geçen elli yıla yakın bir dönemde Türkiye'nin dış ilişkileri üzerine Türkçe ve yabancı dillerde yazılmış kitap, makale ve başkaca belgeleri kısa kimlikleriyle tanıtan, bir de bu dönemdeki devlet adamlarımız üzerine kısa bilgiler veren bu kaynakça, özgün bir yapıt sayılabilir.

403

BİGA AYAKLANMASI VE ANZAVUR OLAYLARI GÜNLÜK ANILAR (1973)

Mustafa Uluğ İğdemir'in yapıtı, Ankara'da (Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan XVI. Seri) nin 17 sayılı kitabı olarak, Kurum'un basimevinde basıldı (XI-116 s., ayrıca 5 levha, 20 lira).

«Bu küçük yapıtımı Cumhuriyetimizin 50. Yıldönümü dolayısıyla Atatürk'ün kutsal anısına sunuyorum» diyen yazar, önsözünde şu açıklamayı yapar:
«1919'da Çanakkale İlköğretmen Okulu'nu bitirerek aynı yıl sonunda Biga'da Osmangazi Numune Mektebi'ne 500 kuruş aslı aylıkla atandım.

Bu küçük yapıtta yer alan günlük anılarıma 14 Şubat 1920'de başlamışım. 23 Nisan 1920, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı güne kadar Biga'da geçen günlük olayları dört küçük okul defterine yazmışım. Arada boşluklar da var. Bunların yerlerini, sonradan yazmak üzere, boş bırakmışım, fakat bu mümkün olmamış...».

Kitabın bölüm başlıkları şöyledir: Hatırat-i eyyam (günlük anılar). — Sonsöz. — Açıklamalar. — Açıklamalar için başvuru kaynakları. — Dizin. — Sözlük.

19 yaşındaki bir gencin anılarından kimi sayfaların tıpkıbasımları levhalarda görülüyor.

404

BİLİNMEYEN ATATÜRK (1976)

Sami N. Özerdim'in (Doğ. 1918) yapıtı, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nin (Faydalı Kitaplar) dizisinde basıldı (160 s., 10 TL.). Yazarın kısa önsözü şudur :

«Yıllardır Atatürk ve Devrimi konusunda yazdığım sayısız yazının bir bölümünü, bu kitapta bir araya getirdim. Seçtiğim yazılar, güncel olanların dışında, az - çok araştırma ve çözümleme niteliği taşıyanlar arasından alındı.

Yazıların birbirine ilintili olanlarını kümelendirerek, kitabı beş bölüme ayırdım. Yıllar boyunca, bilerek ya da kaleme geldiği üzere yapılmış yinelenmelerin arka arkaya gelmesini önlemek için, kimi yazılarda bir paragrafı çıkararak, konuyu sonraki yazıya

bağlamak gerekiyordu. Ancak, bir - iki yazıda, bu yazıların bütünlüğünü bozmamak amacı ile bırakılmış yinelemelere katlanmasını okuyucudan dileyeceğim.

Yine yıllar ötesinden gelen yazılarda, dilin bugüne uyarlanmasına da çalıştım. Çokça değiştirmediyimi de ekleyeyim.

Yazılarda, ufak tefek değişiklikler yapmak da - yine günümüze yaklaşma açısından - zorunlu idi.

Atatürk'ü dün'de bırakacak değiliz. Çünkü, O, yarın'a da yansımaktadır.. Geçmiş yazıları geleceğe uzatmak isteği de bu düşünceden doğdu.»

Kitabın bölüm ve bölük başlıklarını sunuyoruz:

405

I. Kişiliği: 1. Atatürk'ün yaşamından çizgiler, 2. Büyük devlet adamı, 3. İnsanlık ölküsü, 4. En büyük yapıtı: yarın, 5. Bilinmeyen Atatürk.

II. Atatürk kronolojisi: 1. Atatürk kronolojisi, 2. Atatürk'ün doğum günü sorunu, 3. 10 Kasım 1938'de herkes ozandı.

III. Yazıları, sözleri: 1. Atatürk'ün yazıları, sözleri, 2. «Nutuk» nasıl basılmalı?, 3. «Bursa nutku» sorunu, 4. Sahipsiz devlet kurucusu, 5. Atatürk'ün yazdığı sanılan şiirler.

IV. Atatürk dokümantasyonu: 1. Atatürk dokümantasyonu için sınıflandırma denemesi, 2. Bir Atatürk Merkezi kuruyorduk.

V. Devriminden: 1. Layiklik ve kıyafet devrimi, 2. Türk harfleri, kırk yıl sonra, 3. Cumhuriyet ve kadın, 4. Atatürk ve müzik.

Notlar ve kaynaklar, sayfa altlarında işaretlenmiştir. Özenle hazırlanan bu yapıt, Atatürk'ün yaşam, düşünce ve davranışlarındaki bilmediğimiz kimi özellikleri ışığa çıkarmaktadır.

406

BİLİNMEYEN TARAFLARIYLA ATATÜRK (1959)

Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu (1901 - 1970) tarafından yazılan bu kitap, İstanbul'da (Güler Yayınları) nın ilki olarak, Yeni Matbaa'da basıldı, satış yeri Yeni Çığır Kitabevi'dir. (118 s., 2 resim, 4 lira). Dış kapağı, Atatürk'ün bir portresiyle süslüdür.

Kitabın içindeki konuların başlıkları: Başlıbaşına bir devlet: Atatürk. — 15-16 Mart gecesi. — 15 Mayıs faciası. — Unutulmaz miting, 1919, — Mustafa Kemal karargahı. — Meclisin açıldığı gün. — 23 Nisan. — 28 Ağustos 1922. — 26 Ağustosunu anarken. — Atatürk ve iki kelime — 30 Ağustos'ta Ankara. — İzmir'in kurtuluşu, — «9 Eylül» dersi — Kazanan ordu. — Niçin 29 Ekim?. — Atatürk'ün son balosu. — Dolmabahçe'de son gece. — Son gidiş. — Büyük Atatürk'ün altı yaveri (daima iki adım gerisinde, her hareketiyle yaverdi, 926'dan beri unutulmuştu, sağlam terbiye almıştı, - Allah rahmet eylesin, altıdan yalnız üçü, Siirt Mebusu Mahmut, gözünü budaktan sakınmazdı, Rüsuhi Bey'e gelince).

Kitapta sözü edilen Atatürk'ün altı yaveri şunlardır: Salih Bozok, Siirt Mebusu Mahmut, Cevat Abbas Gürer, Celâl, Muzaffer Kılıç, Rüsuhi. Bunların hepsi bu kitabın yazılışından önce ölmüşlerdir.

Yazar yapıtında daha çok kendi özel anılarından yararlanmıştı.

407

1928, 9 AĞUSTOS HARF İNKILABI (1938)

Beşiktaş Halkevi adına, Dil - Tarih - Edebiyat Kolu Başkanı Muzaffer German'ın derleyip düzenlediği, kitap, İstanbul'da Kader Basımevi'nde basıldı (38 s., ayrıca 6 levha). CHP. Beşiktaş Halkevi Yayınları'ndan ilki olan bu kitabın dış kapak başlığı biraz değişik: Harf inkılabı, 1928 - 1938; tarih, tahlil, tasvir. İlk levha, Atatürk portresidir. Ötekilerse, 1935'te kurulan Beşiktaş Halkevi kollarının çeşitli çalışmalarından birkaç görünüşü verir. Resimleri çeken Zeki Sedef'tir. Atatürk'ün harf devrimiyle ilgili şu sözleri, iç kapakta bir çerçeve içine alınmıştır:

«Büyük Türk milleti, cehaletten az emekle, kısa yoldan, ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma - yazma anahtarı, ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir.»

Kitap üç bölümden oluşur: 1 — Büyük Önder Atatürk'ün Sarayburnu'nda 9 Ağustos 1928 perşembe akşamı Harf İnkılabını müjdeleyen söylevleri, 2 — 9 Ağustos (Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'in «Ulus» gazetesindeki yazısı, 9.VIII.1938), 3 — 9 Ağustos 1928 (Muzaffer German'ın söylevi: Harf inkılabı nasıl oldu? Bu ulusal sır nasıl tatbik edildi? Yeni Türk harfleri nasıl olacak ve nasıl tatbik edilecek? Dolmabahçe sarayında tatbikat, sına ve incelemeler, İst. CHP.'nin Sarayburnu parkındaki gece eğlencesi, Dördüncü Dil Bayramında T.D.K. adına Genel Sekreter İ.N. Dilmen'in söylevi).

Harf devriminin 10. yıldönümünde çıkan kitap, devrimle ilgili değerli belgeleri kapsamaktadır.

408

BİR ÇAĞIN PERDE ARKASI ATATÜRK – İNÖNÜ İNÖNÜ-BAYAR ÇEKİŞMELERİ (1972)

İsmet Bozdağ'ın kitabı, İstanbul'da Kervan Yayınları'nın (Tarih Serisi) nin ikincisi olarak, Garanti Matbaası'nda dizilip basıldı (239 s., 15 lira). Başlığından, kapsadığı konular anlaşılabilen bu kitabın ara başlıklarını veriyoruz:

Asansör olayı. — «Kalk, İsmet, konuş.» — Atatürk konuşuyor. — Bayar ve İnönü. — Hayat çizgisinde, İnönü - Bayar. — Birbirini uzaktan tanıyan ve gözleyen iki adam. — «Borçlarımızı altınla ödemeğe kalkarsak, Devleti kuramayız.» — İş Bankası üstünde kopan fırtına, — Zarif paslaşmalar. — «Hep İstanbul, hep İstanbul.» — Atatürk'ün başkanlık ettiği Bakanlar Kurulunda fırtına. — Kavganın başlangıcı. — Kâğıt fabrikası hikayesi ve İnönü - Bayar. — Kâğıt fabrikası için hükümetin cevabı olamaz. — Atatürk, İktisat Vekilini hırpalıyor. — Çatışmanın asıl kaynağı. — İsmet Paşa Atatürk'e kafa tutuyor. — İsmet Paşa Atatürk'le tartışıyor. — Atatürk. İsmet Paşa'yı başvekillikten affediyor. — İsmet Paşa Atatürk'ten başışlanmasını istiyor. — İsmet Paşa Atatürk'e «Her şeyimi sana borçluyum» diyor. — Celâl Bayar İktisat Vekili oluyor. - Kıyamet koparan telgraf. — İlk yumuşak çatışmalar. — Çekişmenin ince yerleri. — Başvekil İsmet Paşa'ya gece çekilen şifre: Atatürk Maarif Vekilini değiştirmek istiyor. — Bira fabrikası ve Gazi Çiftliği uyumsuzluğu. — Atatürk'le İnönü'nün dış politika yönetimindeki çatışmaları. — Bardağı taşıran damla. — Atatürk'le İnönü arasında kıyamet kopuyor. — Karar. — Alınan karar, dağılan öfke

409

-----

ve uykusuz gece. — Atatürk İsmet Paşa'ya diyor ki: «Artık sizinle çalışmayacağım.» — İsmet Paşa'nın başbakanlıktan ayrılma konusunda söyledikleri. - «Başvekilsiniz, Celâl Bey, tebrik ederim». — Çeşitli yorumlar ve İsmet Paşa. — Atatürk'ün hükümet revizyonu, — Hatay davasına harcanan can. — «Ne yapacaksın çabuk yap, anlıyorum, hastayım». — «Bu halde Ankara'ya gidemem, Celâl Bey, nutku benim yerime nasıl okuyacaksınız?», — «Arkadaşlarıma benim selam ve muhabbetlerimi söylemeyi unutma». — Atatürk, soruyor. — İsmet İnönü çevresindeki tedirginlik. — Şükrü Koçak İsmet Paşa'ya «Aleyhinizde tertibat var» diyor» — İnönü'nün Meclis cuntası ve hilafetçilik, — Bayar Emin Sazak'a diyor ki: «Emin Bey! Önce asarım, sonra muhakeme ederim!» — Atatürk, «Fethi ne arıyor buralarda?» dedi. — Cumhuriyetin mahzun 15. yılı. — İsmet Paşa, ölüm döşeğindeki Atatürk'ü ziyaret edemiyor. — Atatürk'ün başucunda yapılan son kabine toplantısı. — Kim cumhurbaşkanı olacak? — İnönü'nün ve Mareşal'ın katıldığı kabine toplantısı. — İsmet Paşa konuşuyor. — İnönü,, 1938 Kasım ayını anlatıyor. — Atatürk'ün ölümü ve başlayan iktidar telaşı. — Yurdun ve dünyanın gözü Ankara'da. — İnönü cumhurbaşkanı, Bayar, başbakan. — İnönü, kendi devrini konuşuyor. — Atatürk'ün naaşı Ankara'ya naklediliyor» — İnönü partiye ve rejime kendi rengini koyuyor. — Başlayan Atatürk düşmanlığı ve gençliğin sesi. — İsmet İnönü «Milli Şef» ve Değişmez Genel Başkan». — Celâl Bayar başbakanlıktan istifa ediyor.

Yazarın bu konuları işlerken kullandığı kimi kaynaklar, dipnotlarda gösterilmiştir.

410

BİR ÇİN ÂLİMİ NAZARINDA İSTİKBAL ŞARKIN YENİ GÜNEŞİ GAZİ MUSTAFA KEMAL HZ. UMUM TÜRKLERİN VE BÜTÜN İNSANİYETİN İTTİHADİ (1) (1983)

Kolca'lı Abdülâziz'in nakledip yazdığı bu kitapçık, İstanbul'da Hamit Bey Matbaası'nda basıldı, Zaman Kitaphanesi'nce dağıtıldı (23 s., 1 Atatürk portresi, 1.0 krş.).

Şantung Üniversitesi profesörlerinden, Çin'lilerce ünlü bir bilgin, tanınmış bir tarihçi ve yazıncı olan Çi - Suzi'nin Lobav adlı resmi bir gazetede 3 - 4 Mayıs 1924 tarihinde çıkan uzunca bir makalenin çevirisini veren bir kitap.

İç kapakta şu açıklama var: «Çin'de çıkan bir gazetede maruf bir müderrisin şayan-i dikkat bir makalesi, cihan tarihinde dördüncü bir karn'ın başladığını bildiriyor. Gazi Hazretlerinin vücuda getirecekleri umum insaniyet ittihadını gösteren remizli resim, bazı sebeplere binaen buraya konamamıştır» (2).

Önsözde deniliyor ki: «... Türk harekâtı Çinlilerce nasıl takip olunuyor? Makalenin bu noktadan ehemmiyeti meydandadır. Buna binaen o tarihlerde İstanbul'a gelen ve Darümuallimin'e kaydolun Pekinli Nimetullah Efendi oğlumuzun tercü-

-----
(1) Bir Çin Bilgisinin Gözünde Gelecek. Doğu'nun Yeni Güneşi Mustafa Kemal Hazretleri. Bütün Türklerin ve Bütün İnsanlığın Birliği.

(2) Çin'de çıkan bir gazetede tanınmış bir öğretim üyesinin dikkat uyandıran bir makalesi, dünya tarihinde dördüncü bir karn'ın (devir, çağ) başladığını bildiriyor. Gazi Hazretlerinin oluşturacakları tüm insanlığın birliğini gösteren simgeli resim, nedenlerden dolayı buraya konamamıştır.» ve unutulmuş olarak kalmasına vicdanım razı olmadığından böyle önemli

411

-----

mesi muavenetiyle Türkçeye nakil ve yukarıda dediğim gibi, Vakit gazetesinde neşretmiştim.

... Aynı zamanda mezkûr makalenin gazete köşelerinde metruk ve mensi kalmasına vicdanım razı olmadığından böyle mühim bir makalenin mündericatinı ahiren teyit eden Avrupa gazetelerinden, Vakit, Milliyet ve Haber gazeteleri nüshalarında tercüme edildiğini gördüğüm makalelerin münasip parçalarını ve hususi mütalâa ve mülâhazalarımı leffen derç ile bir risale şekline ifrağını münasip gördüm ve mürşit ve müncimiz Gazi Hazretleriyle umum ilm-ü irfan âlemine ithafına cüret eyledim» (3).

Kitapçığın bölüm başlıkları şöyle :

Çi-Suzi'nin makalesinin aslı. — İzah. — 1) İslâm âleminde müstevlilere karşı ittihat hareketi ve Afgan'lı Cemalettin Efendi, 2) İttihad-i İslam ve Türklük Vahdeti Cemiyeti, 3) Müstakil İslâm ve Türk hanlıklarının ittihat teşebbüsü, 4) Jön Türk Cemiyet-i hâfiyesi hareketi. — Tazvihi elzem bir nokta. — 5) «Hint» istiklal hareketi, 6) Mısırlıların istiklal hareketi, 7) Rus inkılabı ve Turan Türklerinin istiklalleri, 8) Şarkın yeni güneşi ve yeni rehber ve müncisi, 9) Şark-i Karip vakası. — Lahika.

Baştafta, 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında, İslamlar arasında olup biten sosyal - siyasal olaylar sap-

-----
(3) «Aynı zamanda, sözü edilen makalenin gazete köşelerinde bırakılmış bir makalenin kapsadıklarını sonradan doğrulayan Avrupa gazetelerinden Vakit, Milliyet ve Haber gazetelerince çevrildiğini gördüğüm makalelerin uygun parçalarını ve özel görüşlerini ve kanılarımı saklı tutarak yazıp bir kitapçık biçimine çevirmeyi uygun gördüm ve yol göstericimiz, kurtarıcımız Gazi Hazretleriyle bütün bilim ve kültür dünyasına armağana cesaret gösterdim.»

412

-----

tanıp açıklanmaktadır. Yukarıdaki dördüncü madde, Çin gazetesinde yoktur, Kolca'lı Abdülâziz tarafından yazılmıştır.

Kitabın, Atatürk'ü «Doğu'nun yeni güneşi, Dünya tarihinin yeni bir dönemi, bütün Türklerin, İslamların ve İnsanlığın birleştiricisi» olarak nitelendirmesi, bunun bir Çin yazarı tarafından ileri sürülmesi son derece ilginçtir, sanırım.

413

BİR İNGİLİZ KADINI GÖZÜYLE KUVA-İ MİLLİYE ANKARA'SI (1973)

İngiliz kadın yazar Grace Mary Ellison'un yapıtı, İbrahim S. Turek'in çevirisiyle, İstanbul'da Milliyet Yayınları'nın (Tarih Dizisi) nin 25'incisi olarak, Sümer Matbaası'nda çizilip basıldı (338 s., ayrıca 2 levha, ciltli, 22-50 lira). Ara kapak başlığı: Kuva-i Millîye Ankarası. Kapak düzeni : Ayhan Erkmen.

Kitabın gömleğinde yazar ve yapıtı şöyle tanıtılır: «... Grace M. Ellison, Cumhuriyet Türkiyesi'ni ilk ziyaret eden ve bu arada başta Atatürk olmak üzere bütün devlet büyükleriyle tanışıp röportaj yapan bir İngiliz kadın yazardır.

«Kuva-i Millîye Ankarası» dünya kamuoyunu bir milletin kaderinde oynadığı rolü ve yayın vasıtalarının bu kamuoyunu değiştirmekteki gücünü açık şekilde ortaya koyan bir eserdir. 1924 yılında İzmir'den Ankara'ya kadar çeşitli araçlarla yolculuk yapıp Anadolu'yu ve Anadolu insanını tanıyan İngiliz kadın yazar, Kuva-i Millîye Ankarası'nda Türkiye ve Türkler hakkında en doğru gerçekleri tarihsel bir belge niteliğinde açıklamaktadır.»

Ocak 1923'te Lozan'da yazdığı önsözünde, yazar diyor ki: «Bu yazıları yazarken, Milliyetçi hareket başladığından beri, Ankara'da bulunmuş, tek İngiliz kadını olduğumu düşünüyorum.

Başka meraklılar, yeni rejim altındaki bu ülkeyi ziyaret için izin istemişler, fakat Milliyetçi Türkiye, onların bekletilmesine karar vermiştir. Bunu, onların, gerçekleri, daha önce taşıdıkları

414

-----

tarafılık görüşü ışığında değil, gördükleri gibi, yazıp konuşmakta kararlı olduklarından emin olmak için yapmaktaydılar.

Bana gelince Türkiye'ye, uyuşumdan ötürü üç defa açılmış kollarla davet edilmiştim. Bu defa ise uyuşumun kötülüğüne rağmen, oraya gitmeme izin verildi. Uyuşumun kötülüğü, o kadar acı bir gerçek ki, aklım bir türlü alamıyor.

Bu ziyaretten aldığım izlenimleri karşılaştırmak için önce şu soru sorulmalı: Tutumda böyle bir değişiklik nasıl geçirilebilir ?...».

Bu gezi notları, 35 bölümde veriliyor; Bölüm başlıkları şöyledir : — 1. «Pierre Loti'nin güvertesinde, Loti'nin sihirli kalemine Türkiye'nin borcu. — 2. Türkiye ve hoşgörülük, Bir dostluk heba oldu. —3. Malta: Anadolu'da her zaman işiteceğim ad. —4. Atina, Helen'i sevdik, boşayalım mı onu? —5. İzmir : Bir keder tablosu. — 6. İngiliz şövalyeliği, Cesur kadınların can sıkıcılığı. — 7. İzmir, Allah'ın eseri: Muhteşem gurup, İnsanın eseri: Har. — 8. Heyecanlar ve izlenimler, «Yolda», Fakirleri yerleştirecek ev yok. —9. Öbür izlenimlerim, «Barbar, dinci olarak bilinen bir ordunun ortasında Allah'ın büyüklüğünü konuşmak». — 10. Bir yaya yolculuk, Allah'ın yarattığı, insanın değmediği bir ülke.—11. Uşak'ta bir genel toplantı, Konukseverlik bir kutsal görenek. —12. Bir yük treni, Bütün yolculuğumun en kötü bölümü. —13. Üçüncü sınıf bir kompartıman, Yıkıntılar arasında bir Fransız. —14. Lüks trende, İngiliz kahkahasının eşliği, Yeni Türkiye'nin beşiğine doğru yolculuk. — 15. Ankara I: Kardeşlik havasına giriş, Beraberlik atmosferi. —16. Ankara II: Benim nazik ev sahibimin evinde. —17. Ankara III: Büyük bir doğuşun olağanüstü atmosferi.

—18. Gazi Mustafa Kemal Paşa: Bugün Türkiye'nin en büyük adamı. - 19. Gazi Mustafa Kemal Paşa'yla konuşma. — 20. Mustafa Kemal Paşa: Kaderine hükmeden insan. —21. Bir Türk kabinesi: Üç ünlü bakan, gençlerin kabinesi. — 22. Türk kabinesi : Bağımsız bir devletin daha az tanınan kabine üyeleri. — 23 Ankara'daki yabancı koloni. —24 Yazar ve kahraman Halide Edib Hanım: Gerçek gözpekliliğin büyüleyici yeteneğiyle bezenmiş bir kadın. —25. Hastaneler, okullar, Eğitim ve milliyetçi yazarlar, Günler geçiyor, fakat hâlâ yapılacak ve görülecek çok şey var. — 28. Ankara'da son günler: Ziyaretler, konuşmalar, piknikler, Haydar Bey'in partisinde. — 27. Roma: Ebedi şehir, Ankara'daki Katolikleri ziyaret. —28. Roma'da üç diplomat, Kutsal türbenin bekçiliği. —29. İstanbul'a doğru yola çıkış, Bilecik'te donmuş gölün altında bir gece. —30. Yayı ile Bilecik'ten Bursa'ya, Bir günlük azaptan sonra insan nerede olsa uyuyabilir. — 31. Bursa'da gerçek bir İslam havası. — 32. Artık başşehir olmayan İstanbul, Türkiye'nin ruhu ve kalbi Ankara'da. —33. Lozan Palas oteli, Türkiye, Fransa ve Japonya'nın bulunduğu, Tam bir milletlerarası havası. —34. Türkiye ve Birleşmiş Milletler, Milletlerin parlamentoları gerçek bir tarafsızlık gütmeli. —35. Gelecek, Herşeyin üstünde devamlı bir barış.

Görüldüğü üzere, bu yapıt, Kurtuluş Savaşından sonraki genç Türkiye üzerine bir yabancı kadının pek ilginç gözlem, izlenim ve düşüncelerini kapsamaktadır. Kitabın özgün başlığı, üzerinde belirtilmemişse de, Türkçe başlığı şaşırtıcıdır. Çünkü yapıt, Kuva-i Milliye Ankarası'nı değil, Kurtuluş Savaşı sonrası Ankara'sını anlatır.

BİR LİSE ÖĞRENCİSİNİN MİLLİ MÜCADELE ANILAR (1971)

İst.-Hukuk ve İktisat fakülteleri profesörlerinden Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun (Doğ. 1904) bu anıları, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nin (Faydalı Kitaplar) dizisinin 110. kitabı olarak basıldı (327 s., 10 lira).

Yazar, Milli Mücadele'nin başladığı yıllarda Ankara Lisesinde öğrenci idi. Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk kurulduğu zaman, tatil aylarında, Meclis evrak kaleminde çalıştı. Bir yandan öğrenimini sürdürürken, öte yandan da tarihimizin bu güç döneminde Ankara ve başka Anadolu kentlerinde geçen olayları izlemek, Atatürk ve iş arkadaşlarını yakından görüp tanımak fırsat ve olanağını buldu.

İşte yazar, bu yapıtında, bize o yıllarla ilgili anı, düşünce ve gözlemlerini anlatıyor. Yapıt, bir roman gibi rahat okunuyor. Kitabın sonuna yazarın bugünkü gözle değerlemeleri, ayrıca yaşamı ve yapıtları üzerine bölümler de eklenmiş.

Kitabın bölüm başlıkları şöyle: 1 — Sevk-i kaderle, 2 — Milli Mücadele yıllarındaki yaşamımın panoraması, 3 — İlk Dünya Savaşı yıllarından Milli Mücadele'ye geçiş ve Ankara'ya doğru, 4 — Milli Mücadele yıllarında eşkıyalık ve Ankara'ya varış, 5 — Mustafa Kemal Paşa Ankara'da, 6 — Kuva-yi Milliyeci liseliler, liseli şehitler ve gaziler, 7 — İlk Meclis'te bir liseli memur, 8 — Büyük Millet Meclisi heyet-i tahririyesi, 9 — Büyük Millet Meclisinin açılışı, 10 — Bizim Meclis binamız, 11 — Padişaha yazdığım yazı, 12 — Başkâtimiz Recep (Peker)

Bey, 13 — Reis Paşa (Atatürk), 14 — Hamdullah Suphi (Tanrı-över) ve Dr. Rıza Nur beyler, 15 — Meclis'ten ilk ayrılışım, 16 — Konya'ya sürgün kararı, 17 — Bir zulüm örneği ve yol-

culuk, 18 — Milli Mücadele'de Konya, 19 — Ankara'ya maceralı bir dönüş ve bir gecelik cephe hayatı, 20 — Sakarya savaşı ve Kayseri'ye göç, 21 — Trabzon yolculuğu ve Karadeniz, 22 — Güzel Trabzon, 23 — Müdür Ali Canip (Yöntem), bir yobaz öğretmen ve lise diploması, 24 — Mütareke İstanbul'unda üç ay, 25 — Yeniden Ankara yolları ve ilk Meclis'e dönüş, 26 — Altıyüzelli yıllık bir saltanat gözümün önünde yıkılıp gitti, 27 — Meclis'te, Ankara'da yeni hava ve bir düş kırıklığı, 28 — Meclis'te tanık olduğum ilginç olaylar, 29 — Ali Şükrü'nün ve Halit Paşa'nın öldürülmeleri, 30 — İlk Meclis'in ünlü ve renkli kişileri, 31 — Seçim bölgeleri, 32— Milli Mücadele'de İstiklâl mahkemeleri, 33— Gözümün önünde bir devlet doğdu. 34 — Kaldırılan sultanlık ve halifelik, 35 — Cumhuriyetin top sesleri, 36 — Meclis'ten son ayrılışım ve Avrupa'ya doğru, Ek 1 — Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 50. yılı töreni karşısında Dün ve bugün, Ek II — Yazarın yaşamı ve yapıtları.

418

BİR MİLLETİN YARATTIĞI LİDER MUSTAFA KEMAL ATATÜRK (1972)

Toplumbilim alanındaki yazı ve araştırmalarıyla tanınmış Selâhaddin Demirkan (Doğ. 1894) tarafından yazılan yapıt, İstanbul'da Belge Yayınları'nın (Cumhuriyetimizin 50. Yılı'na Armağan) dizisinin 5. kitabı olarak, Gün Matbaası'nda bastırıldı (XVI-607 s., 35 lira). Kapağı hazırlayan: Said Maden.

Belge yayınları sahibi Av. Ertuğrul Zekâi Ökte, "Bu kitap niçin yayınlanıyor» başlıklı sunuş yazısında: «... Bu kitap bir neslin kendisinden sonra gelen nesillere hesap vermesidir... Atatürk üzerinde ilk psikolojik ve sosyo - psikolojik bir araştırma sayılabilir» diyor.

Yazar da önsözünde: «... Türk gençliğinin son yıllarda geçirmekte olduğu zihni ve manevi buhranların asıl sebebi, bizim neslimizin Mustafa Kemal hadisesini gereği kadar anlayabilmiş ve anlatabilmiş olmamasıdır» demektedir.

Bir girişten sonra 14 bölüme ayrılan bu büyük yapıtın incelediği başlıca konuların başlıkları şöyledir:

1. İç dünyasının eşiğinde duygular, düşünceler, davranışlar,
2. Atatürk'ün şahsiyeti,
3. Atatürk'te düşünce,
4. Atatürk'te kültür - medeniyet anlayışı,
5. Atatürk düşüncesinde öğrenim ve eğitim,

419

-----

6. Atatürk'te edebiyat ve sanat anlayışı,
7. Atatürk'ün ilim anlayışı,
8. Atatürk'ün inkılap anlayışı,
9. Türk inkılabının ilkeleri,
10. Türk tarihi ve Atatürk'te tarih şuuru,
11. Atatürk'ün iktisat ve devletçilik konuları üzerinde düşünceleri,
12. İnkılabın kaderi,
13. Türk inkılabının tarihten devir aldığı çeşitli problemler,

14.Senteze doğru.

Son bölümün, ara başlıkları 'da şunlardır:

İdealle realite çatışmaları nasıl çözümlenecek? — Kemalizm'e hazırlık. — Sosyolojik bakımdan değişme ve kültür ilişkileri. — İnkılabın dinamizmini besleyen fikir - kuvvetler, — Sosyal yapı (içtimai bünye) üzerine düşünceler. — İnkılabın yahut Kemalizm'in sosyolojisi nasıl hazırlanabilir? — Şahsiyet yahut şahsiyetin değersizliği; Kemalizm'i hazırlamada psikolojik unsurlar. — İnkılapçı mantığı. — İman, ilim, ahlak, siyaset. — Plüralizm. — Çokçuluk (pluralisme) felsefesinin esasları. — Atatürk ve plüralizm. — Plüralizm ve demokrasi — İnkılap hukukunda plüralizm. — Atatürk'te demokrasi anlayışı. — Fert - toplum üzerine düşünceler. — Atatürk'te demokrasi anlayışı, — Fert - toplum üzerine düşünceler. — Atatürk'te ahlak anlayışı. — Carlyle ne diyor? — Alexis Carrel'in görüşü. —

420

Atatürk «anlaşılmayan adam» midir? - Atatürk hakkında son düşüncelere — Atatürk'ün hayat kavsi. — Atatürk'ün «son söz» ü.

— Sonuç.

Kitabın son üç yapırağı, Atatürk'ün 1923 - 26 yıllarında söylediği üç özdeyişe ayrılmıştır.

Arka kapakta kitap için şu yargı veriliyor: «Atatürk'ümüz hakkında ilk defa «Nasil düşünürdü?» sualini soran, ve O'nu bütünü ile psikolojik açıdan ele alan bir eserdir. Bütün kaynaklar taranarak ve belli - başlıları kitap metni içerisinde alınarak yazılmıştır...».

Gerçi metinde kaynaklar yer yer anılmışsa da bunların kaynakçasal bir çizelgesi verilmemiştir. Anlaşılan, yazar, bu işi, hazırlıklarını yaptığı başka bir yapıtına bırakmaktadır.

Kısaca, Atatürk'ü sosyo - psikolojik yönden inceleyen bu değerli yapıt, gerçekten, bir boşluğu doldurmaktadır, denilebilir.

421

BİR SOVYET DİPLOMATININ TÜRKİYE HATIRALARI, 1922-1923 (1967)

Sovyetler Birliğinin ilk Ankara Büyükelçisi Semiyon İvanoviç Aralov'un anıları, Hasan Ali Ediz tarafından Rusça aslından dilimize çevrilip İstanbul'da Burçak Yayınevi'nce bastırıldı (237 s., resimli, 10 TL.).

«Türkiye'ye atanmam, Ankara'ya yolculuk, Türk ordusunun taarruzu, M. Kemal'in Türkiye Cumhuriyeti için mücadelesi, Mustafa Kemal Paşa ve Yeni Türkiye'nin kuruluşu» gibi birkaç bölüme ayrılan kitap, kişisel gözlemlerle, açık gerçeklerle dolu. O dönem Türkiye'sinin durumu, kitapta canlı bir biçimde betimlenir. Yazarın, canlı gerçeklere ve örneklere dayanarak, Gazi Mustafa Kemal'in portresini çizdiği bölümler, kitabın belki en önemli yerleridir. Türk Ulusal Kurtuluş Savaşının yöneticileriyle yazarın yaptığı konuşmalar, çok değerli olup, tarihçiler için pek yararlı birer belge niteliğindedir. Boğazlar sorununun görüşüldüğü Lausanne konferansına ayrılan bölümde, yazar konferansa katılan Türk delegelerinin durumu üzerinde ayrıntılı olarak durmaktadır.

422

BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞI VE İSYANLAR (1955)

Gazeteci Yunus Nadi Abalıoğlu'nun (1880-1945)- anıları, İstanbul'da Sel Yayınları'nın (Atatürk Kütüphanesi) dizisinin onuncu kitabı olarak basıldı (112 s., 1 TL.).

Anılara giriş niteliğindeki önsözün sonunda, yazar, şunları söyler: «.Saray ve Babiâli'nin gönderdiği Anzavur, Hilafet Ordusu, Kuva-yi İnzibatiye, yer yer başlayan isyanlar ve bu

arada Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı... İşte bu eserde takip edeceğimiz fasıllar» (1).

Kitabın kapsadığı sekiz bölümün başlıklarını veriyoruz: 1. Ankara'ya gelen ilk haberler üzerine alınan tedbirler, 2 Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı, .3. Fevzi Paşanın (Mareşal) Ankara'ya gelişi, 4. İsyân hareketleri başlıca üç sahada kendini gösteriyordu, 5, Yozgat'ta Çapanoğulları isyanı, 6. Yunan kuvvetleri taarruza geçiyor, 7 Demirci'nin sukutu ve Şalgamoğulları hadisesi, 8. Çerkez Ethem hadisesine doğru ilk vaka.

Bundan önce bu dizide çıkan Mustafa Kemal Paşa Samsun'da (1955) ve Ankara'nın İlk Günleri (1955) adlı yapıtları, yazarın bu anılarıyla bağlanabilir. Nitekim, bütün bu yapıtlar ve başka anıları, yazarın Kurtuluş Savaşı Anıları (1978) başlıklı kitabında toplanmıştır. «Mütareke döneminin pislikleri, işbirlikçilerin yurtseverlere reva gördüğü acılar ve büyük kurtarıcı Mustafa Kemal'in Anadolu'da yarattığı ulusal kurtuluş ruhu» ilginç olaylarla yüklü bu anılar kitabında yer almaktadır.

(1) Bölümler, konular,

423

BOZKURT (1955)

İngiliz yazarı Harold Courtenay Armstrong'un ünlü yapıtının ilk cildi, Peyami Sefa'nın çevirisiyle, İstanbul'da Sel Yayınları'nın (Atatürk Kütüphanesi) dizisinin sonuncusu olarak basıldı (100 s., 150 krş.). Çeviriye bir önsöz yazmış olan Peyami Sefa, bu kitabın iki cilt olacağını, daha sonra yazarı yanıtlamak için bir kitap yazacağını, bunun da bu dizide yayınlanacağını, haber veriyorsa da bu söz yerine getirilmemiştir.

Girişte, Osmanlı tarihini kısaca özetleyen yazar, ilk bölümde Atatürk'ün soyu ve ailesi, ikinci bölümde okul yaşamı, üçüncü bölümde Trablusgarp, Balkan Savaşları, Sofya Ataşemiliterliği, Birinci Dünya Savaşı'nda: Çanakkale, Kafkas Cephesi, Suriye -Irak cephesi, Vahdettin'le Berlin gezisi, dördüncü bölümde Mütareke dönemi, beşinci bölümde Samsun'a çıkışı üzerinde durmaktadır. Bundan sonraki ciltte, asıl Kurtuluş Savaşı'ndaki yaşamı ve yaptıkları anlatılacaktır.

424

BUGÜNKÜ TÜRKİYE (1937)

Dr. Stephan Ronart'ın Almanca yapıtından Dr. Bedri Tahir Şaman tarafından dilimize çevrilen kitap, Ankara'da Matbuat Umum Müdürlüğü'nce İstanbul'da Devlet Basımevi'nde bastırıldı (195 s.). Özgün başlığı Die Türkei von Heute/Bugünkü Türkiye'dir. Aslı Viyana'da Rosenbaum Kardeşler Basımevi'nde basıldı (1936), Amsterdam'da De Steenuil Yayınevi'nce yayımlandı (270 s., 75 resim, 5 harita, fiyatı yazılı değil). Yayınevinin (Ülkeler ve halklar) dizisinde yer alan kitap, yazarın daha önce Gazi Mustapha Kemal Pascha başlığı altında çıkan ve ilk cildi Die neue Türkei/Yeni Türkiye (1928), ikinci cildi Die nationale Revolution/Ülusal devrim (1928, Leipzig) adını taşıyan iki ciltlik yapıtının genişletilmiş, işlenerek biraraya getirilmiş biçimidir. Prof. Joseph Thorak'ın bronz bir Atatürk büstünün resmiyle başlayan kitaptaki öbür resimler, İçişleri Bakanlığı Matbuat Umum Müdürlüğü'nce sağlanmıştır.

Kitabın başındaki 6 sayfalık bir girişte, yazar, yapıtını niçin ve nasıl hazırladığını, Anadolu'ya yaptığı uzun yolculuğu anlatır.

İki ana bölümden oluşan yapıtın ilk bölümünde, Türk halkları ve yurtları başlığı altında, şu konular incelenmektedir: Kuvvetler (Türk yurdu Ötüken, stepler, Sümerler, Hititler, Hiung'nular, İskitler, Hünler, Avarlar, Göktürkler, Volga ve Tuna Bulgarları, Hazarlar,

Uygurlar, Atillâ, Cengiz Han, Timur), — Türklük ve İslam (Türklüğü oluşturan güçler, İslamlik, antitezler, Bağdat, Memlûklar, Gazneliler, Gor'lular, Harezmsah-

425

-----

lar, Moğollar, Avrupa ve Asya, Türkmenler). — Anadolu (Mustafa Kemal'in Anadolu'ya makineyi sokması, Hititler, Yunanlılar, Bizanslılar; steplerden, uçurumlardan, vadilerden, denizlerden; köylüler, çobanlar, kentliler; mistik halkın sesi ve âşıklar. Sultanlar, beyler (Selçuklular dönemi, ilk Osmanlılar, Türklük ve Anadolu) — Osmanlı sultanları (Ogier Gislen von Busbeeq'in mektupları, kuruluş, Kanuni Sultan Süleyman, büyük sultanlar, Türklerin düşmanları, dine bağlı hükümdarlık ve Halifelik doğma'sı, Tanzimat, kapitülasyonlar Jön Türkler, Panturanizm, Panislamizm Osmanlık, İstanbul). Bu bölüm, kitabın ilk 106 sayfasını kaplar.

Türkiye ve Türk halkı üzerine başlığını taşıyan ikinci bölümün ara başlıkları şunlardır: Kemâl Atatürk (Dünya Savaşı ve savaşa giriş, Samsun, Erzurum ve Sivas kongreleri, T.B.M. Meclisi, Sakarya utkusu, Halk Partisi'nin kuruluşu, saltanatın sonu, Lausanne, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu, Halifeliğin sonu, karşıtçılık ve gericiilik Atatürk). —Ankara (eski Ankara, çapraşıktan doğruya, Halkevi ve Müze, caddeler, geçitler, Yenişehir, yeni Ankara, okullar, bilim ve araştırma, eski ve yeni müzik eski ve yeni sanat, Türk kadınları, Ankara kurulurken). -Ticaret (ticaretin özü ve bilgisi, Osmanlı ticareti, makineler, büyük sermaye ve emperyalizm, yeni Türk ticaret düşüncesi, demiryolları, fabrikalar, Türk kalkınma planı, Türk köylüsü, Türkofis, yeni bankalar ve maliye, Türk ticaretinin ruhu). - Kemalizm (ana düşüncesi ve önemi, bu düşüncenin Batılı ve Doğulu kökenleri, reformlar, altı okun anlamı, iç politika, CHP ve programı, dış politika, Kemalist düşüncenin gücü, emperyalizm ve Kemalizm).

Sonda, yabancı dillerdeki yayınlardan bir kaynakça vardır.

426

Yapıt, başlıca yabancı dillere çevrildiğine göre, önemli bir sentezdir. Le Turquie d'aujourd'hui / Bugünkü Türkiye başlığını alan Fransızca çeviri Paris'te P. Geuthner'in Librairie Orientaliste yayınevince (Pays et cites d'Orient) dizisinin 3. kitabı olarak bastırıldı (227 s., 44 planş). Turkey today / Bugünkü Türkiye adını almış olan İngilizce çevirisi de 1938'de Londra'da R. Hale Limited Ortaklığınca yayımlandı (251 s.). Türkiye'nin, Türk ulusunun tarihini ve Atatürk çağını en iyi anlatan yapıtlardan biri sayılmaktadır.

427

BURADA ATATÜRK YARGILANIYOR (1972)

Av. Alp Kuran'ın bir dava savunması, İstanbul'da Haşmet Matbaası'nda basıldı (149 s., tıpkı çekimli, 10 lira). Davanın konusu ve kapsamını belirttiği için, önsözü buraya alıyoruz:

«1971 yılında, ideolojik amaçlarla girişilen banka soygunu, fidye karşılığı adam kaçırma, silahlı gasp gibi olaylar; Türk tarihinde çok önemli bir yer alacak olan 12 mart Muhtırası Dönemine, Anayasada ve kanunlarda ve ülkenin temel kurumlarında geniş değişikliklere yol açmıştır.

Bu arada, 12 Mart Muhtırasına ve Sıkıyönetim ilanına sebebiyet veren olayların sorumlusu olarak pek çok kişi hakkında Sıkıyönetim Mahkemelerinde ceza davaları açılmıştır.

Bu davalardan birinde, İstanbul 1 No. lu Sıkıyönetim Mahkemesinde, ideolojik amaçlarda banka soygunları, fidye karşılığı adam kaçırılmalar, silahlı gasp, vb. dolayısıyla Türkiye Cum-

huriyeti Anayasasını tamamen veya kısmen tebdil, tağyir ve ilgaya cebren teşebbüs suçundan idam istemi ile yargılanan sanık Cihan Alptekin ve arkadaşları davasında, 13 Ekim 1971 günlü öğleden önceki oturumda, Askeri Savcı'nın bazı sözleri üzerine beş sanık avukatı yerlerinden fırlamışlar, bunlardan üçü cüppelerini çıkarıp Mahkeme Salonunda yere bırakmışlar ve hep birlikte duruşmayı terketmişlerdir.

Amerikan televizyoncularının duruşmayı filme aldıkları bir sıraya rastlayan bu olay Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca suç

428

-----

sayılarak, başlangıçta gözaltına alınan ve üçü tutuklanan beş avukat hakkında ceza davası açılmıştır.

Sonuçları itibariyle Türk hukuk ve devrim tarihinde yer alacağına inandığımız bu davanın savunmasını, tarihçilerin ve hukukçuların araştırma ve incelemelerinde kolaylık sağlamak üzere kitap halinde yayınlamayı ve kamuoyunu bilgisine sunmayı yararlı gördük.»

Atatürk'ün Bursa nutku ile de ilgisi bulunan bu dava savunmasının konu başlıklarını veriyoruz:

Birinci bölüm : Davanın adı. —Kime yönelik? — Kamu tanıklarının gözü. — Haksız tahrik. — Hedefte sapma, — Soruşturmanın genişletilmesi istemi.

İkinci bölüm : Askeri savcının sözleri ve Atatürk'ün yakınları. — Lenin veya Stalin. — Karanlık çevreler. — Aslında 15 değil, 272. — Cüppe bırakan yargıç, — İddianamenin eleştirisi ve sonuç. — Temyiz layihası.

Savunma, gazete kesiklerinden alınan bir takım belgelerle de desteklenmektedir. Kitabın ikinci bölümünden kimi parçaları aktarıyoruz:

Duruşma tutanağına göre, sayın Askeri Savcı o gün, sanık Oktay Kaynak'ın sorgusundan sonra kendisine usulen sanığın ifadesine bir diyeceği olup olmadığı sorulduğu zaman şu şekilde konuşmuştur :

«Sanığın ifadesine bir şey demiyorum. Marksist - Leninistler Bursa Nutkunu Atatürk'e mal etmeğe çalışırlar. Atatürk'ün

429

-----

yakınları, tanıyanlar, Atatürk'ün böyle bir nutku söylemediğini ifade ederler.»

«Biz burada ilk önce, sayın Askeri Savcı (Hakim Yarbay Doğan) Dülgergil'in sözlerinin son cümlesi üzerinde duracağız, bu sözlerin gerçeğe uygunluk derecesini araştıracağız...» (s. 56).

«... Özetle, elimizdeki tarihsel belgelere göre, olayı yaşayan, konuşmayı dinleyerek Bursa nutku'nun Atatürk'e ait olduğunu bildiren dört tanık vardır. Bunların ikisi gazetecidir, o gün Atatürk'ün sofrasında bulunmuşlardır ve konuşmayı dinleyip not etmişlerdir. Tanıklardan diğer ikisi Atatürk'ün Umumi Kâtibi Hasan Rıza Soyak ve yaveri Cevdet Tolgay'dır.

Ayrıca, Atatürk'ün yakınlarından:

«Celâl Bayar, konuşmayı el yazısıyla yazmak ve Bu, Atatürk'ün Bursa'da söylediği tarihi nutuktur demek suretiyle;

Prof. Dr. Âfetinan, konuşmanın katkısız bir gerçek olduğunu ve kesinlikle Atatürk'e ait bulunduğunu bildirmek suretiyle;

Falih Rıfki Atay, Atatürk'ün, gericiğin küstahlığına karşı, devrimci gençliği cesaretlendirmek için bu sözleri söylediğini yazmak suretiyle;

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, üslûbun Atatürk'e ait olduğunu, Atatürk'ün üslûbunun ise, taklit edilemeyeceğini belirtmek ve Bursa Nutku dolayısıyla kovuşturma açılmasını, Atatürk savcılıkta olarak nitelendirmek suretiyle olayı doğrulamışlardır. Nihayet, Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen de: «Bu konuşma Atatürk'ündür, demiştir». (S. 78).

430

BÜYÜK ATATÜRK (1967)

Ziya Tütüncü'nün derlediği kitap, İstanbul'da Nebioğlu Yayınevi'nin (Türk Büyükleri Yayını) dizisinin ilki olarak basıldı (95 s., 5 TL.). Kitabın yeni basımı, 1968'de İstanbul'da Milliyetçi Yayınlar'ın (Türk Büyükleri Serisi) nin üçüncüsü olarak, Son Telgraf Matbaası'nda yapıldı (32 s., resimli, 250 krş.).

Atatürk'ün çocukluğu, gençliği, katıldığı savaşlar, Kurtuluş Savaşı Cumhuriyetin ilanı, devrimler, hastalığı, ölümü anlatılır; süredizini verilir.

Çeşitli yazarların kaleminden Atatürk için yazılan yazılardan, şiirlerden örnekler sunulur. Ata'nın özdeyişlerinden parçalar da var. Kitabın üçüncü basımı 1972'de yapıldı (48 s., resimli, 5 TL.).

431

BÜYÜK HALASKARIMIZ MUSTAFA KEMAL PAŞA ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİĞİ SİYASÎ VE ASKERÎ HAYATI (1922)

Peyami Safa tarafından «tasnif» edilen bu kitapçık, İstanbul'da Orhaniye Matbaası'nca basılıp yayımlandı (24 s., 5 krş.). Dış kapağı, Atatürk'ün renkli bir portresiyle süslüdür. Üzerinde basılış tarihi yoksa da İzmir'in kurtuluşunun hemen arkasından basıldığı sanılmaktadır. Bunun, Atatürk'ün yaşam öyküsünü veren ilk kitap olduğu da sanılmaktadır. «Bir küçük izah» başlıklı önsöz şöyledir:

«Bu küçük eserin maksadı, büyük Mustafa Kemal'imizi herkese tanıtmak değildir. Böyle bir maksat, esasen lüzumsuzdur: Mustafa Kemal Paşa'yı yalnız Türkler değil, bütün mazlum Asya milletleri tanıyor, bütün mağrur Avrupa milletleri, yani medeni Afrika, hatta Avustralya milletleri de tanıyor. Yeryüzünde onun ismini işitmeyen kulak, resmini görmeyen göz kalmamış gibidir. Eğer yıldızlarda insanlar varsa, belki, onlar da aziz serdarımızı tanımışlardır.

Onu göklere çıkarmak niçin mübalağa olsun: Başımızın ucunda yırtılmaz karanlıklar vardı; Biraz ziya... biraz hava... diye ağlıyor, sızlıyor, haykırıyordu; ölümün fosforlu ve şeytani gözleri karşımıza dikilmiş, bizi ürkütüyor, titretiyor, sarartıyordu. Fakat, birdenbire bu karanlıklarda Türk harsının (kütin) şimşeği çaktı; siyah bulutlar yarıldı, parçalandı, yıldızlı gökyüzü ve beyaz hilâl görüldü. Bir kahraman, o hilâli tunç

432

göğsünde taşıyarak, kısılmış ve kamaşmış gözlerimizin Önünde parladı: Mustafa Kemal!

Şimdi o hilâl, yeryüzünün bütün karanlık köşe, bucaklarını aydınlatıyor. O hilâl bizimdir, onu göğsünde taşıyan kahramanı biz yarattık, o kahramanın metin seciyesini gözyaşlarımızla ve kanımızla, biz yoğurduk.

Bundan dolayı, o kahramanı herkes ve Türkler herkesten ziyade tanır. Çünkü Mustafa Kemal, Türk milleti demektir. Fakat biz bu esercikte her büyük adam için hissedilen bazı merakları silmeğe çalışacağız: Bu kahraman nasıl, nerede, ne zaman doğdu? Hangi . şerait (koşullar) içinde büyüdü? Siyasi, vatani terbiyesini nereden aldı? Büyük inkılaba nasıl atıldı? Bunlara veciz cevaplar vereceğiz.

Eğer bu cevaplar, gazetelerin mahdut (sınırlı) sütunlarında görünen kısa ve eksik tercüme-i hallerden (yaşamöyküleri) azıcık fazla malumatı ihtiva edebilmişlerse, bu esercik de gayesine vasil olmuş sayılır.»

Yazım ve anlatımı bakımından da Peyami Safa'nın olduğuna kuşku bırakmayan bu küçük kitabın — ilk ve önemli olduğu için — bölüm başlıklarını ve içerdikleri konuları ayrıntılılarıyla aşağıda bildireceğiz:

Çocukluğu ve Gençliği: Mini mini Mustafa. —«Bu küçük yaman!». —Mektebe nasıl başlandı? —İkinci mektebi. — Pederinin vefatı. —Çiftlikteki hayatı. —Askeri Rüştîyesinde. —«Kemal» ismini nasıl aldı? — Harbiye'deki faaliyetleri

433

Siyasi ve Askeri Hayatı: Genç inkılapçı. — Nasıl nefyedil-di? —Hürriyet Cemiyeti'ni tesis. — Makedonya'da faaliyet. — Meşrutiyet'te. —Hareket Ordusu'nda. — Trablusgarp'ta. —Balkan Harbi'nde. — Anafartalar'da. Ruslara karşı. —Yıldırım Ordusu'nda.

Anadolu Hareketi'nin Başında: İzmir işgali sırasında. — Erzurum ve Sivas kongreleri. — Büyük Millet Meclisi'nin teessüsü. — Meşum Sevr muahedesi. — Üç zaferimiz: Birinci, İkinci İnönü. Sakarya. —Kurtuluş günümüz.

Büyük Şahsiyet: Hassasiyeti. —Soğukkanlılığı. — Tefekkürü.

Yapıtın sonlarında şu düşünce ileri sürülür: «Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, bir mütefekkiridir. Tetebbuu son derece merakı vardır. Bütün Avrupa gazetelerini, bizim her yeni çıkan eserlerimizi, mecmualarımız, gazetelerimizi, mühim eserlerin hepsini dikkatle okur. Bediiyata ayrıca iptilası vardır. Güzel olan herşeyi sever. Hayatı en ziyade intizam içinde geçen kumandanlarımızdan olduğu için mütalaa saatlerini hiçbir şey ihlal etmez. Onun düşünceli bir insan, bir fikir adamı olduğu çehresinden pekiyi anlaşılır. Vaktiyle meclisinde bulunanlar söylüyorlar ki, arasına sohbetlerde kaşları çatılır, gözleri dalar, vakur başının içinde batını bir faaliyet-i zihniye başlarmış. «Ne düşündüğünü bilmezdik» diyorlar. Fakat bugün anlaşılıyor ki o düşünceli baş... büyük kurtuluş gününün hasretini düşünüyor, çareler bulmağa çalışıyordu...».

434

BÜYÜK İNKILABIMIZ (1922)

Ankara'da Matbuat ve İstihbarat Matbaası'nda basılan kitap, «Saltanat-ı milliyenin tahakkukuna dair Büyük Millet Meclisi'nde cereyan eden tarihi celseler müzakeratı»nı kapsamaktadır (128 s.) (1).

30 Ekim 1338 (1922) günü Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Kâtibi de Mahmut Sait Bey (Mersin) dir. Reis celseyi açar. 20 Eylül 1922'de

İstanbul'da bulunan bir kimsenin aracılığı ile doğrudan doğruya kendisine seslenen bir telgraf aldığı, bunu kendi adına yanıtladığını, şimdi okunacak telgrafla ilgisi olduğundan bunu okuyacağını söyler.

Sadrazam Tevfik Paşa, oğlunu Gazi'ye göndererek telgrafi verir. İşin pek gizli tutulması ricasıyla birlikte, anlaşıldığına göre, İngilizler Londra Konferansında Anadolu ile İstanbul Hükümetinin iki cephe göstermesinden yararlanarak «Hilafet koruyucusu» sıfatını kazanmağa çalışacaklarından, soruna gerektiğince önem verilmesini bildirir. Reis, telgrafi ve buna verdiği yanıtı okur. Sadrazamın 29.X.1338 tarihli bir telgrafını daha okur.

Mecliste ilkin 16 kişi söz almıştır. Ondan sonra da söz alanlar vardır. Bunlar, ulusal egemenliğin gerçekleşmesi yolunda sırayla konuşurlar. Söz alanlar Rasih (Kaplan), Tunalı Hilmi, Yahya Galip, Hüseyin Avni, Sıhhiye Vekili Dr. Rıza Nur,

-----

(1) «Ulusal saltanatın gerçekleşmesine ilişkin, Büyük Millet Meclisi'nde yapılan tarihsel oturumlardaki görüşmeleri,..».

435

Mazhar Müfit (Kansu), Dr. Tevfik Rüştü (Aras), Kâzım Karabekir Paşa, İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf (Orbay), Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Dahiliye Vekili Fethi (Okyar), Hariciye Vekili İsmet (İnönü) de vardır.

Daha da söz alanlar bulunduğu halde, «görüşme yeter» sesleri üzerine, önergeler okunur. Bunlar, görüşmelerin yeterliği, gündeme geçilmesi üzerinedir. Bu konuda daha birçok önerge verildiği görülür. Görüşmeler yeterli görülüp önergeler okunur. Reis, bunları özetler.

Telgrafa yanıt verilmemesi, İstanbul'da bunu yazanlarla bağlı buldukları Heyet ve Padişah için yasal işlem yapılması kararlaştırılır. Reis der ki: «Bunun nasıl yapılacağını ayrıca mevzu-i bahs etmek lazımdır. Esas itibarıyla haklarında muamele-i kanuniyenin tatbikini kabul buyurdunuz» (2). O sırada, Mersin Mebusu Salâhattin Bey buna karşı çıkar, gürültüler olur. O «Bu memlekette bir Hiyanet-i Vataniye Kanunu vardır» (3) diye yanıtlanır.

Daha sonra, görüşmeler uzayıp gider. Söz alanlar arasında İsmail Şükrü, Celâl Nuri (İleri), Hakkı Sami de vardır. Dr. Rıza Nur ile arkadaşlarının önergesi oya konulur. 132 beyaz, 2 kırmızı, 2 yeşil olmak üzere, 136 oy verilir. Oysa, yetersayı dola-bilmek için, daha 25 oy gerektir. İşlem daha tamam değil. Bir gün sonra yeniden oya başvurulur,

Atatürk, o gün 20 sayfa tutan önemli bir söylev okur (s. 95-114). Gelen önergeleri okutun Encümenlerin ortak toplan-

-----

(2) «Bunun nasıl yapılacağını ayrıca sözkonusu etmek gerekir. Aslında, haklarında yasal işlemin uygulanmasını kabul buyurdunuz.»
(3) «Vatana Hiyanet Yasası»

436

-----

tısı tam 3 saat sürer. Dr. A. Adnan Adıvar'ın başkanlığında görüşmelere başlanır. Tutanaklar okunup kabul edilir. Rauf Orbay bu gün ve gecenin bayram, sayılmasını önerir bu da kabul olunur.

Görüldüğü üzere, Meclisin bu tarihsel toplantısının tutanakları belge değeri ve

önemi taşımaktadır.

437

BÜYÜK MECLİS VE İNKILAP (1933)

Neşet Halil (Atay) ın yapıtı Ankara'da T.B.M.Meclisi Matbaası'nda basıldı (209 s., resimli, 1 lira). Cumhuriyetin 10. Yıldönümü dolayısıyla yayımlanan kitap, Meclis Genel Sekreteri Veysel Adil'in deyişine göre, «Aylarca süren uzun ve devamlı bir emeğin mahsulü'dür. Aslında yapıt, «Hakimiyet-i Milliye» gazetesinin özel sayısı için bir yazı olarak hazırlanmış. Meclis Başkanı Kâzım Özalp'in emriyle konu, biraz daha genişletilerek kitap biçiminde yayımlanmış.

Baş tarafta Atatürk, İnönü ve Özalp'in Meclis söylevlerinden parçalar var. Daha sonra Meclis'in 21 Ekim 1920 tarihli bildirgesi, Meclis'in kuruluşu veriliyor. Yedi bölüme ayrılan kitabın bölüm ara başlıkları şöyle :

I. Kuruluş ve direktif (Atatürk'ün söylevlerinden parçalar), — II. 20 Ocak 1921 Teşkilat-i Esasiesi. Cumhuriyet. 20 Nisan 1924 Teşkilat-ı Esasiesi. Layik devlet. — III. 1923 Türkiye'si, — IV, Yeni devir; tahlil, direktif, 1933 yılında Türkiye, Maarif, Maliye, İktisat, Nafia. Köy ve ziraat. Milli müdafaa ve Hariciye, İstiklal mahkemeleri, Divan-i Ali, — V. Büyük Millet Meclisi'nde çalışma tarzı, — VI Büyük Millet Meclisi'nde intihaplar. — VII. Meclis'te siyasi hayat Kemalizm. Kâzım Paşa. Kanunlar fihristi.

Atatürk, Fethi Okyar, Kâzım Özalp'in portrelerinden başka, kitabın sonunda, Meclis binası ve Meclis çalışmalarlarıyla ilgili çeşitli resimler de bulunmaktadır.

438

BÜYÜK TAARRUZ'DA BATI CEPHESİ KOMUTANLARI İVE ŞEHİTLERİ (1972)

Şenay Sezen Okay, M. Vedat Okay, Şule Ural, Özcan Öztuma'nın ortaklaşa hazırladıkları albüm, Afyon İli Turizm Komitesi Yayımı olarak, İstanbul'da Apa Ofset ve Çeltüt Basımeleri'nde 2.500 sayı bastırıldı (94 s., küçük boy, resimli, fiyatı yazılı değil). Büyük Taarruz'un 50. yıldönümü onuruna ve anısına çıkarılan kitabın kapağındaki resim, Büyük Taarruz, Büyük Zafer ve Afyon'un kurtuluşunun 50. yılı anısına Afyon Valiliğince Darphane ve Damga matbaasında hazırlatılan altın madalyonu göstermektedir.

Atatürk'ün 4 Ekim 1922'deki Meclis konuşmalarından alınan şu tümce, ilk sayfayı süsler: «Bu muharebe meydanlarında, emsalsiz kahramanlıklar ve şehamet göstermiş olan zabitlerimizin, neferlerimizin ve kumandanlarımızın her biri ayrı ayrı bir menkıbe, bir destan teşkil eden hareketini kemal-i tebcille, hürmetle ve takdirle yadediyorum» (1).

Kara Kuvvetleri arşivinden sağlanan resimler için, Afyon Valisi Kemalettin Gazezoğlu, ön sözünde şöyle teşekkür ediyor: «Bize, arşivlerinden sayın değerli komutanlarımızın sicil bilgilerini ve fotoğraflarını lütfeden Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bilhassa müteşekkirim. Atamızın aziz hatırasına ithaf ettiğimiz

-----

(1) «Bu savaş alanlarında, görülmemiş kahramanlıklar ve bilge yiğitlik gösteren subaylarımızın, erlerimizin ve komutanlarımızın her biri ayrı ayrı bir efsane, bir destan olan davranışlarını anlatılamaz bir Ululukla, Saygıyla ve Övgüyle anıyorum.»

439

-----

bu kitabı hazırlayan başta Vali Muavini arkadaşım Vedat Okay ve değerli çalışma arkadaşlarına ayrıca teşekkür ederim.»

Başta, «Büyük Taarruz ve komutanlar üzerine» bir özet var. Burada, saldırı planımızın ana çizgileri belirtilir, saldırıya hazırlık ve saldırı buyrukları verilir, Başkomutanlık Savaşı kısaca anlatılır.

En başta, Başkomutan Atatürk'ün, doğumundan cumhurbaşkanı seçilmesine kadar, yaşamı süredizinsel olarak veriliyor. Sonra Mareşal Çakmak, General İnönü, daha sonra da öteki komutanların resim ve yaşamöyküleri sunulur. Sonda, şehit teğmen, üsteğmen, yüzbaşı ve binbaşılardan (8 kişi) yaşam ve hizmetleri ayrı bir bölümde anılır. En sonra da kolorduların, tümenlerin, alayların bağlı oldukları komutanlıklar bir çizelge biçiminde gösterilir. Abcisel bir içerikle kitap biter.

Kurtuluş Savaşımıza katılmış komutanlarımızın ve şehitlerimizin resimleriyle yaşamları bakımından önemli bir belge niteliği taşıyan bir albümdür.

440

BÜYÜK TÜRK ZAFERİ AFYON'DAN İZMİR'E İSTİKLAL HARBİ HATIRALARI TENKİTLER, TAHLİLLER (1962)

General Fahri Belen'in (1892 - 1975) Kurtuluş Savaşı anıları, Ankara'da Doğu Basımevi'nde basıldı (135 s., resimli, ayrıca renkli 8 kroki, 7:50 TL.).

Yazar, önsözünün sonlarında diyor ki: «... Afyon'dan başlayıp İzmir'de biten zaferimizi küçük bir kitap halinde okuyucularımıza sunmak lüzumunu duymuş bulunuyoruz. Bu kitap bir harp tarihi değildir. Yazılarımız muharebe hatıralarının mihveri etrafında kalmakla beraber, elde mevcut kaynaklara göre umumi durumlara da temas edilerek stratejik tetkik ve tahlillerle tenkitlere de yer verilmiştir.

Kitabın asker olmayanlara da faydalı olmasını sağlamak için taktik teferruata girilmemiş, elde mevcut olan coğrafya atlaslarından kitabın takip edilebilmesine dikkat olunmuş, ancak zaruri olan yerler için de basit krokiler çizilmiştir.

İstiklal Harbinin en mühim safhasından bahseden kitabımızın bir ihtiyacı karşılayacağını, meçhul kalan ve ihtilaf konusu olan bazı noktaları da aydınlatacağını sanıyoruz.»

Giriş bölümünde, Türk ordusunun saldırıya hazırlık dönemine değin askersel etkinlikleri özetlendikten sonra, kitap beş bölüme ayrılmaktadır.

441

I. Türk ordusunun taarruza hazırlık devri: Sonbahar taarruz hazırlığı, ilkbaharda taarruz yapılamıyor, taarruzdan evvel umumi durum, taarruz planı.

II. Afyon Meydan Muharebesi : Hazırlıklar. Taarruzun 1.-4. günleri.

III. Başkomutanlık Muharebesi : Muharebenin yerinden görünüşü. Başkomutanlık Muharebesinin neticeleri, Kaplangı muharebesi, Uşak muharebesi, Trikupis'in esareti.

IV. İzmir yollarında : Takip hareketleri, İzmir'in kurtuluşu, daha sonrası.

V. Zaferin sebepleri ve neticeleri : Yunan ordusu imhadan kurtulabilir miydi? İki tarafın insan kayıpları ve kuruluşları. Başkomutanlık Muharebesinin önemi.

Yazarın kendi anıları kitabın temelini oluşturmakla birlikte, yararlanılan kaynaklar sonda gösterilmiş, ama basım tarihleri verilmemiştir. Yazar, 23. Tümen Kurmaybaşkanı olarak Kurtuluş Savaşına katılmıştır. Kitabın son 9 sayfası, resim ve portrelere ayrılmıştır.

Yazarın, konumuzu ilgilendiren öteki yapıtları da şunlardır : Çanakkale Savaşı (1935); Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (5 cilt, 1964-67); Atatürk'ün Askeri Kişiliği (1963); Tarih Işığında Devrimlerimiz (1970).

442

BÜYÜK ZAFER VE AFYONKARAHİSAR, 1922-1972 (1972)

Prof. Bedrettin Tuncel'in (1910 - 1979) incelemesi, Ankara'da Başnur Basımevi'nde yalnız 300 sayı basıldı (20 s., fiyatı yazılı değil). Annesine armağan ettiği bu kitabının başına, yazar, Atatürk'ün şu sözünü almış: «Afyonkarahisar, son Büyük Zaferin kilidi oldu, esası oldu. Afyonkarahisar'ın tarihi savaşmamızda unutulmaz, parlak bir sayfası vardır.» Bu sözler, 21 Ekim 1925'te Afyon Belediyesinde, Türkocağı gençlerinden İsmail Kemal'in (Aşkar) yaptığı konuşmaya Gazi'nin verdiği karşılıktan alınmıştır.

Asıl metni 14 sayfadan oluşan bu broşürün konusunu yazar şöyle belirtir: «Afyonkarahisar'ın 30 Ağustos zaferi'nin kazanılmasında oynadığı stratejik durumu bir kere daha açıklamak, Gazi Mustafa Kemal'in bu en eski ve en yeni tarih olaylarına tanıklık etmiş bir kentimizle ilgili sözlerini, duygularını, düşüncelerini toplayarak, «Zaferin kilidi» olmak özelliğini o sözlerin, metinlerin ışığında belirtmek.»

15 Temmuz 1972'de Ankara'da yazılan bu broşür, şöyle sona erer ; «Büyük Zafer'in ellinci yıldönümünde Afyonkarahisarı anmak için yazdığım bu yazıyı yaşadıkça unutamıyacağım birkaç hatıra kırıntısı ile bitireceğim...».

443

BÜYÜK ZAFERİN 50. YILDÖNÜMÜ'NE ARMAĞAN (1972)

Ankara'da Milli Kütüphane'ce hazırlanan kitap, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları arasında, İstanbul'da Milli Eğitim Basımevi'nde 7.000 sayı bastırıldı. (III 303 s., krokili, resimli, tıpkıbasımlı, ayrıca 1 Atatürk portresi, 25 TL.).

Önsözde, kitabın nasıl oluşturulduğu belirtiliyor. Kimi tarihçi, araştırmacı ve yazarlarımızdan yazı istenmiş, bunlardan kimisi incelemelerini vaktinde yetiştirememiş, gönderilen 17 yazı bir araya getirilip bastırılmıştır. Bu yazıların başlıklarıyla yazarlarını bildiriyoruz :

Atatürk - Kurtuluş Savaşı ve Büyük Zafer (Cihat Akçakayalıoğlu); 30 Ağustos Zaferinin millet - toplum hayatımızdaki yeri (Mustafa Akdağ); Osmanlı - Avrupa ilişkilerinin Kurtuluş Savaşı ve Atatürk devrimleri üzerine etkileri (Muzaffer Arıkan); Atatürk'ün milliyetçiliği (Bekir Sıtkı Baykal); 28 Ağustos -1922 Büyük Zaferinin dünya tarihi üzerindeki etkileri (Hikmet Bayur); Yunan cephesi nasıl yarıldı? (Fahri Belen); Büyük Zafer'in cephe gerisi (Sadi Borak); Türk şirinde Büyük Zafer (derl. Müjgân Cunbur); Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, 1919 - 1920 (Âfetinan); Atatürk'ün asker kişiliği (Enver Ziya Karal); Mustafa Kemal'i Anadoluya götüren nedenler (Nejat Kaymaz); Büyük Zafer'in yapısında tekalif-i milliye (Cemal Kutay); Akşehir'de Garp Cephesi karargahı ve Büyük Taarruz kararı (Mehmet Önder); Milli Mücadeleyi yansıtan ro-

444

-----

manlar (Olca Öner Toy); İstiklal ve İstiklal Savaşı (Selâhattin Tansel); Atatürk'ün askeri dehasının oluşumu (Refik Tulga); Büyük Zafer ve Afyonkarahisar (Bedrettin Tuncel).

Bu derlemenin, Büyük Zafer'i her yönüyle açıklayıp değerlendirdiği pek söylenemez.

445

BÜYÜYEN ATATÜRKÇÜLÜK VE MİLLÎ EĞİTİMDE REFORM (1974)

Dr. Siya Demir'in derlediği bu kitap, İstanbul'da Baha Matbaası'nda basıldı (238 s., 20 TL.). Kitap, gençliğe armağan olunmuştur : «Bugün Cumhuriyetimizin 50'nci yılını büyük bir kıvançla kutlarken, tarihi vesikalar grubu (1) şeklinde derlenmiş olan bu kitabımı yeni yetişmekte olan Türk gençliğine armağan ediyorum.»

Derleyici, önsözünün başında şunları söyler: «Bu kitap vatanını, milletini seven, onun yücelmesi için uğraşmış, didinen insanların son yıllar ve aylar içerisinde Atatürkçülük, layiklik ve devrimler üzerine yazılmış olan yazıların ve düşüncelerin bir derlenmiş şeklidir. Tarihi geçiş döneminde bulunan Türkiye Cumhuriyetinde bu yıllar zarfında neler düşünülmüş ve söylenmişse tarihi belgeler olarak bir kısmı burada toplandı. Kendi görüş ve düşüncelerimize de bir kısım yer verildi. Atatürkçülüğe gönül vermiş olanların memleket ufuklarına yeni bir ruh ve imanla serptikleri bu güzel düşüncelerin 19 Mayıs 1919'-dan bu yana nasıl gelişerek bu günlere kadar uzandığını, hür bir görüş ve düşünce içerisinde nasıl olgunlaşarak her yanı kapladığını göreceksiniz.»

Önsöz şu satırlarla sona erer: «İşte bu kitapta günün genişleyen, yayılan görüş ve düşünceleri sıra ile son yılların ve ayların bir panoraması gibi gözlerimizin önüne serilmektedir.»

(1) Tarihsel belgeler topluluğu (toplamı, demeti).

446

Bir makaleler antolojisi biçiminde düzenlenen kitapta yer alan 40 yazının başlıkları ile yazarları şunlardır:

Atatürk ve 30 Ağustos zaferinin ilk kutlanması (Prof. Bedrettin Tuncel). — Dumlupınar'da konuşma (Behçet Kemal Çağlar)» — Atatürk Kurtuluş Savaşı'ndan son iki bölüm (Cahit Külebi'nin şiiri), — Atatürkçülük nedir? (Prof. Dr. Bülent Da-ver). — Batılılaşma ve Kemalizm (Prof. Dr. İsmet Giritli). — Atatürkçü düşüncenin sonsuzluğu (Adnan Binyazar). — Duverger'nin dedikleri (Oktay Akbal). — Temeldeki gerçek (Emekli Org. Refik Tulga). — Gençlik gitti, bari geleceği kurtarın (Cihad Baban). — İki büyük zafer: Çanakkale zaferi ve Atatürkçülüğün zaferi (Hüseyin Sağıroğlu)-. — Atatürkçülük nedir? (Fatih Rıfkı Atay)» — Atatürk'ün kültür devrimi baltalandı (Refik Tulga). — Yeniden doğuşun zaferi (Gen. Kenan Esergin). — Demokrasi uygulaması (Emekli Korgeneral Fahri Belen'den dinleyip yazan: Mustafa Baydar), — Yücelen düşünce ve kurtuluş yolu (Kadri Kaplan). Devrim çizgisi (İsmet Zeki Eyüboğlu). — Bugün yok olmak tehlikesiyle karşı karşıyayız (Korgeneral Kemal Taran). — Partiler yelpazesi ve Atatürkçülük (Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak). — Atatürk'ün kültür mirası (Talât Sait Halman). — Teknokrasi ve hukuk devleti (Prof. Dr. Hıfzı V. Velidedeoğlu). — Adaletin layiklik ortamı (Baha Arıkan). — Reformlarla ne değişecek? (Ord. Prof. Dr. H. V. Velidedeoğlu).

— Atatürk milliyetçiliği ve milliyet (Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak).

— Atatürk'ün 15 yıl Dışişleri Bakanlığını yapan Tevfik Rüştü Aras anlatıyor: «Doğum tarihini 19 Mayıs olarak beraberce tespit ettik.» — «Tek adam'ın yazarı Şevket Süreyya Aydemir Atatürk'ü anlatıyor: «O, yön tayin ederken kendini dar doktrin-

447

-----

lere hapsetmedi» (röportaj: Yılmaz Çetiner). — On yılların hesabı (Mehmet Hazer).

Kitabın (Milli Eğitimde reform) bölümde yer alan yazılar da şunlardır:

Milli Eğitim reformuna geçerken (Dr. Ziya Demir), — Büyük, bir maarif ve mektep islahat planının tarihi (Hasan Cemil, 1929). — Eğitim, bunalımı (Prof. Dr. Celâl Ertuğ). — Eğitimde tarihi çevre ve insan (Prof. Dr. Takiyettin Mengüçoğlu). Eğitim, eğitim, eğitim (Cihad Baban). — Üniversitelerde reform ve eğitim birliği (Prof. Dr. Yusuf Keçecioğlu). — Erim Hükümeti ve Milli Eğitim reformu (Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil). — Tutsak kadın ve Milli Eğitim davamız (Jale Candan). Türk eğitiminde gerçek reformlar (Ruhi Turan). — Doğum sancıları çeken Üniversite (Şevket - Süreyya Aydemir). — Üniversite reformu (Prof. Dr. Rauf Nasuhoğlu). — Büyük merkezlerde yığılma ve tam zamanlı çalışma (Prof. Dr. R. Nasuh-oğlu). — Öğrenim düzeni için (Prof. Dr. Aytekin Atay).

Bu yazılar Kemalizmi daha ayrıntılı, daha derinlere inerek anlatmaktadır. - Milli Eğitimde reform bölümü de eğitime yeni görüş ufukları getirmektedir. Atatürkçülük ve eğitim üzerine araştırma yapacaklar, bu yazılardan yararlanabilirler.

448

449

CUMHURİYET (1933)

Gazeteci Kadri Kemal (Kop)'un yapıtı, Ankara'da Köyhocası Matbaası'nda basıldı (73 s., 50 krş.). Cumhuriyet'in 10. Yıl-dönümü dolayısıyla Ankara'da yazılan kitabın, gelirinin % 51 (Türk Tayyare Cemiyeti) ne bırakılmış.

İlkin (Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ana vasıfları) açıklandıktan sonra, yeni Türkiye'de Cumhuriyet'in nasıl kurulduğu anlatılırken, Lausanne utkusunun ertesinde, 1923 Ekim'inin ortalarında İkinci Büyük Millet Meclisi'ndeki (muhalefet) üzerinde durulmakta, Atatürk'ün söylevlerinden parçalar ve büyük Nutuk'tan esinlenen anılar sunulmaktadır. «Bir mebus arkadaşımın notlarından» başlığı altında, Meclis görüşmeleri olduğu gibi yansıtılır. Teşkilat-i Esasiye Kanunu'nun (1) kimi maddelerinin değiştirilmesi için önerge, Gazi'nin Reiscumhur seçildikten sonraki teşekkürleri, T.C. Hükümetini kuran ilk İcra Vekilleri Heyeti üyelerinin çizelgesi, Başvekil ve Hariciye Vekili (2) İsmet Paşa'nın söylevi; bu kitapta bulunmaktadır.

Sonda Cumhuriyetin zaferi başlıklı bir konferans metni de var (s. 49-73). Bu da şöyle sona eriyor:

«Cumhuriyeti kuran, inkılapları yapan Büyük Mustafa Kemal'e olan bağlılığımız; zayıflamaz, sarsılmaz ve ölmez bir bağlılık halinde ebediyen kafalarımızda ve gönüllerimizde hakim yaşayacaktır.

-
- 1.Anayasa.
  - 2.Başbakan ve Dışişleri Bakanı.

451

«... Ey Ulu Gazi!... Sana ve senin eserin olan aziz Cumhuriyete daima sadık kalmayı vazifelerin ve şereflerin en üstünü sayacağız!...».

Yazarın başka bir yapıtı da Atatürk Diyarbakır'da adını taşır (İst., 1933, 91 s., resimli).

452

CUMHURİYET BAYRAĞI ALTINDA YAŞAM ÖYKÜMDE DEVRİM (1973)

Dr. Ceyhun Atuf Kansu (1919 -1978) tarafından yazılan yapıt, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nin (Faydalı Kitaplar) dizisinin 139. kitabı olarak, Birlik Basımevi'nde basıldı (288 s., 15 TL.).

Kitabın tanıtma yazısı şöyle: «Atatürkçü yazarlarımızın en başta gelenlerinden biri olan Ceyhun Atuf Kansu, Cumhuriyetin 50. yılı dolayısıyla hazırladığı bu son eserinde, Cumhuriyet döneminin hikayesini, kendi yaşamına paralel bir gözlem içinde canlandırıyor. Atatürk'ün büyüklüğünü ve Atatürk devrimlerinin Türk ulusuna açtığı kurtuluş yolunun ne umulmaz bir nimet olduğunu en açık ve gerçekçi bir anlatımla ortaya koyan Kansu'nun büyük başarısı da bu gerçekçi eserini en yoğun bir şiir havası içinde vermeyi bilmiş olmasıdır. Her zaman aranacak ve sözü edilecek temel kitaplardan birini daha sunuyoruz bu ciltte.»

Yapıtın bölüm başlıkları - sırasıyla - şunlardır: Hacı Bay-ram'daki ev» — İstanbul'dan Ankara'ya. — Ortaçağ.— Samanpazarı. — Söylev. — Bağ evi — Halk okulu. — Küçük Çamlıca, Kubilây, — Bağlum köyü» — Şenlik sevinci. — «Dağ yolu». — «Beyaz zambaklar memleketinde.» — Halktan gelen kent. — Bunalım. — Atatürk'ün ölümü. — Üniversite. — Uyanış. — Köy Enstitüleri. — Anadolu gezileri. — Ülkü. — Kadıköy Halkevi. — Toprak. - Demokrasi. — Yeşerti. — Herman Schershen. — Söğütözü. — Kasaba. — Oy sandığı. — Cumhuriyetçi olmak.

453

Bir ozan ve hekim olan yazarın bu değerli yapıtı, büyük bir ilgiyle okunmaktadır. Özellikle Atatürk dönemindeki Ankara üzerine anıları, merak uyandırıcıdır.

454

CUMHURİYET DEVRİNDE SİYASİ CİNAYETLER (1955)

Gazeteci Feridun Kandemir'in (1896 - 1977) yazdığı kitap, İstanbul'da (Ekicigil Tarih Yayınları) nın dördüncüsü olarak, Ekicigil Matbaası'nda basıldı (128 s.,-resimli, 3 TL.).

Yazar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası Müdürü olarak, içerisinde yaşamış, onlarla yakından görüşmüş kimselerin yardımıyla, Cumhuriyet döneminde işlenmiş birkaç siyasal cinayeti aydınlatmağa çalışmaktadır. Kitabın ara başlıklarından cinayet kurbanlarının kimler olduğu, bu cinayetlerin niçin ve nasıl işlendiği anlaşılabilir: —

Büyük Millet Meclisinin ilk kurbanı Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey. — Ali Şükrü Beyin muhalefeti. — «Ey kâbe-i, millet (1), sana da mı taarruz?» (Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'in söylevi). — Bu, bir devlet meselesi idi (o sırada muhalefet sözcüsü durumundaki Hüseyin Cahit Yalçın'ın sözleri). — Ali Şükrü Bey nerede, nasıl bulundu? — Hadise aydınlandı, ama Meclisteki tartışmalar dinmedi. — Facianın son serpişintisi.

Bir faciayı hazırlayan hava, — Halit Paşa'yı vurdular. — Cinayetin basındaki akisleri. — Büyük Millet Meclisi'nin resmi tebliği. — Halit Paşa hakikaten sınırlı idi — Ermenistan fatihi (Ardahan Mebusu Halit Paşa), bir arkadaş (Afyon Mebusu Ali Çetinkaya) kurşunu ile can veriyor. — Katil kimdi?

Kara Kemal Bey nasıl intihar etti?

(1) Ey Ulusun Kabe'si,(T.B.M.M. amaçlanıyor).

455

Eski Ankara Valisi Abdülkadir Bey'in akıbeti. — Resmi kaynaklar ne diyor — Abdülkadir Bey İstiklal Mahkemesi huzurunda — Son muhakeme ve hüküm.

Bu kitapta, görüldüğü üzere, gizli kalmış kimi gerçeklerin içyüzü var. Bugüne kadar yakın tarihimizin aydınlanmamış, tarihçilerce her nedense ele alınmamış kimi aşamalarını açıklamaktadır.

456

CUMHURİYETE KAN VERENLER (1973)

Nail Ekici, Derman Bayladı ve Mahmut Alptekin'in hazırladıkları bu kitap, İstanbul'da Hürriyet Yayınları'nın (Yaşantı Dizisi) nin beşincisi olarak, Sıralar Matbaası'nda basıldı (312 s., 15 TL.). Kapak düzeni : Firuz Aşkın.

Hazırlayanlar, önsözde, amaçlarının ne olduğunu, kitabın nasıl hazırlandığını şöyle belirtiyorlar: «... Amacımız, sayıları her gün biraz daha azalmakta olan, Cumhuriyet'e katkıda bulunmuş ve onu hazırlamış gazilerimizin savaş anılarını, kendi ağızlarından derlemek ve bu anıları gelecek kuşaklara sunmaktır.

Bu anıları, Türkiye çapında geniş bir tarama yaparak, yurdun çeşitli bölgelerinden derlemiş bulunuyoruz. Bizi bu çalışmaya, böyle bir girişimin en geç içinde bulunduğumuz şu dönemlerde yapılabileceği, çok kısa bir zaman sonra böyle bir araştırmanın gerçekleştirilmesine olanak kalmayacağı düşüncesi itti. Çünkü Kurtuluş Savaşını yapan bu gazilerimizin sayısı günden güne azalmaktadır. Sözgelimi, binin üzerinde adrese gittiğimiz halde, bunlardan ancak dört yüzünü bulabildik. Bu dört yüz kişiden de, kendileriyle konuşma olanağı bulabildiklerimiz ancak, belleği henüz canlı kalmış kişilerdi. Çoğunluğu tek bir sözcük bile söyleyemediler, anımsayamadılar. Bu durum da, kanımızın gerçekliğini ortaya koyar, sanırız. Bunların içinde konuşmak istemeyenler de çıktı. Neden olarak,

unutulmuşluklarını öne sürdüler. Cumhuriyete katkıda bulunmuş kişiler olarak bu gazilerimize «kırgınlıklarından ötürü» hak vermemek elde değildi.

457

Derlediğimiz bu anılar, nice karanlık ve umutsuz günlerden geçip bu günlere nasıl ulaştığımızın birer canlı belgesidir. Bu kitabı hazırlamaktaki amacımız, yokluk ve sıkıntılar içinde de olsa, inançlı kişilerin nice mucizeler yaratabileceğini tanıtmaktır. Bu gerçek yaşamöykülerinin kimileri yalnızca o günleri canlandıran, sıradan birer öykü olmakla kalmayıp aynı zamanda Kurtuluş Savaşı tarihimizi inceleyecek olanları aydınlatacak birer belge niteliğindedir.

Derlediğimiz sesleri kâğıda dökerken, ufak tefek düzenlemeler dışında, değişiklik yapmadık. O kadar ki kullandıkları sözcüklere bile, çoğunlukla bağlı kaldık. Yaptığımız düzenlemeler, kitabın daha iyi okunmasını sağlamak ve anlatımda çoğu kez karşılaşılan cümle bozukluklarını ortadan kaldırmak içindi...».

Anlatılan anılar Çanakkale, ulusal silkiniş ya da Kuvay-i Milliye dönemi, Karadeniz cephane taşımacılığı, Güney Anadolu, İnönü ve Sakarya savaşları, Büyük taarruz, Kurtuluş günleriyle ilgilidir. Anılarını anlatanlar arasında er, çavuş ve başçavuş gibi erat ve assubaylar bulunduğu gibi; teğmen, albay, general gibi subaylar da var; hatta kadınlar bile... Bunlardan en ünlüleri Atatürk'ün Muhafız Alayı Komutanı Emekli General İsmail Hakkı Tekçe, ilk milletvekillerinden Yasin Kutlu, Emekli General Nüzhet Aytek'tir. Bu kitap, için, kısaca: «Meçhul Askerin öyküsüdür» denilebilir.

458

CUMHURİYETE DOĞRU 1921-1922 (1971)

Mahmut Goloğlu'nun araştırması, «Milli Mücadele Tarihi» adlı yapıtının 4. cildi olarak Ankara'da yayımlandı (general dağıtım: Bates - İst., XIII 420 s,, 20 TL.).

1921 - 1922 yıllarındaki iç ve dış ilişkileri incelemektedir. I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni «Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın bir devamı» olmaktan çıkarıp ona halk yönetimi doğrultusunda yepyeni bir kimlik getiren bu dönem, yazarın deyimiyle, «Cumhuriyet'e doğru bir gelişme» sayılır. Goloğlu diyor ki:

«Mustafa Kemal Paşa'nın hazırlamakta olduğu yeni toplum düzeninin esasları Meşrutiyet esaslarından ayrılıyordu. Birkaç ay sonra bu ayrılma daha da gelişecek ve ilk büyük aşama yapılarak (Osmanlı) deyimi Anayasaya aykırı görülecek ve yerine (Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlı kişi) deyiminin kullanılması kararlaştırılacaktır.»

Yazar, İlk Meclis Hükümeti'nin karşılaştığı tehlikeleri «aşın sağ» «aşırı sol» olarak İki planda ele alır. Yazara göre, 1920'ler-de «halifecilik» biçiminde ortaya çıkan aşırı sağ akımın «iç çatışmalar ve savaşlar» la ortadan kaldırılması üzerine, Hükümet, bu kez aşırı sola karşı önlemler almağa yöneldi, Bu yönelişin gerekçesi şöylece belirlenmektedir :

«Aşırı sağ akımın memleketi emperyalist Batı devletlerinin egemenliği altına sokacağından korkulduğu gibi, aşırı sol akı-

459

-----

mın da ülkeyi Bolşevik Rusya'nın sınırları içine atacağından korkuluyordu. T.BM. Meclisi'nin tek ve kesin amacı ise, sağa karşı da, sola karşı da ulusal sınırları içinde bağımsız Türkiye'yi kurmak'tı. Batılılar bağımsızlığı tanımak istemedikleri gibi, komünizm de ulusallığı kabul

etmiyordu.»

Yazar, belgelerle, 1921 - 1922 döneminin aşırı sola karşı yürütülen savaşın ağır bastığı bir . dönem olduğunu göstermektedir. Bu savaş, hem aşırı solu Ankara Hükümeti'nin denetimi altına koymak amacıyla -uygulanan bir pasifleştirme politikası (Hükümetçe bir «Türkiye Komünist Partisi»nin kurdurulması), hem de Türk Halk İştirakiyun Fırkası'nın temsil ettiği «gerçek bolşevikler» e karşı uygulanan bir sertlik politikası biçiminde yürütüldü. Bu çifte politika, önce aşırı solun yayın organı olan, Arif Aruç'un imtiyaz sahibi ve başyazarı, Mustafa Nuri'nin yazı işleri müdürü bulunduğu günlük yeni dünya adlı bolşevik gazetesinin Eskişehir'den Ankara'ya aktarımına izin verilmesi, daha sonra da aşırı solun silahlı gücü Çerkez Ethem'in ayıklanması yönünde uygulandı. Daha sonra da aşırı solu temsil eden Halk İştirakiyun Fırkası bütün bütün ortadan kaldırıldı (Mayıs 1921).

Yazar, yurt dışındaki Türklerin aşırı sol faaliyetleri üstünde de duruyor. Mustafa Suphi ile ittifak'çı solcular arasındaki anlaşmazlıkları, M. Suphi ve arkadaşlarının öldürülmeleri olayını belgeli ve ayrıntılı olarak açıklamaktadır.

Aşırı sola karşı açılan bu savaşın bilinçsiz kişilerin elinde ne ölçü de sömürülebileceğine örnek olarak, yazar diyor ki: «1921 yılının daha ilk günlerinde komünizm tehlikelerinden söz

460

-----

ediliyor, Komünizme karşı çıkılıyordu. Bu görüş ve eğilim her gün biraz daha şiddetlenerek gelişecek, toplumun haklarına değinen her sözün altında bir bolşeviklik niyeti aranacak ve meselâ kömür, madenlerinden artakalan tozların işçilere bırakılmasını savunanlara karşı Şebinkarahisar Mebusu Mustafa Bey Bolşeviklik yok! diye bağıracaktır» (s. 10).

Yazar, İlk Meclisin 1921 -1922 yıllarında görüşme konusu olarak ele aldığı sorunları da aydınlığa çıkarıp bu dönemin özel bir kesitini vermektedir. Ayrıca, kimi yakın tarih olaylarına daha nesnel, daha belgesel bir yorum getirmektedir. Örneğin İkinci Grupun kuruluşu, Yahya Kâhya, Trabzon sorunu, Enver paşa sorunuyla ilgili açıklamalarında yazar, yan tutmamaya önem verdiğini belli etmektedir.

461

CUMHURİYETİMİZİN 50. YILI BİBLİYOGRAFYASI VE ELLİNCİ YIL'LA İLGİLİ ÇALIŞMALAR (1975)

İstanbul Üniversitesi Merkez Kitaplığı uzmanı Leman Şenalp'in (Doğ. 1924) hazırladığı kaynakça, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü yayınlarının 2070 sayılı kitabı olarak, İstanbul Matbaasında bastırıldı (182. s., 20:50-TL.).

Cumhuriyetimizin 50. yıldönümü dolayısıyla devlet örgütleri, kurumlar, bankalar, özel yayınevleri, kişiler tarafından çıkarılan çeşitli nitelikte ve içerikteki yayınları kapsamaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin ilk 50 yıllık dönemi üzerine araştırma yapacaklara, iyi bir kaynak - yapıt görevi görebilir.

Hazırlık sırasında, 1973 - 74 yıllarında (hatta 1975 yılının ilk yarısında) yayınlanan yapıtların bütünü gözden geçirilmiş, Dergilerin tüm sayıları, başlıca 13 gazetenin iki yıllık koleksiyonları taranmış. Ancak, özellikle Anadolu basınına gereğince izleme olanağı bulunamamış. Oysa, bizce, uzmanın içinde çalıştığı kitaplıkta bu olanak vardı.

Çalışmalar sonucunda, 299 kitap ve broşür, 54 il yıllığı, 1065 makale ve yazı, 62 şiir, 91 dergi özel sayısı, 33 dergi ve gazete eki, bunlardan başka 50. yıla ilişkin kimi belgelerle çeşitli etkinlikler de saptanmıştır.

Derlenen bu malzeme, kitapta, yayın türlerine göre bölümlere ayrılmış, her bölümde yayın kimlikleri yazarlarının soyad-

462

-----

larına, anonim yayınlarda yapıt başlıklarına göre abtsel olarak sıralanmıştır.

Dergiler ve gazetelerde saptanan makaleler ve yazılar da, kitap ve broşürlerdeki gibi, yazarlarının soyadlarına göre abtsel olarak dizilmiştir. Çeşitli yazıları içeren anı, armağan ve benzeri yapıtlar da, dergiler gibi, taranarak konuyla ilgili yayınlar gösterilmiştir. Afişler, kartpostallar, paralar, pullar, takvimler, haftalar, seminerler, kongreler, konferanslar, sergiler, yarışmalar, sportif ve başka çeşit etkinlikler de kaynakçanın çerçevesi içine alınmıştır. Böylece, kaynakça, 1751 yayın ve etkinlik kimliğini içermektedir. Yapıtın sonuna yazar adları ve konular dizinleri de konulmuştur.

Kendi türünde tek olan bu kaynakça cumhuriyetin ilk elli yılında çeşitli, konularda araştırma yapacaklara pek yararlı olabilir.

463

CUMHURİYETİN ONUNCU YILDÖNÜMÜ ANKARA'DA NASIL KUTLANDI? 1923-1933 (1934)

Tarih öğretmeni Enver Behnan (Şapolyo)'nun (1900-1979) kitabı, ("Ülkü'nün Küçük Kitapları) dizisinin 4. sayısı olarak, Ankara'da Hakimiyet-i Milliye Matbaası'nda basıldı (36 s., ayrıca satılmaz). «Ülkü» dergisinin 21. sayısının eki olarak verilen kitap, bir görüşüm havası taşımaktadır. Ara başlıkları şunlardır :

Umumi bakış. —Kutlulama programı şu idi. — Cumhuriyet meydanının hazırlığı. — Halk, Gazi'sini bekliyor. — Resm-i geçit devam ederken. — Gece fener alayları. — İkinci gün (30.X.1933). — üçüncü gün (31.X.1933). Yazarın söylevi de bu son bölümdedir.

Kitap, şu sözlerle biter: «Onuncu Yıl Bayramı, memleketin her köşesinde en ufak köyden en büyük şehre kadar, büyük bir heyecanla kutlulandı. Onuncu yılın üç gününde bütün memleket coşkunlukla dalgalandı. Ankara'da yukarıda anlattığım gibi büyük bir programla ve heyecan dalgalarıyla geçti. Bu günü görenlere ne mutlu!...».

464

CUMHURİYETİN ELLİNCİ YILDÖNÜMÜ ANI ESERİ (1973)

Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi'nce hazırlanan bu kitap, Bornova'da Ege Ün. Matbaası'nda basıldı, (286 s., resimli, ayrıca 6 levha, fiyatı yazılı değil). Atatürk'e armağan edilen yapıt, Ege Üniversitesi'nin (Cumhuriyetin 50. Yılı Yayınları) dizisinin dördüncüsüdür. Prof. Dr. Hasan Olalı ile M. Fuat Ergenin düzenlediği yapıtın iç kapak başlığı: Cumhuriyetin 50. Yılında İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi, 1944. -1973. Anı yazıları şunlardır :

Osmanlı İmparatorluğunun son günlerinden bu günlere (Prof. Dr. Fethi Serter). — Atatürk'ün insanlık ülküleri (Prof. Dr. Emin Faik Üstün). — Nüfusumuzdaki 50 yıllık gelişmeler (Prof. Dr. Halûk Cillov). — Türkiye'de işçi sendikalarının gelişme çizgisi ve özellikleri (Prof. Dr. Kenan Tunçomağ). — Cumhuriyetin 50. yılında dünya'da ve Türkiye'de turizm eğitim ve öğretimi (Prof. Dr. Hasan Olalı)..— İşgal yıllarında İzmir (Doç. Dr. Bilge Umar). — Türk tarımında elli yıl (Doç. Dr. Tefvik Pekin), — Jön Türklerden Cumhuriyete Türk basını ve Atatürk'le basın (Doç. Dr. Ergun Göksan). — 50- yıllık bir dönemde Türk ekonomisinde produktivite ve sorunları (Hasan Tahsin Erol). — Tarih boyunca dilimizin

özleşmesi ve Atatürk'ün Türkçeciliği. (Behçet Altan). — 50. yıldönümünde Cumhuriyetin çalışma ilişkilerinde getirdiklerine bir bakış : Cumhuriyet Türkiye'sinde sosyal devletin gelişmesi (Dr. M. Nihad Ay). Bu son yazının içinde, Atatürk'ün İzmir'de 1923 Türkiye İktisat Kongresinde yaptığı açış konuşmasından özdeyişler — aslından ayrılmadan, bugünkü dille— verilmiştir.

465

CUMHURİYETİN 50. YILDÖNÜMÜNÜ ANMA KİTABI (1974)

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nce hazırlanıp yayımlanan bu kitap, Fakülte yayınlarının 239'uncusu olarak, Ankara Üniversitesi Basımevi'nde basıldı (611 s., resimli, şekilli, ayrıca 1 Atatürk portresi, 1 plan, 52 TL.).

Fakülte Dekanı Prof. Dr. Osman Ersoy, önsözünün başında: «Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, Cumhuriyetin Ellinci Yılı» dönümü'ne armağan olarak bu eseri yayınlıyor...» demektedir.

31 incelemenin yer aldığı anma kitabında ilginç bulduklarımızın başlıklarıyla yazarları şunlardır:

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinin kuruluş hazırlıkları ve açılışı, 9 Ocak 1936 (Prof. Dr. Âfetinan). — Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinin açılışı ile ilgili bir anı (Ord. Prof, Dr. Şevket A. Kansu). — Cumhuriyetin .50. yıldönümü dolayısıyla Köktürk yazıtlarından Atatürk'ün gençliğe hitabesine (Prof. Dr. Zeynep Korkmaz). — Atatürk'te «kültür dinamizmi» görüşü (Prof. Dr. Nermin Erdentuğ). — Cumhuriyetin 50. yılında «halk eğitimi» (Mustafa Ergün). — Cumhuriyet döneminde Türk hikayeciliği (İsmail Parlatır).— Cumhuriyet döneminde yeniden canlandırılan Türkçe, sözcükler (Cem Dilçin). — Cumhuriyetin getirdiği genel dilbilimi çalışmaları (Dr. Doğan Aksan), — Cumhuriyet döneminde Türk tiyatrosunu geliştiren ilk adımlar (Doç. Dr. Özdemir Nutku). — Cumhuriyet dönemi tiyatro yazarlığı (Prof. Dr. Sevda Şener). — Cumhuriyet döneminde

466

-----

yurdumuzda yapılan Türk dili ile ilgili kaynak metin yayınları (Dr. Hamza Zülfikar). — Cumhuriyet döneminde Türkiye'de yayımlanmış divanlar üzerine (İsmail Ünver). — Elli yıllık cumhuriyet döneminde Türk sineması (Doç. Dr. Alim Şerif Onaran).— Cumhuriyet döneminde Türkiye'de Almanca öğretimi ve germanistik - (Prof. Yaşar Önen). — Sinolojinin Türkiye'de yeri ve önemi (Prof. Dr. Muhaddere N. Özerdim). — Türkiye'de Latin dili ve edebiyatı (Doç. Dr. Ayşe Sarıgöllü). —İl, ulus ve yönetenler (Prof. Dr. Saadet Çağatay). — Bozok tarihine dair araştırmalar (Prof. Dr. Faruk Sümer). — Türkiye'nin batılılaşmasını zorunlu kılan tarihsel koşullar (Prof. Dr. Mustafa Akdağ). — Son yıllarda Bodrum'da yapılan arkeolojik araştırmaların önemi (Prof. Dr. Yusuf Boysal). — Yarımburgaz (Küçükçekmece - İstanbul) mağarasında çıkan iskelet kalıntılarının tetkiki (Doç. Dr. Refakat Çiner). — Türkiye'de akarsulardan yararlanma (Doç. Dr. Erdoğan Akkan). — Koca Ragıp Paşa ve kütüphanesi (Doç. Dr. Sedit Yüksel). — İran basınında Türkiye (Dr. Hamide Demirel). — Anadolu'da insan kronolojisi (Prof. Dr. Enver Bostancı). — Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi öğrencileri üzerinde psiko - sosyal bir araştırma (Doç. Dr. Fatma Başaran) vb.

Öteki araştırmalar, eski Anadolu ve Ön - Asya tarihiyle ilgilidir.

467

CUMHURİYETİN 50. YILINA ARMAĞAN EDEBİYAT FAKÜLTESİ (1973)

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Cumhuriyet'in 50. Yılı'na armağan kitabı,

kendi matbaasında basıldı. (VIII-482 s., şekilli, ayrıca 1 Harita, 17 levha, 35.75 TL.).

Özel olarak kurulan bir komisyonun yayınlanmasını kararlaştırdığı- üç yapıtın ilkidir. Armağan kitapta; devrim tarihiyle ilgili 3, çeşitli bilim alanlarının 50. yıl içinde geçirdikleri gelişmeyle ilgili 12 yazı ile çeşitli bilim dallarında yapılmış özgün araştırma yazılarından oluşur. Prof. Dr. Cengiz Orhonlu tarafından yayma hazırlanan kitaptaki başlıca yazıların başlıkları ile yazarları şunlardır:

Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Samsun (Münir Aktepe). — Atatürk ve inkılapları (Tayyib Gökbilgin). — Balıkesir Reed-i İlhak Cemiyeti ve kongreleri (Mücteba İlgürel). — Edebiyat Fakültesinin kuruluşu ve gelişmesi (1901 - 1933) hakkında bazı düşünceler (Cengiz Orhonlu, — Talas savaşı hakkında bazı düşünceler (Hakkı Dursun Yıldız). — Cumhuriyet devri Türk şiirine kısa bir bakış (Mehmet Kaplan). — Cumhuriyet döneminde Türk kütüphaneciliğinin gelişmesi (Jale Baysal), — Cumhuriyetin 50. yılında Türk coğrafyası (Sırrı Erinç). — Cumhuriyetin 50. yılında Türkiye'de psikoloji (Sabri Özbaydar). — Cumhuriyetin 50. yılı içinde estetik (İsmail Tunalı). — Türkiye'de elli yıl içinde yapılan Türk sanatı ile ilgili kazılar (Şerare Yetkin). — Eğitim bilimlerinin üniversiteye girişi (Pedagoji Enstitüsünün kuruluşu ve gelişmesi) (Refia Uğurel - Şemin). -

468

Türkiye'de Bizans sanatı- araştırmaları ve İstanbul Üniversitesinde Bizans sanatı (Semavi Eyice). — Türk sosyolojisinin bazı sorunları (Cahit Tanyol) vb.

Bu armağana her öğretim üyesi ve yardımcısı katılmak istemişse de ancak bu kadarıyla yetinmek gerekmiş. Fakültenin kimi bölümleri, yayımladıkları dergileri Cumhuriyetin 50. yıldönümüne ayırdılar: Tarih Enstitüsü dergisi, sayı 3; Sanat tarihi yıllığı V, Güney - doğu Avrupa Araştırmaları dergisi, sayı 2 vb. Ayrıca, 15 - 20 Ekim 1973 tarihleri arasında I. Milletlerarası Türkoloji Kongresini de Edebiyat Fakültesi düzenledi.

Bu diziden çıkacak öteki iki yapıt şunlardır: Edebiyat Fakültesinin, bağımsız kitap ve dergilerdeki makaleler de dahil olmak üzere, yayınladığı bütün yapıtların ayrıntılı kaynakçası (Gülser Orhan); Edebiyat Fakültesinin çeşitli kürsü ve bilim alanlarının gelişmesi (Prof. Dr. Nihat Çetin).

469

CUMHURİYETİN 50. YILINDA TÜRK KABIN HAKLARI (1973)

Bn. Tezer Taşkıran'ın yazdığı bu yapıt, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'nca yayımlanan (Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları) nın 5. kitabı olarak, Ankara'da Başbakanlık Basım- vi'nde basıldı (176 s., 5 TL.).

Yazar, giriş yazısının bir yerinde şöyle der: «Yurdumuzda, kadınlar, haklarını Batı'da olduğu gibi büyük mücadeleler, çetin uğraşmalar sonunda elde etmediler. Türkiye yeniden kurulurken, en önemli prensiplerden biri olarak, kadın hakları üzerinde duruldu. Tarihin nadir yetiştirdiği bir dâhi, daha başlangıçta kadın haklarının en büyük savunucusuydu. Çünkü o, milleti yukarı cins, aşağı cins olarak görmüyordu, bir bütün olarak düşünüyordu...».

Kitabın kapsadığı üç bölümün başlıkları ve konuları şöyledir :

I. bölüm: Eski Türklerde ve İslamlıkta kadının durumu.

II. bölüm: Osmanlı Türklerinde kadının sosyal durumu:
1 — Onaltıncı yüzyıldan Tanzimat'a kadar, 2 — Tanzimat devri, 3 — İkinci. Meşrutiyet devri.

III. bölüm: Cumhuriyet devri, kadın hakları inkılabı: 1 — İstiklal Savaşında Türk kadını, 2 — Mustafa Kemal Türk kadınına haklar istiyor: 1923'te İzmir'de halk ile konuşma, 1923'te Konya kadınları ile konuşma, 1925'te İnebolu'da bir konuşma,

470

1925'te Kastamonu'da bir konuşma, 1925'te İzmir Kız Öğretmen Okulunda bir konuşma, 3 — Büyük Millet Meclisinde ileri - geri akımlar, 4 — Medeni Kanun'a doğru: basından parçalar, 5 — Medeni Kanun: Türk kadınına sağlanan haklar, 6 — Kadınlara bütün siyasi haklar isteniyor, 7 — Kadınların belediye seçimlerine katılma hakları, 8 — Kadınların parlamentoya seçmek ve seçilmek hakları: Kadın milletvekilleri, 9 — Cumhuriyet devrinde kadınların çalışma alanları: Fikir alanında vb. kadınlar, 10 — Kadın hakları inkılabının sindirilmesi: Okur - yazarlık ve kadının durumu...

Yapıtta konu ile ilgili istatistikler de vardır.

471

CUMHURİYETİN İLK ON YILI VE BALKAN PAKTI, 1923-1934 (1974)

Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü'nce, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü dolayısıyla çıkarılan ve Türkiye dış politikasında 50. yıl genel başlığını taşıyan II. ciltlik yapının III. cildi, Ankara'da yayımlandı (VII-368 s., fiyatı yazılı değil).

Şükran Güneş ile Ali Hikmet Alp tarafından hazırlanan bu ciltteki inceleme, belgelere dayanır. Konular, çeşitli devletler ve sorunlar açılarından düzenlenmiş. Belgeler ve metinlerdeki kimi yanlışlar, yabancı sözcükler vb. aynıyla bırakılmış.

Faruk Celiloğlu, önsözünde Cumhuriyetin ilk 10 yılını «unutulmaz on yıl» olarak nitelendirmektedir.

Bir girişten sonra, Türkiye Cumhuriyetinin ilk 10 yıldaki ilişki çevreleri ile çözümlendiği belli - başlı sorunlar, şöyle sıralanmaktadır :

- 1.Sovyetler Birliği ile ilişkiler,
- 2.Afganistan'la ilişkiler,
- 3.İran'la ilişkiler,
- 4.İngiltere ile ilişkiler ve Musul sorunu,
- 5.Fransa ile ilişkiler,
6. Osmanlı borçları sorunu,

472

-----

7. Yunanistan'la ilişkiler,
8. İtalya ile ilişkiler,
9. Milletler Cemiyeti'ne girişimiz,
10. Balkan Pakti,

Kitabın sonunda 60 sayfa kaplayan Balkan Pakti'nin görüşmeleri ve yankıları verildikten sonra, Pakt gereğince yapılan askeri anlaşmalar, Balkan Pakti metinleri sunulmuştur. Paktta

Dr. Tevfik Rüştü (Aras), D. Maxsimos, N. Titulescu, B. Jevtitch imzaları vardır. Pakt Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya arasında yapılmış, Bulgaristan pakt dışı kalmıştır.

473

CUMHURLUĞUMUZUN 50. YILDÖNÜMÜNDE ATATÜRKÇÜLÜK BİLDİRİSİ (1972)

Dr. Arın Engin'in (Doğ. 1900, Kıbrıs) yapıtı, (Atatürkçülük Kültür Yayınları) nın 29 sayılı kitabı olarak, İstanbul'da Gün Matbaası'nda basıldı (128 s., resimli, 10 lira).

Yazar, önsözüne, Atatürk'e bir seslenişle son veriyor : «Ah, Atatürk! Başımızdan gövdece ayrılışının 34, yıldönümündeyiz. Seni şimdi, daha büyük sevgilerle, saygılarla bağrımıza basıyoruz, Sen, damarlarımıza taze kan, gönüllerimize can, inan, kafalarımıza ülküler verdin, övgü ile borçluyuz sana hepimiz. Devrimlerini canla başla koruyacağız, yükselteceğiz. Dinleminde nurlar içinde yat...».

Sekiz bölümden oluşan yapıtın bölüm başlıkları şöyle: I. Geleceğin büyük Türkiye'si; Selanik'te büyük Atatürk'ün tinsel katında, kutsal evinde, saygı duruşu; İkinci Atatürk çıktı: Ulusal vicdan, şimdi büyük Ata'nın çağına döndük, ne mutlu Türklüğe, artık cılık demokrasiye paydos, biz Fransa'dan daha mı ileriyiz?; (Yazara gelen övücü yazılardan örnekler); büyük Ata'dan öğütler; Kürtler Türk'türler; Greko - Latin kültürü; neler yapmalıyız?; başlıca Atatürkçülük öğütleri (özet).

II. Büyük, kutsal Sakarya Savaşımızın 50. yıldönümü,

III. Atatürk   Başkomutanlık   Meydan   Savaşı,   Dumlupınar Savaşımız.

IV. Kurtuluş   Savaşımızın   toplum   bilimsel   (sosyolojik) oluşması.

474

V. Kutsal Dil Devrimimiz 40 yaşına bastı; niçin Osmanlıca yerine Türkçe yazdık?; yabancı bilginler neler söylüyorlar?

VI. «Türk Eğitim Vakfı» nedir?

VII Atatürkçülerle satılmış kızillar ve kozmopolit Osmanlıcılar arasında çetin bir savaş kazanılmıştır; azınlıklar kaynaştırılmadıkça, Greko - Latin kültürünü benimsemedikçe gerçek Batılılaşma olanağı yoktur; Atalım düşünesü (ideolojisi); Cumhurluğumuzun 50. yıldönümü için sayın Kültür Bakanımızın kayrısıyla benden istenen yapıtlar dizisi, temel Atatürkçülük kültür yapıtları dizisi burada yayınlandı.

VIII. Türkistan'ın tutumsal sorunları; yapımeleri (endüstri) ve Türkler; Türkistan'da tutumsal (ekonomik) denetim; Türkistan ve gelişmiş ülkelerle karşılaştırma.

Kitap, yazarın yaşamı ve yapıtlarının çizelgesiyle sona ermektedir.

En sonda, Atatürk'e bir sesleniş daha var: «Ey Ulu Atatürk; Senin çelengini bir kez olsun gözyaşı dökmeden asmadıysam, kutlu suları mezarının başına yaşsız dökmediysem, ulu tinin bizi kıpkızıl canavarlardan, kapkara yobazlardan kurtarsın, kurtarsın da yükseltsin, uzun günler ve geceler ışıklı ve karanlık gökler boyunca, Türklüğün geleceğine şanlar, onurlu yengiler saçsın»

475

477

ÇANAKKALE DESTANININ 50. YILI (1966)

Gazeteci Naşit Hakkı Uluğ'un (1902 - 1977) yapıtı, Ankara'da Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nca Güzel İstanbul Basımevi'nde bastırıldı (215 s», ayrıca 20 levan, 3 kroki, fiyatı yazılı değil),

Bu kitap, Çanakkale utkusunun ellinci yıldönümü, dolayısıyla 1965 yılında hazırlanmıştır. Yazar, Türk kaynaklarından olduğu kadar, yabancı kaynaklardan da yararlanmıştır. Önsözünde, Çanakkale savaşlarını özetlemekte, bu konudaki yanlış bir gidişi doğrultmak istemektedir:

«Çanakkale, her sayfasından şerefler taşan 259 hamaset (Kahramanlık) gününün, her anında fedakarlığın, kahramanlığın ve yurtseverliğin coşup şahlandığı savaşların adıdır,

İtalyan ve Balkan savaşlarından yaralı çıkan ordumuz, Çanakkale'de elindeki silahların ulaşamadığı uzaklıklardaki gemilerden, aylarca, gece ve gündüz ateş yağmuruna tutulmuş, en modern silahlarla, hesapsız cephane ile donatılmış olan, Avrupalı, Asyalı, Afrikalı, Uzakdoğulu, Avusturalyalı ve Yenizelandalı zinde kuvvetlerle çarpışmış; milletimizin kaderini değiştirebilecek bu saldırıyı, dünya tarihinde eşi ve benzeri görülmemiş bir ruh üstünlüğü ve insan tahammülü ile karşılamış ve saldırganları yenip, kaçmağa mahkûm etmişti.

Müttefikler, 18 Mart 1915'te muazzam filoları ile Çanakkale Boğazı'nı zorlamışlar, fakat, büyük kayıplar vererek yüzgeri etmişlerdi.

479

Bu başarısızlığı hazmedemiyen cihanın iki büyük sömürge imparatorluğu, İngiltere ve Fransa, büyük kaynaklarını harekete geçirerek, 25 Nisan 1915'te, Gelibolu yarımadasına, muazzam bir sefer kuvveti çıkarmışlardı.

Bu seferi ordumuz, çok kanlı savaşlardan sonra, Anafartalar ve Conkbayırı zaferleri ile tarih sayfasından silmiş ve müttefikler 1915 sonunda Gelibolu yarımadasından çekilip gitmişlerdi.

... Müttefikler, muazzam armadanın yardımı ile Gelibolu karasına ayak bastıkları 25 Nisan gününü, kendi bakımlarından bir zafer sayarak,, milli mefahirlerine katmışlardır.,

Ne yazık, ki kutsal Çanakkale zaferimizi, biz de onlara uyararak 25 Nisan günü anma yoluna girmişizdir..» Zaferimizin 50. yıldönümünde bu yanlış gidişi doğrultmak istiyoruz.

Biz, Çanakkale'de can veya kanlarını vatan uğrunda veren 250.000'in devamımız; onlara yaslanarak geleceğimize gururla, güvenle bakıyoruz.

Bu savaşların her buhranlı anında alınmış olan başarılı stratejik karar, bizimdir; Türk askerlik jenesinin büyük ustası kahraman Mustafa Kemal'indir. Bu gerçeği, bizim kaynaklarımızdan olduğu kadar, yabancı kaynaklardan da dinleyeceğiz. Onun dehasına, moral ve karakter kudretine ve yiğitliğine inanan bir ordunun, O'nun yönetiminde ulaştığı zaferi safha safha göreceğiz. Düşmanın karaya ayak basma kararından, çekilip kaçtığı güne kadar, bu yarımada'nın yarları, bayırları ve uçurumları üzerinde sürüp giden olaylardaki Türk hamaseteni içimize sindire sindire yeniden yaşatacağız.»

480

Kitabın sonuna ayrıca konulan resim ve portreler, Çanakkale savaşlarının bir albümü niteliğindedir. Krokiler, savaş alanlarını gösterir.

481

ÇANAKKALE GEÇİLMEZ (1972)

İngiliz yazarı Alan Moorehead'in yapıtı, Güney Salman'ın çevirisiyle, İstanbul'da Milliyet Yayınlarının (Tarih, Kitapları Dizisi) nin 17. kitabı olarak, Baha Matbaası'nda basıldı (480 s., ayrıca 4 levha, ciltli, 25 lira). 1950'de yayımlanan yapıtın özgün başlığı: Gallipolı (Gelibolu).

Kitabın kapsadığı 17 bölümün başlıkları şöyle: I. «Asıl büyük sorun şu oluyor: İstanbul'a kim egemen olacaktır?» (Napoleon). — II. «Battı balık yan gider» (Amiral Fisher). — III. Tarafların kuvveti. — IV. Enver Paşa'nın Doğu hayalleri — V. «Bir ses yükselmişti. Bu ses çabuk susturuldu» (Churchill). — VI. «Türkler Mançu, Moğol ve Fin kavimlerinden oluşan Turan ırkındandır» (Whitaker almanağı). VII. Gelibolu çıkarması. — VIII- «O korkunç 'eğer'ler toplanıyor» (Churchill). — IX. Anzak köprübaşısına saldırı. — X. İstanbul'da korkunç söylentiler. — XI. Haziran - Temmuz saldırısı. — XII. Yeni yardımlar. — XIII. MUSTAFA KEMAL'in notları. — XIV. Conk bayırı ateş içinde. — XV. Suvla - Anzak savaşları — XVI. Yeni komutan Gelibolu'da, — XVII. «... Fakat tam da öğün, işin bitmesi gereken gün, Mart onbeşi başlamıştı...» (Julius Caesar, perde V). — Son söz.

Kitabın hazırlanmasında yazara yardım eden kişi ve kurumlar, «Giriş» yazısında şöyle gösterilmiş: Ankara'da Genelkurmay Askeri Tarih Dairesinden General Lütfü Güvenç, Albay Şükrü Sirer, İngiliz Büyükelçiliğinden Binbaşı T.R. Molloy, Tuğgeneral Cecil Aspinall - Oğlander, Yüzbaşı Basil Liddell Hart.

482

General Hamilton'un yardımcısı Bn. Mary Shield, Sir Harold Nicolson, Lord Hankey, Feldmareşal Sir John Harding, Feldmareşal Sir William Slim, Lady Violet Bonham - Carter, H.A.J. Lamb, Bn. Helen Hugo, General Lord Freyberg, Binbaşı Tasman Millington; Admiralty Askeri Müzesi, Londra Kitaplığı.

Yapıt, Çanakkale savaşları üzerine yazılmış belge kitaplarının en önemlilerinden biri sayılmaktadır. Kimi olaylar, gerçekler, belgeler ilkin bu kitapla gün ışığına çıkıyor. Yapıtta kaynakça bulunmaması şaşırtıcıdır. Resimler, Çanakkale savaşları sırasında adları çok geçen Enver Paşa, Talât Paşa, Winston Churchill, Lord Fisher, Liman Von Sanders, Baron Wangenheim, Komoder Keyes, Visamiral de Robeck, Başkomutan General Sir Hamilton Kurmaybaşkanı General Waite, Hava Kuvvetleri Komutanı Samson, ozan Rupert Brooke, Lord Kitchener, General Birdwood, Yüzbaşı Nasmith, Mustafa Kemal (Anafartalar'da), General Monro ve çeşitli yabancı gemilere aittir.

483

ÇANAKKALE OLAYI (1970)

İngiliz yazarı David Walder'den M. Ali Kayabal'ın dilimize çevirdiği bu kitap, İstanbul'da Milliyet Yayınları'nın (Tarih Kitapları Dizisi) nin ilki olarak basıldı (416 s., ayrıca 4 levhali, 2 harita, ciltli, 15-TL.),

Kitap, 1915 yılındaki Çanakkale Savaşları'nı değil, Türk ordusunun 9 Eylül 1922'de İzmir'den Yunanlıları denize döktükten sonra ortaya çıkan ikinci bir Çanakkale olayını

anlatmaktadır.

Yazar, İngiltere Dışişleri Bakanlığı arşivlerinden, Kabine tutanaklarından, o günlerin en önemli kişisi olan Başbakan Lloyd George'un özel dosyasından da yararlanarak, Türk Kurtuluş Savaşı'nı ve bunu yapanların bilinmeyen yönlerini gün ışığına çıkarmaktadır.

Bu olay, hiç tanımadığımız, tarihsel gerçeğine bugüne kadar varmadığımız 1922 yılının unutulmaz Çanakkale Olayı'dır. Yapıt, bütünüyle tarihsel bir belge çalışmasının ürünü olarak gözükmektedir.

19 bölüme ayrılan kitabın birkaç bölüm başlığını veriyoruz: Yunanistan'ın çıkarları, tam bir tarafsızlık politikası yürütmesini gerektirir. Türkler, hâlâ yaşıyordu. Yunanistan'da neler oluyor? bilmiyorum. Mustafa Kemal'e karşı mümkün olduğu kadar kötü. Savunma üzerine çalışmalar bütün gün sürdü. Bir çeşit volkan üzerinde yaşıyoruz. Felaketi önlemek zamanı geldi Dünya polisi olarak tek başımıza hareket edemeyiz.

484

Dinamik bir güç, müthiş bir şeydir. İngiliz bayrağı yukarıda dalgalanacak vb.

Çanakkale olayı, aşağı - yukarı, şudur: 30 Eylül 1922'de İngilizler Çanakkale kenti ve dolaylarında savunma mevzileri oluşturmuşlardı. Buraları, Türk ordusunun kesin utkusuna karşın, mutlaka ellerinde bulundurmak istiyorlardı. Bunun için Türklerle savaşa bile hazırıldılar. Birden, bütün İngiliz gazetelerinin manşetlerinde, yaklaşan bir savaş haberi görünürdü: Türkiye ile savaş! 1922 yılı sonbaharında haberi İngiltere'de okuyanlar için bunalım sanki birden patlak vermiş, anlaşılmaz bir biçimde, bir gecede su üstüne çıkarak, yine üniformalı birliklerin askerlik görevi için gemilere bindirildiğini gösteren fotoğraflar yayınlanmağa başlamıştı. Kral ailesi mensupları alayları denetliyor; askerler tren istasyonlarından eşleri, çocukları, sevgilileri tarafından hararetle uğurlanıyordu. Çok kişi, 1914'ün geri geldiğini düşünüyordu. Muhafız, Alayı Windsor'dan, Silahendaz Birliği Winchester'den ayrılmıştı. Piyade alayları ve topçu bataryaları, Mısır ve Malta'dan gemilere, bindiriliyordu. Atlantik'ten ayrıca takviye alan Akdeniz Filosu, Doğuya doğru tam yolla hareket etmişti.

Ne oluyordu? Bütün bunlar Türklerle döğüşmek içindi. Gelibolu'da, Mezopotamya'da, Filistin'de çarpışan eski İngiliz askerleri, duruma bakıp düşünceli düşünceli baş sallıyorlardı. Hepsisi de Türk askerlerinin doğuştan savaşçı, ne kadar gözü-pek olduğunu biliyorlardı.

Bereket versin, iş tatlıya bağlandı da iki ülke yeni bir savaş felaketinden kurtuldu.

485

ÇANAKKALE OLAYI İSTİKLÂL HARBİNDE DENİZ CEPHESİ (1969)

Amiral Afif Büyüktuğrul'un yazdığı yapıt, İstanbul'da «Yeni İstanbul» gazetesi kültür ve yayınlarının ilki olarak, Yeni İstanbul Matbaası'nda basıldı (62 s., resimli, fiyatı yok). «Günü Gününe İstiklal Harbi Gazetesi'nin ek kitaplarından biri olan yapıtın kapağında, Atatürk'ün Çanakkale siperlerindeki. ünlü resmi var.

Girişte yazar diyor ki: «... Bu elli yıl içinde yazılanlar, genellikle savaşın kara cephesini ilgilendirdi. Deniz Kuvvetlerinin yaydığı iki belirli kitap sadece Deniz Kuvvetleri muhitinde kalmış; Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi'nin yayınladığı tek kitap da asker muhitinden dışarı çıkmamıştı. Bu durumun iki tane de önemli nedeni vardı: İnsanoğlunun karakteri ve deniz olaylarını küçümsemek...

... İstiklâl Savaşı'nı da beslenme yoluyla kazandığımızı göre, elbette, bu beslenmede önemli rol oynayan Türk denizcilerinin hizmetleri de büyük olmuştur. Büyük Ata'mız bu

hizmetleri, büyük Nutkunda takdirle anacak ve andıracaktı...

İstiklal Savaşımızda, düşmanın ve düşmana taraflı bulunan büyük devletlerin muazzam donanmaları karşısında, nazari olarak, taşımaya güvenlik sağlayacak büyük bir deniz kuvvetimiz yoktu. Buna rağmen cephelerin ihtiyacı olan silah, cephane ve malzemeyi getirmek büyük ve hayati bir ihtiyaçtı. Bu büyük görev yapılabilirse, İstiklal Savaşı zafere ulaşacaktı. Bu ko-

486

-----

nuda karacı ve denizcilerimizin soruna canla - başla bağlı kalmaları ve bu uğurda büyük çabalar göstermeleri iftiharla yazılacak bir olaydı. Çalışılmıştı ve başarılı olmuştu. Elbette kazanılan zaferde de deniz sorunlarının yeri büyük olacaktı.

İstiklal Savaşımızın ellinci yılına geldiği halde hiçbir yazar ve tarihçi konunun bu cephesine değinmemişti. Şüphesiz yazı hayatımızda büyük bir eksiklikle karşı karşıya bulunuyorduk. İlk kez olarak Yeni İstanbul gazetesinin değerli idare heyeti bu büyük eksikliği değerlendirerek bana görev verdi. Onların istekleri üzerine İstiklal Savaşı'nın deniz cephesine ait ana hatları ortaya koyacaktım. Yazılarım, okuyucuları tatminden başka tarihimize de önemli bir kaynak olacaktı. Yazı bu düşünce üzerinde hazırlandı. Ötesi sevgili okuyuculara ait olacaktı.»

Kitabın bölüm başlıklarını veriyoruz:

Mütareke yıllarında donanma ve denizciler. — Okuldaki acı günlerimiz. — Sivas Kongresi sonrası. — İstiklal Savaşı stratejisinde donanma. — Averof Yunan gemisini batırma teşebbüsü. — Deniz subaylarında gruplaşma. — Malzeme nasıl kaçırılıyordu? — Ticaret gemilerinin yaptığı hizmetler. — İstiklâl Savaşı'nda deniz stratejisi. — Savaş gemilerimiz. — Denizcilerin içinde buldukları zor şartlar. — Gözetleme şebekesi zorluklan. — Onarma ve ikmal yapmak imkanları — Fransızların Zonguldak ve Ereğli'yi işgali. — Ufak tekneler ne taşıdılar? — 4 numaralı gümrük motoru. — Yunan gemilerinin hain hareketleri. — İngiliz gemilerinin hareketi. — Alemdar gemisinin kaçırılması. — Anglo - Fransız tertipleri. — Fırtına çıkınca. —

487

Pontosçular peşinde denizciler. — Başka bir çetenin daha yakalanışı. — Yunan vahşeti — Yunanlı ve İngiliz denizcisini bekleyen korkular. — Donanma varlığı, millet varlığı, — İngilizlerin Ata'mızı kaçırma teşebbüsleri. — Denizcilerimiz yeni silahlar peşinde. — Enosis adlı Yunan gemisinin yakalanması. — Donanma ne demektir? — Uranya adlı Yunan gemisinin yakalanması. — Doğu Akdeniz'de mücadele. — Kara ve deniz muharebeleri arasında kıyaslama. — Portakal mavnasıyla batırılan düşman gambotu. — Zaferden sonraki hareket — Deniz savunmasını yöneten ana kahramanlar. — Türk denizcileri ne kadar malzeme taşıdılar? — İstiklal Savaşı'na fiili olarak katılanlar. — Çeşitli gemilerde görev alan genç subaylar. — İstanbul gizli teşkilatında çalışanlar — Büyük Ata'mız demişti ki.

Yazar, kaynaklarını göstermemiş, herhangi bir kaynakça da vermemiştir.

488

ÇANAKKALE SAVAŞLARI VE HARP SAHALARI REHBERİ (1973)

Mehmet İrdesel'in kitabı, İstanbul'da Baha Matbaası'nda basıldı (127 s., resimli, hantalı, 10 lira).

Ara kapakta Şu not var i «Bu eser, Türk denizcilik tarihinin iki büyük siması Gelibolulu Amiral Kemal ve Piri Reis'ler adına Gelibolu'da dikilecek anıt için bastırılmıştır.»

Kitap, 9 yapıtı kapsayan bir kaynakça ile başlar. Yazar, «nsz» nde Şunları açıklamaktadır:

«... Her iki taraftan dört yüz bin insanın kaniyla sulanan bu kutsal topraklar üzerinde, ismi bilinmeyen yüz binlerce vatan uğruna ölmüş insanın kutsal anılarına anıtlar dikilmiş, görülen her köşede, her bucakta, çalılıklar dibinde ya da her attığımız adımın altında gönüllerimizde abideleŐmiŐ isimsiz binlerce kahramanın yattığını düşünerek gezmek ve aŐılmazlıđını tarihe yazdırtmıŐ olan kahraman Mehmetçik'in devleŐtiđi bu toprakları görmek isteğinde bulunan onbinlerce insanın bulunduğunu düşünmek, bende Çanakkale savaşlarını nedenleriyle birlikte, baştan sona değin ve belgelere dayanarak tümünü birden toplu bir Şekilde kaleme almak düşüncesini uyandırdı.

Diğer taraftan, bu- toprakları adım adım dolaşmış ve incelemiŐ olmanın verdiği güvenle, özgürlüğümüzü borçlu olduğu-muz kahraman Mehmed'in halen bilinmeyen ve bilinenlerin de pek çoğunun belirsiz birer taşla saptanabilmiŐ ve bugüne değin titiz bir çalışma ve dikkatle bulunabilmiŐ bulunan mezar ve

489

Őehitlikleri, önemli ve değerli yerleri en doğru ve en son Őekliyle sayın okurlarıma tanıtmayı düşündüm.

Bu nedenle, elinize aldığınız bu kitap size, tüm Çanakkale savaşlarını açıklamanın ve belletmenin yanısıra, bu kutsal sahaları gezerken elinizde bir rehber olacak ya da bu sahaları gezmek olanağını elde edememiŐ olanlara ise adeta gezmıŐ ve grmŐe tanıtacaktır...».

Kısa bir «Giriş» ten sonra, kitapta incelenen konuların başlıkları Şöyledir: anakkale savaşının nedenleri. — Çanakkale deniz savaşları. — İlk deniz savaşı. — İkinci deniz savaşı. — 18 Mart 1915 deniz savaşı. — 18 Mart zaferi (imzasız Şiir. — Çanakkale kara savaşları, — Kara savaşlarının başlaması. — Arı-burnu ve Anafartalar cephesi. — Anafartalar savaşı. — ıkarma gününde Türk kuvvetlerinin durumu (10 Ağustos savaşı ve Conkbayırı'da Mustafa Kemal komutasındaki Türk saldırısı), — Conkbayırı'nda Mehmetçik (imzasız Şiir). — Kireçtepe savaşı.

Gelibolu savaşları kahramanlarından ykler: Gelibolu'nun Ilgardere köyünden makineli tüfek eri Mustafa Zebek. — Gelibolu savaşlarının bir kahramanı daha: Ahmet Dede.

Gelibolu savaş alanları üzerinde Çanakkale savaşları ile ilgili Őehitlikler, anıtlar ve mezarlar (tam liste, 37 tane, haritada yerleri numara ile gösterilmiş, resimli).

Gelibolu savaş alanları üzerindeki yabancı anıtlar (İngiliz, Avustralya, Yeni Zelanda ve Hindistan ile Fransız kayıpları adına dikilmiş anıtlar, 32 tane, resimli).

Yazarın bundan önce basılmış bir Şiir, bir öykü kitabı ile Gelibolu zerine turistik bir yapıtı vardır.

490

ÇANKAYA (1961)

Falih Rifkı Atay'ın (1894 - 1971) anıları, iki cilt olarak İstanbul'da (Dünya yayınları) nda çıktı (088 s., 20 TL.). Yazarın 1918 - 1938 yılları arasındaki Atatürk dönemi anılarını içine alan yapıtı, o tarihsel yılları pek güzel bir biçimle anlatıyor- Mustafa Kemal Balkan Savaşı sonlarında tanımış, 1923'ten sonra onbeş yıl yanında ve yakınında kalmış, onun belli - başlı çalışma arkadaşlarından biri olmuş değerli bir yazarın bu. notlarını okumak, Atatürk' ve

Kemalizmi anlamak için gereklidir.

Kitap yeniden bastırıldı (1969 Doğan Kardeş Basımevi, 592 s., 15' TL. 3. baskısı, Bateş Yayınları, Sena Matbaası, 1980), Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar bütün yaşamöyküsünü anlatan yazar, hep O'nun yanında bulunmuştu. Bu kez kitabına anılarından bir kat daha ekleyerek, bu büyük yapıtını bir ciltte tamamlamış. Yapıta eklediği yeni, kısa önsöz şöyle: «Atatürk devri üzerine hatıralarımı 1952'de «Dünya» gazetesinde yayınlamıştım. Bu eserim iki eksiği vardı: Biri Atatürk devrini bilenler için olmak, öteki de o günlerde sırasız sayılabilecek bazı olayları açıklamamak. Şimdi bu iki eksiği tamamlayarak Çankaya'yı yeniden yayınlıyorum.» İyi kâğıda güzelce ..basılmış olan bu kitap okunmağa değer..

491

ÇANKAYA'DA GAZİ'NİN HİZMETİNDE (1954)

Bahçe Mimarı Mevlût Baysal'ın (Doğ. 1900) yazdığı kitap, İstanbul'da Ercan Matbaasında basıldı (128 s., resimli, 1 portre, 2 TL.).

«Atatürk'ün yüce ruhuna» armağan ettiği kitabına, yazar, «Ulu Atatürk!» seslenişiyle giriyor: «Ömrümde iki defa; senin aziz Yarlığına yaklaşmak, maiyetine girmek gibi her faninin imrenerek özleyebileceği bir saadete mazhar oldum. Her defasında da, tek senin bir dakikan üzüntü ile geçmesin de varsın benim naçiz varlığını ezilsin diye kendimi çiğnettim. Talihim; iki defa beni senin huzuruna çıkarmak için zorladı...».

Yazar daha sonra, bu kitabı niçin yazdığını şöyle anlatır: «... Bu hatıraları yazdıran saiklerden (etkenlerden) biri de çocuklarımdır: Ne zaman Atatürk ismi geçer ve ne zaman bir hatıra anlatırsam, masum yüzlerinde derhal bir ciddiyet peyda olur, bir esatir kahramanının efsanevi macerasını dinlemeğe hazırlanmış gibi merak ve tecessüsle gözler açılır, bir ibadete başlanıyormuş gibi sükûta dalarlar.

İstiklal marşı çalınırken de bu hali alır ve biz büyükleri utandıracak bir asalet takınırlar.

Kısaca anlattıklarımla bir türlü yetimsenmeyen çocuklarım (Baba anlat! Baba anlat!) diye beni sıkıştırıp dururlar.

Atatürk'ün yakınında bulunduğum zamanların hikayesini çocuklarıma bile burada yazdığım kadar tafsilatlı olarak anlatmama imkân bulamıyordum.

492

Fakat onların masum heves ve tecessüslerinden, "bütün Türk yavrularının da aynı tahassüsle (duyarlıkla) Atatürk'ü sevdiği ve ona ait en küçük hadiseçiklere büyük kıymet verdikleri intibaini (izlenim) edindim.

Düşündüm, ki bütün Türk çocukları onu arıyorlar, onu bilmek ve öğrenmek istiyorlar.

Düşündüm, ki Atatürk'e ait ne varsa, bütün Türk çocukları ona müştaktırlar, ona muhtaçtırlar.

Düşündüm, ki bütün Türk yavruları aynı merak ve iştihakla bu notları okumak isteyeceklerdir.

Onlara bu imkânı vermek, ondan bahsetmek, bütün renkleri ve şekilleri ile Atatürk'ü onlara tanıtmak ve göstermek lazımdır. Bu manevi gıdayı hoşlandıkları bir yemeği yer gibi lezzet ve iştihak ile kabule hazır olan bu yavrulara bu suretle kendi müşahedelerime (gözlemlerine) taalluk (ilişkin) eden kısımlardan küçük bir armağan vermiş olmağı beyhude bir zahmet telakki etmedim...».

Kitabın kimi bölüm başlıkları şöyle: Ankara'ya niçin ve nasıl çağrılmışım? İstanbul'a girerken ve İstanbul'da. Gazi'nin huzurunda. Tepenin üstünde. İstanbul'dan gelen çiçekleri

ayaz kaptı. İsmet İnönü bana gıpta ediyor. Gazimin ağaç sevgisi, Hisli ve misafirseven Mehmetçik. Paşa plansız iş istemiyor, Gazi Paşamın gıyabımda beni takdiri, Seryaverin tatlı bir muamelesi. Bir tesadüf. Bir mangal hikayesi. Gazi'deki harikulade sezis kudreti, Seryaver Bey bana bir oda gösteriyor. Bir olay, Ayrılık, Devri teslim muamelesi.

493

ÇERKEŞ ETHEM'İN HATIRALARI (1962)

Bu anılar, «Dünya» gazetesinde tefrika edildikten sonra, ayrıca İstanbul'da (Dünya Yayınları)'mn altıncısı olarak, Dünya ve Güniz Basımevleri'nde kitap biçiminde de basılıp yayımlandı (229 s., resimli, portreli, 10 TL.).

Baş tarafta, Çerkeş Ethem'in kimliği açıklanır. Buradan, Bandırma'da bir çiftlik sahibinin en küçük oğlu olduğunu, Bakırköy Süvari Zabitan Mektebi'ni bitirdiğini, Balkan Savaşında Bulgarlara karşı döğüştüğünü, Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslara karşı, İran'da İngilizler bölgesinde, Afgan Sefer Heyeti'nde de bulunduğunu, öğreniriz. Kuva-yi Milliye'nin ilk döneminde, özellikle Çerkeş Ethem'in akıncıları büyük hizmetlerde bulunmuştu.. Yunan saldırganlarına karşı başarıları geçici olmuşsa da, Anzavur kuvvetlerini yenip dağıtmak, İstanbul'dan gelen Halife ordusu birliklerini vurmak, geri çevirmek, Düzce, Adapazarı, daha sonra Yozgat ayaklanmalarını bastırarak Ankara'yı orada toplanan Büyük Millet Meclisi'ni korumak, kurtarmak gibi davranışları Kurtuluş Savaşımızın gelişmesinde pek büyük rol oynamıştır.

İkinci dönem, Atatürk ile İnönü tarafından nizam ordusunun kuruluşu, egemenliği dönemidir. Çerkeş Ethem bunun koşullarına uyararak çekilse ya da komuta altına girseydi, tarihimizde bir yiğit gibi kalacaktı. Dar düşünüşü, buna engel oldu. Ordu, en başta, bu çeteleri ortadan kaldırmak zorunda kaldı.

494

Çerkeş Ethem, bu anılarını Atina'da yazmış. Bunların bir eşlemi, sonradan affedilerek yurda dönen bir arkadaşında kalmış, İşte bunlar, o anılardır.

Hemen hemen aynı nitelikte olan «Günahları ve Sevapları ile Çerkez Ethem'in İtirafı» da İstanbul'da yayınlanan «Medeniyet» gazetesinde tefrika edildi (I.XI.1978).

495

ÇEŞİTLİ CEPHELERİYLE ATATÜRK (1964)

Robert Kolej Mühendis Mektebi Talebe Cemiyeti Kültürel Organizasyon Komitesi adına Nusret Kurozman'ın derlediği dizi konferanslar, Robert Kolej Yayınları'nın ilki olarak, İstanbul'da İstanbul Matbaası'nda bastırıldı (XV- 227 s., 10 TL.). Kapak desenini hazırlayan: Halûk Günerman.

1962 - 1963 ders yılında 16 konferanscının verdiği çeşitli konferanslar, Atatürk'ün kişiliği, askeri dehası, düşüngüsü yanında, layiklik, kadın hakları, dil ve eğitim devrimleri, dış politika gibi konuları açıklığa kavuşturmaktadır. Cemal Gürsel ile İsmet İnönü'nün demeçleri baş tarafa alınmış. Konuşmacılar arasında: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cevat Dursunoğlu, General Fahri Belen, Şevket Süreyya Aydemir, Falih Rıfki Atay, Prof. Halil İnalçık, Prof. Kemal H. Karpat, Fahir İz, Vedat Nedim Tör, Orhan Erkanlı vb. gibi önemli kişiler de var.

Her nedense, zamanın iktidarı, bu konferansların verilmesine birçok biçimde engel

olmağa çalışmıştır!

496

497

D'ANGORA A LAUSANNE, LES ETAPES D'UNE DECHEANCE (1924)

Kont Roger de Gontaut - Biron ile L. Le Reverend'in Fransızca ortak yapıtları. Paris'te Plon Yaymevi'nce bastırıldı (IX. 231 s., ayrıca 3 harita, 10 frank). İlk yazarın bundan önce bizimle ilgili iki yapıtı daha yayımlanmıştı: Fransız Akademisi ödülünü kazanan Comment la France s'est installée en Syrie, 1918 -1919 (1923) ile Societe d'Etudes et d'Informations economiques tarafından yayımlanan La France et la question de Mossoul adlı yapıtları, yani Fransa'nın 1918-1919 yıllarında Suriye'ye nasıl yerleştiğini anlatan, bir de Musul sorununu açıklayan kitapları, son çağ tarihimize pek yakından ilgilidir.

Paris Milletvekili Edouard Soulier, önsözünde, yazarların asker ve denizci olduklarını, Doğu'yu iyi anladıklarını, «kör gözleri açabilecek güçte» olduklarını belirtmektedir.

30 Ağustos 1924 tarihli Giriş bölümünde yazarlar, politikanın bir sempati işi olmayıp sempatinin yanında Fransa'nın çıkarlarını da gözetmek gerektiğini anımsatıyorlar. Kitap, Lausanne Antlaşmasının Fransız meclislerinde onaylandığı günlerde basılmış. Fransız Millet Meclisinde Başbakan ve Lyon Belediye Başkanı Herriot güzel bir söylev vermiş. Meclisin Dışişleri Komisyonu sözcüsü Albert Milhaud da: «Lausanne Antlaşması'nın onaylanmasını istiyoruz... Çünkü bu Antlaşma, Doğunun eski kavramıyla, eski bir temel üzerine bütün yaptıkları-

499

mızı getirdiği yepyeni bir Doğu anlayışıyla alıp götürmektedir!)) demiş.

Yapıtın amacının Lausanne Antlaşması'nı eleştirmek olduğu anlaşılıyor. On bölüme ayrılan kitabın ilk bölümü, 1914 - 1928 yılları arasında Doğu Sorunu'nun gelişmesini incelerken, Asya Türkiyesi'nin parçalanması ve paylaşılması üzerinde durur.

İkinci bölüm, genel kimi düşünceleri kapsar: I — Lausanne Antlaşması'nın önemi. — Suriye ile Filistin manda yönetimlerinin karşılaştırılması. — Suriye - Filistin sınırı. II — Franklin - Bouillon ile yapılan Ankara antlaşması, bir barış anlaşmasıdır. Lausanne Konferansı sırasında Türklerle Müttefikler. — Lausanne Antlaşması «hogogen» olmaktan uzaktır. — Daha başka eksikleri. — Fransa tümüyle kurban edilmiştir. — Türklerin ruh bilimi.

Türkiye - Suriye sınırının tehlike ve sakıncalarını belirten üçüncü bölümde; Bağdat demiryolunun uyuşmazlık kaynağı olacağı, geleceğin büyük limanı olan İskenderun ve Antakya'nın yönetim biçimi Ankara Antlaşmasında gizli maddeler bulunduğu, Halep pazarının parçalandığı, Türk - Suriye sınırında gümrüklerin bir «paradoks» olduğu, bu yüzden sınırın denetlenemeyeceği, vergi sorunlarının da bulunduğu, Süleyman Şah tür-

besinin Suriye'de bir Türk toprağı niteliğinde olduğu belirtilmektedir.

«Bir çare, bir çözüm değil» başlıklı dördüncü bölümde, Kilikya ve Halep vilâyeti nüfus istatistiklerinde Türklerin her yerde azınlıkta görüldükleri kaydediliyor.

500

«Af ve azınlıkların korunması» başlığını taşıyan beşinci bölümde, Ankara Antlaşmasının 5. maddesiyle ilgili olarak yapılan af, azınlıklara verilen güvenlik söz konusu ediliyor. Azınlıklara verilen hakların yetersizliğı söyleniyor. Tasfiye Komisyonunun çalışmaları eleştiriliyor.

Altıncı bölüm Kapitülasyonların kaldırılmasını anlatırken, Türkiye'deki Fransızlara hiçbir güvence - verilmediğinden yakınır.

Yedinci bölümde, Fransa'nın Türkiye'deki tinsel çıkarları incelenir. Sekizinci bölüm de bunun arkası olarak Türkiye'deki layiklikten söz ederken Müttefiklerin azınlıkları kendi hallerine bıraktıklarından yakınır. Dokuzuncu bölüm, ekonomik çıkarları araştırır: Genel Osmanlı borçları için Müttefiklerin Lausanne'da yayımladıkları demeci ele alır. Son bölüm ise, «Doğu'da bir politikamız olacak mı?» diye sorar. Eski Türkiye ile yeni Türkiye'yi karşılaştırır. Fransız ve İngiliz çıkarlarının birbirini tamamladığını iddia eder. Filistin sorunu üzerinde durur. Sonda kimi anlaşma .metinleri ek olarak verilir.

501

DEVLET DÜZENİ VE ATATÜRKÇÜLÜK (1964)

Ali İsmet Gencer'in (Doğ. 1938) yapıtı, Ankara'da (Ülkü Yayınları) nın 1. dizisinin 4. kitabı olarak, İstanbul'da Gün Matbaası'nda bastırıldı (79 s., resimli, 3 lira). Kapak ve iç desenler: Gürol Sözen.

Yazarın «Ön sunu» su şudur: «Bugün adını ileri bir düşün kuramı olarak ele aldığımız Ata: çeşitli ağızlarda değişik biçimler kazanmaktadır.

Biz onu pozitif bilimin ışığında; gerçek cephesi; devrimci düşünü ile yorumluyoruz.

Esasen gerçek Atatürk ve Atatürkçülük bu felsefeye dayanmaktadır.

Sokrat'a baldıran içiren, Demokrites'i Abdere'den kovan, Heraklites'i sürgün eden, Galile'yi hapse atan, Kampanella'ya çeşitli işkenceler yapan, Giordano Bruno'yu Roma'da, Vanini'yi Toulouse'da yakan, beş milyon insanı Engizisyon'da tutan, Darwin'i mahkum eden mistik ve muhafazakar düşünle Atatürkçülük yorumlanmaz.

Atatürkçülük: Bilime, toplumun mutluluğına, insanca yaşamına dayanan hümanist bir düşündür.»

Kitapta incelenen konular şunlardır: Demokrasi ve özgürlük kavramı. — Otoritenin doğuşu. — Demokrasinin beşiği Ati-

502

-----

na. — Demokrasi ve tanımı, — Demokrasi ve halk sevgisi. — Gerçek demokrasi sosyalizmle olur. — Bilimsel sosyalizm, marksizm. — Topluma saygısız düşün Faşizm — İlericilik ve gericilik nedir? — Türkiye'nin durumu. — Türkiye'de devletçilik, — Nicholas Kaldor ve raporu. — Türkiye'de halkçılık. — Türkiye'ye demokrasiyi getiren adam: İsmet İnönü. — Ordu, ilerici kuvvet. - Gençlik, Ata'nın güven duyduğu kuşak.

Sonda, UNESCO Genel Müdürünün 1963 - 64 yıllarında anılacak büyük kişiler üzerine, Milli Eğitim Bakanlığımıza gönderdiği 22 Ekim 1962 tarihli yazının Türkçe çevirisi bulunmaktadır. Bu konuda yayımlanan çizelgenin başında Atatürk vardır. Ölümünün 25. yıldönümü dolayısıyla Atatürk'ün bütün dünyada anılması istenilmektedir. Nitekim, böyle anma törenleri yapılmıştır.

İstanbul Hukuk Fakültesini bitirmiş olan Geneer, bu yapıtında devlet düzeni bakımından Atatürkçülüğün bir yorumunu yapmağa çalışmaktadır.

503

DEVLET KURUCUSU ATATÜRK (1973)

Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun kitabı, (Türk Devrim Kurumu Atatürk ve Devrimlerini Araştırma Kurulu Yayınları) nin ilki olarak, Ankara'da Emel Matbaasında basıldı (38 s., fiyatı yazılı değil).

Baş tarafta, yazar, yapıtının konusunu şöyle özetler: «... Devlet kurucusu Atatürk'ü önce Türk Devrim Tarihi'nin gelişmeleri içinde inceleyeceğiz. Çalışmamızın ikinci kısmında ise yeni kurulan devletin unsurları, fonksiyonları ve amaçları bakımından Osmanlı Devleti'nden farklarını ve Atatürk'ün bu arada oynadığı önemli rolü açıklamaya çalışacağız. Çalışmamızın üçüncü kısmında da devlet kurucu Atatürk'ü, kişisel nitelikleri ve üstünlüğü yönünden inceleyeceğiz. Bu yönlü bir inceleme Atatürk'ün kişisel niteliğini, üstün gücünü ortaya kaymak ve değerlendirmek olanağını da bizlere verecektir...».

Kitabın bölüm ve ara başlıkları şöyle:

I. Yeni devletin kuruluşu: A — Hazırlık safhası, B — Aksiyon safhası; Devletin fonksiyonları bakımından, C — Devletin gayesi bakımından, D — Pozitif hukuk metinleri bakımından;

III. Devlet kurucusu Atatürk'ün kişisel niteliği: A — Atatürk'ün kişisel niteliği ile yeni devlet kurması arasındaki ilişki, B — Atatürk'ün üstün kişiliği.

504

Sonuç: «Üstün bir güce, sağlam bir fikir ve ideale dayanan Atatürk, bir devletin, modern bir devletin kurucusu olmuştur. Yeni devlet, tarihi olaylara dehası ile yön veren Atatürk'ün eseri olarak kurulmuştur... Atatürk büyük tarihi ve siyasi olayların ortasında fazilet mücadelesini üstün kişisel niteliği ile yürüten ve yapan insandır.»

Kitapta 94 dipnot vardır.

505

DEVLETÇİLİK İLKESİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN BİRİNCİ SANAYİ PLANI, 1933 (1972)

Prof. Dr. Âfetanın'ın (Doğ; 1908) kitabı, Ankara'da Türk Tarih Kurumu Yayınları'nda (XVI.- seri, sayı 14),- Kurum'un kendi basımevinde basıldı (VI - 210 - 143 - 72 s., ayrıca 2 harita, 1 plan, 2 grafik, 2 tıpkı - basım, 65 lira). Kitap, «Türkiye Cumhuriyeti'nin ellinci ve ilk beş yıllık sanayi planının kırkinci yıldönümlerinin anısına, Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci sanayi planının otuz dokuzuncu yıldönümünde yeni planlamaların başarısı» na armağan ediliyor.

Ekonomi üzerine bir girişle üç bölümden oluşan kitabın 31 Ağustos 1971 tarihli

önsözünde deniliyor ki: «Devletçilik ilkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nde birinci beş yıllık sanayi planı (1933) üzerindeki bu kitabım, özellikle elimde bulunan M. Kemal Atatürk'ün' okuduğu ve işaretler yaptığı ilk sanayi planını yayınlamak için hazırladım. İkinci beş yıllık (1936) plan raporları kitabı ise, buna nazaran daha teferruatlı olup, grafikli ve haritalıdır, Bu ikinci plan, birincide başarılmış işlerle, yapılmakta ve kurulacak olanları içine almaktadır. Cumhurbaşkanı Atatürk ekonomik gelişmemizin zaruretine inandığı için, devletin imkanlarını böyle bir planlı sanayileşmede kullanmayı amaç edinmiştir.»

Bu önsözde de belirtildiği gibi, «M. Kemal Atatürk, Kurtuluş savaşı sırasında, dış ve iç siyaset bakımından iki esas üzerinde durmuştur: Milli Misak sınırları içinde, Türkiye'de, her

506

-----

türlü yabancı devlet imtiyazlarının kaldırılması ile, siyasi ve ekonomik bağımsızlık.»

İlk bölüm, «Türkiye Cumhuriyetinde ekonomi» konusunu inceler. İkinci bölüm, «Hükümet programlarında, İzmir İktisat Kongresinde ve Cumhurbaşkanının nutuklarında ekonomi konuları (1926 - 1938)» nı araştırır. Atatürk, Mahmut Esat Bozkurt, Kâzım Karabekir, Fethi Okyar, İsmet İnönü, Celâl Bayar'ın konuşmalarını verir. Son bölüm de «Ekonomi konusu ile ilgili yazılar» a ayrılır. Burada İnönü'nün söylevi ile yazarın kendi konuşma yazıları yer alır. «Sonuç» bölümünden sonra, yazarın yayınlarının bir çizelgesi vardır.

En sondaki «Ekler» bölümünde raporlar, grafik ve haritalar bulunmaktadır. Birinci beş yıllık sanayi planı raporları (1933) iki bölümden oluşur., Haritalardan biri T.C. sınırları içinde bulunan bütün demiryollarını (29 Ekim 1938'de), öteki de birinci ve ikinci beş yıllık sanayi planlarına göre kurulmuş, kurulmakta ve kurulacak, sanayi yerlerini gösterir. Grafikler; 1924 - 38 yılları arasında Cumhuriyet hükümetlerinin yeni yaptırdığı demiryolların yıllara göre işletmeye açılış uzunlukları ile Devlet Demiryollarının yapılmasına başlandığı 1924 mali yılından 1938 yılı sonuna kadar ayrılan paraların yıllara göre dağılımını göstermektedir. Tıpkı - basımlar; yazarın 1930'da İstanbul'da Milliyet basımevinde basılan Vatandaş için Medenî bilgiler adlı kitabının kapağı ile 80. sayfasına aittir. «İdeal Cumhuriyet köyü» planı da en sona eklenmiştir. 1937'de Trakya Genel Müfettişi General Kâzım Dirik tarafından yaptırılan bu planda; spor alanı, fabrikalar, pazar yeri, askeri mezarlık, hayvan mezarlığı gibi gerekli yerlerden başka, bütün toplumsal

507

-----

hizmetlerle ilgili - 43 kamu kuruluşu yer alıyor. Bir köye gerekli olan herşey düşünülmüş, ama bu plan hiçbir yerde uygulanmamıştır. Yazar, bu planın bugün yeni kurulmakta olan köylerimize uygulanmasını dilemekteyse de bunun çağımıza uygun düşüp düşmeyeceği tartışılabilir.

508

DEVİRİM HAREKETLERİ İÇİNDE ATATÜRK VE ATATÜRKÇÜLÜK MÜŞAHEDELER VE TEZLER (1964)

Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya'nın (Doğ. 1916) yapıtı, (Siyaset İlmi Serisi)nin 14 üncüsü olarak, İstanbul'da Baha Matbaasında bastırıldı (VIII -127 s., 10 TL.).

Bu dizide daha önce yayımlanmış yapıtlar: Hürriyetin İlanı (1959); İslamcılık.Cereyanı (1962); Türkiye'nin Siyasi Hayatında. Batılılaşma Hareketleri (1960).

Aralık 1963 tarihli önsözünde, yazar, kitabın nasıl oluştuğunu şöyle anlatı: «... Bu küçük kitap, Milliyet'te, Atatürk'ün 25. ölüm yıldönümü dolayısıyla yazmış olduğum makalelerden

vücut buldu. O yazıları bir kitap halinde toplamayı düşünmemiştim. Atatürk hakkında bir kitap yazmak bana çok zor görünüyordu, daha sonra böyle bir ödevi başarmayı düşünüyordum.

Buna şimdi değil, daha 1938'de, ölümünden bir hafta sonra, O'nu Hukuk Fakültesi üçüncü sınıf talebesi olarak büyük bir kalabalık içinde uzun yolculuğuna, uğurlarken, Saraybur-rürken tasarlamıştım. Sonra, O'nu İzmit'te götüren Yavuz zırhlısını, çok sevdiği Türk halkı olarak, yaşlı gözlerle Adalar açığına doğru uğurladık. O'nu ve eserini, kendimizi incelemeye söz vererek şehre döndüm...».

509

-----

14 yazıdan oluşan kitabın, yazı başlıkları şöyledir: I. «Mesut, muvaffak, muzaffer ve müreffeh» bir Türkiye'nin oluş felsefesi; II. Meşrutiyet kadrosu; III. Mütareke koridoru; IV. Müdafa-i Hukuk ruhu; V. Çoban ateşleri; VI. Batı'nın sorusu : Türkler medeni midir?; VII. Doğunun sorusu: Türkler milli bir devlet kurmalı mı?; VIII. Ankara'dan dünyaya bakış; IX. Millet'in Meclisi; X. Devrimciler ve Batı; XI. Devrimciler ve Doğu; .XII. Milli iktidar; XIII. Şark kafası ile savaş; XIV. Medeniyet güneşi.

Atatürkçülüğe, çağımızın toplumsal sorunları açısından, tarihsel gelişme yolları içinde bakmak isteyen yazar, bu yapıtında Milliyet gazetesinde yayınlanan makalelerini - ekler yaparak, yeniden gözden geçirerek - bir araya toplamıştır.

Yazarın dostu, rahmetli Behçet Kemal Çağlar, bu kitap için, baş tarafa alınan bir dörtlük yazmış:

«Atatürk olmasaydı çökmüştü Türk ulusu, Kurtuluş olanağı öylesine azdı ki... Türk'teki kutsal gücün şahlanışı Atatürk, Türk ulusu olmasa Atatürk olmazdı ki!...»

510

DEVİRİM TARİHİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ REJİMİ - (1973)

Tarihçi Enver Kartek'in (Doğ. 1010) kitabı, İstanbul'da Sinan Yayınları'nın (Siyasal Dizi) sinin 8. kitabı olarak, Sümer Matbaası'nda bastırıldı (336 s., 20 lira). Kapak düzeni: Ferit Erkman. Kitap, yazarın torunu Yakut Kartekin'e armağan edilmiş.

Önsözünde, yazar, yapıtı için şunları söyler:

«... Bu yapıtta bütün konular aynı ölçü içerisinde ele alınarak hazırlanmış ve bütün devrimler derli toplu olarak bir arada yansıtılmıştır.

Bu yapıt, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde, İstanbul Yüksek Tekniker Okulu'nda ve şimdi bulunduğum İstanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda okuttuğum derslerde yaptığım denemelere, bu alanda on iki yıllık incelemelere dayanılarak meydana getirilmiştir. Gerek eğitim ve öğretim, gerekse bütün devrim konularını bir arada göstermesi bakımından faydalı olacağı kanısındayım.

Yapıtta, 1918 - 1961 arasındaki devrimlerden başka özellikle İkinci Dünya Savaşı ve sonuçlarına, Türkiye'de Demokrasi'nin gelişmesine ve 27 Mayıs Devrimi'ne kısa da olsa yer verilmiştir. Gözden kaçmış bölümler ya da eksiklikler bulunacaktır...».

Yazar, Türk devrim tarihinin amaçlarını belirttiikten sonra, yapıtını, şu başlıkları taşıyan dokuz bölüme ayırmıştır:

- 1— Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına genel bir bakış ve yenileşme denemeleri;
- 2— Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarındaki siyasal durumu ve son savaşlar;
- 3— Milli Kurtuluşun başlaması, Kuvva-yi Milliye ve cephele: I. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesi ve amacı, II. Kuvve-yi Milliye'nin kuruluşu ve cephele;
- 4— Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından Cumhuriyete kadar çalışmalar: T.BM.M. ve Hükümeti, II. Sevr barış taslağı ve amacı;
- 5 — TBMM'nin siyasal ve askerlik alanındaki başarıları:
I. Cephele ve savaşlar, II. Siyasal başarılar, Lozan barışı ve sonuçları;
- 6 — Türk devrimlerinin dayandığı temeller ve çeşitli alanlardaki devrimler: I. Kurtuluş savaşının devrim bakımından anlamı, II. Çeşitli alanlardaki devrimler, III. Devrimlerin Türk milletine kazandırdığı nitelikler;
- 7 — Atatürk'ün Türk milletine son armağanı Hatay'ın kazanılması ve Atatürk'ün ölümü;
- 8 — İkinci Dünya Savaşı ve milletlerarası ilgilenmeler;
- 9 — Cumhuriyet döneminde çok partili rejime geçiş: I. Demokrasi'nin gelişmesi, II. Yirmiyedi Mayıs Milli Birlik davranışı ve anlamı.

Görülüyor ki, yazar; Kurtuluş savaşımızla devrimlerimizi bir bütün olarak derli - toplu biçimde ortaya koymuş, yapıtını, uzun denemelerden sonra, bu temele göre hazırlamıştır. Başka yapıtlarda görülen kimi boşluklar, bu yapıtta bölümsel olarak doldurulmuştur: İç ayaklanmalar, Cumhuriyet döneminde Türk köylüsü ve işçisinin ele alınması, Atatürk'ten sonraki durum (İkinci Dünya Savaşı ve sonuçları, Birleşmiş Milletler Bildirisi, UNESCO, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, NATO, CENTO, Avrupa Birliği Konseyi, Ortak Pazar gibi kuruluşlar), Türkiye'de demokrasinin gelişmesi, 27 Mayıs ve 1961 Anayasası gibi konulara yer verilmiştir.

Sona konulan 10 sayfalık kaynakçada, yararlanılan kaynaklar gösterilirken, belgeler ve süreli yayınlar, anılar, kitaplar ve incelemeler ayrı ayrı işaretlenmiştir.

Bu kitap, öğretim - eğitim amacından başka, araştırmalar için de yararlı olabilir.

DEVİRİMCİ ATATÜRK (1963)

A. Perhan Oğuzkan'ın (Doğ. 1921) kitabı, eğitim ve- öğretime hizmet için Türkiye Öğretmenler Bankası'nca yayımlanan (Atatürk Dizisi) nin dokuzuncusu olarak, Ankara'da Güven Matbaasında bastırıldı (58 s., resimli, 150 krş.). Resimler: Adnan Turani.

Kısacık «Önsöz» şudur : «Bu kitap dizisi, Büyük Kurtarıcı Atatürk'ün 25. ölüm yıldönümü dolayısıyla özel olarak hazırlanmıştır.

Türk çocuklarına, Ölmez Atatürk'ü daha kuvvetle duyurmanın, yaşatmanın bir milli ödev olduğunu tekrarlayanın sevinci içindeyiz.

Bu yolda bir şeyler yapabilmişsek ne -mutlu bize.»

Kitapta, Atatürk'ün çergeve içindeki sözleri, dil bakımından sadeleştirilmiştir. Bir girişten sonra, kitap, şu konuların incelemektir:

Osmanlı hanedanının sonu: Saltanatın kaldırılması (1 Kasım 1922). — Tek adam yönetiminden halk yönetimine: Cumhuriyetin ilanı (29 Ekim 1923). Ortaçağ devlet düzeninde yeni çağlara: Halifeliğin kaldırılması (3 Mart 1924). — Halkı boş inanlardan kurtarmak için: Tekkelerin kaldırılması, türbelerin kapatılması (2 Eylül 1925). — Festen şapkaya: Şapka Kanununun kabulü (25 Eylül 1925). — Batılılaşma yolunda bir adım daha: Uluslararası takvim ve saatin kabulü (26 aralık 1926).

514

— İlkel bir vergiden kurtuluş: Aşar'ın kaldırılması (17 Şubat 1925). — Hukukta yeniliğe doğru: Türk Medeni Kanunu'nun kabulü (17 Şubat 1926). — Arap yazısından yeni Türk yazısına: Yeni Türk harflerinin kabulü (3 Kasım 1928).— Din ile Devlet işlerinin birbirinden ayrılması: Layiklik'in kabulü (9 Nisan 1928). — Tarihimizi tanımaya doğru: Türk Tarih Kurumu'nun kabulü (15 Nisan 1931). — Halkın eğitilmesi yolunda: Halkevleri'nin kuruluşu (19 Şubat 1932. — Türkçenin bağımsızlığa kavuşması: Türk Dil Kurumu'nun kuruluşu (12 Temmuz 1932). Eski bir Türk geleneğinin canlandırılması: Soyadı Kanununun kabulü (21 Haziran 1934). — Tarımda, sanatta, ticarete gelişmeler.

Atatürk'ün sözleri, sayfa altlarında gösterilmiştir.

Bu dizide çıkan öteki kitapların başlıklarıyla yazarları şöyledir: Atamız (Enver Behnan Şapolyo, 1963); Atatürk destanı (Adnan Ardağı); Mustafa (Orhan Asena); Şiirlerde Atatürk (Mehmet Deligönül); Türk'ün altın masalı (Mümtaz Zeki Taşkın); Atatürk'ten anılar (Nihat Nafiz Edgüer); Atatürk'ten özdeyişler (Mustafa Teksoy, 1963).

515

DICTATEURS (LES) (1936)

Fransız Akademisi üyesi Jacques Bainville tarafından Fransızca yazılan yapıt, Paris'te Denoel et Steete Yayınları'nda basıldı (303 s.). Başlığı dilimize Diktatörler diye çevrilebilir.

Okura seslenen bir uyarıdan ve bir önsözden sonra, kitap, başlıca beş bölüme ayrılmıştır. Bunların konu başlıklarını veriyoruz :

— Antik dünya, Yunanistan ve «tiranlar» 1. Solon. — Pizistrat ve Pizistratid'ler. — Perikles ya da sanatçı diktatör.

— Roma: Marius. — Sylla. — Pompee ile Cesar ya da Cumhuriyetçi aristokrasinin yenilgisi.

— Yeni çağlar; Protektör Lord Cromwell — Richelieu. — Diktatör ve Kral XVI. Louis. — Aydın despotluk modası. — Robespierre. — Napoleon Bonaparte. — III. Napoleon.

— Latin Amerika diktatörlüklerinin kısa, ama fantastik tarihi: Meksika. — Güney Amerika. — Kolombiya. — Venezuela.

— Ekvator. — Bolivya.— Arjantin Cumhuriyeti. — Uruguay ile Paraguay. — Peru. — Şili. — Brezilya.

— Çağdaş dönem: Bolşevik diktatörleri. — Diktatör Lenin. — Stalin. — Mustafa Kemal Atatürk (s., 220 - 231). — Mussolini ve faşizm. — Primo de Rivera ya da başarısız

516

— Sonuç,

Yazar, diktatörleri iyi - kötü, başarılı - başarısız diye bölümlere ve sınıflara ayırır. Atatürk'e ayırdığı 12 sayfada onu «çağımızdaki diktatörler arasında, en ilginç ve özgün çehre» olarak niteler. Yazarın Atatürk üzerine düşünceleri özetle şunlardır:

«Onda Washington ile Cengiz Han'dan bir şeyler var. Ama en çok benzediği adam Büyük Petro'dur.»

Atatürk'ün yaşamını anlatırken, aslının saf Anadolu ırkından geldiğini söyleyenler bulunduğu gibi, Avrupa'nın en karışık ülkesi olan Makedonyalı, Bulgar melezi, Slav ya da Arnavut olduğunu söyleyenler de vardır, demektedir. «Ne olursa olsun, o köylü bir aileden gelir.»

Atatürk'ün yaşamı ve Kurtuluş Savaşı kısaca anlatıldıktan sonra, devrimlere geçilir. Halifelik kaldırılınca, yalnız Hindistan'da kimi müslüman toplulukları protesto ettiler. Batılı uluslarla eşit olmak için, ilkin dış görünüş değiştirildi, fes yerine şapka giyildi. Şapka savaşı pek kolay olmadı, müslümanlar camide başı açık namaz kılip sokakta şapka giymeğe başladı. Peçe ile çarşaf da atıldı. Kadın özgürlüğü, daha önceleri, dünyada ilk İslâm cumhuriyeti olan Azerbaycan'da başlamıştı, Atatürk kadınlara toplumsal ve siyasal haklar verdi. Poligami kaldırıldı. 1912 tarihli İsviçre Medeni Kanunu, 1926'da aynen kabul edildi. Daha birçok toplumsal devrimler yapıldı; İş yasası, pazarın tatil günü olması, Aşarın kaldırılması vb. Latin abcsi ve uluslararası takvim benimsendi. «Hareketsizliği ile tanınmış bir ülkeye o, bir sinema hızı getirdi Devrimlerini bir film gibi çevirdi.»

517

Daha sonra, yazar, yapıtına şunları ekler: «Bununla birlikte, çağdaş diktatör, cetlerini Türkistan göçebelerinden daha utkulu kavimlerde aramağa çıkarak Hitit, sonra Sümer uygarlıkları çeşitli arkeoloji kurullarınca ortaya döküldü. Soyadı yasası yayımlandı. Kendisi de Mustafa Kemal iken Atatürk soyadını aldı. Kimi yakınlarına Sümer soyadını verdi. En sonunda, bu şaşırtıcı diktatör, en olağanüstü bir işe girişti: Dil devrimi yaptı. Kur'an ve dua kitapları türkçeye çevrildi. Arapça ve Farsça sözcükler atılarak dil sadeleşmesine gidildi. Latin harflerinin benimsenmesi, aslında, kimi sözcükleri kullanılmaz hale getirmişti. Tarihte bir eşi daha bulunmayan şaşılacak şey olarak, bütün ulus bu işe yardım etmektedir. Böylece, yavaş yavaş yeni dil oluşmaktadır. Bu girişim, Mustafa Kemal'in devrimlerinin en özgünüdür. Bu, diktatörün kurucu, yaratıcı düşüncesini gösterir. Doğu despotizmi ile Batı mimetizm'i (başkalaşma) Gazi'nin özgünlüğünü oluşturur. Bütün Doğu, gözlerini ona dikti. O, bir diktatörün bugünden yarına istediği her şeyi ulusuna yaptırabileceğini, töre ve geleneklerini değiştirebileceğini gösterdi» Ville gibi bir yazarın: «Kemal Atatürk belki de bundan yirmi yıl sonra, büyük sultanların sonucusu olarak görünecektir» yollu düşünceler yürütmesi, sadece gülünçtür. Bu noktada ne kadar yanıldığını tarih göstermiştir.

518

DICTIONNAIRES ET DICTATURES DE L'APRES-GUERRE (1931)

İtalyan kontu ve devlet adamı Carlo Sforza (1872 - 1952) tarafından yazılan Fransızca yapıtın 4. basımı, Paris'te Gallimard Kitabesi'nce çıkarıldı (27-s.).

Kitabın başlığı dilimize Savaş sonrası diktatörleri ve diktatörlükleri diye çevrilebilir. Bu kitap, aynı zamanda İngilizce olarak European Dictatorships adıyla New York ve Londra'da

(Brentano) ve Europäische Diktaturen adıyla da Almanca olarak Berlin'de (Fischer) yayımlandı.

Bir Önsözden sonra 14 bölüme ayrıları kitabın bölüm başlıkları şöyle:

- I. Savaş sonrası Avrupası ve diktatörlükleri,
- II. Faşizmin kökenleri,
- III. İtalyan diktatörlüğünün içyüzü,
- IV. İtalya'yı Boşeviklikten kurtaran Faşizm söylencesi,
- V. İtalyan diktatörlüğünün sonuçları,-
- VI. Macar oligarşisi,
- VII. Yugoslav diktatörlüğü,
- VIII. Polonya diktatörlüğü,
- IX. Alman tehlikesi,

519

- X. Rus diktatörlüğü,
- XI. Sovyet emperyalizmi,
- XII. Türk diktatörlüğü (s. 211 - 220)
- XIII. İspanyol diktatörlüğünün sonuçları ve sorumlulukları,
- XIV. 'Sonuçlar: Karşılaştırmalar, Tatlı düşler. Gerçekler. «iyi Diktatör». Gelecek.

Yazar, Türk Diktatörlüğü bölümüne şöyle başlar:

«Savaştan sonra yetişen ulusal önderler arasında, yalnız Mustafa Kemal gösteriş türünden başarı ile yetinmeyerek gerçek başarıya ulaşmıştır. Ayrı olusunun iki nedeni var. Birincisi, Türk milliyetçiliğinin mütareke'den sonra yeni biçimde doğması, Mustafa Kemal'in kişisel olarak bunu hakkıyla temsil etmiş olmasıdır. İkincisi de şu : Mustafa Kemal, 1919 - da benim Türkiye'de görev yaptığım sırada, yani benim gözlerimin önünde öyle bir politika açmıştı ki, bunun temeli emperyalizmin her türünden el çekmekten Türk olmayan uluslar üzerinde egemenlik emellerini kesin bir ayıklamaya uğramaktan oluşur. Mustafa Kemal, işte bu siyasete, iktidar mevkiine geçtikten sonra da bağlı kalmıştır.

«Bu iki olayın anlamını ve genişliğini sezmek demek, Mustafa Kemal'in sürekli, başarılarının nedenlerini anlamak demektir. Yeni Türkiye'nin siyasal yaşamı üstünde çokluk ağır basan bölümsel birçok yanlışlara karşın...».

520

Yazarın öteki düşünceleri, Özetle, şöyle: Osmanlı imparatorluğu asla bir ulusal devlet değildir. Ancak ondokuzuncu yüzyılda yavaş yavaş bir Türk devleti oldu. İtilaf devletlerinin ve Wilson'un Doğu'da yaptıkları en büyük yanlış, Mayıs 1919'da Yunanlılara İzmir'in işgaline izin vermeleridir. Bu çıkarma, kanlı bir eylemce oldu. Yalnız Mustafa Kemal, Türkiye'nin Yunanistan'a, gerekirse, İtilaf devletlerine direnmesi gerektiğine karar verdi. Birkaç ay sonra, Mustafa Kemal, bir ordu kurdu. Ancak Avrupa diplomasisi, Mustafa Kemal'in varlığından habersiz olmayı sürdürdü.

Sforza der ki:

«Bolonya, Spa ve Londra Yüksek Konseylerinde (1920 ve 1921) ben Lloyd George ile Venizelos'a Anadolu'da bir savaşın tehlikelerine dikkat etmelerini söylemekten geri kalmıyordum.»

Ama boştu. Venizelos savaşı başlattı. Ne yazık ki Yunan ulusu, Doğu'daki parlak durumunu birçok barışçı araçla koruyabilecekken yitirdi. 1921'de Yunanlılar gerçi bölümsel bir başarı kazanabildi. Mustafa Kemal tam bir yıl sabırla bekledi, sonra karşı saldırıya geçti. Kont Sforza bunları Modern Avrupa'nın yapıcıları adlı yapıtında uzun uzun anlatmıştı; burada kısaca anımsatır. Osmanlı İmparatorluğu Halifelikle bir dünya politikası güderken, Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Türkiye'si yalnız bir Anadolu Devleti olmak, ilerlemek, Asya'da birinci sınıf bir öge olmak istedi. Yazar yapıtını şöyle bitirir: «M. Kemal'in başlıca yanılıgısı, bu noktada Büyük Petro'yu anımsatır, tarih akışını hızlandırmanın kolay olduğuna inanmasıdır.»

521

DİL DEVRİMİ ÜZERİNE (1967)

Türk Dil Kurumu'nca hazırlanan bu kitap Ankara Üniversitesi Basımevi'nde bastırıldı (291 s., 6 TL.). Tanıtma yayınlarının (Dil Konuları Dizisi) nin dokuzuncu kitabıdır.

Önsözde deniliyor ki «... Türk Dil Kurumu'nun kuruluşundan bu yana 35 yıl geçmiştir. Bu otuz beş yıl içinde Türkçe'» nin arınma ve zenginleşmesini gösteren durum, rakamların diliyle şöyledir: 1932'den önceki sözlüğümüzde bulunan 30.000 sözcüğün sadece 12.700'ü, yani % 43'ü Türkçe idi. O zamanki yazı dilimizde % 35 oranında Türkçe sözcük kullanılıyordu.

Bugünkü sözlüğümüzde bulunan 27.000 sözcüğün ise 15.700'ü, yani % 58'i Türkçe'dir. Şimdi yazı dilimizde % 72 oranında Türkçe sözcük kullanılıyor...

Ne söylerlerse söylesinler, dil devrimi yürümekte, her gün ereğine bir adım daha yaklaşmaktadır. Bunu önlemek hiç kimsenin elinde değildir. Ancak akıntıya karşı kürek çekenleri sürekli olarak uyarmak gerekir. Bu amaçla biz de, bu konuda daha önce çeşitli yerlerde yayımlanmış yazılardan seçtiğimiz parçaları toplu olarak sunuyoruz.»

Dil devriminin ereği, dilimizi özleştirme, onu yeterli bir dil durumuna getirmedir. Kitapta, bu ereği savunan yazılardan bir derleme verilmiştir.

Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu'nun 29 Mayıs 1965 günkü toplantısına oy birliğiyle onanmış olan «bildiri» kitabın başı-

522

-----

na alınmıştır. Daha sonra, seçme yazılar, bir bölüm ve iki ek içinde sunulmuştur.

Asal bölümdeki yazı başlıklarından kimisi şöyle: Dilde özleşme hareketinin tarihçesi (Agâh Sırrı Levend); Atatürk ve dil devrimi (Hikmet Bayur); Atatürk ve dilimiz (Atatürk'ten seçmeler); Dil devrimi üzerine (Nimetullah Öztürk); Batı medeniyeti ve dil devrimimiz (Suat Erginer); Dilde bilim ve devrim (Ömer Asım Aksoy); Millet oluş yolunda dil davası (Macit Gökberk); Dil devriminde ordunun rolü (H. E. Erkilet); Dil devrimi (Nurullah Ataç); Dil devrimi ve dilimizin zenginleşmesi (Enver Naci Gökşen); Dilde uydurma (Naim Hazım Onat); Dilde uydurma ve zorlama (Peyami Safa); Dilde uydurmaçılık (Haydar Ediskun); Dil özleşmesine karşı konamaz (Oğuz Kâzım Atok); Bunun önüne geçilemez (Melih Cevdet Arıday); Yürüyor, yayılıyor (İlhan Selçuk); Dil devrimi üzerine (Nadir Nadi); Dil (Faliş Rıfki Atay) vb.

Ek bölümlerde yer alan yazılardan bir kaç da şunlardır; Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti (Ö.A. Aksoy); Atatürk'ün vasiyeti (Ö.A. Aksoy); Atatürk vasiyeti bir tesis değildir (Prof. Dr. İsmet Sungurbey); Atatürk'ün vasiyetnamesi üzerine görüşlerimiz

(Prof. Y. Z. Binatlı) vb.

523

DİN İŞİĞİNDA YOBAZLIK ATATÜRKÇÜLÜK (1967)

Korgeneral Faruk Güventürk (Doğ. 1912) ile Vali Fuat Kadioğlu'nun ortak yapıtı, Ankara'da Ulusal Basımevi'nde basıldı (191 s., 10 TL.).

Önsözde, kitabın nasıl, hangi amaçla hazırlandığı şöylece belirtilir: *Biz* bu kitapta, yobazların din hususundaki tutum ve davranışlarının din ile olan ilişkilerini belirtmeğe ve İslamiyetin toplumlar üzerindeki düzenleyici hükümlerini ortaya koymağa çalıştık. Dinin tarihi gelişimi içindeki seyrini ve toplum hayatımızdaki önemi bakımından bazı dini akımları inceledik, Tetkiklerimizi tarih ve ilgili eserler üzerinde yaptık. Varılan sonuçlar şahsi görüşlerimiz değil, objektif incelemelerin meydana çıkardığı realitelerdir. Kitapta, Atatürk inkılaplarının savunulmasına yer ayrılmıştır. Ölümünden otuz yıla yaklaşan bir zaman sonra, bu büyük adamın eserlerinin savunulacak bir duruma düşürölmesi yüz kızartıcı bir gerçektir. Bu kitabı, hayatlarını, saf vatandaşlarını sömürerek kazanan din madrabazlarının bir milleti ne hale getirdiklerini göstermek için, yobazlığın tarihimizde ve içinde yaşadığımız devirde sosyal bünyeyi nasıl ve hangi yollarla tahrip ettiğini ortaya koymak için yazdık.»

524

DİN, TOPLUM VE KEMAL ATATÜRK (1969)

Ankara Hacı Nimet Camii hatibi Ercüment Demirer'in yapıtı, Ankara'da basılıp yayımlandı (192. s. 5 TL.).

Atatürk'ün «Efendiler, Tanrı bir'dir ve büyüktür» özdeyişiyile başlayan yapıtı, Romancı Oğuz Özdeş, baş tarafa yazdığı birkaç sözle sunar; o da Ata'nın «Dini cehlin elinden alıp ehlin eline Yermek gerektir» sözünü anımsatır» Kimi bölümlerin başlıkları, kitabın konusu ile özellikleri için yeterli bir düşünce verebilir:

Atatürkçü olmak dinsizlik midir? — Layiklik dinsizlik değildir. — Hilafetin dini yönü yoktur. — İslamiyet ve kadın hakları. — Türk kadını. — Kadın da çalışmalıdır. — Vergi ödemek farzdır. — Ay'a giden ilk insan vb.

Atatürkçü, layik bir din adamı olduğu anlaşılan yazarın A. S. Tosçuoğlu ile yaptığı dinsel bir tartışmaya verdiği inandırıcı karşılıklar, kitabın sonunda ayrı bir bölümü oluşturmaktadır. Hatibe göre, İslam dini, ilerici olmaya karşı değildir; okumak, anlamak içindir.

525

DİNİMİZ NEYİ EMREDİYOR ATATÜRK NE YAPTI? İNKILABIMIZ İLKELERİMİZ (1971)

Tümgeneral Turhan Olcaytu'nun yapıtının ekli ikinci basımı, İstanbul'da Okat Yayınevi'nce yapıldı (166 s., 750 krş.). Şubat 1971'de Ankara'da yazılan önsözde yazar diyor ki: «Kutsal dinimizin başlıca emirleriyle peygamberimizin hadislerini ele alarak bu buyrukların ışığında Atatürk'ün yaptığı reformlar ile devrimlerini din açısından inceleyip bazı sonuçlara varma yolundaki zor ve zor olduğu kadar da nazik bir konuyu bu kitapçığımın birinci baskısıyla yayımlamıştım.»

İlginç konuları içeren yapıtın girişten sonraki bölüm başlıkları şöyle: Mustafa Kemal paşa ile Atatürk; Atatürk devrimlerinin diğer devrimlere nazaran özelliği; Devrimlerini Atatürk'ün 'ağızından dinleyelim; Ümmet devrinden millet devrine geçiş; Milli tarihimizin, meydana çıkarması; Dil devrimi; Türkçe Kur'an; Harf devrimi; Tevhid-i Tedrisat (Öğretimin Bir-

leştirilmesi) devrimi; Cumhuriyet devrimi; Layiklik devrimi; Bilimsel ve dinsel yönden layiklik; Hilafetin kaldırılması; Şeyhlik ve dervişliğin kaldırılması; İslamiyet, ilericiliği ve hamleyi emreder; Tevekkül anlayışı; Büyücülük ve üfürükçülüğün kaldırılması; Tarikatların kaldırılması; Tekke ve zaviyeleri kapatan Kanun; Kıyafet devrimi; Kadının örtünmesi; Peçenin tarihçesi; Hukuki ve sosyal devrimlerimiz. (Medeni Kanun); Kadın hakları; Medeni nikah; Ağalık ve zadeganlığın kaldırılması (Soyadı Kanunu); Devletçilik, Atatürk'ün bir sentezidir; 1935-1937 yıllarının ekonomik ve politik zaferleri; Türkiye'de orman-

526

-----

cılık; Borçlar Kanunu devrimi; Güzel sanatlar devrimi; Alaturka saatin kaldırılması; Din görevlileri; ilkelere topluca bakar-sak; Devrimlerimizin kronolojisi.

Kitabın ilk basımı 1970'te Ankara'da Altmok Basımevi'nde yapılmıştı. Eklemeli 4. basımı da İstanbul'da Yaylacık Basımevi'nde yapıldı (1973, 272 s., 15 lira).

527

-----

10 ANS DE REPUBLIQUE (1933)

Cumhuriyetin X. Yıldönümü (1923-1933) dolayısıyla CHP. tarafından yayımlanan kılavuzun Fransızca bir özeti olan bu kitap, Ankara'da Devlet Matbaasında basıldı (172 s., fiyatı yazılı değil).

Baş tarafta, Osmanlı İmparatorluğu'nun son günlerindeki genel görünüşü, büyük «Nutuk» tan alınan bir parça ile belirtilmektedir. Bundan sonra kitap, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılında gerçekleştirilen işleri tanıtır.

İlkin, Kurtuluş Savaşı ile Türk devriminin son yıllık süredizini verilir. Süredizini, 19 Mayıs 1919'da Gazi Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ile başlayıp 2 .Eylül 1933'te Ulukışla - Kayseri demiryolunun işletmeye açılmasıyla sona erer. Kitabın öteki bölüm başlıkları şunlardır:

Ankara. — Cumhuriyet Türkiye'sinde adli reform (Medeni Kanun vb.). — Milli Savunma. — Dış politika (ticaret anlaşmaları vb.). — İçişleri Bakanlığının çalışmaları. — Maliye (borçlar vb.). — Gümrükler ve Tekel. — Endüstri. — Maden endüstrisi. — Ticaret (kooperatifler, bilanço vb.). — Tarım Bakanlığının çalışmaları (orman sorunları, veteriner işleri vb.). — Bayındırlık işleri (yollar, köprüler, sular, elektrik ortaklıkları, demiryolları, satın alınan demiryolları, demiryolları işletmesi, P.T.T. işleri vb.). — Milli Eğitim (okullar sorunu, okuldışı araçlarla kültür sorunu, bu arada: Kitaplıklar - okuma odaları (1933 yılında Türk kitaplıklarında tam 206.476 kitap varmış, okuma odalarının sayısı da 1.720 imiş), müzeler ve ar-

528

DİYANET CEPHESİNDEN ATATÜRK İNKILAPLARI (1952)

M. Celâl Saygın'ın kitabı, Ankara'da Türk Tarih Kurumu Basımevi'nde basıldı (40 s., 1 lira). Dış ve iç kapağının en üstünde («Dini bahisler»den) deyişi var. Önsözün başında Atatürk'ün «Bizim dinimiz en makul ve tabii bir dindir» Bundan dolayıdır, ki son din olmuştur» sözü yer almış. Önsözünün ortalarında yazar diyor, ki:

«İşgale uğramış olan İzmir'de Türk olmaktan başka bir kabahatleri olmayan birtakım gençler, sürü sürü mezbahalara sevk olunup kanlarıyla Kordon taşlarını sularken bunları ihmal edip de halife orduları teşkili ile mücahitler üzerine sevk etmekten ve dahilde yer yer ihtilaller çıkartıp gazilerin muvaffakiyetini işkale çalışmaktan daha büyük bir facia tasavvur

olunabilir mi? Eğer alçak emeller tahakkuk etmiş olsaydı dinimizin emirlerine imtisalen vazifelerini ifa eden dilaverlerin hepsi başlarında Atatürk olmak üzere siyaset meydanlarına sevk olunarak adı birer cani gibi iplere çekilmeyecekler mi idi?

... Namına dikilmiş olan abidelere tecavüz ve ihanet etmek diğer mücahitlere de ihanet olur. Şehitlerin ruhlarını tazip eder. Halbuki biz ölülerimizi hayır ile yadetmeyi dini bir vazife biliriz.

... İtalyanlar Antalya'yı, Fransızlar Adana'yı, Yunanlılar da İzmir'i işgal ederek İnönü mevkiine kadar gelmişlerdi. Felaketin dehşetinden şaşkın bir hale gelmiş olan bazı münevverler selameti en ziyade Türk düşmanı ve Ermeni dostu olan Ame-

530

-----

rikan mandasında görüyorlardı. Tam bu esnada semavi bir aday -i ikaz: Ey Türkler, ey kahraman millet! Eğer hakkınızı arayıp kendinizi kurtarmazsanız emin olunuz ki, size hiç kimseden fayda yoktur. İnkıraz muhakkaktın Düşmanların merhametlerine iltica etmek bir tenezzüldür. Bize hiçbir hak temin etmez. Binaenaleyh, ya son nefesimize kadar çarpışıp şeref ve namusumuzla hepimiz öleceğiz, yahut kendi topraklarımız üzerinde şeref ve haysiyetimizle müstakilleri yaşayacağız. Bunun üçüncü bir şekli yoktur diyor ve haydi kahramanlarım emrini veriyordu.

Atatürk'ün hitabeleri tesirini gösterdi...» (1)

-----

(1) «İşgale uğramış olan İzmir'de 'Türk olmaktan başka bir kabahatları olmayan birtakım gençler, sürü sürü mezbahalara gönderilip, Kanlarıyla Kordon taşlarına sularken, bunları görmeyip halife orduları Kurup düşmanla savaşımların üzerine yollamaktan ve içte yer yer isyanlar çıkartıp savaşımların başlarını gölgelemeye çalışmaktan daha büyük bir facia düşünülebilir mi? Eğer alçak emelleri gerçekleşseydi, dinimizin buyruğuna dayanarak görevlerini yapan yiğitlerin tümü, başlarında Atatürk olmak üzere, siyaset alanlarına yollanıp adı birer cani gibi iplere çekilmeyecekler mi idi?

.... Adına dikilmiş anıtlara saldırmak ve ihanet etmek, diğer savaşımlara ihanet olup, Şehitlerin dunlarına azap verir. Halbuki, biz, ölülerimizi hazırla anmayı dinsel bir görev biliriz.

.... İtalyanlar . Antalya'yı, Fransızlar Adana'yı Yunanlılar İzmir'i işgal ederek İnönü'ye dek gelmişlerdi. Felaketin dehşetinden şaşkına dönen bazı aydınlar Kurtuluşu, en büyük Türk düşmanı, daha çok Ermeni dostu olan Amerikan mandasında görüyorlardı. Tam. bu sırada, göksel bir uyarma sesi; «Ey Türkler, ey kahraman ulus! Eğer hakkınızı arayıp kendinizi kurtarmazsanız, inanınız ki, size hiç kimseden yarar gelmez. Yıkılış kesindir. Düşmanların acıma duygularına sığınmak küçüklüktür. Bize, hiçbir hak sağlamaz. Öyleyse, ya seh nefesimize dek .çarpışıp onurumuzla ve namusumuzla hepimiz öleceğiz, ya da kendi topraklarımızda onurumuzla ve kişiliğimizle bağımsız yaşayacağız. Üçüncü bir biçim yoktur» diyor ve «haydi kahramanlar» buyruğunu verdi. Atatürk'ün söylevleri etkisini gösterdi.»

531

Yapıtta işlenen konuların ara başlıkları şöyle : Saltanat ve Hilafetin lağvı ve Cumhuriyet ilanı. — Ülü'emre itaat etmek farzdır. — Ülü'emrin haiz olduğu teşri hakkı. — Tesettür meselesi ve şer'an kadınların harici kıyafetleri. — Taddüd-ü zev-catm men'i. - Şapka meselesi. Dil inkılabı. — Tarikatçığin lağvı ve tekkelerin seddi. — Diyanet işleri.

Atatürk devrimlerini dinsel yönden açıklamağa çalışan bu küçük yapıtın, özellikle laiklik ilkesini anlamak için, değerli bir belge niteliği taşıdığı bellidir.

532

DOĞUMUNDAN CUMHURİYETİN İLANINA KADAR FOTOĞRAFLARLA ATATÜRK VE ATATÜRK'ÜN HUSUSİYETLERİ (1964 - 1966)

Atatürk'ün son Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'ın (1888-1970) yazdığı bu yapıt, İstanbul'da çıkan «Hayat» dergisine ek olarak verildi, 24 fasikülde tamamlandı, (büyük boy, 188 s., bol resimli, fiyatı yok). Hayat müessesesinin 1964 yılında yayımladığı orta bay Fotoğraflarla Atatürk, doğumundan Cumhuriyet'-in ilanına kadar» adlı albümün ilk cildinden ayrı olan bu yapıt, Soyak'ın kaleminden çıkan değerli bir kitaptır.

Her sayfanın üst bölümünde resimler, alt bölümünde notlar yer almış yazarın notları, Atatürk'ün hususiyetleri ile devlet idaresine, vazife telakkisine ve çalışma tarzına dair bazı hatıralar... ikinci başlığını taşıyor. Ara başlıklar, hem Atatürk'ün özelliklerini, hem de anıların türlerini belirtmeğe yarıyacaktır:

Ahmet Haşim diyor ki. — Bir kadın gazeteci anlatıyor. — Doğum tarihi ve annesine olan sevgisi. — Annem ölmüş! —Türbe istemem. — Evlenmesi ve ayrılması. — Mustafa Kemal paşa ile evlenmeyi kabul ediyor musunuz? — Bazı itiyatları. — Çok dedikodusu yapılan akşam sofrası, — Gösterişi sevmeyiz, gammazlıktan hazzetmezdi. — Musikiyi sever ve güzel dans ederdi. ~ Af taraftarlığı ve hoşgörülülüğü. — Gayet ince duygulu ve müşfik bir insandı. — İnsana ve insanlığa çok değer verirdi. — Ağaç ve tabiat sevgisi. — Bu konuda daha bir iki hatıra. — Vazife telakkisi, ve çalışma tarzı. — Okumak merakı, — Ten-

533

-----

kidden hoşlanırdı. — Bağımsızlara iltifat. — Yerinde tenkidi çok severdi. — Teşekkür edildiği zaman mahcup olurdu. — Millet ve memleket idare edenler hakkındaki düşünceleri. — Diktatör telakki edilmekten çok sinirlenirdi. — Yaşayan veya geçmişteki şöhretli bir komutan veya devlet adamı ile kıyaslanmasından hoşlanmazdı. — Çocuk sevgisi ve çocuk terbiyesi hakkındaki düşünceleri. — Daima halk ile beraber olmayı isterdi.

Vazifeliler şahsını koruma hususunda güçlük çekiyorlardı.

İş Bankası'nın kuruluşu, — Numune çiftlikleri onun fikriydi. — Çiftlikleri Hazineye bağışlıyor. — Tarihi bir vesika. — Listenin özeti. — Bıyıklıoğlu ailesinin verdiği izahat. — Vergi meselesi. — İnönü'nün nutku. — Askerlik ve kıta hayatı. — «Merhaba asker». — İmparatorluğun durumu. — Sofya ataşe-militerliği. — Tarihi rapor. — Türk süngüsü ile çizilen sınır. Geciktiren idam olunur. — Büyük tehlike. — Beyhude tavsiyeler. — Önemli kararlar. — Atatürk'ün, memleketimizin takip etmesi lazım gelen umumi siyaset ve cihan siyaseti hakkında düşündükleri. — Realist ve insani zihniyet. — Bütün milletlerin huzur ve refahı. — Harp tehlikesi, bulunduğumuz zamanda vardır. — Apartman sakinleri. — Türkiye'de bolşeviklik olmayacaktır. — Apartmanda yangın. — Bosnalı Ahmet Efendi. — Yolumuz kesiliyor. — Atatürk'ün huzurunda. — Balkan anlaşması. — Paktın maddeleri. — Von papen'in hatırasından. — General Mc. Artur'un mesajı. — Bir izah.

Kitaptaki fotoğraflar, Atatürk'ün Başkomutanlık Fotoğraf Zabiti Esat Nedim Tengizman'a, Turizm ve Tanıtma Bakanlığına, Atatürk Müzesine, Samsun Müzesine ve kimi özel kişilere aittir.

534

DOLMABAĞÇE'DEN ANITKABİR'E (1955)

Behçet Kemal Çağlar'ın (1903 - 1969) yapıtı, İstanbul'da Sel Yayınları'nın (Atatürk Kütüphanesi) dizisinde yayımlandı (80 s., 1 TL.).

Atatürk'ün ölümünden sonra Dolmabahçe'den Ankara'ya, Anıtkabir'e getirilişiyle ilgili notlar ve anılardan oluşan kitap, yer yer, ozanın şiirleriyle de süslenmiştir.

«Toprağın üstündeki son seferinde; saniye isinde» başlıklı önsöz şudur:

«Arka sahifelerdeki notlar, sonradan düşünülerek sıraya konmuş, başkalarının bilgilerine

ve hatıralarına başvurularak tertiplenmiş şeyler değildir» O günlerde resmi heyetlerin yanısıra, vazifeli olarak bulunduğum esnada saniyesi saniyesine kâğıda geçmiş ve İnkılap Müzesiyle Cumhuriyet Halk Partisi'nin arşivlerinde yer almış vesikalardır.

Atatürk 10 Kasım 1938 sabahı gözlerini dünyaya yumdu, 9 gün 9 gece İstanbul onun tahnit edilmiş naaşı önünden, hıçkırığa hıçkırığa geçti. Kurtulmuş İstanbul büyük kurtarıcısına yalnız bir defa değil, bir kaç defa kurtarıcısına günlerce gözyaşı döktü.

Bayılıp düşenler, çiğnenip ezilenler bile oldu. Nihayet 19 Kasım sabahı, Ankara'da Etnografya Müzesinde hazırlanan muvakkat kabre götürülmek üzere yola çıkarıldı.

535

Ankara'dan cenazeyi almak için gelen heyete ben de dahildim.

19 Kasım Cumartesi sabahı 7.30'da Dolmabahçe sarayının denize bakan merdivenli kapısının ağzında idim.. On dakika şaşkın, bitkin etrafı gözden geçirmekle, kendimi toparlamakla ve müthiş hakikati artık ister istemez kabule yaşamakla vakti doldurdum. Saat yediyi 40 dakika 15 saniye geçe kalem elime alabilmiştir.»'

19-21.XI.1938 günleri, «Dolmabahçe'den Yavuz'a» ve «Etnografya Müzesi Önünde» başlıkları altında saat, dakika ve- saniyesine varıncaya dek anlatılır (s. 7-18). Bundan ötesi, anılardır. Bunların başlıkları da şunlardır:

Son yolculuğunda yanısıra giderken hatırladıklarım: Efelerin akşamı. Dost zırhlılar Yavuz'a selam verirken düşündüklerim: Sovyet Elçiliğinde bir gece. Bu yolculuktan sonra ilk yazım : Bizden bir müddet yazı beklemeyiniz. Yedi yıl sonra aynı yollarda : Sensiz yedinci Kasım (şiir) Ondan hatıralar : Onu ilk gördüğüm gün; hastalık günlerinde uzaktan tavaf; gelip çatan kara. gün; bir halk ağıtı yakmak gerekti; Atatürk'e raporlar. Asya'nın burcunda istiklal bayrağı : Pakistanlı Mustafa Kemaller, Bengalli bir Atatürk çocuğu. Mustafa Kemallerin ideali ve Atatürkçülerin ahdi : Ey bugünün Mustafa Kemalleri, ah bu şark mürailiği. Mustafa Kemal destanı : Beş 19, iki 37. Etnografya Müzesinden Anıttepe'ye: Üç büyük kavuşma; Atatürk'ü anlamak ve anlatmak: Nerde o kitap? Ya-

536

-----

zılar arasında geçen şiirlerden birisinin tamamı : Ankaralı Âşık Ömer'in ağıtı. Anıt - kabre konurken : Dokuzu beş geçe (şiir).

Düz yazı ve şiirlerle karışık bu yapıtın özgün bir değeri vardır.

537

DUMLUPINAR'A DOĞRU (1944)

Eflâatun Cem Güneyin (Doğ. 1898) kitabı, İstanbul'da (Bilmece Yayınları) arasında, A. İhsan Matbaasında bastırıldı (80 s., 1 lira). Yazarın «Kütahya» gazetesinde yayımlanan yazılarından seçmelerdir, bunlar. Baş taraftaki (Şeref sayfaları) Atatürk ile İnönü'ye ayrılmış. (Atatürk diyor ki) başlığı altında, Ata'nın gençliğe hitabesi verilir. (İnönü diyor ki) başlığı altında da İnönü'nün 19 Mayıs 1944'teki konuşmasından kimi parçalar sunulur; son bölümcesi şöyle :

«Turancılık fikri, yine son zamanların zararlı ve hastalıklı gösterişidir. Bu bakımdan Cumhuriyeti iyi anlamak lazımdır.»

18 Temmuz 1944 tarihli önsözde, yazar şunları söylemektedir :

«Bunlar ne nesir, ne fıkra; Dumlupınar'dan birer katre. Hepsinin özü, sözü bir: Gönül ve ülkü birliği. Ben, Dumlu Kütahyasında bu pınardan içtim; o toprağın çocuklarına bu pınardan içirdim; yirmibeş yıl sonra, İstanbul'un eşiğine ayak basınca kendimi yokladım; dağarcığımda dişe, damağa dokunur şeyler yok, ama mataramdaki su bitmiş değil; Eğer bir susuzluğun varsa, sen de iç bir, yudum; ne Turan gölünde bu tad var, ne Kızılcaкую'da; Dumlupınar suyu bu.

Dumlu, bir tepe; Dumlu, bir pınar.. Uğurlu yarınlara doğru giden yol, bu tepeden geçer; büyük susayışlar, bu pınardan içer. Altı yüz yıl yanan yüreklerimiz, altı okla çizilen Kemalist yamaçlara kanat açtı; her gün bu tepeden geçerek, her zaman bu pı-

538

-----

nardan içerek geri teknikten ileri tekniğe, yeşil kültürden yeşeren kültüre, çürüyen medeniyetten yaşayan medeniyete doğru gidiyoruz. Ebedi Atatürk, gönüllerimizde kutsal bir meşale olarak yanıyor... Sağa, sola yönelmeye, bir taş üstünde dinlen-meye gelmez; karataş altında karayılan uyur biliyoruz; yorgunluğumuzu yolculuğumuzun zevki içinde eriterek ilerliyoruz, Alev alev yanan dünya yürüyüşümüzün sesini dinliyor. Çetin yollar ayaklarımızın altında çürüyüp dökülüyor; bir gün olup tüketeyeceğiz ve yeryüzünün en üstün milleti biz olacağız. O halde her adımda, her atılımda Dumlupınar'a doğrul.»

Yazı başlıkları şöyledir: En büyük millet, — En büyük insan, en büyük inkılap. — Milli Şef başımızda. — Milli Şef yurdun kucığında. — Milli birlik. — Ankara konuşuyor.— 19 Mayıs, 19 yaş. — 19 Mayıs 1944. — Bayram içinde bayram. — Tomurcuk yarınlara. — İnönü günleri, en ideal günler. — Tarihte -bahar. — Doğduğumuz gün geliyor. — Dumlupınar Anıtı önünde. — Kutlu, gündün çizgiler. — Bizim Lozan. — Bizim Hatay. Büyük Meclis, büyük ruh. — Tek bilek, tek yürek. — Partimiz, mabedimizdir. — Halkevi halktan alır, halka verir. — Halk kürsüleri. — Kara günlerin çırası. — Gökyüzü, cömetlik yarışı, — Yardım sevenler. — İktisadi bütünlüğümüzün temel taşı. — Kültür ve inkılap. — Kadınlık ve inkılap. — El bayram eyledi. Dünün isnat ananesi — Bugünün ruh fazileti.

Görüldüğü üzere; bu yazılar daha çok, İnönü döneminin övgüsüyle doludur.

539

DÜNYA AĞLIYOR, CİHAN MATBUATINDAN PARÇALAR (1939)

İskender Sertelli'nin topladığı bu basın özetleri, İstanbul'da S. Lûtfi Erciyas Fahrettin Kitabevi'nce, Kenan Basimevi'nde kitap biçiminde bastırıldı (112 s., 40 krş.).

Kitapta, Atatürk'ün ölümünden sonra dünya gazete ve dergilerinde çıkmış yazılardan parçalarla cenaze törenine gelen temsilcilerin demeçleri yer alıyor. Bunlar için, hiçbir sıralama ya da sınıflandırma görülüyor. Kitaptaki sırayı izleyerek, bunları belirtmeğe çalışalım:

İngiltere (Taymis) : «Bir zamanlar Avrupa'ya fuzuli girmiş sayılan Türkiye, Atatürk'ün sayesinde Avrupa'nın iç politikasında kıymetli bir aza olmuştur.»

Fransa (Temps): «Atatürk bir milleti birkaç senede asrileştirmek mucizesini yaratmıştır.»

Almanya (Berliner Tageblatt) : «Atatürk'ün bütün düşüncesi vatanın yükselmesi idi.»

Rusya (İzvestiya): Gazete, İsmet İnönü'nün, Atatürk'ün en yakın silah arkadaşlarından ulusal bir kahraman olduğunu kaydediyor.

Lehistan (Gazete Polska) : «Atatürk, Türkiye'yi kılıcı ile meydana getirmiş ve dehası ile tensik etmiştir.» (Ekspres Po-

540

-----

ranny): «Türkiye Atatürk'ün idaresi altında yeniden Yakın Doğu'da bir anahtar vaziyeti almıştır.»

Danimarka (Berlinske Tidende) : «Atatürk'ün eseri tarihte kalacaktır.»

İspanya (Vanşuarda): «Atatürk, askeri deha ile devlet adamı ve filozof dehasını cemetmişti.»

Letonya (Briva Zeme): «Zamanımızdaki devlet adamlarının en büyüğü: Atatürk.»

Belçika: Meclis Başkanı, Atatürk'ün yapıtlarından hayranlıkla söz etti.

Yunanistan (Typos): «Çözülmez dostluk.» Bulgaristan, Yugoslavya,

Rusya, Çin.

Hindistan: Milli Meclis'te Atatürk üzerine yazılmış şiirler, mersiyeler okundu ve saatlerce gözyaşı döküldü.

Letonya: Atatürk'ün Ölümü, Letonya. Cumhuriyetinin yirminci yıldönümüne rastlamıştır. Bu acı rastlantı dolayısıyla, Letonyalılar konsolos hanelerinde hiçbir kabul resmi yapmamışlardır.

Romanya: Atatürk'ün ölüm haberi geldiği gün, bütün, okullarda dersler tatil edildi.

'Yunanistan: Yunan gazetelerinden parçalar.

541

Irak, Hatay: Beş dakikalık sükût, iki söylevden kimi parçalar, Hatay gazetelerinden.

Suriye : Suriye Heyeti Başkanının demeci.

Afgan, Arnavutluk, Amerika

Avrupa gazetelerinden parçalar; İngiltere, Fransa, Amerika,

İsviçre, Bulgaristan (Slovo gazetesi müdürü milletvekili Kojuharov) : «Buna binaen, Gladston gibi şunları söylemekte haklıyız : Dünya, bu derece müstesna olan bu adamın ölümünden sonra, artık eskisi kadar enteresan değildir.»

İsveç, Macaristan, Polonya, Sovyet Rusya, Mısır, İtalya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Almanya (Hitler ne diyor?), Romanya'da, Yunan gazeteleri.

Cenazeye gelen mümessillerin demeci; «Çankaya'daki güneş...» (Belçika mümessili), «Atatürk, Doğu'nun atasıdır» (Afgan heyeti başkanı), Yunan . Başbakanı Metaksas İstanbul'dan dönerken dedi. ki: «Atatürk'ün şahsi icraatı ve yaptığı inkılaplar; yalnız Türkiye'ye, Türk tarihine değil, bütün dünyaya şamildir.»

«Figaro» ne diyor? —İran gazeteleri, — Fransa Hariciye Nazırı ne diyor? — Yunan

gazeteleri. —Belçika Mebusan Meclisi Başkanının söylevi. —Macar Mebusan Meclisi Başkanının yazısı ve söylevi» —Sofya'da bir ihtifal. — «Illustration» (Paris) ne diyor? — «Tarihin en büyük adamı olduğunu ve hiçbir büyükle mukayese kabul etmiyecek değerde bulunduğunu yazıyor.

542

Kitabın içindekilerin bir çizelge biçiminde gösterilmemiş olması ya da sonda herhangi bir dizin bulunmaması, bir eksiklik sayılır.

543
